

100
TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN YÜZÜNCÜ YILI

ediaj

Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi
International Peer-Reviewed Journal of Media and Communication Research

E-ISSN:2757-6035
CİLT 6, SAYI 2
EKİM 2023

ULUSLARARASI MEDYA VE İLETİŞİM ÇALIŞMALARI HAKEMLİ DERGİSİ

International Peer-Reviewed Journal of Media and Communication Research

e-ISSN: 2757-6035

DERGİ KURULLARI VE EKİBİ / Editorial Boards and Staff

İmtiyaz Sahibi (ADÜ) / Publisher

Prof. Dr. Bülent KENT | Rektör
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Türkiye

Derginin Sahibi / Owner of the Journal

Prof. Dr. Hatice Hale BOZKURT | Dekan
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İletişim Fakültesi, Aydın, Türkiye

Editör / Editor

Doç. Dr. Eren Ekin ERCAN
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İletişim Fakültesi, Aydın, Türkiye

Editör Yardımcıları / Assistant Editors

Doç. Dr. Dilan TÜYSÜZ
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İletişim Fakültesi, Aydın, Türkiye

Doç. Dr. Aslı İCİL TUNCER
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İletişim Fakültesi, Aydın, Türkiye

Doç. Dr. Alper ERÇETİNGÖZ
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İletişim Fakültesi, Aydın, Türkiye

Dil Editörleri / Language Editors

Türkçe: Doç. Dr. Yelda Özlem KÖLGELİER
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İletişim Fakültesi, Aydın, Türkiye
İngilizce: Dr. Hasan TOPAÇOĞLU
International Research Center for Japanese Studies, Kyoto, JAPAN

Sekreteryası / Secretariat

Arş. Gör. Taylan Ata ULUSOY
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İletişim Fakültesi, Aydın, Türkiye

Yayın Editörü / Publication Editor

Arş. Gör. Neslihan ERDEM
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İletişim Fakültesi, Aydın, Türkiye

Web & Sosyal Medya Sorumlusu / Web & Social Media Curator

Arş. Gör. Neslihan ERDEM
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İletişim Fakültesi, Aydın, Türkiye

Kapak, Mizanpaj ve Logo Tasarım / Cover, Layout and Logo Design

Dr. Öğr. Üyesi Taner KIZILHAN
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İletişim Fakültesi, Aydın, Türkiye

Yayın Türü, Dili ve Periyod / Publishing Time, Languages & Period

Sürekli (Yılda 2 | Nisan-Ekim), Türkçe ve İngilizce,
Açık Kaynaklı Hakemli Bilimsel Yayın

Yazışma Adresi ve Telefon / Address and Phone

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İletişim Fakültesi
Dekanlığı Aydın Menderes Derslikleri Kat: 3
Merkez Kampüs Efeler/Aydın-TÜRKİYE

Telefon / Phone: +90 256 212 58 94

Faks / Fax: +90 256 212 49 12

Online Barınma Adresleri / Online Hosting Address

Dergipark: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mediaj>

Website: <http://mediaj.adu.edu.tr>

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mediaj>

mediaj.adu.edu.tr

Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi, MEDIAJ (e-ISSN: 2757-6035); Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından, Aralık ve Nisan ayları olmak üzere **yılda iki kez, Türkçe ve İngilizce dillerini kapsayarak yayınlanan, hakemli bir e-dergidir.** Yayın hayatına IV. Kuvvet Uluslararası Hakemli Dergi (e-ISSN: 2636-8633) olarak, 2018 yılında başlayan MEDIAJ 2020 yılında, yeni bir bilimsel yaklaşım ve akademik bakış açısını hedefleyerek yenilenme sürecine girmiş, bu nedenle amaç ve kapsam değişikliğine gitme kararı almıştır.

MEDIAJ, yeni bilimsel yaklaşım ve bakış açısı ile uluslararası indekslerle uyumluluk temel prensibi dâhilinde bilimsel yayın kapasitesini artırarak yayın hayatına devam etmektedir. **TRDizin ve ESCI başvuru sürecinde olan MEDIAJ,** ikili kör hakemlik sürecinin yürüttüğü ve çalışmaların **iThenticate** ya da Turnitin programı aracılığı ile intihal denetimlerinin gerçekleştirildiği, kâr amacı gütmeyen ve açık yayıncılık prensiplerini benimseyen uluslararası hakemli bir dergidir. Benzerlik oranı **%15** ve üzeri olan çalışmalar değerlendirme sürecine sokulmadan reddedilir. MEDIAJ yayın sürecinin hiçbir aşamasında, telif, yayın işleme, hakem bedeli vb. **ücret talep etmemektedir.**

Yayın İlkeleri

1. MEDIAJ'a gönderilecek yazıların **daha önce yayımlanmamış**, yayın programına dâhil edilmemiş ya da başka bir dergide yayımlanmak üzere değerlendirme aşamasına girmemiş olması gerekmektedir.
2. Yazar, yazısında kullandığı görsel ve yazılı telif eserler için **kaynak göstermelidir.**
3. MEDIAJ'da yayımlanan yazıların sorumluluğu **yazarına aittir.**
4. Dergi'de yayımlanan yazılardan, **kaynak belirtme koşuluyla** alıntı yapılabilir.
5. Dergi, **ırkçı, cinsiyetçi, ayrımcı her tür içeriği nefret söylemi içinde değerlendirir** ve bu içerikteki yazıları sürece sokmadan **reddetme hakkı kullanır.**
6. Dergi, **ücretsiz ve açık erişim politikasına sahiptir.** Dergide yayımlanan makaleler için makale başvuru ve yayın ücreti talep edilmemektedir ve yayın ambargo periyodu bulunmamaktadır. **Eser hakları yazarlarına aittir.**

Telif Hakkı Düzenlemesi

Creative Commons License

Dergide yer alan tüm işler Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 Uluslararası lisansı ile lisanslanmakta ve açık kaynak olarak yayımlanmaktadır.

YAYIN KURULU:

Prof. Dr. H. Hale BOZKURT

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, TÜRKİYE

Prof. Emeritus Michael MORGAN

University of Massachusetts Amherst, Massachusetts, ABD

Prof. Emeritus Graham MURDOCK

Loughborough University, Londra, İNGİLTERE

Prof. Emeritus Maxwell McCOMBS

The University of Texas at Austin, Texas, ABD

Prof. Dr. Nick STEVENSON

University of Nottingham, Nottingham, İNGİLTERE

Prof. Dr. Süleyman İRVAN

Üsküdar Üniversitesi, İstanbul, TÜRKİYE

Prof. Dr. Simber Rana ATAY

Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, TÜRKİYE

Prof. Dr. Hasip PEKTAŞ

İstinye Üniversitesi, İstanbul, TÜRKİYE

Prof. Dr. Ömer ÖZER

Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, TÜRKİYE

Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara, TÜRKİYE

Doç. Dr. Hakan ERGÜL

Hacettepe Üniversitesi, Ankara, TÜRKİYE

AMAÇ:

Medya ve iletişim araştırmaları alanına özgün katkılar yapmayı öncelikli bakış açısı olarak benimseyen MEDIAJ, bu yaklaşıma bağlı kalarak; iletişim alanına dair tüm kuramsal çalışmalara ve araştırmalara açıktır.

KAPSAM:

Temel hedef, medya ve iletişim alanına yeni tartışma başlıkları açmak ve akademik bilginin ulusal ve uluslararası düzeyde dolaşıma girmesini sağlamaktır. MEDIAJ akademik yayın anlayışına bağlı kalarak, kitap eleştirisi ve söyleşiler yayınlamayı da planlamaktadır.

Yayımlanmak üzere gönderilen makaleler, intihal programlarından geçmiş olduğunu gösteren rapor ile birlikte alınır, akademik yayıncılık yazım kurallarına uygunluğunu tespit edildikten sonra, editöryel ekip tarafından kör hakemlik uygulaması uyarınca iki hakeme gönderilir. Makalelerin daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış olması gerekmektedir. Açık erişim sağlama ilkelerini benimsemiş olan dergi, aynı zamanda herhangi bir kar amacı taşımayarak, makale işlem veya başvuru ücreti talep etmemektedir.

BİLİM KURULU:

Prof. Dr. Ahmet Kalender, Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye
Prof. Dr. And Algül, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Prof. Dr. Andreas Schümchen, Bonn-Rhein-Sieg, St. Agustin, Almanya
Prof. Dr. Aytekin Can, Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye
Prof. Dr. Cenk Demirkıran, Beykent Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Prof. Dr. Erdal Dağtaş, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye
Prof. Dr. Ergün Yıldırım, Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Prof. Dr. Erkan Yüksel, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye
Prof. Dr. F. Mutlu Binark, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye
Prof. Dr. Filiz Otay Demir, Maltepe Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Prof. Dr. Halim Esen, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Türkiye
Prof. Dr. H. Hale Bozkurt, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Türkiye
Prof. Dr. Hatice Öz Pektaş, İstinye Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Prof. Dr. Hüseyin Çelik, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Türkiye
Prof. Dr. Işıl Zeybek, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Prof. Dr. İ. Arda Odabaşı, İbn Haldun Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Prof. Dr. Lale Kabadayı, Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye
Prof. Dr. Metin Ersoy, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa, KKTC
Prof. Dr. Nazlı Bayram, Yaşar Üniversitesi, İzmir, Türkiye
Prof. Dr. Nazife Güngör, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Prof. Dr. Nilüfer Pembecioğlu, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Prof. Dr. Oğuz Karakartal, Lefke Avrupa Üniversitesi, Lefke, KKTC
Prof. Dr. Peyami Çelikcan, İstinye Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Prof. Dr. Seçkin Özmen, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Prof. Dr. Thomas A. Bauer, Universität Wien, Viyana, Avusturya
Prof. Dr. Turan Akkoyun, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Türkiye
Prof. Dr. Yalçın Kırdar, İstinye Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Doç. Dr. Adem Yücel, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat, Türkiye

Doç. Dr. Ali Emre Dingin, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Türkiye
Doç. Dr. Burcu Öksüz, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İzmir, Türkiye
Doç. Dr. Cem Tutar, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Doç. Dr. Dinçer Atlı, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Doç. Dr. Emel Arık, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, Türkiye
Doç. Dr. Esennur Sirer, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Doç. Dr. Gökhan Uğur, Beykent Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Doç. Dr. Gizem Parlayandemir, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Doç. Dr. İlknur Aydoğdu Karaaslan, Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye
Doç. Dr. Onur Tatar, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, Türkiye
Doç. Dr. Özge Uğurlu, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Doç. Dr. Serhat Yetimova, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye
Doç. Dr. Tezcan Özkan Kutlu, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye
Doç. Dr. Yelda Özlem Kölgeliler, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Aynur Örnek, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Burcu Akkaya Telci, Maltepe Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Çakır Aker, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Gözde Kurt, Beykent Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Gülcan Şener, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Gülnur Kaplan Esen, Çukurova Üniversitesi, Adana, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Hakan Aytekin, Maltepe Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Hale Yaylalı, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Hicabi Arslan, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Murat Çelik, Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Nergiz Gündel, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Özlem Çetin Öztürk, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Serkan Öztürk, Yalova Üniversitesi, Yalova, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Şebnem Özkan, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Türkiye

Dr. Ioana Albu, University of Oradea, Bihor, Romanya
Dr. Maria Sideri, University of Aegean, Mytilene, Yunanistan
Dr. Alexandros Baltzis, Univ. of Thessaloniki, Selanik, Yunanistan
Dr. Christos Kalloniatis, Univ. of the Aegean, Mytilene, Yunanistan
Dr. Salvatore Scifo, Bournemouth University, Bournemouth, İngiltere
Dr. Iona Albu, University of Oradea, Bihor, Romanya
Dr. Christos Kalloniatis, University of Oradea, Bihor, Romanya
Dr. Dimitris Kavroudakis, University of Oradea, Bihor, Romanya
Dr. Maria Sideri, University of Oradea, Bihor, Romanya
Dr. Vana Chiou, University of the Aegean, Mytilene, Yunanistan
Dr. Fatme Dabaj, Eastern Mediterranean University, Girne, KKTC
Dr. Arthur Hartmann, University of Bremen, Bremen, Almanya
Dr. Jordi Sancho, University of Barcelona, Barselona, İspanya

Etik Kurul Onayı:

MEDIAJ’da, nicel/nitel saha araştırması içeren makalelerde “etik kurul onayı” olmayanlar değerlendirilmeye alınmayacaktır.

TR Dizin 2020 Kriterleri içerisinde yer alan “Sosyal bilimler dâhil olmak üzere tüm bilim dallarında yapılan araştırmalar için ve etik kurul kararı gerektiren klinik ve deneysel insan ve hayvanlar üzerinde- ki çalışmalar için ayrı ayrı etik kurul onayı alınmış olmalı, bu onay makalede belirtilmeli ve belgelendirilmelidir.” maddesi gereğince, dergimizin bundan sonraki sayılarında nicel/nitel saha araştırması içeren makaleler için “**etik kurul onayı**” alınması zorunlu tutulmuştur. Bundan dolayı hâlihazırda ön kontrol ve değerlendirme sürecinde bu kapsamda olan çalışmalardan da bu belge talep edilecektir.

International Journal of Media and Communication Research – MEDIAJ (e-ISSN: 2757-6035) is a peer-reviewed e-journal published in English and Turkish by Aydın Adnan Menderes University Faculty of Communication **twice a year, in April and October**. In 2020 MEDIAJ, which was first published under the name of The Fourth Power in 2018, entered a renewal process targeting a new scientific approach and academic perspective; therefore, it decided to change the purpose and scope.

With its new scientific approach and perspective, MEDIAJ continues its publishing life by increasing its scientific publication capacity within the basic principle of compatibility with international indexes. MEDIAJ, which is in the application process of TRDizin and ESCI, is an international peer-reviewed journal that adopts the principles of non-profit and open publishing, where the double-blind review process is carried out, and plagiarism checks are carried out through the **iThenticate or Turnitin** programs. Studies with a similarity rate of **15%** or more are rejected without being evaluated. MEDIAJ, does not charge for any fee for copyright, publication processing, referee fee, etc. at any stage of the publication process.

Publication Principals

1. Manuscripts to be sent to MEDIAJ must not have been previously published, included in the publishing program, or entered the evaluation phase for publication in another journal.
2. The author must provide reference for the visual and written copyrighted works used in his/her article.
3. The responsibility of the articles published in MEDIAJ belongs to the author.
4. Quotations can be made from the articles published in the journal, provided that the source is indicated.
5. MEDIAJ evaluates all kinds of racist, sexist, discriminatory content within the scope of hate speech and uses the right to reject the articles in this content without processing them.
6. The journal has a free and open access policy. Application and publication fees are not required for the articles published in the journal, and there is no publication embargo period. Article rights belong to authors.

Creative Commons License

All works in the journal are licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-Share A like 4.0 International license and published as open source.

PUBLICATION BOARD:

Prof. Dr. H. Hale BOZKURT Aydın Adnan Menderes University, Aydın, TURKEY
Prof. Emeritus Michael MORGAN University of Massachusetts Amherst, Massachusetts, ABD
Prof. Emeritus Graham MURDOCK Loughborough University, Londra, ENGLAND
Prof. Emeritus Maxwell McCOMBS The University of Texas at Austin, Texas, ABD
Prof. Dr. Nick STEVENSON University of Nottingham, Nottingham, ENGLAND
Prof. Dr. Suleyman IRVAN Uskudar University, Istanbul, TURKEY
Prof. Dr. Simber Rana ATAY Dokuz Eylul University, Izmir, TURKEY
Prof. Dr. Hasip PEKTAS Istinye University, Istanbul, TURKEY
Prof. Dr. Omer OZER Anadolu University, Eskisehir, TURKEY
Prof. Dr. Serdar OZTURK Ankara Haci Bayram Veli University, Ankara, TURKEY
Assoc. Prof. Hakan ERGUL Hacettepe University, Ankara, TURKEY

PURPOSE:

MEDIAJ, which adopts making original contributions to media and communication research as its primary point of view, is open to all theoretical studies and research in the field of communication.

SCOPE:

The main goal is to open new discussion topics in the field of media and communication and ensure that academic knowledge circulates at national and international levels. MEDIAJ also plans to publish book reviews and interviews, adhering to the academic publication approach.

Articles sent to be published are received with a report showing that they have passed plagiarism programs, and after determining their compliance with the academic publishing spelling rules, they are sent to two referees by the editorial team in accordance with the blind review practice. Articles should not have been published anywhere before. The journal, which has adopted open access principles, also does not have any profit purpose, and does not charge article processing or application fees.

SCIENTIFIC BOARD:

Prof. Dr. Ahmet Kalender, Selcuk University, Konya, Turkey
Prof. Dr. And Algul, Uskudar University, Istanbul, Turkey
Prof. Dr. Andreas Schümchen, Bonn-Rhein-Sieg, St. Agustin, Germany
Prof. Dr. Aytekin Can, Selcuk University, Konya, Turkey
Prof. Dr. Cenk Demirkiran, Beykent University, Istanbul, Turkey
Prof. Dr. Erdal Dagtas, Anadolu University, Eskisehir, Turkey
Prof. Dr. Ergun Yildirim, Marmara University, Istanbul, Turkey
Prof. Dr. Erkan Yuksel, Anadolu University, Eskisehir, Turkey
Prof. Dr. F. Mutlu Binark, Hacettepe University, Ankara, Turkey
Prof. Dr. Filiz Otay Demir, Maltepe University, Istanbul, Turkey
Prof. Dr. Halim Esen, Aydın Adnan Menderes University, Aydın, Turkey
Prof. Dr. H. Hale Bozkurt, Aydın Adnan Menderes University, Aydın, Turkey
Prof. Dr. Hatice Oz Pektas, Istinye University, Istanbul, Turkey
Prof. Dr. Huseyin Celik, Aydın Adnan Menderes University, Aydın, Turkey
Prof. Dr. Isil Zeybek, Istanbul Kultur University, Istanbul, Turkey
Prof. Dr. I. Arda Odabasi, Ibn Haldun University, Istanbul, Turkey
Prof. Dr. Lale Kabadayı, Ege University, Izmir, Turkey
Prof. Dr. Metin Ersoy, Eastern Mediterranean University, Gazimagusa, TRNC
Prof. Dr. Nazli Bayram, Yasar University, Izmir, Turkey
Prof. Dr. Nazife Gungor, Uskudar University, Istanbul, Turkey
Prof. Dr. Nilüfer Pembecioglu, Istanbul University, Istanbul, Turkey
Prof. Dr. Oguz Karakartal, European University of Lefke, Lefke, TRNC
Prof. Dr. Peyami Celikcan, Istinye University, Istanbul, Turkey
Prof. Dr. Seckin Ozmen, Istanbul University, Istanbul, Turkey
Prof. Dr. Thomas A. Bauer, Universität Wien, Viyana, Austria
Prof. Dr. Turan Akkoyun, Aydın Adnan Menderes University, Aydın, Turkey
Prof. Dr. Yalçın Kırdar, Istinye University, Istanbul, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Adem Yucel, Tokat Gaziosmanpasa University, Tokat, Turkey

Assoc. Prof. Dr. Ali Emre Dingen, Aydin Adnan Menderes University, Aydin, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Burcu Oksuz, Izmir Katip Celebi University, Izmir, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Cem Tutar, Uskudar University, Istanbul, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Dincer Atli, Uskudar University, İstanbul, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Emel Arik, Akdeniz University, Antalya, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Esennur Sirer, Uskudar University, Istanbul Turkey
Assoc. Prof. Dr. Gokhan Ugur, Beykent University, Istanbul, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Gizem Parlayandemir, Istanbul University, Istanbul, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Ilknur Aydogdu Karaaslan, Ege University, Izmir, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Onur Tatar, Canakkale Onsekiz Mart University, Canakkale, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Ozge Ugurlu, Uskudar University, Istanbul, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Serhat Yetimova, Sakarya University, Sakarya, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Tezcan Ozkan Kutlu, Anadolu University, Eskisehir, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Yelda Ozlem Kolgelier, Aydin Adnan Menderes University, Aydin, Turkey
Asst. Prof. Dr. Aynur Ornek, Aydin Adnan Menderes University, Aydin, Turkey
Asst. Prof. Dr. Burcu Akkaya Telci, Maltepe University, Istanbul, Turkey
Asst. Prof. Dr. Cakir Aker, Bahcesehir University, Istanbul, Turkey
Asst. Prof. Dr. Gozde Kurt, Beykent University, Istanbul, Turkey
Asst. Prof. Dr. Gulcan Sener, Karadeniz Teknik University, Trabzon, Turkey
Asst. Prof. Dr. Gulnur Kaplan Esen, Cukurova University, Adana, Turkey
Asst. Prof. Dr. Hakan Aytekin, Maltepe University, Istanbul, Turkey
Asst. Prof. Dr. Hale Yaylali, Uskudar University, Istanbul Turkey
Asst. Prof. Dr. Hicabi Arslan, Aydin Adnan Menderes University, Aydin, Turkey
Asst. Prof. Dr. Murat Çelik, Ege University, Izmir, Turkey
Asst. Prof. Dr. Nergiz Gundel, Aydin Adnan Menderes University, Aydin, Turkey
Asst. Prof. Dr. Ozlem Cetin Ozturk, Istanbul Gelisim University, Istanbul, Turkey
Asst. Prof. Dr. Salih Gurbuz, Necmettin Erbakan University, Konya, Turkey

Asst. Prof. Dr. Serkan Ozturk, Yalova University, Yalova, Turkey
Asst. Prof. Dr. Sebnem Ozkan, Aydin Adnan Menderes University, Aydin, Turkey
Dr. Ioana Albu, University of Oredea, Bihor, Romania
Dr. Maria Sideri, University of Aegean, Mytilene, Greece
Dr. Alexandros Baltzis, Univ. of Thessaloniki, Selanik, Greece
Dr. Christos Kalloniatis, Univ. of the Aegean, Mytilene, Greece
Dr. Salvatore Scifo, Bournemouth University, Bournemouth, England
Dr. Iona Albu, University of Oradea, Bihor, Romania
Dr. Christos Kalloniatis, University of Oredea, Bihor, Romania
Dr. Dimitris Kavroudakis, University of Oredea, Bihor, Romania
Dr. Maria Sideri, University of Oredea, Bihor, Romania
Dr. Vana Chiou, University of the Aegean, Mytilene, Greece
Dr. Fatme Dabaj, Eastern Mediterranean University, Girne, TRNC
Dr. Arthur Hartmann, University of Bremen, Bremen, Germany
Dr. Jordi Sancho, University of Barcelona, Barcelona, Spain

Ethical Committee Approval:

In the MEDIAJ, articles containing quantitative/qualitative field research will not be evaluated if they do not have “ethics committee approval”. Included in the [TR Index 2020 Criteria](#), “Ethics committee approval must be obtained separately for research in all disciplines, including social sciences, and for studies on clinical and experimental humans and animals that require an ethical committee decision, this approval must be specified and documented in the article.” In accordance with this criteria, “ethics committee approval” is required for articles containing quantitative/qualitative field research in the following issues of our journal. Therefore, this document will be requested from the studies that are already in this scope in the pre-control and evaluation process.

ULUSLARARASI MEDYA VE İLETİŞİM ÇALIŞMALARI HAKEMLİ DERGİSİ

International Peer-Reviewed Journal of Media and Communication Research

e-ISSN: 2757-6035

İNDEKS & VERİTABANLARI

INDEXES & DATABASES

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mediaj>

mediaj.adu.edu.tr

İÇİNDEKİLER / Contents

Editorial / Editorial

Nice 100 Yıllara...

Happy 100 years...

Eren Ekin Ercan

ix-xii

MAKALELER / Articles

Sağlığı Etkileyen Etmenlerin ve Hastalıkların Aktarımında
Medyanın Görünümü

The Role of Media in the Presentation of the Factors and Diseases Impacting Health

Gölnur Kaplan Esen & Miraç Pınar Mert Ebeş

168-201

*Araştırma Makalesi
Research Article*

Sayısal Uçurum ve Covid-19: İç Anadolu Bölgesi'nde Öğrenim
Gören Yükseköğretim Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma

*Digital Divide and Covid-19: A Study on Higher Education Students in the Central Anatolia
Region*

Mehtap Uyar

202-250

*Araştırma Makalesi
Research Article*

Göçmen Belleğinin Dijital Mekanı: "DiasporaTürk"

Digital Space of Migrant Memory: "Diaspora Turk"

Rabiya Saltik & Fatma Esra Öztürk

251-279

*Araştırma Makalesi
Research Article*

Dijitalleşme Süreci Bağlamında Yerel Medyanın Durumu
ve Sorunları: Aydın Örneği

*Situation and Problems of Local Media in the Context of Digitalization Process:
The Case of Aydın Province*

Samet Akveran & Murad Karaduman

280-315

*Araştırma Makalesi
Research Article*

Fotoğraftan Sonra: Post-Fotoğraf Çağında Post-Portre
Fotoğrafçılığı

After Photography : Post-Portrait Photography in the Post-Photographic Age

Eren Görgülü

316-346

*Araştırma Makalesi
Research Article*

EDİTÖRDEN

Nice 100 Yıllara...

Cumhuriyeti'mizin 100. yılı içindeyiz. "Türk modernleşmesi" olarak literatürde yoğunlukla tartışılmış ve tartışılmakta olan ancak bundan daha önemlisi tarihsel anlamda çeşitli şekillerde mücadelesi verilmiş ve başarıya ulaşmış bir kırılmanın adıdır Cumhuriyet. Basit bir "gündelik yaşam" değişikliği değildir Cumhuriyet; zamanlara ve mekânlara geri dönüşsüz olarak sirayet eden ve onları tanımlayan bir tavrın adıdır. Cumhuriyet her şeyden önce özneyi, mekânı, zamanı, kültürü, eşyayı ve tabiatını alımlama ve tanımlama ile ilgilidir. O yüzden bir toplumun kaderini değiştirmiştir ve yine o yüzden aşılmazdır. Cumhuriyet'i aşılmaz kılan, içinde barındırdığı ontolojik gerçekliktir. Bu en yalın deyişle bir şuur meselesidir. Aksi daima, her şeyden önce etimolojik kökeninden yani *publica*'dan bir uzaklaşma, geriye dönüştür. Mustafa Kemal Atatürk konuya dair 27 Ekim 1922 tarihli Bursa konuşmasında şunları söyler:

Bir milletin maruz-ı felaket [felaketle karşı karşıya] olması demek, o milletin hasta, mariz olması demektir. Binaenaleyh, halas [kurtuluş], heyet-i içtimaiyedeki [toplumdaki] marazı teşrih ve tedavi etmekle elde edilir. Marazın tedavisi ilmi ve fenni bir tarzda olursa şifabahş [iyileştirici] olur. Yoksa bilakis maraz müzmin [kronik] olur ve gayr-i kabil-i tedavi [tedavi edilemez] bir hale gelir. Bir heyet-i içtimaiyenin marazı ne olabilir? ... Milleti millet yapan, terakki ve tefeyyüz ettiren [ilerleyen] kuvvetler vardır: Fikir kuvvetleri ve içtimai [toplumsal] kuvvetler. Fikirler, manasız, mantıksız, safsatalarla mali olursa, o fikirler marizdir. Kezalik hayat-ı içtimaiye akıl ve mantıktan ari, bifaide, muzur ve birtakım akideler ve an'anelerle meşbu [dolu] olursa, mefluç olur [felç olur].

Evvela fikir ve içtimaiyat kuvvetlerinin menbalarını tathirden [kaynaklarını temizlemekten] başlamak lazımdır. Memleketi, milleti kurtarmak isteyenler için hamiyet, hüsnüniyyet, fedakârlık elzem olan evsaftandır [niteliklerdendir].

Fakat bir heyet-i içtimaiyedeki marazı görmek, onu tedavi etmek heyet-i içtimaiyeyi asrın icabatına [çağdaş toplumsal yapının gereklerine] göre terakki ettirebilmek için bu evsaf kâfi gelmez. Bu evsafın yanında ilim ve fen lazımdır.

Milletimizin siyasi, içtimai hayatında, milletimizin, fikri terbiyesinde de, rehberimiz ilim ve fen olacaktır.¹

Bu durumu aşmak için 1935 yılında kuruluşuyla bizzat ilgilendiği Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin (DTCF) “dil”, “tarih” ve “coğrafya” gibi üçlü bir sacayağı üzerine oturması, kendi deyişiyile toplumları hasta eden düşünsel iklimin nasıl aşılabacağına ilişkin bilim insanlarımıza bir reçete sunması bakımından önemlidir.

Bu bağlamda, Cumhuriyet'imizin 100. yılını bilim insanları olarak karşıladığımız için onurlu ve gururluyuz. Fikri hür ve vicdanı hür nesiller olarak minnet doluyuz. Çünkü araştırmanın, okumanın, öğrenmenin, yazmanın, üretmenin ve bunu başka nesillerle paylaşmanın verdiği enerji ve hazzı mutlulukla karşılıyor ve unutmuyoruz.

Cumhuriyet'imizin 100. yılı kutlu olsun!

İyi okumalar.

Doç. Dr. Eren Ekin ERCAN

Editör

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

İletişim Fakültesi, Gazetecilik

¹ Afet İnan (2009), *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.153.

From the Editor

Happy 100 Years...

We are in the 100th anniversary of our Republic. Republic is the name of a turning point that has been discussed in academia for a long time as "Turkish modernization", but more importantly, has been fought for and succeeded in various historical ways. The Republic is not a simple "daily life" change; It is the name of an attitude that irreversibly spreads over time and places and defines them. Republic is, above all, about perceiving and defining the subject, space, time, culture, things and nature. That's why it changed the fate of a society and that's why it is insurmountable. What makes the Republic insurmountable is the ontological reality it contains. This is simply a matter of consciousness. The opposite is always, first of all, a move away from its etymological origin, that is, *publica*, and a return. Mustafa Kemal Atatürk said the following in his speech in Bursa dated October 27, 1922:

For a nation to be facing a disaster means that nation is sick and exposed. Therefore, salvation is achieved by dissecting and treating the disease in society. If the treatment of the disease is done in a scientific manner, it will be curative. Otherwise, the disease becomes chronic and incurable. What could be the disease of a society?... There are forces that make, develop and advance a nation: Intellectual forces and social forces. If ideas are meaningless, illogical, and full of fallacies, those ideas are vulnerable. Likewise, if social life is devoid of reason and logic, filled with unnecessary, harmful, and certain creeds and traditions, it will be paralyzed.

First of all, it is necessary to start by clearing the sources of intellectual and social forces. Patriotism, good will and self-sacrifice are essential qualities for those who want to save the country and the nation.

However, these qualities are not sufficient to see the disease in a social group, to treat it, and to develop the social group in accordance with the requirements of the contemporary social structure. Besides these qualities, knowledge and science are needed.

Our guide in the political and social life of our nation and in the intellectual education of our nation will be knowledge and science.¹

In order to overcome this situation, he founded Ankara Faculty of Languages, History and Geography (DTCF) in 1935, in whose establishment he was personally involved. The fact that the Faculty/University sits on a triple pillar such as "language", "history" and "geography" is important in terms of offering a prescription to our scientists on how to overcome the intellectual climate that, in his own words, makes societies sick.

In this context, we are honored and proud to welcome the 100th anniversary of our Republic as scientists. As a generation with free ideas and free conscience, we are full of gratitude. Because we happily embrace and never forget the energy and pleasure of researching, reading, learning, writing, producing and sharing this with other generations.

Happy 100th anniversary of our Republic!

We wish everyone happy reading.

Assoc. Prof. Eren Ekin ERCAN (PhD)
Editor
Aydın Adnan Menderes University
Faculty of Communication, Journalism

¹ Afet İnan (2009), *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler (Memories and Documents About Atatürk)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.153.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

**SAĞLIĞI ETKİLEYEN ETMENLERİN VE HASTALIKLARIN
AKTARIMINDA MEDYANIN GÖRÜNÜMÜ***

Gülnur Kaplan Esen**

Miraç Pınar Mert Ebeş***

ÖZ

Kamu sağlığı enformasyonunun aktarımındaki araçlardan olan medya; içerikleri hedef kitlelere iletmede, hedef kitlelerin farkındalığını oluşturmada, davranışlarını yönlendirmede birincil kaynak durumundadır. Sağlık ve sağlıklı olma anlayışının değiştirilip şekillendirilmesi, medya ile sağlanmaktadır. Bu çalışmada televizyonda yayınlanan sağlık programları çerçevesinde; hastalık/sağlık kavramının medyada nasıl yapılandırıldığı ortaya konularak sağlığı etkileyen etmenlerin aktarımında medyanın nasıl rol aldığı tespit edilip eleştirel olarak irdelenip sunulması amaçlanmıştır. Medya araçları içinde hem kolay erişilebilmesi hem de kolay tüketilebilmesi açısından televizyonda yayınlan sağlık programları, bireylerin sağlıkla ilgili enformasyonun büyük çoğunluğunu aldıkları mecradır. Bu nedenle çalışmada, televizyonda yayınlanan sağlık programları araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. CNN TÜRK Kanalında yayınlan *Sağlık Kontrolü* programı ise, araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Kanalın internet arşivinden izlenen *Sağlık Kontrolü* programının 02 Ocak 2016 – 30 Haziran 2016 tarihleri arasında yayınlanan 26 ve 04 Ocak 2020 – 31 Mayıs 2020 tarihleri arasında yayınlanan 21 bölümü incelenmiştir. Toplanan veriler, niteliksel ve niceliksel içerik çözümlemesi yöntemiyle analiz edilmiştir. COVID-19 pandemisi sürecinde ve öncesinde, sağlığı etkileyen etmenlerin aktarımında medyanın nasıl bir işlev gördüğü karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Yayınlanan sağlık programının bulguları değerlendirildiğinde, her iki dönemde de yoğunluk olarak hastalıkların, tedavi yöntemlerinin, tedavide kullanılacak teknolojik araçların üzerinde odaklanıldığı, sağlığın nedensellik ağının sekteye uğratıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık/Hastalık, Nedensellik Ağı, Medya, Sağlık Programları, Pandemi

* Bu çalışma Sağlık İletişimi Sempozyumu'nda sunulmuş ve genişletilmiş özeti sempozyum kitabında yayınlanmış metinden üretilmiştir.

**Dr. Öğretim Üyesi, Çukurova Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Bilimleri Bölümü, ORCID: 0000-0003-2965-8773, gkaplanesen@cu.edu.tr

*** ORCID: 0000-0003-2148-1440, miracpinar@icloud.com

RESEARCH ARTICLE

THE ROLE OF MEDIA IN THE PRESENTATION OF THE FACTORS AND DISEASES IMPACTING HEALTH

Gülnur Kaplan Esen*

Miraç Pınar Mert Ebeş**

ABSTRACT

Media, that is one of the means of transmitting public health information; It is the primary source in transmitting the contents to the target audiences, creating their awareness and directing their behavior. Changing and shaping the understanding of health and being healthy is provided by the media. The current study aimed to reveal how the concept of illness and health is structured in the media through the TV shows for health and wellbeing, and to critically examine and present how media plays a role in the transmission of the factors affecting health. The TV shows for health and wellbeing are the channels where individuals receive the majority of information about health since they are easy to access and consume. Therefore, such TV shows constitute the research population. The *Health Check* program broadcasted on *CNN TÜRK* Channel is the sample of the research. The 26 episodes of the *Health Check* program broadcasted between January 02, 2016 and June 30, 2016, and 21 episodes broadcasted between January 04, 2020 and May 31, 2020 were obtained from the internet archive of the channel to examine. The collected data were analyzed by qualitative and quantitative content analysis method. The function of media in presenting the factors that affect health was evaluated comparatively for the period of the COVID-19 pandemic and the pre-pandemic period. The results revealed that diseases, treatment methods and technological tools to be used in treatment were mainly focused on in the sample TV program, while the causality network of health was ignored in both periods.

Keywords: Health/Disease, Causality Network, Media, TV Shows for Health and Wellness, Pandemic.

*Assistant Prof. Cukurova University, Communication Faculty Department of Communication Sciences, ORCID: 0000-0003-2965-8773, gkaplanesen@cu.edu.tr

** ORCID: 0000-0003-2148-1440, miracpinar@icloud.com

Giriş

Bireylerin önemli gündem maddelerinden birini oluşturan sağlık/hastalık kavramı; sürekli değişim geçirip gelişime uğramış, her birey bu değişim ve gelişimden etkilenmiştir. Her birey için önemli bir konumda olan sağlık/hastalık kavramını sadece tıbbın alanı dâhilinde değerlendirmek, oluşan sorunlara sadece biyolojik açıdan bakılmasına neden olur. Böyle bir yaklaşım; toplumsal yapı içinde var olan ve sosyal bir varlık olan bireyin, mekanik bir nesne olarak algılanması tehlikesini ortaya çıkarır. Sağlık/hastalık kavramının, sosyo-kültürel bağlamının dışında değerlendirilmesine yol açar. İnsan yaşamının en temel haklarından biri olan sağlık, diğer insan haklarının uygulanabilmesi için gereklidir. “Beslenme, barınma, çalışma, öğrenim, yaşama, ırk ayrımcılığına ve işkenceye uğramama, özel yaşama saygı, bilgi edinme, toplanma ve gösteri yürüyüşü hakları gibi hak ve özgürlüklerin gerçekleşmesi, sağlık hakkıyla yakından ilgilidir.” (Çınarlı, 2008, s.5). Hak ve yükümlülükler açısından bakıldığında ise, toplumsal bir müdahale alanı oluşturmaktadır.

Negatif tanımlamalarda sağlık, sadece hastalıkların ve rahatsızlıkların olmaması olarak ortaya konulurken; pozitif tanımlamalarda ise, tam bir iyilik hali olarak tanımlanmıştır. Dünya Sağlık Örgütü’nün ‘bedenen, ruhen ve sosyal yönden tam bir iyilik hali’ olarak tanımladığı sağlığı; toplumsal, ekonomik ve politik etmenlerden bağımsız olarak düşünmek imkânsızdır. Hastalıklar, salt genetik etmenlerden dolayı ortaya çıkmazlar; kişisel etmenler, yaşam koşulları ve çevresel etmenler, sosyo-kültürel etmenler sağlığın nedensellik ağı içinde birbirleriyle bağlantılıdır, sağlığı etkilerler. Bunlarla ilgili ulusal ve uluslararası düzlemde politikaların geliştirilip oluşturulması; oluşturulan politikaların uygulanması, denetlenmesi; bireyler için yaşanılabilir bir dünya sağlanması alandaki yasa koyucuların ve aktörlerin sorumlulukları dâhilindedir.

Sağlığın korunması, hastalıkların önlenmesi, sağlık bilincinin oluşturulması, sağlık eğitiminin gerçekleştirilmesi, sağlık okuryazarlığı becerilerinin artırılması için sağlık iletişiminin etkin olarak uygulanması gerekir. Doğru ve şeffaf olarak yapılandırılan uygulamalarla, bireylerde olumlu sağlık davranışları geliştirilip bunları gündelik yaşam pratiklerinin içine dâhil etmeleri sağlanabilecektir. Burada, medya araçlarına büyük sorumluluk düşmektedir. Kamu sağlığı enformasyonunun aktarımında önemli araçlardan olan medya; içerikleri hedef kitlelere iletmede, onların farkındalığını oluşturmada, davranışlarını yönlendirmede birincil kaynak durumundadır. Medya ortamlarından yayılan sağlık enformasyonu; kamu sağlığının korunması, sağlık bilincinin etkin olarak oluşturulması açısından önemlidir. Fakat egemen ideolojilerin yönlendirdiği medya içerikleriyle sağlığın

nesneleştirilmesine katkıda bulunulduğu, sağlıklı olmanın statü şartı olarak algılatıldığı gözlemlenmektedir.

Baudrillard'a (2010) göre "Sağlık, günümüzde hayatta kalmaya bağlı biyolojik bir buyruktan daha çok statüye bağlı toplumsal bir buyruktur. Sağlık temel bir 'değer'den çok bir yüklemidir. Dolayısıyla sağlıkla ilişki; bir statü zorunluluğu haline gelmesi noktasından itibaren rekabetçi mantığın içine dâhil olur ve potansiyel olarak sınırsız bir tıbbi, cerrahi, ilaçla ilgili hizmet talebine dönüşür." (s.177)

Medyada sunulan haber/eğlence programları, televizyon filmleri/dizileri, reklamlar vb. içerikler; bireylerin ihtiyaçlarını yönlendirip sağlık/hastalık kavramlarını dönüştürerek sağlıklı yaşam kriterlerini yeniden şekillendirirler. Sağlık/hastalık gerek egemen ideolojilerin yönlendirdiği medya içerikleriyle gerekse alanda gerçekleştirilen uygulamalarla tüketim nesnesine dönüştürülmüştür. Maslow'un kuramına göre, insanların en temel ihtiyaçlarından biri hayatta kalma ihtiyacıdır. Günümüzdeyse sağlıklı olmak için gerçekleştirilen faaliyetler, sadece hayatta kalma ihtiyacıyla açıklanamaz. Sağlık/hastalık; Maslow'un üst kademe ihtiyaçlarıyla yani saygınlık, kendini gerçekleştirme, kendisini konumlandırma çerçevesinde yapılanmaktadır (Gür, 2010, s.305). Oluşturulan sağlık anlayışıyla; sağlığın nedensellik ağının sekteye uğratıldığı, sağlıklı olma önerileri verilirken sağlığı etkileyen etmenlerin göz ardı edildiği gözlemlenir. Sağlık ve sağlığın korunması sadece bireylerin sorumluluğuna bırakılmış, hastalık sağlığın önüne geçmiştir. Sunulan içeriklerle sağlıklı yaşam önerileri verilirken, konu bağlamından uzaklaştırılıp sağlık metaya dönüştürülmektedir. Yeni medya ortamlarından, gazetelerin özel konu sayfalarından, televizyon programlarından iletilen içeriklerle bireyler bilgi bombardımanına tutulmaktadır. Neyin kendileri için doğru olduğunu ayırt edememekteler, asıl sorunu gözden kaçırabilmektedirler. Televizyonlarda genellikle sağlıkla ilgili bakış açısı tıbbidir. Çoğunlukla hastalıklar, ilaçlar, kullanılan tedavi yöntemleri kitlelere aktarılmakta; sağlığı etkileyen etmenler göz ardı edilip sağlığı koruma sorumluluğu bireylere yüklenmektedir. Bulduklunun 2010 yılında gerçekleştirdiği *Televizyonda Yayınlanan Sağlık Programları ve İzleyicileri* başlıklı araştırmada da televizyonda yayınlanan sağlık programlarının, izleyicilerde anlatılan konuya yönelik şüphe oluşturdukları; hedef kitlelerin hekime veya sağlık kuruluşlarına yönelmeleri doğrultusunda davranış değişikliği gerçekleştirdikleri; tutum geliştirdikleri tespit edilmiştir (s.83).

Çalışmada televizyonda yayınlanan sağlık programları çerçevesinde; hastalık/sağlık kavramının medyada nasıl yapılandırıldığı ortaya konularak sağlığı etkileyen etmenlerin aktarımında medyanın nasıl rol aldığı tespit edilip eleştirel olarak irdelenip sunulması

amaçlanmıştır. Buradan hareketle sağlık/hastalık kavramı, sağlığı etkileyen etmenler çerçevesinde değerlendirilip kamu sağlığı enformasyonu ve kamu sağlığı enformasyonunun aktarımında medyanın işlevi kavramsal çerçevede verilmiştir. Medya araçları içinde hem kolay erişilebilmesi hem de kolay tüketilebilmesi açısından televizyonda yayınlan sağlık programları, bireylerin sağlıkla ilgili enformasyonun çoğunluğunu aldıkları mecradır. Bu nedenle çalışmada, televizyonda yayınlanan sağlık programları araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. *CNN TÜRK* kanalında yayınlan *Sağlık Kontrolü* programı ise, araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. *Sağlık Kontrolü* programı, *CNN TÜRK* kanalı tematik haber kanalları içinde programın incelendiği dönemlerde reyting sıralamasında ilk on içinde yer alması ve tematik yayın yapan kanalların kamu sağlığını korumaya yönelik daha doğru bir enformasyon yaymaları gerektiğinden örneklem olarak seçilmiştir. *CNN TÜRK* kanalının bağlı bulunduğu medya grubunun sahipliğinin Mart 2018 tarihinde el değiştirmiş olması nedeniyle, incelenen sağlık programı iki dönem halinde ele alınmış, karşılaştırmalı olarak incelenip değerlendirilmiştir. Kanalın internet arşivinden izlenen *Sağlık Kontrolü* programının 02 Ocak 2016 – 30 Haziran 2016 tarihleri arasında yayınlanan 26, 04 Ocak 2020 – 31 Mayıs 2020 tarihleri arasında yayınlanan 21 bölümü incelenmiştir. Toplanan veriler, niteliksel ve niceliksel içerik çözümlemesi yöntemiyle analiz edilmiştir (Gunter, 2000, s.82; Kline, 2003, s.559). COVID-19 pandemisi sürecinde ve pandemiden önceki dönemde, sağlığı etkileyen etmenlerin aktarımında medyanın nasıl bir işlev gördüğü karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Tüm Dünya'nın ve Türkiye'nin önemli gündemi olan COVID-19 pandemi sürecinde dahi medya içeriklerinde çoğunlukla hastalıklara, hastalıkların tedavisine, kullanılan araçlara odaklanılmasının tespit edilmesi araştırmanın önemini ortaya koymaktadır. Küresel ölçekte tüm bireyleri etkileyen bir salgın döneminde, hastalıklardan çok sağlığın nasıl korunacağı üzerinde durulması gerekmektedir.

Sağlık/Hastalık Kavramının Sağlığı Etkileyen Etmenler Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Sağlık/hastalık kavramı, kültürden kültüre ve toplumdan topluma farklılık gösterse de her çağda toplumda yaşayan tüm bireylerin gündem maddesi olarak yerini ve önemini korumuştur. Toplumlar; içinde yaşadıkları kültürel yapılar çerçevesinde sağlığı/hastalığı tanımlamışlar, anlamlandırmaya çalışmışlardır. Deneysel araçların henüz icat edilmediği çağlarda ve modern tıbbın henüz gelişmediği dönemlerde insanlık, sebebini açıklayamadığı ve çözümünü bulamadığı hastalıkları doğaüstü güçlere ve kötü ruhlara bağlamıştır. Hastalıkların ruhsal ve mekanik güçlerden dolayı kaynaklandığı, bunlara maruz kalanların veya toplumların günahkâr davranışları nedeniyle Tanrı tarafından cezalandırıldığı düşünülmekteydi (Çınarlı,

2008, s.10). Bilimsel buluşlar neticesinde hastalıkların ve hastalık kavramının açıklanmasında dini inançlarla olgular değil, rasyonalite referans alınmaya başlanmıştır. Açıklamalar, bilimsel gerçeklik çerçevesinde yapılandırılmıştır.

Sağlık, Türkçe’de ‘sağ’ ve ‘hayatta’ olmak kökünden gelmektedir (Baltaş, 2000, s.34). Burada kelimenin kökünün anlamına baktığımızda; hangi şartta ve durumda olursa olsun, ruhen ve bedenen bir rahatsızlığımız olsa dahi yaşıyor isek, hayatta isek sağlıklıyız anlamına geldiğini düşünmemeliyiz. ‘Sağlık’ (health) kelimesi İngilizce’de, eski İngilizce’deki ‘heal’ (hael) kökünden gelir; ‘whole’ (bütün) anlamını taşımaktadır. Bir bütün olarak kişiyi ve onun sağlamlığını, sağlıklı oluşunu veya iyilik halini işaret eder. ‘Whole’ kelimesi ise ‘hole’ (diñç, zinde) kökünden gelir, kökünü ‘holy’ (kutsal) kavramından alır (Çınarlı, 2008, s.8). İngilizcedeki kavramsal incelemelere bakıldığında; kişinin sağlamlığı, sıhhatli oluşu, iyilik hali, diñç ve zinde olması bir bütün içinde alınır. Sağlık; bütünsel bir durumdur, tüm olgular birbirleriyle bağlantılı değerlendirildiklerinde anlam kazanır.

Hastalık, İngilizce’de ‘disease’ (hastalık) ‘desaise’ kelimesinden gelir. Rahatsız olma, huzursuz olma anlamını taşımaktadır. ‘Illness’ (rahatsızlık), zarar veya ağrıya neden olan durumu ifade eder. ‘Ill-health’ (nesnel hastalık), mikroskobik analiz gibi kabul edilmiş yöntemlerle hücre yapısındaki değişimin ortaya konulduğu durumdur (Naidoo & Wills, 2000, s.7). ‘Rahatsızlık’ (illness) kavramı, ‘hastalık’ (disease) kavramından daha az teknik bir kavramdır. Rahatsız olmak ile rahatsız hissetmek arasındaki fark, nesnel ile öznel olan arasındaki farktır (Downie, Tannahill & Tannahill, 1996, s.10-12).

Hastalık; durağan değildir, ilerleme veya gerileme gösterebilir. Bir kişinin kalp hastalığının bulunması, sağlığının kötü olduğu anlamına gelir. Bir kişinin doğuştan duyma veya görme engelli olması ise sabit bir engellilik durumudur. Sabit bir engelliliği olan kişiye hasta diyebilir miyiz? İlerleyen veya gerileyen bir durum yoktur. Toplumsal düzlemde algılanan sağlık ve beden algısıyla, herhangi bir engeli bulunan kişiler, toplumsal hayatın dışına atılıp yalnızlaştırılmaktadırlar. Sağlık, insan yaşamının çok yönlü bir boyutudur; bireylerin hedeflerine ulaşmak için yararlanabilecekleri canlılık, zindelik ve gücün (psikolojik, fiziksel veya her ikisi) yedek stoğu olarak görülebilmektedir (Blaxter’dan aktaran Bury, 2005, s.20). Bu stoğa sahip olmayanlar, toplum dışına itilip yalnızlaştırılabilmektedirler.

Günlük kullanımlarda sağlığın, pozitif ve negatif olmak üzere iki anlamı vardır. Negatif tanımlamaya göre, bir rahatsızlığın veya hastalığın olmaması durumunda sağlıklıyızdır. Bedenen herhangi bir rahatsızlığımız, sakatlığımız, engelimiz yoksa sağlıklıyız

anlamına gelir. Bu da sağlığı, sosyo-kültürel yapısının içinden koparmaktadır. Pozitif tanımlamada ise kastedilen, iyi olma halidir. Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) 1948'de kabul edilen Anayasası'nın 'Giriş' bölümünde sağlık şu şekilde tanımlanmaktadır: Sağlık, sadece hastalık ve sakatlığın olmaması değil; beden, ruhen ve sosyal yönden tam bir iyilik halidir (World Health Organization [WHO], 1948, s.1). Sağlığın tanımına; toplumsal, ekonomik ve politik etmenler de dâhil edilmiştir. Sağlığı veya sağlıklı kalmayı bu etmenlerin dışında değerlendirmek doğru bir yaklaşım olmayacak, sorunun temeline inilmeme tehlikesini yaratacaktır. Sosyolojik bakış açısından sağlık, aynı anda hem biyolojik hem de sosyal faktörleri içerir. Bu da değişen ve gelişen sağlık/hastalık kavramına dinamik bir bakış açısı getirmektedir. İyi veya kötü sağlık deneyiminin, insanların içine doğdukları koşullardan, yaşamın farklı aşamalarında hüküm süren bağlamlardan ve eylemlerden etkilenmesi olasıdır (Bury, 2005, s.20).

1978'de Alma-Ata'da gerçekleştirilen *Temel Sağlık Hizmetleri* konulu uluslararası konferansta, "sadece hastalığın ve sakatlığın olmasından daha çok, tüm bir bedensel, ruhsal ve sosyal dirliğin topluca oluşturdukları sağlığın temel insan haklarından biri olduğunu ve bunun da mümkün olan en iyi seviyede tutulmasının dünya çapında en önemli sosyal bir amaç olduğunu ve bu amacın gerçekleştirilebilmesi için de, sağlık sektörüne ek olarak diğer bir sosyal ekonomik sektörlerin çabalarını gerektirdiği gerçeği" (Türk Tabipler Birliği [TTB], 2007) vurgulanıp ele alınan başlıklar arasındadır.

Temel insan haklarından olan sağlığın en iyi seviyede tutulup korunması, sağlığı etkileyen etmenlerin olumlu yönde dönüştürülmesi, alanda faaliyet gösteren tüm sosyo-ekonomik sektörlerin, alandaki aktörlerin çaba göstermesiyle mümkün olacaktır. 21 Kasım 1986'da Ottawa'da toplanan *1. Uluslararası Sağlığın Teşviki ve Geliştirilmesi Konferansı*'nda sağlığı geliştirmek sadece sağlık sektörüne ait bir sorumluluk olmaktan çıkarılmış; sağlık için ön koşullar, politika araçları belirlenmiştir (Aktan & Işık, 2007). *Ottawa Şartı*'nda barış, barınma, eğitim, gıda, gelir durumu, istikrarlı bir eko-sistem, sürdürülebilir kaynaklar, sosyal adalet ve eşitlik (WHO, 1986) sağlığın temel koşulları ve kaynakları olarak belirlenmiş; sağlığın iyileştirilmesi için bu temel ön koşulların sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Sağlığın geliştirilmesi/korunması bireylerin, sektör temsilcilerinin, politika koyucuların hep birlikte ve iş birliği halinde davranmaları, çözüme odaklanmalarıyla gerçekleştirilebilecektir.

Sağlık; birbirine bağlı olan ve birbirinden etkilenen fiziksel, psikolojik ve toplumsal yönleri bulunan çok yönlü bir olaydır (Capra, 1992, s.368). Ameliyat etmek, medikal kür uygulamak, her tür tıbbi teknolojiye yararlanarak muayene etmek bireyin iyileştirildiği

anlamına gelmez. Sağlık/hastalık, sadece tıbbi olarak algılanmaması gereken kavramlardır. Günümüzde hastalık/sağlık kavramları açıklanırken bedensel, zihinsel ve sosyal yapılar ayrı ayrı değerlendirilmeden bütüncül bir yaklaşımla ele alınmaktadırlar. Bu yaklaşım, biyomedikal modeli de kapsayan biyo-psikososyal sağlık ve hastalık anlayışıdır (Aytaç & Kurtdaş, 2015, s.232). Biyomedikal (tıbbi) modelde; sağlık durumu biyolojik bir olgu olarak kabul edilir hastalığa biyolojik etmenlerin neden olduğu düşünülür (Baltaş, 2000, s.32). Sağlığa dar bir çerçeveden bakılır, burada asıl aktivite bireylerin hastalıklarını tedavi etmektir. Sağlık sorunları hastalık kategorisinde ele alınırlar. Biyo-psikososyal (WHO Modeli) modelde ise; sağlık durumu sosyal olarak yapılır, değişkendir. Sosyal faktörler hastalığa neden olur, sağlığa ve sağlıklı olmaya bütünsel açıdan bakılır. Önceleri sağlığın negatif tanımlamalarında; sadece tıbbi ve biyolojik etmenler kullanılarak biyomedikal modele (tıbbi model) uygun bir çerçeve oluşturulmaktaydı. Sağlığın pozitif tanımlamalarında ise; fiziksel, ruhsal ve sosyal etmenler hep birlikte değerlendirilerek biyo-psikososyal modele (WHO modeli) uygun bir anlayış ortaya çıkmıştır. Tıbbın alanına dâhil olan sağlık/hastalık kavramı, sosyo-kültürel alanların dışında değerlendirilemez. Böyle bir yaklaşım; konunun salt biyolojik bir durum olarak değerlendirilmesine, bireyin toplumsal yapının dışında ele alınıp mekanik araç gözüyle bakılmasına neden olur. Ama asıl olması gereken, hastalıklar tedavi edilirken sağlık sorunlarına neden olan etmenlere odaklanmak, onları düzelterip ortadan kaldırmaktır. Çevresel ve toplumsal etmenler; bireyleri her yönüyle etkileyebilmekte, sağlıkları için tehdit oluşturabilecek durumları ortaya çıkarabilmektedirler. Sağlık; sosyal yapılarla ilişkilidir, ilişkili olduğu yapılar içinde şekillenir. Modern tıp, insan bedenine makineymiş gibi dar perspektiften bakar (Turner, 1990, s.13). İnsan; sadece biyolojik bir varlık değil, aynı zamanda psikolojik ve sosyal bir varlıktır. İnsanı sadece biyolojik bir varlık olarak görmek; sağlığı etkileyen diğer etmenlerin temeline inmemek veya göz ardı etmek, sadece buzdağının görünen kısmına bakıp görünmeyen kısmındaki sorunları bireylerin sorumluluğuna bırakmak anlamına gelir. Biyolojik etmenlerin dışında hastalığa veya hastalıklara neden olan sorunlar göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Onları yok saymak; bireyi bir makine bir eşya yerine koymak, gündelik yaşamında maruz kaldığı diğer etmenlerin ortasında yalnız bırakmaktır. Sağlık bütünsel olarak değerlendirilmediğinde, insanların temel haklarından olan sağlık hakkı engellenmiş veya yok edilmiş olacaktır. Diğer insan haklarının uygulanabilirliğini ortadan kaldırma, sekteye uğratma tehlikesini yaratacaktır.

Sağlığın bireysel, toplumsal ve çevresel boyutlarını ele alan Naidoo ve Wills; fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal, ruhsal ve cinsel sağlığı sağlığın bireysel boyutunun içinde değerlendirirler. Toplumsal sağlık ise, sağlıkla bir toplumun nasıl yapılandığı arasındaki

bağdır. Barınma, barış, yiyecek, gelir gibi alt yapıları ve toplumun içindeki bütünleşme veya bölünmenin derecelerini içermektedir. İnsanların yaşamış oldukları fiziksel çevreyi ise, çevresel sağlık içinde değerlendirirler (2000, s.6).

Kişisel etmenler, yaşam koşulları ve çevresel etmenler, sosyo-kültürel etmenler; sağlığın nedensellik ağı içinde birbiriyle bağlantılıdır. Her etmen diğerini etkiler, hastalıkları tetikleyip sağlığı tehdit eder. Küreselleşmeyle birlikte hızla artan nüfus trafiği ve yayılan salgın hastalıklar, göçlerle birlikte oluşan çarpık kentleşme sonucunda kalabalıkların ve sanayileşmenin yarattığı hava kirliliği, hijyen için gerekli koşulların sağlanamaması (sanitasyon eksikliği), kaynakların yetersizliği ve dengeli dağılımının sağlanamaması sonucunda yaşanan yetersiz beslenme, kötü barınma ve yaşama koşulları, kent hayatında gerekli olan hizmetlerdeki aksama ve eksiklik, temiz suya erişilememesi, eğitimsizlik ve yoksulluk, ağır ve uzun çalışmanın sonucunda gelişen meslek hastalıkları, çocuk işçiler, iş sağlığı ve güvenliğinin göz ardı edildiği çalışma şartları, sağlık hizmetlerinin yetersizliği ve hizmetlerin eşit bir şekilde dağıtılmaması gibi sorunlar sağlığı etkileyerek ölüm (mortalite) ve hastalık (morbidite) oranını yükseltmektedirler. Sağlığı tehdit eden, hastalık ve ölüm oranını artıran etmenlerin; biyolojik yapıdan daha çok toplumsal yapı ve koşullardan kaynaklandıkları, olumsuz tablonun oluşmasında önemli yere sahip oldukları görülmektedir.

Edwin Chadwick ve Friedrich Engels yapmış oldukları çalışmalarda ve hazırlamış oldukları raporlarda; sağlığın nedensellik ağını ortaya koymuşlar, çözüm önerilerinde bulunmuşlardır. 1840'ta kentlerin sağlığına ilişkin hazırladığı raporda Büyük Britanya çalışan popülasyonunun sağlık koşullarını sorgulayan Edwin Chadwick; İngiltere'deki kötü yaşam koşullarının altını çizmiş, bunların hastalıklarla bağlantısını kurmuştur (Taner Gürsoy, 2006, s.266). Rapordaki sorunlara yönelik getirdiği çözüm önerilerinin başlıcaları, kanalizasyon ve çöp toplama sistemlerinden kaynaklanan sorunlara yöneliktir. Raporda belirlediği sorunlarda, yoksulların daha çok hastalandıklarını ve erken öldüklerini ortaya koyarken pislik ve hastalıklar arasında nedensellik bağı olduğunu belirtir. Yaşanılan çevre, çevreyle ilgili tüm aksaklıklar ve düzenlemeler; bireylerin sağlığını etkileyen önemli etmenlerdendir. Raporunda olguları üstün bir şekilde tanımlayan Chadwick'in; çözüm önerilerini bütünsel olarak değerlendiremediğinden, çözümü sanitasyonla sınırladığından pragmatik düzeyde etkisi çok derin olamamıştır. Engels, Chadwick'in raporunda belirttiği kanıtları da kullanarak yaptığı çözümlemelerle tarihi dönüştürebilmiştir (Taner Gürsoy, 2006, s.270). Engels (2010) *İngiltere'de Emekçi Sınıfının Durumu* adlı eserinde, sağlığı etkileyen tüm etmenlerin denetiminin politika koyucuların sorumluluğunda olduğunu aktarmıştır.

İnsanların doğduğu, yaşadığı, öğrendiği, çalıştığı koşullar; insanların yaşam kalitelerini yaş ortalamalarını etkilemektedir. Sağlığı etkileyen etmenler beş alana ayrılabilir. Bunlar; ekonomik denge, eğitime erişim ve kalite, sağlık hizmetlerine erişim ve kalite, mahalle ve barınma ortamları, sosyal ve toplumsal bağlam olarak sıralanmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri Sağlık ve İnsani Hizmetler Departmanı'nın (USDHHS: United States Department of Health and Human Services) Hastalık Önleme ve Sağlığı Geliştirme Ofisi'ne (ODPHP: Office of Disease Prevention and Health Promotion) göre; sağlığın sosyal belirleyicilerinin insanların sağlığı, esenliği ve yaşam kalitesi üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Sağlığı etkileyen etmenleri şöyle sıralamaktadır: Güvenli konut ve barınma koşulları, ulaşım ve mahalleler, ırkçılık, ayrımcılık ve şiddet, eğitim, iş olanakları ve gelir, besleyici gıdalara ve fiziksel aktivite fırsatlarına erişim, temiz hava ve su, dil ve okuryazarlık becerileridir (ODPHP, 2021). İnsanların çalışma ve barınma koşulları, gündelik yaşamlarında buldukları ortamlar, sağlıklı gıdaya ulaşabilme olanakları vb. etmenler farklılaşabilmekte; bu da farklı toplumsal katmanlarda yaşayan insanlar arasındaki eşitsizliği beraberinde getirmektedir. Gelişen dünyada yerel kültür ne olursa olsun, kötü sağlık genellikle düşük gelir ve yoksullukla ilişkilendirilir. Bu durum; insanların erişebileceği gıda ve su, giyim, temizlik, barınma, tıbbi bakım türlerini etkilemektedir. Daha yoksul toplulukların içinde yaşadığı fiziksel çevre, sağlıklarını doğrudan etkilemekte, sağlıkta eşitsizlikleri ortaya çıkarmaktadır (Helman, 2007, s.5-6).

Hastalık/sağlık toplumsal bir konudur, sadece hasta olan veya sağlığı tehlikede olan bireyi ilgilendirmez. Sorun tüm toplumun sorunudur, temel haklardan birisi olarak da devletin sorumluluğundadır. Günümüzde sağlık; toplumsal yaşantıyı etkileyen, aynı derecede toplumsal ve ekonomik etmenlerden etkilenen durumdadır (Belek, 1998, s.67). Toplumsal düzlemde bakıldığında; ekonomi ve gelir dağılımı, sosyal haklar, sağlık sisteminin özellikleri, sosyal/davranışsal ve kültürel özellikler, çevre koşulları sağlığı etkileyen etmenlerdendir. Ulusal ve uluslararası ölçekte düzenlenen politikalarla bu etmenler, karşılıklı etkileşim halindedirler. Bireysel düzlemde ise; yaşam tarzı, bireysel riskler, sağlık hizmetlerinden yararlanamama, fizyolojik durum/genetik yapı sağlığı etkileyen etmenlerdendir. Gerek bireysel gerekse toplumsal düzlemdeki tüm etmenler, sağlığın en önemli belirleyicileri arasındadırlar. Sağlık hakkı ekonomik, sosyal ve kültürel hakları kapsayan ikinci kuşak insan haklarındandır. Bu kuşaktaki haklar, birinci kuşaktaki haklardan farklıdır. Bunlar, kişilerin tek başlarına gerçekleştiremeyeceği haklardandır. Devletin olumlu bir edimde bulunarak, hakkın gerçekleştirilmesine etkin bir şekilde katılma gerekliliği açısından medeni ve siyasal

haklardan ayrılırlar (Batur Yamaner, 2001, s.5). Bu hakkın elde edilebilmesi ve uygulanabilmesi, politika koyucuların sorumluluğu dâhilindedir.

Tüm koşulların sağlanması, politikaların geliştirilip oluşturulmasının yanı sıra bireylerde olumlu sağlık davranışının geliştirilmesi, konuya dâhil edilmeleri önem taşımaktadır. Toplumsal ve bireysel düzlemde olumlu sağlık davranışını geliştirmek, sağlık iletişimi disiplini çerçevesinde gerçekleştirilecek uygulamalarla mümkün olacaktır. Temel bir bireysel hak olan sağlıkla ilgili çalışmalarda, sağlık iletişiminin önem kazandığı görülmektedir. Bireylerin olumlu sağlık davranışlarının oluşturulabilmesi için önem verilmesi gereken bir disiplindir.

Kamu Sağlık Enformasyonunun Yapılanması ve Medya

Sağlık iletişimi; sağlık psikolojisi, davranışsal tıp, biyomedikal iletişim, sağlık sosyolojisi gibi alanlarla ilişki içindedir, bunlarla birlikte gelişmiştir (Tabak, 2006, s.30). Sağlık geliştirilmesi açısından iletişim önemli bir unsurdur. Hastalıkların önlenmesi, sağlığın korunması, sağlık eğitiminin gerçekleştirilmesi, sağlık bilincinin oluşturulması, sağlık okuryazarlığı becerilerinin geliştirilmesi, enformasyon zenginleriyle fakirleri arasındaki farkın kapatılabilmesi açısından iletişim bilimi teori ve uygulamalarından yararlanılması gerekmektedir. İletişim bilimi teori ve uygulamalarıyla; hastalıklar ve önleyici tedbirlere yönelik kamunun farkındalığının artırılması, hedef kitlelerin doğru biçimlendirilmiş enformasyon ile bilgilendirilmesi sağlanır (Boztepe Taşkıran & Yıldız, 2019, s.115). Sağlık iletişimi kapsamında sosyal pazarlama/medyada savunuculuk/halkla ilişkiler yöntemleri, görsel-işitsel/yazılı/elektronik medya araçlarıyla hedef kitlelerde olumlu sağlık davranışları geliştirilebilir. Yaratılan gündemlerle, sağlık politikalarının oluşturulup uygulanmasında aktif rol almaları sağlanır. Kitle iletişim araçlarının kamunun gündemini belirleme, kamunun siyasi tartışmalarının seslerini ve görüşlerini güçlendirme ve meşruiyet kazandırma yeteneği onları her türlü toplumsal değişimin temel katılımcıları kılmaktadır (Wallack vd., 1993, s.2). Bireylerde olumlu sağlık davranışlarının oluşturulup geliştirilmesi, doğru bir iletişim yöntemiyle mümkün olacaktır. Bu noktadan bakıldığında, medya araçlarına büyük görev düşmektedir. Kamu sağlığı enformasyonunun iletildiği etkili araçlardan olan medya araçlarının bu konudaki etkinlikleri yadsınamaz. Scopelliti vd. (2021) sıkıntı ve kaygıyı artırmada tekrarlanan medya tüketiminin ve bununla birlikte en üst seviyedeki refah için optimal tüketim kalıplarını anlamak, farklı toplumsal katmanların güvendikleri kaynaklardan haberdar olmaya nasıl teşvik edileceklerini belirlemek, kaygı uyandıran medya mesajlarına aşırı maruz kalmayı önlemek için stratejiler geliştirmek, rahatsız edici görüntülerin etkisini

azaltmak ve yönetmek, sağlıkla ilgili mesajların olumlu sağlık davranışlarını nasıl güçlü bir şekilde bireylerde yerleştirebileceğini ve istenmeyen zihinsel sağlık sorunlarının nasıl azaltılabileceğini anlamak, halk sağlığı mesajlarına ilişkin algıları ve bunlara verilen yanıtları takip etmek medyanın hedef kitleler üzerindeki rolünü göz ardı etmemek gerektiğini vurgularlar (s.2). Bireylerin sağlıkla ilgili gündelik yaşam pratiklerini şekillendirebilmeleri, ancak sağlık ve hastalığı sosyo-kültürel bağlamından koparmadan oluşturulup yönetilecek olan gündemle, doğru yapılandırılmış sağlık enformasyonunun iletilmesiyle mümkündür.

Masuda'ya göre, "enformasyon kullanıldıkça kendiliğinden üretilen bir kaynaktır" (Başaran, 2002, s.405). Ekonomik, siyasal ve kültürel alandaki olumlu değişimler; toplumda yaşayan herkesin eşit oranda enformasyona erişebilmesi, iletilen enformasyonu işlevsel olarak kullanabilmesiyle mümkün olur. İletilen enformasyon; kişilerin ve kitlelerin bilgilerini, inançlarını şekillendirir. Medya ortamları aracılığıyla enformasyon, anında milyonlara ulaşır. İletilen mesajlarla oluşturulan gündemler doğrultusunda bireyler; yaşam biçimlerini, söylemlerini düzenleyip yönlendirirler. Bu araçların; kamunun farkındalığını artırmak, fikir ortamı oluşturmak, tutumları değiştirip davranış değişikliği sağlamak, kamuyu bilgilendirmek gibi rolleri vardır. Demokrasi sürecinin işleminde medyanın yasal ve etik sorumluluğu, bireylerin faydalı enformasyona ulaşmasını sağlamaktır (Çınarlı, 2020, s.187). Böyle bir sorumluluğu olan medya, sorumluluğunu eksiksiz olarak yerine getirmekte midir? Bilgilendirmek, eğitmek, haberdar etmek gibi işlevleri bulunan medya araçlarının, konuyla ilgili içerikleri alandaki aktörlerin talep ve beklentileri doğrultusunda mı oluşturulmaktadır? Bireylerin ve kitlelerin sağlık/hastalıkla ilgili gündemleri, medya ortamlarından kendilerine iletilen sanal gerçekliklerle mi oluşturulup gündelik yaşam pratikleri şekillendirilmektedir? Medya içeriklerinde sağlığı belirleyen etmenler ikinci plana atılıp yokmuş gibi mi davranılmaktadır? Tüm bunlar, üzerinde düşünülmesi ve cevaplanması gereken konulardandır. Ancak bu takdirde, sağlık/hastalık gerçek bağlamında tartışılıp bireylerin hem kendi sağlık davranışlarını şekillendirmeleri hem de geliştirilip oluşturulacak politikalara dâhil olmaları sağlanır.

Haber medyası, hangi sağlık konularının halka ulaşacağını seçme gücüne sahiptir; günün en acil sorunlarına ilişkin kamuoyu algıları üzerinde önemli etkileri bulunur (Berry vd., 2007, s.35). Doğru yapılandırılmış sağlık enformasyonu, sağlığın geliştirilmesi ve korunması açısından önem taşır. Güvenilir sağlık enformasyonu ile bireyler, gerçekliklerinden koparılmadan bilinçli olarak gündelik yaşama dâhil olurlar. Medya ortamlarından iletilen sağlık enformasyonunun güvenilir olması, kamu sağlığının korunması ve hastalıkların

önlenmesi açısından önemlidir. Yeni medya ortamları, gazeteler, dergiler, televizyonlar; kitlelerin yoğun olarak sağlık enformasyonuna ulaştığı araçlardır. İnsanların televizyon seyretmek, internette gezinmek, müzik dinlemek, gazete ve dergi okumak için harcadıkları zaman miktarı oldukça fazladır. Bilginin medya araçları aracılığıyla anında iletilmesi, günün her saatinde bunun gerçekleşmesi mümkündür. İletişim teknolojilerinin yaygınlaşması, medyanın günlük yaşamda her yerde bulunmasına katkı sağlamaktadır. Yaşam deneyimleri doğrudan gerçekleştirmek veya birebir tanık olmak yerine medya araçlarıyla gerçekleştirilmektedir. Medya araçları; halkı sağlık sorunları hakkında eğitmede bir dizi rol oynarlar, halka doğru sağlık ve bilim bilgilerini bildirme sorumluluğundadırlar (Institute of Medicine, 2002, s.307). Bu araçlarda yayınlanan diziler, filmler, reklamlar, haber/sağlık/kadın programlarından bireylere sürekli olarak mesaj iletilmektedir. Bilgi yığının içinde kalan bireyler, ulaştırılan bilginin doğruluğunu sorgulamadan sağlık pratiklerinin içine dâhil etme eğilimindedirler. Gündelik yaşamlarını edindikleri bu pratikler çerçevesinde şekillendiren bireylerin, sağlığı/hastalığı algılama biçimleri ve yanlış davranışlara yönelmeleri olasılık dâhilindedir. Sağlık/hastalık gerçek bağlamından koparılıp tüketim nesnesine dönüştürülmektedir. Medyada en çok beslenme alışkanlıkları, sağlıklı yaşam tüyoları, zayıflama ve kozmetik sorunlar için mucize tedaviler, hastalıkların tedavileri, kullanılan teknolojik araçlar üzerinde durulmaktadır. Medya ortamlarından sunulan içeriklerle sağlık metaya dönüştürülürken, sağlık sisteminin yapısal sorunları ve sınıfsal eşitsizlikler göz ardı edilip sağlık sorunları toplumsal ve ekonomi-politik bağlamından koparılmaktadır (Arpat, 2016, s.83). Oluşturulan söylemlerle, sağlıklı olmak ve sağlıklı kalmak için gerekli koşulları sağlamak bireyin sorumluluğuna bırakılır. Çevrelerindeki bireyler, sağlık profesyonelleri, sağlık kuruluşları, eğlence medyası, haber ve belgesel programları bireylerin sağlık enformasyonuna ulaştıkları kaynaklardır. Her birinden etkilenirler, en doğru olanı bulmaya çalışırlar. Medya; bireylerin gündelik yaşam pratiklerini şekillendirmeye yönelik olarak ürettiği sağlık enformasyonunu basite indirger, sağlığın belirleyicilerinin sorumluluğunu bireylere yükler.

Haber medyası; halk sağlığını teşvik ederek, sağlık sorunlarıyla ilgili kamuoyu tartışmalarını etkileyerek (Wallack vd., 1993) veya sağlık sorunlarını sansasyonel hale getirerek, gereksiz korkuya neden olarak sağlık bilgilerinin yayılmasında olumlu veya olumsuz bir rol oynayabilir (Signorielli 1993'ten aktaran Berry vd., 2007, s.36). Kamu sağlığı enformasyonunda verilerin anlaşılır olmaması, bireylerin içinde yaşadıkları kültür, eğitim durumları, iletileri algılama düzeyleri iletişim engeli olarak karşımıza çıkar. Childers ve

Post'un mahrum yetişkinlerin sağlık enformasyonu ile ilgili saptadıkları dört büyük problem şöyledir: Hastalıkların belirtileri, semptomları, bulaşma olasılıkları hakkında daha az şey bilme eğiliminde olabilirler; koruyucu sağlık hizmetleri konusunda daha az bilgiye sahiptirler; yararlı sağlık hizmetlerini nereden sağlayacaklarını bilmeme eğilimi içindedirler; kocakarı ilaçlarını kullanma özellikle kırsalda mahrumiyet durumundakiler arasında yaygındır (Freimuth, 1995, s.79). Sağlık enformasyonunu oluşturup iletenlerin; iletileri hedef kitlelerin farklılıklarını belirleyerek oluşturmaları ve uygun mecralarda onlara yönlendirmeleri gerekir. Sosyo-ekonomik statü gruplarının doğru olarak belirlenmesi ve iletilecek enformasyonun her hedef kitleye uygun olarak ayrı ayrı düzenlenmesi, iletişimde oluşacak engelleri ortadan kaldıracaktır veya indirecektir. Tabii ki iletilecek bu enformasyonun doğruluğu, bilimsel gerçekliğe uygunluğu da önemlidir.

Kamu sağlığı enformasyonunun aktarımındaki önemli araçlardan olan medya ile kamu sağlığının öncelikleri birbiriyle çatışmaktadır. Medyanın eğlendirmek, ikna etmek, bilgilendirmek, yarar sağlamak, toplumu yansıtmak, kişisel konulara eğilmek, kısa süreli kampanyaları izletmek, tanımlanmış mesajları iletmek gibi öncelikleri bulunmaktadır (Çınarlı, 2008, s.111). Oluşturduğu enformasyonu bu öncelikler çerçevesinde şekillendirir, kitlelere iletir. Kamusal güçlerin eylem alanında bulunan sağlık ve sağlıklı olma anlayışının değişmesi ve şekillendirilmesi, medya aracılığıyla sağlanmaktadır. Son otuz yılda dünya çapındaki hükümetler, hükümetin rolünü azaltan neo-liberal bir ideolojiye doğru hareket etmişlerdir; bu da kolektif sağlığımızı iyileştirecek sağlığın nedensellik yaklaşımını benimsemeyi özellikle zorlaştırmıştır (Fernandez vd., 2010, s.309). Kamu sağlığının öncelikleri ise eğitmek, kamu sağlığını iyileştirmek, iyi bir aşamaya getirmek, toplumu olumlu yönde değiştirmek, toplumsal konulara eğilip çözümler üretmek, uzun süreli kampanyalar yürütüp hedef kitlelerde farkındalık oluşturmak, karmaşık bilgilerin tüm hedef kitleler tarafından anlaşılmasını sağlamaktır (Çınarlı, 2008, s.111). Burada önemli olan toplum ve bireylerdir. Sağlık toplumsal düzleminin dışında değerlendirmek sağlık hakkının erişimini engeller, bireylerin sosyal yaşamlarında kendilerini doğru konumlandıramamalarına neden olur.

Medyanın; yaşam tarzı aktarımıyla egemen ideolojilerin istediği sağlık anlayışı doğrultusunda toplumu yönlendirdiği, sağlığın nesneleşmesini katkı sağladığı gözlemlenir. Sağlık enformasyonunun iletilmesinde önemli araçlardan olan televizyon, sağlık anlayışının egemen ideolojilerin yaratmak istedikleri algı doğrultusunda oluşturulmasına katkı sağlar. Televizyonlarda genellikle sağlıkla ilgili bakış açısı tıbbidir; çoğunlukla hastalıklar, ilaçlar, kullanılan tedavi yöntemleri aktarılır. Sağlık etkileyen etmenler göz ardı edilir. Hedef

kitlelerin sağlıkla ilgili enformasyonu edindikleri etkili mecralardan olan medya, incelenip çözümlenmesi gereken bir alandır.

Araştırma

Televizyon, sağlık enformasyonunun sağlandığı ve aktarıldığı etkili araçlardandır. Kamu sağlığının etkin yönlendirilebilmesi için, en aktif ve doğru kullanılması gereken araçlardandır. Kolay erişilebilmesi ve tüketilebilmesi açısından televizyonda yayınlan sağlık programları, bireylerin sağlıkla ilgili enformasyonun büyük çoğunluğunu aldıkları ortamlardır. Televizyon kanallarında yayınlanan sağlık programlarındaki içeriklerde çoğunlukla hastalıklara odaklanıldığı, sağlığı etkileyen etmenlerin göz ardı edildiği gözlemlenir. Buradan hareketle, araştırmanın gerçekleştirildiği dönemlerde tematik haber kanalları içinde reyting sıralamasında ilk on içinde yer alması ve tematik yayın yapan kanalların kamu sağlığını korumaya yönelik daha doğru bir enformasyon yaymaları gerektiğinden *CNN TÜRK* kanalındaki *Sağlık Kontrolü* programı incelemeye alınmıştır. COVID-19 pandemisi sürecinde ve pandemiden önceki süreçte olmak üzere iki aşamada incelenmiş, küresel boyutta yaşanan salgın döneminde ve onun öncesinde programın hangi konular üzerinde yoğunlaştığı tespit edilmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu araştırmada televizyonda yayınlanan sağlık programları çerçevesinde; hastalık/sağlık kavramının medyada nasıl yapılandırıldığı ortaya konularak sağlığı etkileyen etmenlerin aktarımında medyanın nasıl rol aldığı tespit edilip eleştirel olarak irdelenip sunulması amaçlanmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda odaklanılan sorular şunlardır: Televizyonda yayınlanan sağlık programları aracılığıyla hedef kitlelere yönlendirilen sağlık enformasyonunda hastalık/sağlık kavramları, alandaki aktörlerin talep veya beklentileri doğrultusunda yapılandırılarak sağlığın sosyal belirleyicileri göz ardı mı edilmektedir? Sağlık programlarında hedef kitlelere yönlendirilen iletiler doğrultusunda sağlık, bir tüketim nesnesine mi dönüştürülmektedir? Hedef kitlelere yönlendirilen sağlık enformasyonu bireylerin/toplumun sağlığını korumaya yönelik olarak sağlığın sosyal belirleyicileri gündeme taşınmakta mıdır? Sağlık programlarının içeriğinde sadece hastalıklara, tedavi yöntemlerine odaklanılarak sağlığın nedensellik ağı sekteye uğratılıp sağlıklı olmak, sağlıklı kalmak için gereken koşulları sağlama ve sağlığını koruma sorumluluğu bireylere mi bırakılmaktadır?

Araştırmanın ‘evreni’ni, televizyonda yayınlanan ‘sağlık programları’ oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise, ‘*Amaçsal Örnekleme*’ çerçevesinde (Lin, 1976, s.158) belirlenen *CNN TÜRK* kanalında yayınlanan *Sağlık Kontrolü* programı oluşturmaktadır.

Evrenin özellikleri dikkate alınarak araştırmanın amacına uygun örneklemin seçilmesi olan ‘*Amaçsal Örnekleme*’de araştırmacı, evreni temsil ettiğini ve evrenin tipik bir örneği olduğunu düşündüğü bir grubu örneklem olarak seçer. *Sağlık Kontrolü* programı, *CNN TÜRK* kanalının tematik haber kanalları içinde programın incelendiği dönemlerde reyting sıralamasında ilk on içinde yer alması, tematik yayın yapan kanalların kamu sağlığını korumaya yönelik daha doğru enformasyon yaymaları gerektiğinden örneklem olarak seçilmiştir. *CNN TÜRK* kanalının bağlı bulunduğu medya grubunun sahipliğinin Mart 2018’de el değiştirmiş olması nedeniyle, incelenen sağlık programı iki dönem halinde ele alınıp karşılaştırmalı olarak incelenip değerlendirilmiştir. Kanalın internet arşivinden izlenen *Sağlık Kontrolü* programının 02 Ocak 2016 – 30 Haziran 2016 tarihleri arasında yayınlanan 26 ve 04 Ocak 2020 – 31 Mayıs 2020 tarihleri arasında yayınlanan 21 bölümü incelenmiştir. Televizyon izlenme oranlarının daha yüksek olduğu dönemler olan ve araştırma kapsamında belirlenen 02 Ocak 2016 – 30 Haziran 2016 tarihleri arasında toplamda 26, 04 Ocak 2020 – 31 Mayıs 2020 tarihleri arasında da toplamda 21 bölüm yayınlanmıştır; iki dönem halinde incelenen programın tüm bölümleri hiçbir elemeye tabi tutulmadan incelenip değerlendirilmiştir. 2020 döneminde inceleme, COVID-19 pandemisinden tüm Dünya’nın 31 Aralık 2019 tarihinde haberdar olması nedeniyle 04 Ocak 2020 itibarıyla başlatılmıştır. 2016 döneminde incelenen 26 bölümde 87, 2020 döneminde incelenen 21 bölümde 87 hastalığın ele alındığı tespit edilmiştir. 02 Mayıs 2020 – 31 Mayıs 2020 tarihleri arasında yayınlanan 6 bölümünün içeriğinde ‘Yeni Tip Koronavirüs’ (COVID-19) pandemisinin ele alındığı belirlenmiştir. COVID-19 pandemisiyle ilişkilendirilerek aktarılan hastalıklar, araştırma çerçevesinde oluşturulan hastalık kategorileri arasında ilgili olduğu kategoriye dâhil edilmiştir. Toplanan veriler, niteliksel ve niceliksel içerik çözümlemesi yöntemiyle analiz edilmiştir (Gunter, 2000, s.82; Kline, 2003, s.559). İçerik çözümlemesinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır.

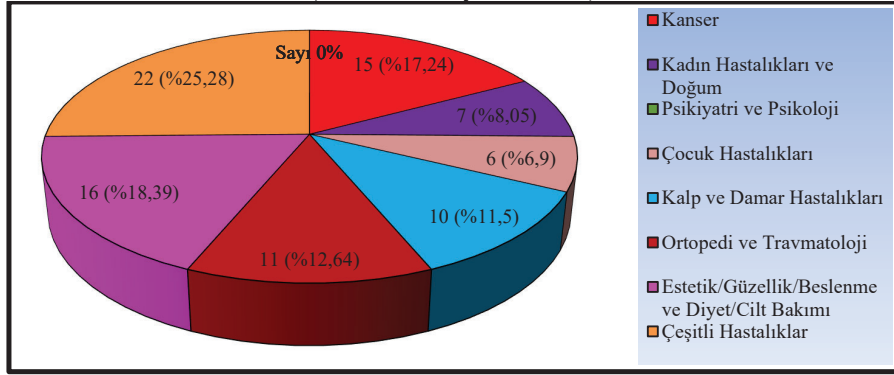
Sağlık Kontrolü programının bölümlerinin incelenmesi sonucunda ele alınan hastalıklar; ‘kanser’, ‘kadın hastalıkları ve doğum’, ‘psikiyatri ve psikoloji’, ‘çocuk hastalıkları’, ‘kalp ve damar hastalıkları’, ‘ortopedi ve travmatoloji’, ‘estetik/güzellik/beslenme ve diyet/cilt bakımı’, ‘çeşitli hastalıklar’ olmak üzere sekiz kategoride incelenmiştir. COVID-19 pandemisi sürecinde ve pandemiden önceki dönemde, sağlığı etkileyen etmenlerin aktarımında medyanın nasıl bir işlev gördüğü karşılaştırmalı olarak eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Salgın döneminde ve öncesinde ele

alınan konuları tespit etmeye yönelik olan bu araştırma, bir durum tespiti gerçekleştireceğinden önem taşımaktadır.

Bulgular ve Değerlendirme

CNN Türk kanalında yayınlanan *Sağlık Kontrolü* programının 02 Ocak 2016 – 30 Haziran 2016 tarihleri arasında yayınlanan 26 bölümde toplamda 87 hastalığın ele alındığı tespit edilmiştir. İzleyiciye bilgisi verilen 87 hastalık incelendiğinde; 15'inin (%17,24) kanser, 7'sinin (%8,05) kadın hastalıkları ve doğum, 6'sının (%6,9) çocuk hastalıkları, 10'unun (%11,5) kalp ve damar hastalıkları, 11'inin (%12,64) ortopedi ve travmatoloji, 16'sının (%18,39) estetik/güzellik/beslenme ve diyet/cilt bakımı, 22'sinin (%25,28) çeşitli hastalıklarla ilgili olduğu, psikiyatri ve psikolojiyle ilgili hastalıklara değinilmediği tespit edilmiştir. (Şekil 1)

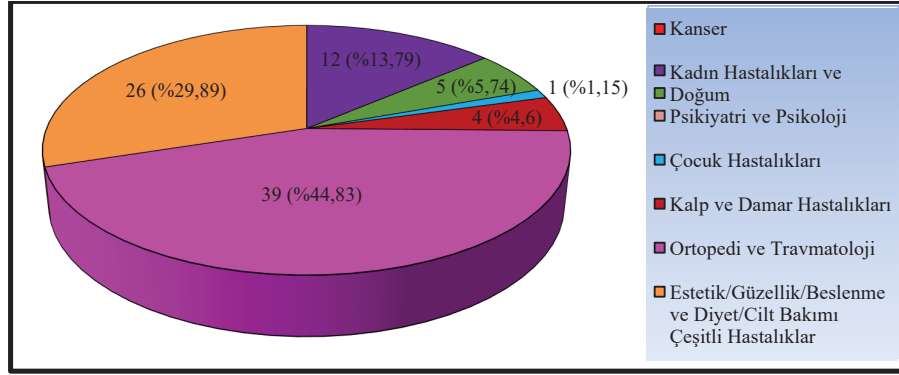
Şekil 1. 02 Ocak 2016 – 30 Haziran 2016 Tarihleri Arasında Yayınlanan 26 Bölüm (Hastalıkların Sayı ve Yüzdesi)

Çeşitli Hastalıklar: Prostat, Hemoroid, Göz Hastalıkları, Böbrek Rahatsızlıkları, Reflü, Gastrit, Ülser, Gözde Katarakt, Organ Nakli, Şeker Hastalığı, KOAH, Kıl Dönmesi, MS Hastalığı, Eklem Romatizması, Obezite, Beyin Sağlığı, Atardamar Tıkanıklığı, Virüsler, Zika Virüsü, Diabet, Kısırlık, Diş İmplantları.

CNN Türk kanalında yayınlanan *Sağlık Kontrolü* programının 04 Ocak 2020 – 31 Mayıs 2020 tarihleri arasında yayınlanan 21 bölümde toplamda 87 hastalığın ele alındığı tespit edilmiştir. İzleyiciye bilgisi verilen 87 hastalık incelendiğinde; 12'sinin (%13,79) kadın hastalıkları ve doğum, 5'inin (%5,74) psikiyatri ve psikoloji, 1'inin (%1,15) kalp ve damar hastalıkları, 4'ünün (%4,6) ortopedi ve travmatoloji, 39'unun (%44,83) estetik/güzellik/beslenme ve diyet/cilt bakımı, 26'sının (%29,89) çeşitli hastalıklarla ilgili olduğu ve kanser hastalıklarıyla çocuk hastalıklarına değinilmediği tespit edilmiştir. COVID-19 pandemisiyle ilişkilendirilerek aktarılan hastalıkların, 02 Mayıs 2020 – 31 Mayıs 2020 tarihleri yayınlanan 6 bölümün içeriğinde olduğu tespit edilmiştir. (Şekil 2)

Şekil 2. 04 Ocak 2016- 31 Mayıs 2020 Tarihleri Arasında Yayımlanan 21 Bölüm
(Hastalıkların Sayı ve Yüzdesi)

Çeşitli Hastalıklar: Parkinson, İmplant Tedavisi, Diş Teli, Koruyucu Diş Hekimliği, Prostat Büyümesi, Prostatta Holey Ameliyatı, İdrar Yolu Hastalıkları, Akciğer Sertleşmesi, Metabolik Sendrom, Obezite Cerrahisi, Fitoterapinin Kısırlıkta ve Bağışıklığı Güçlendirmedeki Kullanımı, Fitoterapinin Kanser Tedavisinde Kullanımı, Koronavirüs Aşı Çalışmaları, Pandemi Döneminde Obezite, Pandemi Döneminde Evde Bakım Hizmetleri, Pandemi Döneminde Ağız Hijyeni.

İncelenen bölümler *kanser hastalıkları* bazında niceliksel olarak karşılaştırmalı değerlendirildiğinde; 2016 döneminde 87 hastalığın %17,24'ünün (87/15) *kanser hastalıklarıyla* ilgili olduğu, 2020 döneminde *kanser hastalıklarına* değinilmediği tespit edilmiştir. Kanser hastalıklarıyla ilgili bilgiler aktarılırken bir uzman programa konuk olarak dâhil edilmiş, inanılabilirlik artırılmaya çalışılmıştır. 2016 döneminde incelen bölümlerde çeşitli kanser türleri ve tedavi yöntemleri; teşhis ve tedavi aşamasından kullanılan araçlarla ilgili teknolojik gelişmeler, avantajlar; erken tanının önemi; kalıtsal kanserler, gen taraması; kullanılan akıllı ilaçlar, hastaların nasıl beslenmeleri gerektiği gibi konular üzerinde durularak hastalığa odaklanıldığı; hastalığa dar bir çerçeveden bakıldığı tespit edilmiştir. Kanser hastalıklarının sadece kalıtsal etmenlerden kaynaklı gelişmedikleri, sağlığın sosyal belirleyicilerinin de bu hastalıklara yol açabilecekleri birçok araştırmayla ortaya konulmuştur. Çarpık kentleşmenin/sanayileşmenin yarattığı hava kirliliği, gıda maddelerinin üretiminde kullanılan katkı maddeleri, birçok ürünün üretiminde kullanılan kimyasal maddeler, dijital araçların oluşturdukları elektromanyetik dalga ve yaydıkları radyasyon, barınma ortamlarının inşasında kullanılan yapı malzemelerindeki kimyasallar ve bunların oluşturdukları tehlikeli atıklar, temiz ve güvenli gıdaya/suya erişememe gibi etmenler bireylerin sağlıklarını tehdit etmektedir. Tüm etmenler, sağlığın nedensellik ağı içinde birbiriyle bağlantılıdır; bunların birbirinden ayrı düşünülmesi hastalığı/sağlığı sadece tıbbi açıdan ele almak, bütüncül yaklaşımla değerlendirmemek, biyo-psikososyal sağlık/hastalık anlayışını göz ardı etmektir. Tüm etmenlerin göz ardı edilemeden değerlendirilmesi, hastalıktan korunma sorumluluğunun sadece bireylere bırakılmaması, sağlık enformasyonu aktarımının eksiksiz gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

İncelenen bölümler *kadın hastalıkları ve doğum* bazında niceliksel olarak karşılaştırmalı değerlendirildiğinde; 2016 döneminde 87 hastalığın %8,05'inin (87/7), 2020 döneminde ise 87 hastalığın %13,79'unun (87/12) *kadın hastalıkları ve doğumla* ilgili olduğu tespit edilmiştir. 2020 döneminde *kadın hastalıkları ve doğumla* ilgili olan 12 hastalığın %25'i (12/3) estetik ile ilgilidir. 2016'da incelenen bölümlerde tüp bebek tedavisindeki yenilikler, yöntemler; embriyo transferi; rahim ağzı kanserinin nedenleri, korunma yolları, teşhisinde kullanılan araçlar; idrar kaçırma, genital organ sarkmaları, tedavi yöntemleri; tüp bebek tedavisinde genetik tanının, QPR testinin avantajları, bireyselleştirilmiş tedavinin etkinliği; gebelik oranının artırılmasında kullanılacak vitamin ilaçlarının etkisi; doğum kontrol yöntemleri, kullanılacak ilaçlar; miyom tedavisinde MR haritalama yöntemi hakkında bilgi aktarılmıştır. 2020'de incelenen bölümlerde ise tüp bebek tedavisindeki yeni yöntemler, araçlar; rahim sarkmaları, genital estetik, tedavi yöntemleri; koronavirüs döneminde tüp bebek tedavisi; kadınların cinsel yaşamlarıyla ilgili sorunlar, çözüm önerileri, sorunlara yönelik kullanılacak ilaçlar, tedavi yöntemleri aktarılmıştır. İncelenen her iki dönemde de hastalıklar aktarılırken basit bir dil kullanılmış, güvenilirlik sağlamak amacıyla bir uzman programa dâhil edilmiştir. Her iki döneme karşılaştırmalı bakıldığında, 2016'da çoğunlukla üreme ve doğum yöntemleri, kullanılacak ilaçlar, alana giren yenilikler ve bilimsel gelişmeler hakkında bilgi aktarımlarının ön plana çıktığı; sadece bir programda rahim ağzı kanserinin nedenlerine, korunma yollarına değinildiği; kadın hastalıklarıyla ilgili diğer konularda yine tedavi yöntemleri, teşhis ve tedavi sürecinde kullanılan yeni teknolojik araçlarla ilgili bilgilendirme gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. 2020'de de çoğunlukla konuyla ilgili estetik cerrahi yöntemlerinin, alandaki gelişmelerin ön plan çıktığı; üreme sağlığında kullanılan yöntemlere, ilaçlara, yeni teknolojik araçlara odaklanıldığı; cinsel yaşamdaki sorunlarda kullanılacak ilaçlara dair bilgilerin aktarıldığı tespit edilmiştir. Pandemi sürecinde gerçekleştirilen programda da üreme sağlığı, kullanılacak yöntemlerle ilgili bilgi aktarılmıştır. Kadın sağlığını tehdit eden ve risk oluşturan hastalıklar, genetik etmenlerin yanı sıra sağlığın sosyal belirleyicileri arasına giren diğer etmenlerden de kaynaklanmaktadır. Barınma koşullarındaki sağlıksız ortamlar, yeterli ve güvenli gıdaya ulaşamama, kullanılan sentetik iç giyim malzemeleri, temiz suya/kişisel bakım ürünlerine yeterli oranda ulaşamama gibi birçok etmen nedeniyle genital hastalıklar, üreme sağlığıyla ilgili sorunlar, kadınların maruz kaldığı kanser türleriyle ilgili riskler gelişebilmektedir. Bunların göz ardı edilerek sağlığın sosyal belirleyicilerinin önemsizleştirildiği, yapısal sorunlar ve sınıfsal eşitsizliklerden kaynaklı yoksunlukların gündeme getirilip bilinçlendirme gerçekleştirilmediği gözlemlenmiştir.

Sağlıklı olmak/kalmak için gerekli koşulları sağlamak, bireylere yüklenmiştir. Sorunlar, ekonomi-politik bağlamında koparılarak sağlığın nedensellik ağı sekteye uğratılmıştır.

İncelenen bölümler *psikiyatri ve psikolojiyle* ilgili hastalıklar bazında niceliksel olarak karşılaştırmalı değerlendirildiğinde; 2016 döneminde incelenen bölümlerde *psikiyatri ve psikolojiyle* ilgili hastalıklara değinilmediği, 2020 döneminde incelenen bölümlerde ise 87 hastalığın %5,74'ünün (87/5) *psikiyatri ve psikolojiyle* ilgili hastalıklar olduğu tespit edilmiştir. Sadece COVID-19 sürecinde *psikiyatri ve psikolojiyle* ilgili hastalıklara değinildiği; öfke kontrolü, tükenmişlik sendromu, kaygı bozukluğu, koronavirüs döneminde ruh sağlığı, depresyon hakkında bilgi aktarılıp teşhis ve tedavi yöntemlerinin ön plana çıkarılarak bunlara odaklanıldığı tespit edilmiştir. Bilgiler bir uzman aracılığıyla, basit bir dil kullanılarak aktarılmış; korunmaktan çok tedavi süreçlerine odaklanılmıştır. Bu hastalıklara kalıtsal etmenler kadar sosyo-kültürel ve ekonomi-politik etmenlerin de neden olduğu göz ardı edilmemelidir. Sıkıntı ve kaygının artmasında tekrarlanan medya tüketiminin, en üst seviyede refah için bireylere yönlendirilen tüketim kalıplarının, kaygı uyandıran medya mesajlarının, rahatsız edici medya görüntülerinin (Scopelliti vd., 2021, s.2), gündelik yaşam içindeki yalnızlaşmanın/asosyalleşmenin yaratacağı ruhsal çöküntünün, sanal alemde kaybolan benliklerin/inşa edilen benlik sunumlarının, gündelik/uzun vadede yaşanabilecek ekonomik kaygıların, tamamen nicelik ve performansla endekslenen iş yaşamının, insani ilişkilerin en aza indiği çalışma ortamlarının bu hastalıklara neden olabileceği ve bunların düzenlenebilmesi için nelerin yapılması gerektiği göz ardı edilmiştir. Barınma, eğitim, gıda, gelir durumu, istikrarlı bir eko-sistem, sürdürülebilir kaynaklar, sosyal adalet ve eşitlik (WHO, 1986) Ottawa Şartı'nda sağlığın temel koşulları ve kaynakları olarak belirlenmiştir; sağlığın iyileştirilmesi için bunların sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Sağlanmaması ve bireylerin bunlardan yoksun olması, ruhsal ve zihinsel olarak bireyleri etkileyecektir. Bireylerin ruh hallerini bunlardan bağımsız olarak düşünmek, bireyleri makineymiş gibi davranmakla eş değer olacaktır.

İncelenen bölümler *çocuk hastalıkları* bazında niceliksel olarak karşılaştırmalı değerlendirildiğinde; 2016 döneminde incelenen bölümlerde 87 hastalığın %6,9'unun (87/6) *çocuk hastalıklarıyla* ilgili olduğu, 2020 döneminde incelenen bölümlerindeyse *çocuk hastalıklarına* değinilmediği tespit edilmiştir. Soğuk algınlıkları, tedavi yöntemleri; enfeksiyonu artıran nedenler, tedavi yöntemleri; çocuklarda grip aşısının kaç yaşında ve ne zaman yaptırılması gerektiği; alerji belirtileri, tedavisinde kullanılacak ilaçlar; 2000'li yıllarda alerjik hastalıkların artması; obezite ve nedenleri, beslenme önerileri hakkında bilgi

aktarılmıştır. Bilgiler bir uzman aracılığıyla, basit bir dil kullanılarak verilmiştir. Hastalıkların teşhis ve tedavi yöntemleri ön plana çıkarılmıştır. Çocuklarda enfeksiyonu artıran nedenlerin nasıl ortadan kaldırılabileceği; alerjinin/alerjik hastalıkların artmasına neden olan çevresel etmenlerin neler olduğu; obeziteye yol açan etmenlerin neler olduğu, nasıl mücadele edilmesi gerektiğiyle ilgili kapsamlı bir bilgi akışı gerçekleştirilmediği; sosyal belirleyicilerin ve yaşam tarzlarının bu hastalıkların ortaya çıkmasındaki etkilerinin göz ardı edildiği tespit edilmiştir. Çocuklarda veya yetişkinlerde enfeksiyonu artıran çevresel etmenlere; çocuklarda obeziteyi tetikleyen, çocuk programları ve çocuk kanallarının haricinde diğer programlar ve televizyon kanallarında yayınlanan sağlığa zararlı gıda reklamlarına; obezite tehlikesine maruz bırakan hareketsiz yaşam tarzına, egzersizin önemine; sağlığa zararlı gıdaların içeriğinde bulunan katkı maddelerine, yol açabilecekleri hastalıklara; alerjik reaksiyonlara neden olabilecek çevresel ve psikolojik etmenlere dair ayrıntılı bilgilendirme gerçekleştirilmeden, hasta olduktan sonra hangi tedavi yöntemlerinin kullanılacağı ve nelerin tüketilmesi gerektiği aktararak hastalıklara odaklanılmıştır. Sağlık, sosyal ve yapısal bağlamından koparılmıştır.

İncelenen bölümler *kalp ve damar hastalıkları* bazında niceliksel olarak karşılaştırmalı değerlendirildiğinde; 2016 döneminde incelenen bölümlerde 87 hastalığın %11,5'inin (87/10), 2020 döneminde incelenen bölümlerdeyse 87 hastalığın %1,15'inin (87/1) *kalp ve damar hastalıklarıyla* ilgili olduğu tespit edilmiştir. 2016'da incelenen bölümlerde doğuştan gelen kalp hastalıklarının teşhisi, tedavi yöntemleri; konuyla ilgili gerçekleştirilen sosyal sorumluluk projesi; tarama testinin önemi; çocuklarda kalp hastalıkları, tedavi yöntemleri; teknolojik araçlardaki gelişmeler; damar tıkanıklığı, tedavi yöntemleri; kalp krizinin nedenleri, belirtileri; girişimsel kardiyojji, yeni nesil araçlar; ameliyat sonrası dikkat edilmesi gerekenler; robotik bypass cerrahisinin avantajları, kimlere uygulanabildiği; kalp çarpıntılarını tedavisi; yeni nesil kalp pillerinin avantajları; kalp hastalıklarının belirtileri, nasıl beslenmesi gerektiği; aort damarı yırtılmasını tetikleyen faktörler; kadınlarda kalp hastalığı artışının nedenleri; girişimsel kalp kapağı tedavileri, kullanılan teknolojik araçlar, sıcak hava koşullarının kalp hastalıklarına etkisi; kalp hastalarının hayvansal protein yiyebileceği, en sağlıklı proteinin tavuk eti olduğu hakkında bilgi verilmiştir ve sadece hastalığa odaklanılmıştır. 2020'de incelenen bölümlerde de sadece bir hastalığın kalp ve damar hastalıklarıyla ilgili olduğu ve orada da kalp hastalığı ve tansiyon; tedavi yöntemleri, kullanılan teknolojik araçların aktarıldığı tespit edilmiştir. Kalp ve damar hastalıklarına yol açan çevresel ve kişisel etmenler, hareketsiz yaşam tarzının yol açabileceği dolaşım bozuklukları, tüketilen gıdalarda kullanılan katkı maddelerinin kalp sağlığı için oluşturduğu

tehditler, ağır çalışma koşullarının yarattığı stres kaynaklı riskler, meslek hastalıkları, iş sağlığı ve güvenliğinin göz ardı edildiği çalışma koşulları göz ardı edilip sağlığın sosyal belirleyicilerinin aktarımının gerçekleştirilmediği, salt tıbbi yöntemlere odaklanılarak toplumsal yapı ve koşulların dışına taşındığı gözlemlenmiştir. Sağlığını korumak, hastalıklara maruz kalmamak, etmenlerle mücadele etmek bireylerin sorumluluğuna bırakılmıştır. Alanın düzenlenmesi çerçevesinde geliştirilen politikalarda aktif hedef kitle konumunda olabilmek, gerçekleştirilecek yasal düzenlemelerde temsil hakkını kullanabilmek için hedef kitlelerin öncelikle bu konularda bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Medya araçları kamunun farkındalığını artırıp fikir ortamı oluşturma, kamuyu bilgilendirme rollerinin gereğini gerçekleştirmek için enformasyonu bu çerçevede yapılandırıp iletmesi gerekmektedir.

İncelenen bölümler *ortopedi ve travmatoloji*yle ilgili hastalıklar bazında niceliksel olarak karşılaştırmalı değerlendirildiğinde; 2016 döneminde incelenen bölümlerde 87 hastalığın %12,64'ünün (87/11), 2020 döneminde incelenen bölümlerdeyse 87 hastalığın %4,6'sının (87/4) *ortopedi ve travmatoloji*yle ilgili hastalıklar olduğu tespit edilmiştir. 2016'da incelenen bölümlerde diz kireçlenmelerinde tedavi, egzersiz; yeni nesil protezlerin avantajları, kullanımı; menisküs yırtılmaları, tedavi yöntemleri; kireçlenmeler, hızlandıran etmenler; protez ameliyatları; horozibiği tedavisi; bel fitiğında fizik tedavi; menisküs tedavisinde kullanılan PRP uygulaması, diz kireçlenmelerinde yeni tedavi yöntemleri, kök hücre; boy uzatma cerrahisi; el bileği ağrıları, tedavi yöntemleri; kalça kireçlenmeleri, protezlerin nasıl uygulandığı; ileri yaş kırıkları, tedavi yöntemleri, ayak sağlığı ve hastalıkları hakkında bilgilendirme gerçekleştirilmiştir. 2020'de incelenen bölümlerde kadın sağlığında fizyoterapi; boyun ağrısı, tedavisi; boyun fitiği tedavisi ve yöntemleri; kireçlenme, bel kayması konusunda bilgilendirme gerçekleştirilmiştir. Uzman bir konuk programa dâhil edilmiş, basit bir dil kullanılmıştır. Her iki dönemde de hastalıklara odaklanıldığı, tedavi süreçlerinde kullanılan yöntemlerin/araçların tanıtımının gerçekleştirildiği görülmüştür. Yetersiz ve sağlıksız beslenmenin, yeterli ve güvenli gıdaya ulaşamamanın, ağır çalışma koşullarının, gıdaların üretiminde kullanılan katkı maddelerinin, hareketsiz yaşam tarzının, gündelik yaşam pratiklerindeki hataların, çalışma ortamında kullanılan ortopedik olmayan mobilyaların, çevresel etmenlerin kas/kemik sağlığı için ortaya çıkarabilecekleri riskler ve bunlarla nasıl mücadele edilmesi gerektiği gerçekleştirilmemiştir. Tedavi süreçlerine, sağlığı yitirdikten sonra yapılması gerekenlere odaklanılmıştır. Sağlık; bütünsel yaklaşımla ele alınmadan, sorumluluk bireylere yüklenmiştir.

İncelenen bölümler *estetik/güzellik/beslenme ve diyet/cilt bakımı* bazında niceliksel olarak karşılaştırmalı değerlendirildiğinde; 2016 döneminde incelenen bölümlerde 87 hastalığın %18,39'unun (87/16), 2020 döneminde incelenen bölümlerdeyse 87 hastalığın %44,83'ünün (87/39) *estetik/güzellik/beslenme ve diyet/cilt bakımıyla* ilgili olduğu tespit edilmiştir. 2016'da incelenen bölümlerde çocuklarda doğuştan gelen kulak eksikliği nedenleri, tedavi yöntemleri; ipek kozası proteinleri, cildin gençleştirilmesindeki etkisi; erkeklerde/kadınlarda saç dökülmesinin nedenleri; saç ekiminde kullanılan son teknolojiler, robotlu uygulama ve avantajları, işlemi gerçekleştiren merkezin ücreti/tanıtımı; ameliyatsız yüz gençleştirme, 4D ip estetiği; yüz germe işleminde kullanılan dinamik askılama yöntemi, avantajları; beslenme/diyette protein ve karbonhidratların işlevi; diyet örnekleri, zayıflatan beslenme tipleri; estetik burun ameliyatları ve süreçleri; iyileşmeyen ayak yaralarının nedenleri, tedavi yöntemleri; iftar ve sahurda sağlıklı beslenme; diş estetiği hakkında bilgi aktarılmıştır. 2020'de incelenen bölümlerde saten dolgu, 10 saatlik leke maskesi, diamond lift uygulaması, kök hücre tedavisi, akıllı dolgu uygulaması, silikon protezlerle meme büyütme, genital estetik, botoks, saç ekimi, ip askı uygulaması, ameliyatsız cilt gençleştirme uygulamaları, burun estetiği, akne/sivilce tedavisi, korona döneminde el/yüz yaralanmaları, gülüş tasarımı uygulamaları (diş estetiği) hakkında bilgi aktarımı gerçekleştirilmiştir. Bilgiler bir uzman aracılığıyla, basitleştirilmiş bir dille aktarılmıştır. Güzellik, estetik, zayıflama tüyoları, cilt bakımı gibi konuların da hastalıkların içine dâhil edildiği; sağlığın tüketim metasına dönüştürüldüğü tespit edilmiştir. İncelenen her iki dönem karşılaştırmalı olarak ele alındığında, Bu kategoride medyanın beslenme alışkanlıklarını, sağlıklı yaşam tüyolarını, zayıflama ve kozmetik sorunlar için mucizevi yöntemleri aktararak sağlığı gerçek bağlamından kopardığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda bireyler, istedikleri ideal bedene kavuşabilecekleri tüketim endüstrisine yönlendirilmektedirler. Cilt sağlığını tehdit eden kimyasal ürünler/hava kirliliği, merdiven altı üretim kozmetik ürünlerinin cilt için oluşturabileceği hastalık riskleri, saçların dökülmesine neden olan kimyasallar/çevresel etmenler, diş sağlığını tehdit eden yetersiz beslenme veya olumsuz sağlık davranışları doğrultusunda bilgi akışı sağlanmamıştır. Bireyler, tüketim çarkının içine itilip sorunlar göz ardı edilerek gerçek bağlamından uzaklaştırılmıştır.

İncelenen bölümler *çeşitli hastalıklar* bazında niceliksel olarak karşılaştırmalı değerlendirildiğinde; 2016 döneminde incelenen bölümlerde 87 hastalığın %25,28'inin (87/22), 2020 döneminde incelenen bölümlerindeyse 87 hastalığın %29,89'unun (87/26) *çeşitli hastalıklara* yönelik olduğu tespit edilmiştir. 2016'da incelenen bölümlerde prostat

hastalıkları, tedavi yöntemleri; hemoroid belirtisi, tedavi yöntemleri; göz hastalıkları, cerrahi müdahalede kullanılan araçlar; böbrek rahatsızlıklar, tedavi yöntemleri; reflü, gastrit, ülser; gözde katarakt, tedavi yöntemleri; organ naklinde kullanılan yöntemler; şeker hastalığı ve metabolik cerrahi; KOAH hastalığının nedenleri, erken tanının önemi; kıl dönmesi tedavisi; MS hastalığı ve tanısı; eklem romatizması, tedavi yöntemleri; obezite ameliyatları; beyin sağlığı; atardamar tıkanıklığı ve belirtileri; toplumu tehdit eden virüsler, zika virüsü; diyabet ve göz hastalığı; kısırlık; diş implantları, kullanılan yöntemler hakkında bilgi verilmiştir. 2020’de incelenen bölümlerdeyse Parkinson ve beyin pili tedavisi, implant tedavisi, diş teli tedavi yöntemleri, koruyucu diş hekimliği, prostat büyümesi, prostatta gerçekleştirilen holep ameliyatı, idrar yolu hastalıkları, akciğer sertleşmesi, metabolik sendrom, obezite cerrahisi, fitoterapinin kısırlıkta ve bağışıklığı güçlendirmedeki kullanımı, fitoterapinin kanser tedavisinde kullanımı, koronavirüs aşı çalışmaları, pandemi döneminde obezite tedavisi, pandemi döneminde evde bakım hizmetleri, pandemi döneminde ağız hijyeni hakkında bilgilendirme gerçekleştirilmiştir. Çeşitli hastalıklarla ilgili bilgi aktarımlarında da bir uzmanlardan yararlanılmış, basit bir dil kullanılmıştır. Her iki dönemde de hastalıklara yol açan kişisel ve çevresel etmenlerden çok, tedavi yöntemlerine/teknolojik araçlardaki yeniliklere/kullanılan cerrahi yöntemlerdeki gelişmelere odaklanılmıştır. Erkek sağlığını tehdit eden prostat hastalığının hangi etmenlerden kaynaklandığı, korunmak için nelerin yapılması gerektiği; hemoroidi tetikleyen besinlerin, olumsuz sağlık davranışlarının neler olduğu; göz sağlığını tehdit eden etmenler; böbrek ve mide sağlığı için tehdit oluşturan gıda maddeleri; çevresel etmenlerden kaynaklı tehditler; şeker hastalığına yol açabilecek işlenmiş ve sağlıksız gıdalar; solunum yolu hastalıklarını tetikleyebilecek barınma koşulları/hava kirliliğini; beyin sağlığı için risk oluşturabilecek elektromanyetik ortamların etkisi, nörolojik hastalıkları tetikleyen gıdaların/maruz kalınan elektromanyetik dalgaların etkileri aktarılmayarak sorunlar gerçek bağlamının dışına itilmiştir. Kendini koruma, bunlarla baş etme sorumluluğu bireylere yüklenmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Sağlık/hastalık kavramları, insanlık tarihi kadar eskidir; bir o kadar da algılanma ve tanımlanma süreçlerinde değişime uğramışlardır. Her ne kadar tanımlamalarda farklılıklar olsa dahi, bireylerin/toplumların eğitilmesi ve bilgilendirilmesi gereken süreçler olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağlık, bireylerin en temel haklarından ve korunması gereken değerli bir hazinedir. Bireylerin alışlagelmiş yaşam biçimleriyle alışkanlıkları, kişisel etmenler, yaşam koşulları ve çevresel etmenler, sosyo-kültürel etmenler sağlığın nedensellik

ağı içinde birbiriyle etkileşim halinde sağlığı tehdit etmektedirler. Fiziken, ruhen ve sosyal yönden tam bir iyilik hali olan sağlık, bütünsel olarak ele alınması gereken toplumsal bir konudur. Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımlamasıyla politik, toplumsal, ekonomik etmenler de sağlığı belirleyen etmenlerin arasına dâhil edilmiştir. Hastalık ve sağlığı sadece genetik etmenler çerçevesinde değerlendirmek, konunun sadece tıbbi açıdan değerlendirilip toplumsal bağlamının dışına itilmesine neden olacaktır. Sağlığı etkileyen etmenlerin düzenlenmesiye, ulusal ve uluslararası alandaki tüm aktörlerin sorumluluğundadır. Sağlık ve sağlığın korunması, sadece bireylerin sorumluluğuna bırakılacak bir konu değildir.

Bireylerde olumlu sağlık davranışlarının geliştirilmesi, sağlık okuryazarlığı becerilerinin artırılması, sağlığın korunması ve hastalıkların önlenmesi, sağlık bilincinin oluşturulması, sağlığı etkileyen etmenler çerçevesinde risk iletişimin sağlanması aşamasında sağlık iletişimi etkin olarak kullanılması gereken bir disiplindir. Sağlık iletişimi çerçevesinde oluşturulan enformasyonun iletilmesinde medya araçlarının işlevi, yadsınamayacak kadar önemlidir. Bireyler sağlık enformasyonuna çoğunlukla yeni medya ortamlarından, gazete ve dergilerden, televizyon kanallarında iletilen içeriklerden ulaşırlar. En etkili medya araçlarından biri olan televizyonda yayınlanan sağlık/haber/kadın programları, diziler/filmler, reklamlar bireylerin konuyla ilgili enformasyona ulaştıkları içeriklerdir. Bilgilendirmek, eğitmek, haberdar etmek gibi işlevleri bulunan medya araçlarının, daha çok egemen ideolojilerin yönlendirmeleri doğrultusunda içeriklerini oluşturmaya yöneldikleri gözlemlenmektedir. Kitlelerin gündemleri, çoğunlukla medya ortamlarından iletilen sanal gerçekliklerle oluşturulur; kitleler egemen ideolojilerin kendilerine dayattıkları yaşam pratiklerinin içine bu gündemler aracılığıyla dâhil olurlar. Asıl ele alınması gereken konular ikinci plana itilir, yokmuş gibi davranılır.

Medya ortamlarında, hastalık kavramı sağlık kavramının önüne geçmiş durumdadır. Sağlık programlarında beslenme, diyet, estetik, güzellik, sağlıklı yaşam tüyoları üzerinde yoğun bir şekilde durulduğu; hastalıklarda uygulanan tedavi yöntemleri, yeni nesil teknolojik araçlar, tüketime yönlendiren sağlıklı yaşam önerileri hakkında bilgi aktarıldığı görülür. Bu çerçevede bir uzmanın sürekli programa konuk olarak dâhil edildiği, konunun güvenilirliğinin artırıldığı gözlemlenmektedir. *Sağlık Kontrolü* programının incelenen bölümlerindeki bulgular değerlendirildiğinde, sağlığı etkileyen etmenlerin göz ardı edildiği ve sağlığın nedensellik ağının sekteye uğratıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma kapsamında incelenen bölümlerin yayınlandığı yıllarda ve bu iki dönem arasındaki süreçte Türkiye'deki '*Ölüm Nedeni İstatistikleri*'nde hastalıklardan kaynaklı ölüm nedenlerinin dağılımları

incelendiğinde, sağlığın sosyal belirleyicilerinin hiçbir şekilde göz ardı edilmeden hedef kitlelere yönlendirilmesi, kamunun farkındalığının oluşturulmasının gerekliliği kanıtlanmaktadır. Bu istatistiklere göre 2016 ile 2020 arasındaki süreçte ‘dolaşım sistemi hastalıkları’, ‘iyi ve kötü huylu tümörler’, ‘solunum sistemi hastalıkları’ ölüme neden olan ilk üç hastalıklardır (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2018; 2019; 2023). Bu hastalıkların oluşmasının nedenlerinden olan sağlığın sosyal belirleyicilerine değinmemek, alanda gerçekleştirilecek politikaların oluşmasında bireylerin aktif hedef kitle konumuna taşınması adına gerekli enformasyon akışını sağlamamak sağlığı ekonomi-politik, sosyo-kültürel bağlamından koparmak anlamına gelmektedir. Sağlık sorunlarının sağlığın nedensellik açısından bağımsız olarak toplumsal, ekonomik, politik bağlamından koparılarak aktarılması sağlığın kamusal güçlerin eylem alanlarından birisi olduğunun göstergesidir. İncelenen her iki dönemde de estetik, güzellik, beslenme ve diyet, cilt bakımı konularında yoğun bilgi aktarımının tespitinden hareketle, sağlığın tüketim nesnesine dönüştürüldüğü; ele alınan konularla yaşam biçimi önerileri sunulduğu; sağlıklı olma kültürünün farklı bir noktaya taşındığı söylenebilir.

Medya ortamlarının, özel sağlık kuruluşlarının kendilerini tanıtır hizmetlerinin ve sağlık profesyonellerinin reklamlarını yaptıkları bir mecraya dönüştüğü gözlemlenmektedir. Yönlendirilen iletilerle yoğun bir tanıtım kampanyasıyla karşı karşıya kalan birey; “gözetlenen, denetlenen, kontrol altında tutulan bir beden olarak, sağlığın geliştirilmesi ve devamlılığının sorumluluğunu üstlenmesi gereken bu nedenle de kendine sunulan sağlıklı yaşam önerileriyle doğru sağlık davranışlarını hayata geçirmesi beklenen konumdadır” (Sezgin, 2016, s.107). Sağlıklı olmak/kalmak, sağlığını etkileyen etmenlerle tek başına baş etmek durumunda kalan birey, veri bombardımanı karşısında ne yapacağını bilememektedir.

Medyada yer alan sağlık içeriklerinin sağlığı etkileyen etmenler çerçevesinde verilmesi, sağlıkta eşitlik ve hak olgularının gerçekleşmiş olması anlamına gelecektir. Temel haklardan olan sağlık hakkının toplumsal bağlamından koparılmadan verilmesi, medyanın kamu sağlığı enformasyonunu sunması açısından önem arz etmektedir. Araştırmanın sonucuna göre, televizyonda yayınlan sağlık programında sağlık/hastalığın, sağlığı etkileyen etmenlerden uzak bir şekilde salt tıbbi yönden verildiği görülmüştür. Başka ülkelerde yapılan araştırmaların sonuçları da ulaşılan sonuçlarla benzer veya aynı niteliktedir. Raphael’e göre; kanıtlar, ana akım medyanın sağlığın sosyal belirleyicileri hakkında bilgi iletmesinin önünde çok fazla engel olduğunu gösterdiğinden, gerçekten de ‘bir gün demenin’ zamanı gelmiş olabilir. Sağlığın sosyal belirleyicileriyle ilgili ara sıra mesaj yayınlansa bile, ana akım

medyanın devam eden ‘sağlıklı yaşam’ hikâyeleri barajında kayboluyor (2011, s.226). Ana akım medyanın ticari kaygı içinde olması, neo-liberal politikalar tarafından yapılması, medyada sağlığı etkileyen etmenlere yer verilmemesinin nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ana akım medyada yer alan içeriklerde sağlığı etkileyen etmenlere yer verilmemesi, alternatif çözümler getirilemeyeceği anlamına gelmez. Peki, ne yapılabilir? Dünya’da bunun örneklerini bulmak mümkündür. ABD’nde *Unnatural Causes: Is Inequality Making us Sick* adlı dizide, sağlıktaki eşitsizlikler sağlığı etkileyen etmenler çerçevesinde bireylere aktarılmıştır. Dizi bölümlerinin isimleri şu şekildedir: ‘Hastalıkta ve zenginlikte, dal kırıldığında, Amerikalı olmak, kötü şeker, yer önemlidir, tali hasar, sadece bir maaş çeki değil’ (Harvard T.H. Chan-School of Public Health, 2009). Dizi, birçok okulda eğitim amacıyla gösterilmiştir. Kanada’da yayınlanan *Poor No More* belgeseli, halkı eğitmeyi amaçlamıştır (Raphael, 2011, s.226). Türkiye’de de farklı mecralarda, özellikle sosyal medya mecralarında bunlara benzer içerikler sunulabilir. Bu mecralarda eksik/yanlış bilgiye maruz kalmamak adına, içeriklerin alanında uzman kişiler tarafından hazırlanıp sunulması gerekmektedir. Sosyal medya mecraları kadar sıklıkla kullanılan diğer mecra, dijital yayın kanallarıdır. Sağlık içeriklerinin, bunlar aracılığıyla da (sağlığı etkileyen etmenler bağlamında) sunulması olasıdır. Sağlıkta eşitsizliği gidermek kamunun doğru bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesiyle mümkün olacaktır. Bu da sağlık içeriklerinin sağlığı etkileyen etmenler bağlamında sunulmasıyla sağlanabilir.

Scopelliti vd. (2021), sıkıntı ve kaygının artmasında tekrarlanan medya tüketiminin rolünü büyük olduğu ve refah için en uygun olan tüketim kalıplarının ortaya konulması gerektiğini; çeşitli hedef kitle gruplarının güvendikleri yetkili kaynaklardan haberdar olmanın nasıl teşvik edileceğini, kaygı uyandıran medya iletilerine aşırı maruz kalmayı önlemek için stratejilerin geliştirilmesi gerektiğini; rahatsız edici görüntülerin etkisini azaltmak ve yönetmek için nelerin yapılabileceğini; sağlık mesajlarının davranış değişikliğini nasıl oluşturabileceğini ve istenmeyen zihinsel sağlık sorunlarının nasıl azaltılabileceğini anlamak için halk sağlığı mesajlarına ilişkin algıları ve bunlara verilen yanıtları izlenmesi gerektiğini belirtmişlerdir (s.2).

Bu çalışmada da Dünya’nın ve Türkiye’nin önemli gündemi olan COVID-19 pandemi sürecinde dahi medya içeriklerinde çoğunlukla hastalıklara, hastalıkların tedavisine ve kullanılan araçlara odaklanılmasının tespit edilmesi araştırmanın önemini ortaya koymaktadır. Küresel ölçekte tüm bireyleri etkileyen bir salgın döneminde, hastalıklardan çok sağlığın nasıl korunacağı üzerinde durulması gerekmektedir. Medya ortamlarından hedef kitlelere iletilen

içeriklerle, sağlığın nedensellik ağının aktarımının sekteye uğratıldığının tespit edilmiş olması, araştırmanın önemini ortaya koymakta ve detaylı bir şekilde irdelenmesi gereken en önemli konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aktan, C. C. & Işık, A. K. (2007). *Sağlığın korunması ve geliştirilmesine yönelik evrensel sağlık bildirgelerine toplu bir bakış* (Birinci Basım). Aura Kitapları.
- Arpat, H. (2016). Medya ve sağlık, *Toplum ve Hekim Dergisi*, 31(2), 83-84.
- Aytaç, Ö. & Kurtdaş, M.Ç. (2015). Sağlık-hastalığın toplumsal kökenleri ve sağlık psikolojisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1), 231-250. <https://doi: 10.18069/fusbed.31544>
- Baltaş, Z. (2000). *Sağlık psikolojisi- halk sağlığında davranış bilimleri*. Remzi Yayınları.
- Baudrillard, J. (2010). *Tüketim toplumu*. (H. Deliçaylı Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Başaran, F. (2002). Enformasyonun değişen niteliği ve medya. *Toplum ve Hekim Dergisi*, 17(6), 403-409.
- Batur Yamaner, M. (2001). *Uluslararası hukukta düşüncüyü açıklama ve yayma özgürlüğünün sınırlandırılması sorunu* [Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Kamu Hukuku ABD]. YÖK Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=FqkZaQyo3dCgklJamqE7SA&no=TXx1vtjdTcu66cN8J335Gg>
- Belek, İ. (1998). *Sınıf sağlık eşitsizlik*. Sorun Yayınları.
- Berry, T. R., Wharf-Higgins, J. & Naylor, P.J. (2007). SARS wars: An examination of the quantity and construction of health information in the news media. *Health Communication*, 21(1), 35-44. <https://doi:10.1080/10410230701283322>
- Boztepe Taşkıran, H. & Yıldız, E. (2019). Sağlığa ilişkin risklerin önlenmesi bağlamında sağlık iletişimi kampanyalarının ve yeni medyanın rolü. *Dördüncü Kuvvet Uluslararası Hakemli Dergi*, 2(2), 111-133. <https://doi.org/10.33466/dorducukuvvet.582332>
- Bulduklu, Y. (2010). Televizyonda yayınlanan sağlık programları ve izleyicileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (24), 75-85. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/susbed/issue/61801/924457>
- Bury, M. (2005). *Health and illness*. Polity Press.
- Capra, F. (1992). *Batı düşüncesinde dönüm noktası* (M. Armağan Çev.). İnsan Yayınları.
- CNN TÜRK (2016, Ocak 02 - Haziran 30). *Sağlık kontrolü programı* (Televizyon Programı). <https://www.cnnturk.com/saglikkontrolu>
- CNN TÜRK (2020, Ocak 04 - Mayıs 31). *Sağlık kontrolü programı* (Televizyon Programı). <https://www.cnnturk.com/saglikkontrolu>
- Çınarlı, İ. (2008). *Sağlık iletişimi ve medya*. Nobel Yayınları.

- Çınarlı, İ. (2020). *21. yüzyıl için sağlık iletişimi*. Nobel Akademik Yayınları.
- Downie, R. S., Tannahill, C. & Tannahill, A. (1996). *Health promotion models and values* (2. Baskı). Oxford University Press.
- Engels, F. (2010). *İngiltere’de emekçi sınıfın durumu* (Y. Financı Çev.). Sol Yayınları.
- Fernandez, L., MacKinnon, S. & Silver, J. (Eds.) (2010). *The social determinants of health in manitoba*. Canadian Centre for Policy Alternatives.
- Freimuth, V. S. (1995). Mass media strategies and channels: A review of the media in breast and cervical cancers screening programs. *Wellness Perspectives: Research, Theory and Practice*, 11(2), 79-106.
- Gunter, B. (2000). *Media Research methods*. Sage Publications.
- Gür, E. G. (2010). Dezenformasyona uğratılan bir sosyal hak olarak sağlık. *II. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu*, Denizli, Türkiye, 299-315.
- Harvard T. H. Chan-School of Public Health (2009). *PBS series on health disparities featuring HSPH faculty and alumni wins broadcast journalism equivalent of Pulitzer Prize*. <https://www.hsph.harvard.edu/news/press-releases/pbs-series-health-disparities-featuring-hsph-faculty-and-alumni-wins-broadcast-journalism-equivalent-of-pulitzer-prize/>
- Helman, C. G. (2007). *Culture, health and illness* (5th ed.). Hodder Arnold Publication.
- Institute of Medicine (2002). *The future of the public's health in the 21 st century, shapping the future for health*. <http://www.iom.edu/Object.File/Master/4/165/AssuringFINAL.pdf>.
- Kline, K. N. (2003). Popular media and health: Images, effects and institutions. . T. L. Thompson, vd. (Ed.). *Handbook of Health Communication* içinde, (pp. 557-581). Lawrence Erlbaum Assocites.
- Lin, N. (1976). *Foundations of social research*. Mcgraw-Hill Publication.
- Naidoo, J. & Wills, J. (2000). *Health promotion: Foundations for practice. Public Health And Health Promotion Series* (2nd Edition). Balliere Tindall.
- Office of Disease Prevention and Health Promotion (2021). *Social determinants of health*. <https://health.gov/healthypeople/priority-areas/social-determinants-health>
- Raphael, D. (2011). Mainstream media and the social determinants of health in Canada: Is it time to call it a day?, *Health Promotion International*, 26(2), 220-229. <https://doi:10.1093/heapro/dar008>.

- Scopelliti, M., Giuseppina Pacilli, M. & Aquino, A. (2021). TV news and covid-19: Media influence on healthy behavior in public spaces, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18, 2-16. <https://doi.org/10.3390/ijerph18041879>.
- Sezgin, D. (2016). Sağlıkta dönüşüm: Sağlık paradigması ve medya. *Toplum ve Hekim Dergisi*, 31(2), 101-109.
- Tabak, R. S. (2006). *Sağlık iletişimi* (3. Baskı). Literatür Yayınları.
- Taner Gürsoy, Ş. (2006). Edwin Chadwick. *Toplum ve Hekim Dergisi*, 21(4), 262-270.
- Turner, S.B. (1990). The interdisciplinary curriculum: From social medicine to postmodernism. *Sociology of Health & Illness*, 12(1), 1-23. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9566.1990.tb00063.x>
- Türk Tabipler Birliği (2007). *Temel sağlık hizmetleri uluslararası konferans bildirisi (alma ata)*. https://ttb.org.tr/mevzuat_goster.php?Guid=636dab54-a285-11e7-9205-300896da83fe
- Türkiye İstatistik Kurumu (2018). *Ölüm nedeni istatistikleri 2017*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Olum-Nedeni-Istatistikleri-2017-27620#:~:text>
- Türkiye İstatistik Kurumu (2019). *Ölüm nedeni istatistikleri 2018*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Olum-Nedeni-Istatistikleri-2018-30626#:~:text>
- Türkiye İstatistik Kurumu (2023). *Ölüm ve ölüm nedeni istatistikleri 2020*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Olum-Nedeni-Istatistikleri-2020-37243&dil=1#:~:text>
- Wallack, L., Dorfman, L., Jernigan, D. & Themba-Nixon, M. (1993). *Media advocacy and public health: Powered for prevention*. Sage Publications.
- World Health Organization (1948). *Constitution*. <https://apps.who.int/gb/bd/PDF/bd47/EN/constitution-en.pdf?ua=1>
- World Health Organization (1986). *The Ottawa charter for health promotion first international conference on health promotion*. <https://www.who.int/teams/health-promotion/enhanced-wellbeing/first-global-conference>

Extended Abstract

It is not possible to exclude social and cultural factors while evaluating the concept of health/disease, which is included in the field of medicine. Otherwise, it would cause the concept to be evaluated as a purely biological situation and be considered as a mechanical tool, which tends to view individuals out of the social structure. Health and health protection, which is one of the fundamental rights of human life and necessary for the implementation of other human rights, is not so insignificant that it may be left only to the responsibility of individuals. It will also not be the right approach to attribute the cause of diseases only to genetic factors. Personal factors, living conditions and environmental factors, socio-cultural factors are interconnected within the causality network of health. With globalization, such problems as rapidly increasing population traffic and spreading epidemics, air pollution caused by crowds and industrialization as a result of uneven urbanization related to immigration, poor hygiene conditions (lack of sanitation), inadequate nutrition, poor housing and living conditions emerging as a result of the inadequate resources or the inability to distribute the resources equally, disruptions and insufficiency in services required in urban life, lack of access to clean water, lack of education, poverty, occupational diseases that develop as a result of hard and long work, child workers, working conditions in which occupational health and safety are ignored, insufficient healthcare services and the uneven distribution of services all affect health and increase the rate of mortality and morbidity. In their studies and reports, Edwin Chadwick and Friedrich Engels revealed the causality network of health and offered relevant solutions. Recently conceptualized understanding of health disrupts the causality network and the factors affecting health are ignored while suggestions for being healthy are given.

In terms of health communication, mass media have a great responsibility in preventing diseases, protecting health, raising health awareness, providing health education, and increasing health literacy. The mass media play roles to increase public awareness, exchange ideas, change behavior by changing the attitudes, and inform the public. Health information disseminated through media is of great importance for public health. The understanding of health and well-being is changing and reshaped through media. It appears that media is capable of guiding the society in line with the understanding of health as desired by the dominant ideologies and, provides the objectification of health through influencing life styles. Television, which is one of the most important media tools in the effective transmission of health information, ensures that the understanding of health is formed in line

with the perception that dominant ideologies desire to constitute. Generally, the point of view about health on TV is related to medicine. Mostly, diseases, medicines and treatment methods used are presented to the target audience, and the responsibility of health protection is placed on individuals by ignoring the factors that affect health. Most discussed issues include aesthetics, beauty, diet, weight loss, and healthy life tips on the axis of consumption. While all these are being done, health systems, social and class inequalities are ignored, and the causality network of health is interrupted.

The current study aimed to reveal how the concept of illness and health is structured in the media through the TV shows for health and wellbeing, and to critically examine and present how media plays a role in the transmission of the factors affecting health. From this point of view, the concept of health and illness has been evaluated within the framework of factors affecting health, and the function of the media in constituting public health information and how it is presented in a conceptual framework. The TV shows for health and wellbeing are the channels where individuals receive the majority of information about health since they are easy to access and consume. Therefore, such TV shows constitute the research population. The ‘Health Check’ program broadcasted on CNN TÜRK Channel is the sample of the research. CNN TÜRK was selected as a sample because it was among the top ten in the rating of the thematic news channels during the periods when the program was examined, and it was necessary to select from among the channels with thematic broadcasts that should disseminate more accurate information to protect public health. Since the ownership of the media group, which included CNN TÜRK changed hands in March 2018, the health-related TV show was examined in two periods and evaluated comparatively. The 26 episodes of the ‘Health Check’ program broadcasted between January 02, 2016 and June 30, 2016, and 21 episodes broadcasted between January 04, 2020 and May 31, 2020 were obtained from the internet archive of the channel to examine. The collected data were analyzed by qualitative and quantitative content analysis method (Gunter, 2000, p.82; Kline, 2003, p.559). The function of media in presenting the factors that affect health was evaluated comparatively for the period of the COVID-19 pandemic and the pre-pandemic period. The results revealed that diseases, treatment methods and technological tools to be used in treatment were mainly focused on in the sample TV program, while the causality network of health was ignored in both periods. Based on the findings, the presentation of health problems and diseases independently from the causality network of health, that is, detached from the social,

economic and political context, indicates that health is one of the important fields of action of public forces.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

SAYISAL UÇURUM VE COVID-19: İÇ ANADOLU BÖLGESİ'NDE ÖĞRENİM GÖREN YÜKSEKÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Mehtap Uyar*

ÖZ

11 Mart 2020 tarihinde, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından pandemi ilan edilmiş ve Koronavirüs hastalığının (COVID-19) bulaşmasını önlemek ve yavaşlatmak amacıyla, birçok ülkede uygulandığı gibi, ülkemizde de 2020 yılından itibaren üniversiteler uzaktan eğitime hızlı bir şekilde geçmiştir. Uzaktan eğitime bu ani geçiş, okulları akademisyen kapasitesi, İnternet erişimi ve öğrenci-ebeveyn hazırlığı bakımından hiç ön çalışma olmadan veya çok az ön çalışma yapma fırsatı bularak çevrim içi öğrenmeye geçmeye zorlamıştır. Pandemi sürecinde İç Anadolu Bölgesi'nde bulunan üniversitelerde ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin dijital medyaya erişim ve kullanım biçimlerini ele alıp araştırmayı hedefleyen bu çalışma, çevrim içi anket çalışması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan, çeşitli bölgelerde ikamet eden ve demografik özellikler bakımından farklılık gösteren 3069 öğrenciden edinilen bilgiler doğrultusunda, kırsal alanda yaşayan öğrencilerin kentsel alanda yaşayanlara oranla İnternet'e erişim durumları ve İnternet kullanım beceri düzeylerinin azaldığı saptanmıştır. Çalışma kapsamında ulaşılan veriler doğrultusunda, uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerin ikamet ettiği yerlerin yanı sıra, ebeveynlerin eğitim düzeyi ve gelir düzeyinin de aradaki eşitsizliği artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte, dezavantajlı konumda bulunan öğrencilerin çevrim içi derslere katılım konusunda sorunlar yaşadıkları ve yaşadıkları bu sorunların başarılarını etkilediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19 Pandemisi, Çevrim içi Öğrenme, Sayısal Uçurum, Yükseköğretim Öğrencileri, Dijital Medya

*Araştırma Görevlisi Dr., Niğde Ömer Halis Üniversitesi, İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, ORCID: 0000-0001-7613-883X, mehtapgunes@mail.com

RESEARCH ARTICLE

DIGITAL DIVIDE AND COVID-19: A STUDY ON HIGHER EDUCATION STUDENTS IN CENTRAL ANATOLIA REGION

Mehtap Uyar*

ABSTRACT

The World Health Organization (WHO) declared a pandemic on March 11, 2020, and in order to prevent and decelerate the infection of the coronavirus disease (COVID-19), universities in Turkey, as in many other countries, have rapidly transitioned to distance education since 2020. This sudden shift to distance education has forced schools to move to online learning with little or no upfront work in terms of faculty capacity, Internet access, and student-parent preparation. This study, which aims to address and investigate the access and use of digital media by students studying at associate, undergraduate, graduate and doctoral levels at universities in the Central Anatolia Region during the pandemic process, was conducted as an online survey. In line with the information obtained from 3069 students who participated in the study, residing in various regions and differing in the sense of demographic characteristics, it was specified that students living in rural areas have lower connect to the Internet and how to use Internet skills compared to those living in urban areas. In line with the data acquired within the scope of the study, it was concluded that in addition to the place of residence of the students in the distance education process, the educational degree and income degree of the parents also increase the inequality. In addition, it has been determined that disadvantaged students have problems in participating in online courses and that these problems affect their success.

Keywords: COVID-19 Pandemic, Online Learning, Digital Divide, Higher Education Students, Digital Media

*Research Assistant Dr., Nigde Omer Halis University, Communication Faculty Department of Public Relations and Advertisement, ORCID: 0000-0001-7613-883X, mehtapgunes@mail.com

Giriş

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) gelişimi, belirli kaynakların büyümesine yol açmıştır. İnternet'in de aralarında yer aldığı bu kaynaklar yalnızca çok çeşitli bilgiye erişim konusunda değil; aynı zamanda iletişim, sosyal ilişkiler, öğrenme, kültürel sistem, ekonomik sistem vb. konularda da genel olarak bireyleri etkilemektedir. BİT'in gelişimi bireyleri olumlu yönde etkileyebildiği gibi olumsuz yönde de etkileyebilmektedir. Özellikle koronavirüs pandemisinin (COVID-19 salgını) gelişmesi ile sosyal medyada ve diğer dijital platformlarda yanlış bilginin yayılması artmıştır. Bu durum, virüsün en az kendisi kadar küresel halk sağlığı için de büyük bir tehdit oluşturduğunu kanıtlamıştır. Teknolojideki ilerlemeler ve dijital medya, insanları güvende, bilgili ve bağlantıda tutabilmek için bir dizi fırsat yaratmaktadır. Ancak bu ilerlemeler aynı zamanda pandemiye kontrol altına alma önlemlerini riske atan mevcut enfodemiye de yol açmakta ve onu güçlendirmektedir (World Health Organization [WHO], 2021). Enfodemi (infodemic), bir hastalık salgını sırasında dijital ve fiziksel ortamlarda dolaşan aşırı miktarda yanlış veya yanıltıcı bilgi anlamını taşımaktadır. Dijitalleşmenin artmasıyla, bilginin daha hızlı yayıldığı salgın hastalık döneminde, enfodemi sağlığa zarar verebilecek ve/veya kafa karışıklığına sebep olabilecek zararlı mesajları da artırabilir (WHO, 2023).

COVID-19 salgını döneminde, enfodeminin yanı sıra insanların hayatları BİT ile ilişkili olarak, birçok yönüyle değişim göstermeye ve etkilenmeye başlamıştır. Okulların ve işyerlerinin kapandığı bu süreçte, insanlar yaşamlarına evde kalarak devam etmek zorunda kalmıştır. Okullarına devam eden çocuklar ve gençler eğitimlerini uzaktan eğitim ile sürdürürken, yetişkinlerin belirli bir kısmı¹ ise çalışma hayatlarını uzaktan çalışma uygulaması ile devam ettirmişlerdir. Bu sebeple, pandemi süreciyle birlikte yeni medyanın kullanım oranlarında da bir artış yaşandığı görülmektedir. 2020 yılının Mart ayında yapılan küresel bir anket, koronavirüsün dünya çapında ev içi medya tüketimi üzerinde doğrudan bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre ankete yanıt verenlerin yüzde 35'i evde daha fazla kitap okuduğunu veya daha fazla sesli kitap

¹ Ipsos (2021) verilerine göre, pandemi döneminde "farklı alanlarda faaliyet gösteren veya çok uluslu şirketlerde uzaktan çalışmanın %21'den %94'e geldiği" görülmektedir.

dinlediğini iddia ederken; yüzde 40'ından fazlası mesajlaşma hizmetlerini kullanma konusunda ve sosyal medyada pandemi öncesine göre daha uzun zaman harcadığını belirtmektedir (Statista, 2020). Bu bağlamda, dijital medyanın iş ve eğitim hayatında oldukça aktif bir rol oynadığı pandemi döneminde, bireylerin bu araçlara eşit bir şekilde erişebilmesi ve onları kullanım becerilerinin eşit düzeyde olması hayati önem taşımaktadır.

Türkiye'de bulunan üniversiteler de pandemi sürecinde gerek öğrencilere gerekse akademik personele COVID-19 bulaşma riskinin önlenmesine yönelik adımlar atarak yüz yüze eğitime ara vermiştir. Bu çalışmanın amacı, İç Anadolu Bölgesi'nde öğrenim gören yükseköğretim düzeyindeki öğrencilerin COVID-19 salgını sürecince çevrim içi öğrenme dönemlerinde, dijital medyaya erişim ve kullanım biçimleri arasındaki benzerlik ve farklılıkları ele alıp araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada öncelikle, pandemi döneminin ve uzaktan eğitim sürecinin artıları ve eksileri değerlendirilmiştir. Daha sonra çalışmada, sayısal uçurumun oluşmasına sebep olabilecek faktörler hakkında bilgilere yer verilmiştir. Çalışmanın kuramsal çerçevesi kapsamında geliştirilen yöntem kısmı ise, iki başlık altında incelenmiştir. Öncelikle, İç Anadolu Bölgesi'nde öğrenim gören yükseköğretim düzeyindeki öğrencilerin demografik özelliklerinin ve İnternet kullanımı ve erişimleri ile ilgili bilgilerinin dağılımları verilmiştir. Daha sonra, öğrencilerin demografik özellikleri (ikametgâh da dahil olmak üzere) ile İnternet kullanımı ve erişim durumu arasında ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Bu kapsamda, yükseköğretim düzeyinde İç Anadolu bölgesinde öğrenim gören 3069 öğrenci ile çevrim içi anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Evreni İç Anadolu'daki tüm üniversitelerde öğrenim gören öğrenciler olan çalışmada, erişilebilen örneklem dâhilinde ulaşılan bilgiler, uzaktan eğitim sürecinde, yükseköğretim öğrencilerinin dijital medyaya erişimi ve onları kullanım beceri düzeylerinde yaşadıkları zorlukların görülmesini sağlayacaktır.

Pandemi Dönemi ve Uzaktan Eğitim Süreci

Başta İnternet olmak üzere, dijital medyanın hayatımıza girmesi ile gerek iletişim gerekse diğer alanlarda yeni bir çağın başladığı söylenebilir. Yirminci yüzyılın sonunda İnternet'in tüm BİT'ler arasında yeni bir umudu daha doğru şekilde temsil edebileceğini iddia eden Eric Maigret İnternet sayesinde bireylerin özgür ve çağdaş olabileceğini

belirtmektedir: “İnternet, adı bilinen bilinmeyen herkes ile bağıntıyı mümkün kılarak toplumsal hiyerarşilere son verecek, bir ortak aklın gelişimini artıracak ya da o güne dek bireyleri edilginliğe boğmuş televizyon ile simgeleştirilen bir kitle kültüründen kurtaracaktır” (Maigret, 2013, s. 328). İnternet’e tüm bireyler erişebildiğinde ve bu bireylerin İnternet’i kullanma becerileri arasında herhangi bir eşitsizlik durumunun söz konusu olmadığına Maigret’in bu iddiasının geçerliliği tartışmaya kapalı olabilecektir. Ancak tam tersi gerçekleştiğinde, yani bireylerin İnternet’e erişimleri ve onu kullanım beceri düzeyleri arasında eşitsizlik olması durumunda yeni bir toplumsal hiyerarşi sorununun ortaya çıkabileceğinden şüphe yoktur.

İnternet’in sosyal, ekonomik ve siyasi faaliyetin birçok alanında merkezi bir konumda olması İnternet’e erişimi olmayan veya yalnızca sınırlı olanlar için olduğu kadar etkili bir şekilde kullanamayanlar için de marjinalite ile eşdeğerdir. Bu nedenle, İnternet’in bir özgürlük, üretkenlik ve iletişim aracı olarak potansiyelini müjdelemesinin, İnternet’teki eşitsizliğin neden olduğu “dijital bölünme” nin açığa çıkarılması ile el ele olması şaşırtıcı değildir. İnternet’e sahip olanlar ve sahip olmayanlar arasındaki farklılaşma, Bilgi Çağı’nın vaatleri ile dünyadaki birçok insan için onun sıkıntılı gerçekliği arasındaki uçurumu artıran karmaşık bir etkileşimde mevcut eşitsizlik ve sosyal dışlanma kaynaklarına temel bir bölünme eklemektedir (Castells, 2020, s. 325).

Bu durumda, İnternet kimi bireylere özgürlük, sınırsızlık ve bir dizi fırsat sunarken; kimi bireyler için aşılması oldukça güç olan bir dağa dönüşebilmektedir. Teknolojik açıdan bir devrim niteliğinde olan İnternet, özellikle gençlerin gerek eğitim gerekse eğitim sonrası iş hayatında eşit düzeyde yarışmalarına neden olabilmektedir. Teknolojinin gelişmesi kısa süre içerisinde milyarlarca bireyin iş hayatının dışına atılmasına ve mevcut ideolojilerden hiçbirinin bu durum ile nasıl başa çıkılabileceğini bilmediği, aniden oluşabilen toplumsal ve siyasi yönden ortaya çıkabilecek değişimlere neden olacak genişlikte “işlevsiz bir kitle oluşmasına” yol açabilir (Harari, 2022, s. 33). Bu eşitsizlik, onların akranlarına oranla hayata birkaç adım daha geriden başlamalarına ve kendilerine olan güvenlerinin zedelenmesine ortam hazırlayabilir.

Yeni bir eşitsizliğin doğmasına sebep olan pandemi, tüm bireylerin olduğu gibi, gençlerin hayatını da hem eğitim yönüyle hem de sosyal açıdan değiştirmiştir. COVID-19 dönemi, eğitimin sürekliliğinin devam ettirilmesi ile güvenilir ve doğru bilgiye erişimin ne kadar önemli olduğunu bir kere daha göstermiştir. Kısıtlamaların hayatımıza

girdiği pandemi sürecinde, bilgi ve kültürün gençlerin birlikteliğini ve sosyalliğini arttırdığı yönündeki etkisi yadsınamaz (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 2020). Pandemi sürecinde, hükümetler gençlerin bilgi ve kültür devamlılığının sürdürülebilmesi için uzaktan ve çevrim içi eğitime geçme kararı almıştır. Türkiye’de de bu salgının etkileri görülmeye başlanmış ve 2020 yılının Mart ayında Yükseköğretim Kurulu (YÖK)’nun açıklamasıyla uzaktan eğitime geçilmiştir. Uzaktan eğitim süresince üniversite öğrencileri Microsoft Teams, Zoom, Google Meet vb. dijital platformlar aracılığıyla derslere katılım sağlayabilmiştir. Tamamen yeni bir eğitim ortamına doğru olan bu ani değişimin ilk zamanları hem akademik personeli hem de öğrencileri büyük zorluklar ile karşı karşıya bırakmıştır. Bununla birlikte, uzaktan eğitim sürecinin ilerleyen zamanlarında, dijital medyanın avantajlarından faydalanılarak ve sürece uyum sağlanarak bu zorlukların üstesinden gelinmeye çalışılmıştır. Pandemi sırasında çevrim içi üniversite eğitiminin şu yönleri bilimsel literatürde yer alarak tartışılmaktadır (Radina ve Balakina, 2021, s. 181-182):

- Acil durum dönüşümleri bağlamında çevrim içi öğrenmenin metodolojik ve teknolojik desteği,
- Sınıf içi eğitimin yerini çevrim içi öğrenmeye bırakan, beklentileri (örn. stajlarla ilgili) karşılanmayan ve eğitimin dijitalleşmesi ile ilgili teknik sorunlar yaşayan öğrencilerin hayal kırıklığı,
- Öğrencilerde eleştirel düşünmeyi teşvik etmek için ders içeriği tasarımına yönelik çok modlu yaklaşımların geliştirilmesi; yüksek kaliteli dijital akademik deneyim sağlamak için devlet desteğine duyulan ihtiyaç,
- Eğitimde dijital teknoloji ile çevrim içi ve harmanlanmış öğrenmeyi teşvik etmek için sosyal seferberlik ihtiyacı,
- Pandemi sonrasında çevrim içi ile çevrim dışı öğrenmenin akılcı ve sağlam temelli entegrasyonu
- Bazı eğitim programlarında pandemi sonrası değişikliklerin gündeme gelmesi. Örneğin, hukuk mesleğinin devam eden “dijital dönüşümü” göz önüne alındığında, hukuk eğitiminde dijitalleşmenin artırılmasına yönelik değerlendirmelerde bulunmaktadır.

Literatürde konu ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, bir kriz süreci olan pandemide uzaktan eğitimin yüz yüze eğitim süreci ile entegre edilmesi durumunda krizin fırsata çevrilebileceği sonucuna ulaşılabilir. Ancak bu krizin fırsata çevrilebilmesi ve daha da büyük krizlere yol açmaması için, daha önce de değinilen bir sorun olan, öğrenciler arasında dijital medyaya ve dijital medyayı kullanabilme becerisine sahip olma

açısından eşitlik olması gerekmektedir. Öğrenciler arasında bu iki önemli husus bakımından eşitlik olmaması durumunda sayısal uçurum ortaya çıkmaktadır.

Kriz dönemlerinde uygulanan uzaktan eğitim sürecinde hem sayısal uçurumu önlemek hem de öğrencilerin ve akademisyenlerin süreç içerisinde yaşadıkları sorunları çözüme kavuşturabilmek amacıyla üniversiteler ve kurumlar genel olarak şu değerlendirme sorularını dikkate alabilirler (Hodges vd., 2020):

- Çevrim içi eğitime geçme ihtiyacı göz önünde bulundurulduğunda, bu geçişi desteklemek için hangi iç ve dış kaynaklara ihtiyaç duyulabilir?
- Çevrim içi eğitime geçildiğinde, üniversitenin öğrenciler, aileler, personel ve hükümet ile etkileşimleri ne derece etkilenmiştir?
- Teknoloji altyapısı çevrim içi eğitim ihtiyaçlarını karşılama konusunda yeterli miydi?
- Uzaktan öğretim destek personeli, çevrim içi eğitim boyunca ihtiyaçların karşılanması konusunda yeterli kapasiteye sahip miydi?
- Eğitim ve öğretime yönelik alternatif yaklaşımlar ile ilgili yeni öğrenme fırsatlarını nasıl geliştirebiliriz?
- Uzaktan eğitim boyunca fakülte ve üniversite bazında en çok hangi zorluklar ile karşılaşmıştır? Bu tür operasyonel zorluklara karşı neler yapılabilir?
- Öğrencilerden, akademisyenlerden ve destek personelden gelen geribildirimler doğrultusunda, uzaktan eğitim sürecinde nasıl iyileşmeler meydana gelebilir?

Kriz anında uygulanan uzaktan öğretimin birincil hedefi, güvenilir ancak oluşturması kolay öğretim desteği sağlamaktır. Düzenli ve kapsamlı bir çevrim içi öğrenme müfredatının aksine pandemi sırasında öğrencilerin akademik anlamda tam olarak kendini ifade edebilmesi aylarca sürebilir (Toquero, 2020). Pandemiden sonra Türkiye'nin deneyimlediği diğer bir uzaktan eğitim sürecine ani geçiş olan 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri, sürece dahil olan herkesin üniversite dışındaki yaşamlarında da aksamalar yaratmıştır. Bu krizler ve yıkımların etkisi sona erdiğinde, uzaktan eğitim sürecini unutup önceki öğretim uygulamalarına doğrudan geçiş yapmamalıyız. Gelecekte

halk sağlığı ve güvenliği ile ilgili sorunların gerçekleşmesi ile yeniden uzaktan eğitim uygulamasına başvurulması gerekebilir. Böyle bir olası ihtiyaç durumunda, akademisyenlerin beceri düzeylerinin yanı sıra üniversitelerin ilgili alanında görev alan her personel için mesleki gelişim programları hazırlanarak geliştirilmelidir (Hodges vd., 2020). Gerek yüksek öğretim kurumlarının gerekse akademik personelin uzaktan eğitim sürecinde görülen eksiklikleri tespit edilerek, eğiticilerin eğitimi vb. programlarla da bu eksikliklerin giderilmesi için çalışmalar yürütülmelidir. Ancak gerçekleştirilen bu çalışmalar, belirli bir süre sürdürülüp sonrasında ihtiyaçlar dâhilinde güncellenerek devam ettirilmediğinde iyileştirme yönünde büyük bir anlam ifade edemeyecektir. Dolayısıyla, uzaktan eğitim sürecine her daim hazırlıklı olunmalı, yüz yüze eğitime geri dönülmesi durumunda akademisyenlerin, destek personelin ve öğrencilerin uzaktan eğitime yabancılaşmaması ve uzaktan eğitimin yüz yüze eğitim ile harmanlanması sağlanmalıdır.

Sayısal Uçurumun Nedenleri

Gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra gelişmiş ülkelerde de ortaya çıktığı öne sürülen sayısal uçurum konusuna yönelik tartışmalar yirmi yılı aşkın süredir devam etmektedir. Literatürde, sayısal uçurum kavramının yerine dijital uçurum, dijital eşitsizlik, sayısal bölünme, dijital bölünme gibi kavramlar da kullanılabilmektedir. Bilgi eşitsizliğine vurgu yapan bu kavramlara ilişkin tüm araştırma ve tartışmalar, çok yönlü erişime engel olma durumu ile oluşmaktadır. Bu kavramlar, farklı anlamları olmasına karşın bireyler tarafından çok dikkat edilmeden ve yanlış anlaşılmalara sebep olabilecek şekilde kullanılabilmektedir. Bir bilgisayara ve ağ bağlantısına sahip olmanın anlamı, dijital teknoloji bağlamında en yaygın olanıdır (Van Dijk, 2000). Bununla birlikte bu anlam, bilgi ve ağ toplumuna giden yolda Van Dijk'ın "engeller" olarak adlandırdığı dört erişim türünden yalnızca birisine karşılık gelmektedir. Van Dijk (2000), dört tür erişimin olduğunu ve bunların birbiriyle karıştırılmaması gerektiğini belirtmektedir:

1. Psikolojik Erişim (Motivasyonel Erişim): Herhangi bir dijital deneyim eksikliği;
2. Materyallere Erişim: Bilgisayarlara ve ağ bağlantılarına sahip olmamak;
3. Becerilere Erişim: Dijital becerilerin eksikliği;

4. Kullanım Erişimi: Önemli kullanım fırsatlarının olmaması.

Van Dijk'a göre, dijital deneyim eksikliği, ilgi eksikliği, bilgisayar korkusu ve yeni teknolojinin çekici olmamasından kaynaklanmakta ve bunun sonucunda psikolojik erişim kavramı oluşmaktadır. Dijital becerilerin eksikliğinin ise, bireylere yeni medyayı kullanım kolaylıklarının sağlanamadığı ve eğitim veya sosyal desteğin yetersiz kaldığı durumlarda ortaya çıktığı görülmektedir. Kullanım erişimi, günlük uygulamalarda uygulamaların farklı kullanımlarını ifade etmekte ve ayrıca şunları da içermektedir (Van Dijk, 2012): Kullanım süresi ve sıklığı; kullanım uygulamalarının sayısı ve çeşitliliği; geniş bant veya dar bant kullanımı; İnternet kullanımının ne kadar aktif veya yaratıcı olduğu. Bilgi eşitsizliği kavramı, bireylerin aklında genel olarak ikinci tür erişim olan, materyallere erişim olarak canlanmaktadır. Yani bu bireyler, bir ülkede yaşayan tüm vatandaşlar bilgisayar ve İnternet bağlantısına sahip ise, o ülkede sayısal uçurum sorununun gözlemlenemeyeceğini düşünmektedir. Bu durumda, diğer erişim türlerinden üçünü ihmal ederek sayısal uçurum konusunun yalnızca görünen kısmına odaklanılmıştır.

Gençler arasında var olan uçurum, özellikle uzaktan eğitim süresince daha da artarak, endişe verici bir oranda devam etmektedir. Eğitim düzeyi, gelir seviyesi, coğrafi kısıtlamalar, cinsiyet gibi faktörler de sayısal uçurumun artmasına yol açabilir. Eğitim, sayısal uçurumu iyileştirmek için önemli bir yatırımdır. Düşük okuryazarlık seviyeleri, dijital eşitsizlik açığını genişletmektedir. Üniversite mezunu kişilerin lise veya daha düşük eğitime sahip kişilere oranla günlük hayatlarında İnternet'in ve bilgisayarın tüm potansiyelinden yararlanma olasılıklarının on kat daha fazla olduğu gözlemlenmiştir (Steele, 2019; Maryville University, 2023). Bu bağlamda, aynı üniversitede aynı bölümde okuyan öğrencilerin ebeveynlerinin eğitim düzeyleri ya da gelir seviyeleri farklı ise, bu öğrenciler arasında yine sayısal uçurum sorunu gözlemlenebilir.

Bununla birlikte, sayısal uçurum, yalnızca az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler arasında ortaya çıkan bir sorun değildir. Birçok ülkede gerçekleşebilen, bölgeler arası bir sorundur. Örneğin, sayısal uçurumun ilk düzeyi olarak bilinen, İnternet'e erişimdeki eşitsizlikler, Rusya gibi değişken ve geniş bir ülkede bir sorundur. Rusya'ya özgü coğrafi, ekonomik, kültürel ve toplumsal terimlerdeki önemli farklılıklar göz önüne alındığında, sayısal uçurum sorunu ülke için doğal bir olgudur (Vartanova vd., 2021).

Sayısal uçurum sorunu Rusya örneğinde olduğu gibi, bir ülkenin farklı ülkeler ile karşılaştırılmasına gerek kalmadan, kendi içerisinde hatta aynı şehrin aynı mahallesinde dahi karşımıza çıkabilmektedir. Uyar (2020)'ın çalışmasında da görüldüğü üzere, Ankara'nın aynı mahallesinde ikamet eden, farklı sosyoekonomik düzeylere sahip olan çocuklar arasında dijital medyaya erişim ve kullanım beceri düzeyleri arasında eşitsizlikler bulunmaktadır. Aynı şekilde, çocukların ya da gençlerin ikamet ettiği bölgeler de teknoloji ve altyapı bakımından farklı ise dijital eşitsizliklerin de arttığı görülebilir. Konu coğrafi kısıtlamalar bağlamında ele alındığında, kentsel alan ve kırsal alanda İnternet bağlantı hızının birbirine yakın olduğunu söylemek mümkün değildir. Uzaktan eğitim uygulamasında iki farklı alanda ikamet eden gençlerin akademik anlamda derslerinde eşit düzeyde başarılı olmalarını beklemek doğru olmayacaktır.

Yükseköğretim Öğrencilerinin Çevrimiçi Öğrenme Ortamı ve Pratiğine Yönelik Araştırma

Bu çalışmada, İç Anadolu Bölgesi'nde bulunan üniversitelerde ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin pandemi sürecinde dijital medyaya erişimleri ve dijital medyayı kullanım beceri düzeylerine dair görüşleri incelenmiştir. Bu doğrultuda, sayısal uçurumda önemli bir faktör olan demografik özellikler ve ikametgâh değişkenleri de dikkate alınarak öğrencilerin İnternet ve dolayısıyla dijital medyayı kullanım durumları analiz edilmiştir. “Dijital medya kullanımı” ya da “İnternet kullanımı” ifadeleri çalışma kapsamında öğrencilerin çevrim içi kullandıkları kitle iletişim araçları ve bu araçları kullandıkları yerleri içeren anlamlara karşılık gelmektedir.

Hipotez ve Araştırma Soruları

Çalışmanın ana varsayımı, uzaktan eğitim sürecinde demografik özellikler, öğrencilerin İnternet kullanımı ile erişim durumunu etkilemekte ve aradaki eşitsizliği artırmaktadır. Bu varsayım doğrultusunda çalışmada genel olarak, aşağıda yer alan sorulara yanıt bulmaya çalışılmıştır.

Uzaktan eğitim sürecinde, farklılaşan demografik özellikler ile birlikte, kırsal alanda (köyde) ikamet eden öğrencilerin kentsel alanda (ilde) ikamet eden öğrencilere oranla;

- 1) İnternet'e erişim durumları ne düzeyde farklılaşmaktadır?
- 2) İnternet kullanım beceri düzeyleri ne durumdadır?
- 3) Derslere sorunsuzca katılım sağlayabiliyorlar mı?
- 4) Çevrim içi derslerde yaşadıkları sorun başarılarını etkiliyor mu?

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın evrenini, İç Anadolu Bölgesi genelinde bulunan üniversiteler arasından anket formunun öğrencilere ulaştırılmasına izin veren üniversitelerin yükseköğretim düzeyinde, tüm bölümlerde, öğrenim gören öğrencilerinin tamamı oluşturmuştur. Bu doğrultuda basit rastgele örnekleme yöntemiyle, 4.056.612 öğrencinin üniversiteleri tarafından açılan e-posta adreslerine anket linki gönderilmiştir. 3069 yükseköğretim öğrencisinden yanıt alınmıştır. Çalışmada kullanılan veri toplama aracı anket formudur. Konuya ilişkin geliştirilmiş ve kapsamlı bir ölçek bulunamaması nedeniyle anket soruları hazırlanırken belirli bir ölçek kullanılmamış, yazar tarafından araştırma sorularına cevap bulabilmek için çeşitli özellikte bulunan sorulardan faydalanılmıştır. Sorular hazırlanırken, Uyar (2020)'ın tamamlamış olduğu doktora tezindeki anket soruları, çalışmanın araştırma sorularına cevap verebilecek şekilde değiştirilerek geliştirilmiştir. Bu anket formunun birinci kısmında, öğrencilerin demografik özelliklerinin saptanmasına dair sorular yer alırken; ikinci kısmında, çevrim içi öğrenim sürecinde yeni iletişim teknolojilerine erişimlerinin ve onları kullanımlarının saptanmasına yönelik sorular yer almaktadır. Anket formu öğrencilere, 20 Ağustos 2021 ile 28 Şubat 2022 tarihleri arasında, Google Formlar aracılığıyla, yani çevrim içi yöntemlerle uygulanmıştır. Alan araştırması için gerekli etik kurul izinleri alınmıştır.

Ailelerin sosyoekonomik düzeyi, öğrencilerin cinsiyet farklılıkları ve ikamet ettikleri yer gibi sayısal uçurumu yaratacak olan faktörler göz önüne alınarak yürütülen bu çalışma ile pandemi sürecinde öğrencilerin dijital medyayı kullanım biçimleriyle birlikte, dijital medya kullanım beceri düzeyleri arasındaki farklılıklar ve benzerlikler görülebilmektedir. Bu bağlamda, ailelerinin sosyoekonomik düzeyleri birbirinden farklı olan bu öğrencilerin dijital medyaya erişim olanakları ile erişim biçimlerini ve eriştikten sonra dijital medyayı hangi amaçla kullandıklarını gözlemleyebilmek ve sonuçları karşılaştırmak için öğrencilere anket uygulanmıştır.

Çalışma sonucunda ulaşılan veriler IBM SPSS Statistics 26 programına aktarıldıktan sonra analizler tamamlanmıştır. Verilerin değerlendirilme aşamasında kategorik değişkenler için frekans dağılımları, sayısal değişkenler için tanımlayıcı istatistikler (ort \pm ss) sunulmuştur. Bağımsız iki kategorik değişken arasında herhangi bir ilişki olup olmadığı Ki-Kare Testi ile incelenmiştir. Likert tipi hazırlanan soruların normal dağılım varsayımı sağlayıp sağlamadığını belirlemek amacıyla Kolmogorow Smirnov Testi (n>30) uygulanmıştır. Bu test ile puanların normal dağılım varsayımını sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla, karşılaştırmalar yapılırken parametrik testler kullanılmıştır. İki'den fazla olan bağımsız grup arasında puanlarına göre herhangi bir farklılık gözlemlenip gözlemlenmediği Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile incelenerek hangi gruplar arasında farklılık olduğuna ise Tukey Testi ile bakılmıştır. Analiz sonuçlarının istatistiksel anlamda değerlendirilebilmesi amacıyla istatistik uzmanından yardım alınmıştır.

Bulgular

Araştırmada elde edilen verilerin analiz süreci iki ana başlık altında incelenmiştir. İlk olarak, İç Anadolu Bölgesi'nde öğrenim gören yükseköğretim düzeyindeki öğrencilerin demografik özellikleri, İnternet kullanımı ve erişimleri ile ilgili bilgilerinin dağılımları verilmiştir. İkinci aşamada ise öğrencilerin demografik özellikleri (ikametgâh da dahil olmak üzere) ile İnternet kullanımı ve erişim durumu arasında ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Çalışma kapsamında, “öğrenciler” ifadesi, İç Anadolu Bölgesi'nde eğitim gören yükseköğretim öğrencilerini, yani ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyindeki öğrencileri nitelemektedir.

Demografik Özelliklerin ve İnternet Kullanımı ile İlgili Bilgilerin Dağılımları

Çalışmaya katılan öğrencilerin (n=3069) demografik özellikleri (sınıf, cinsiyet, ikametgâh vb.), İnternet kullanımı ve erişimleri ile bilgilerinin frekans ve yüzdelik değerleri aşağıdaki tablolarda sunulmuştur. Çalışmaya katılan lisans düzeyindeki öğrencilerden beşinci ve altıncı sınıfta olanlar ile yüksek lisans ve doktora düzeyinde olanların sayısı diğerlerine göre nispeten daha az olduğu ve istatistiksel olarak anlamlı

sonuçlar elde edebilmek için “4. Sınıf ve üstü” kategorisine dahil edilerek değerlendirilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin Demografik Özelliklerinin Dağılımları

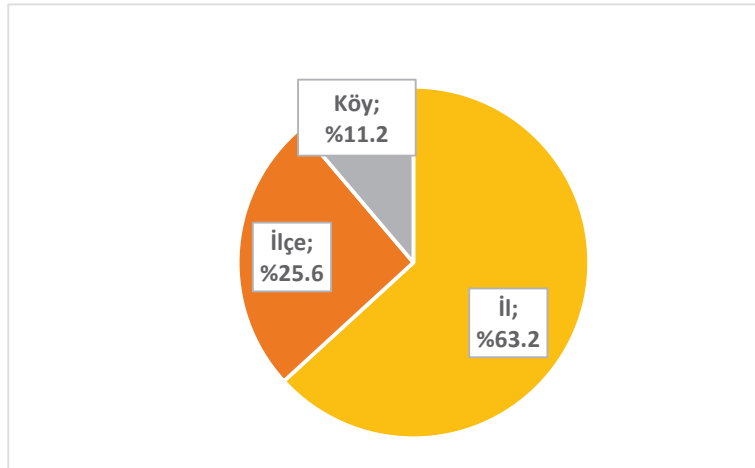
	Kişi Sayısı (n=3069)	Yüzde (%)
Sınıf		
1. Sınıf/ Hazırlık Sınıfı	753	24,5
2. Sınıf	999	32,6
3. Sınıf	547	17,8
4. Sınıf ve üstü	770	25,1
Cinsiyet		
Kadın	2009	65,5
Erkek	1060	34,5
İkametgâh		
İl (merkez ilçe)	1939	63,2
İlçe	787	25,6
Köy	343	11,2
Aylık Gelir Durumu		
2300 TL ve altı	666	21,7
2301-3500 TL	704	22,9
3501-4500 TL	509	16,6
4501-8000 TL	754	24,6
8001 TL ve üstü	436	14,2

	Kişi Sayısı (n=3069)	Yüzde (%)
Sınıf		
1. Sınıf/ Hazırlık Sınıfı	753	24,5
2. Sınıf	999	32,6
3. Sınıf	547	17,8
4. Sınıf ve üstü	770	25,1
Anne Eğitim Düzeyi		
İlkokul/Ortaokul	1738	56,6
Lise/Ön Lisans	860	28,0
Lisans ve lisans üstü	471	15,3
Baba Eğitim Düzeyi		
İlkokul/Ortaokul	1285	41,9
Lise/Ön Lisans	1017	33,1
Lisans ve Lisans üstü	767	25,0
Uzaktan Eğitim Süresince Bir İşte Çalışma Durumu		
Tam zamanlı (haftada 30 saatten fazla) çalışıyorum	332	10,8
Yarı zamanlı (haftada 30 saatten az) çalışıyorum	231	7,5
İşimin (kendi/ailemin) sahibiyim	103	3,4
İş arıyorum	386	12,6

Sınıf	Kişi Sayısı (n=3069)	Yüzde (%)
1. Sınıf/ Hazırlık Sınıfı	753	24,5
2. Sınıf	999	32,6
3. Sınıf	547	17,8
4. Sınıf ve üstü	770	25,1
Çalışmıyorum	2017	65,7

Tablo 1’de öğrencilerin demografik özellikleri incelendiğinde; İç Anadolu Bölgesi’nde eğitim gören öğrencilerin çoğunluğunu 2. sınıf okuyanlar ve kadınlar oluşturmaktadır.

Şekil 1. İkametgâh Durumuna Göre Dağılım

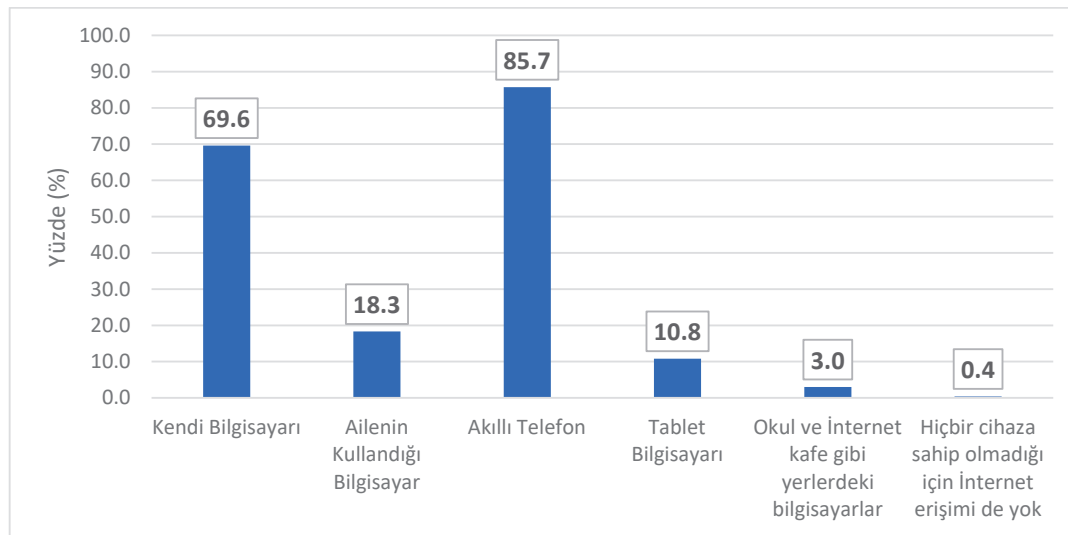
Öğrencilerin çoğunluğunun ilde ikamet ettiği; aylık gelirlerinin 4501-8000 TL arasında olduğu; ebeveynlerinin ilköğretim/ortaokul mezunu olduğu ve uzaktan eğitim süresince hiç çalışmadığı görülmektedir (bkz. Şekil 1).

	Çoğu Zaman	Bazen	Hiçbir Zaman
İnternet'i Kullanma Süresi			
	n	%	
5 yıldan uzun	2291	74,6	
2 ile 5 yıl arası	434	14,1	
6 ay ile 2 yıl arası	275	9,0	
6 aydan az	69	2,2	
İnternet Kullanma Sıklığı			
	n	%	
Saatte birkaç kez	1936	63,1	
Günde birkaç kez	988	32,2	
Günde yaklaşık bir kez	49	1,6	
Haftada 3-5 gün	63	2,1	
Haftada 1-2 gün	13	0,4	
Birkaç haftada bir	3	0,1	
Daha az sıklıkta	17	0,6	
Hafta İçi Günde Kullanılan İnternet Saati			
	n	%	
Hafta içi İnternet kullanmam	11	0,4	
Günde 1 saatten az	103	3,4	
Günde 1-2 saat	512	16,7	
Günde 3-4 saat	991	32,3	
Günde 5-6 saat	755	24,6	
Günde 7 saatten fazla	697	22,7	

	Çoğu Zaman	Bazen	Hiçbir Zaman
Hafta Sonu Günde Kullanılan İnternet Saati	n	%	
Hafta sonu İnternet kullanmam	6	0,2	
Günde 1 saatten az	140	4,6	
Günde 1-2 saat	506	16,5	
Günde 3-4 saat	899	29,3	
Günde 5-6 saat	760	24,8	
Günde 7 saatten fazla	758	24,7	

Tablo 2’de öğrencilerin İnternet kullanımı ile ilgili bilgileri incelendiğinde; araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğunun genellikle evden İnternet’e eriştiği, 5 yıldan uzun süredir ve saatte birkaç kez İnternet’i kullandığı söylenebilir.

Şekil 2. İnternet’e Erişmek İçin Kullanılan Cihazlar

Öğrencilerin çoğunluğu İnternet’e akıllı telefonundan erişmektedir (bkz. Şekil 2).

Tablo 3. İnternet Kullanımı ve Erişimleri ile İlgili Bilgilerin Dağılımları

	Evet		Hayır	
İnternet Kullanmayı Öğreten Kişi	n	%	n	%
Öğretmen	225	7,3	2844	92,7
Arkadaş	624	20,3	2445	79,7
Aile	872	28,4	2197	71,6
Kendi kendine öğrenmiş	2685	87,5	384	12,5
Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitim Gören Kardeşin Olma Durumu				
Evet	1967	64,1		
Hayır	1102	35,9		
	Evet		Hayır	
Evde Eğitim Gören Tüm Aile Bireylerinin Sorunsuzca Derse Katılım Sağlama Durumu	n	%	n	%
Evde yeteri kadar bilgisayar/akıllı telefon vb. araç yok	642	20,9	2427	79,1
İnternet bağlantı hızı ile İnternet kullanım kotası yeterli olmuyor	903	29,4	2166	70,6
Yeni iletişim teknolojilerini yeterli düzeyde kullanma becerisine sahip değilim	56	1,8	3013	98,2
Tüm kardeşlerim ve ben sorunsuzca derslere katılım sağlayabiliyoruz	1822	59,4	1247	40,6
Diğer	5	0,2	3064	99,8
Çevrim içi Derslerde Yaşanılan Sorunun Başarıyı Etkileme Durumu				
Çoğu zaman	1093	35,6		

	Evet	Hayır
Bazen	1141	37,2
Hiçbir zaman	835	27,2

Evden İnternet'e Bağlanırken Bağlantı Sorunu

Yaşama Durumu

Çoğu zaman	825	26,9
Bazen	1977	64,4
Hiçbir zaman	267	8,7

İnternet'in Önemi

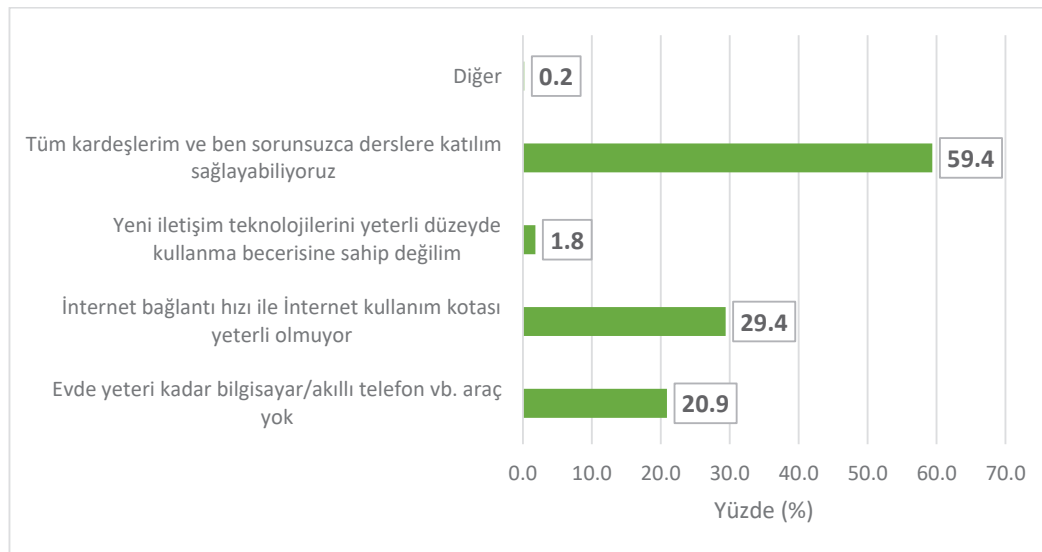
Hiç önemli değil	13	0,4
Çok az önemli	49	1,6
Biraz önemli	259	8,4
Önemli	1271	41,4
Çok önemli	1477	48,1

	Evet		Hayır	
İnternet'i Kullanma Amacı	n	%	n	%
Çevrim içi derslere katılma	2932	95,5	137	4,5
Ödev yapma/hazırlama	2855	93,0	214	7,0
Haberlere bakma	2379	77,5	690	22,5
Film/dizi izleme	2467	80,4	602	19,6
Müzik dinleme	2558	83,3	511	16,7
Oyun oynama	1406	45,8	1663	54,2
Fotoğraf bakma/video izleme	2111	68,8	958	31,2
Alışveriş yapma	2391	77,9	678	22,1

	Evet		Hayır	
E-posta alma/gönderme	2573	83,8	496	16,2
Sohbet etme	2449	79,8	620	20,2

Tablo 3 incelendiğinde; araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğunun İnternet kullanmayı kendi kendine öğrendiği ve pandemi sürecinde kendisinden başka uzaktan eğitim gören kardeşinin olduğu görülmektedir.

Şekil 3. Evde Eğitim Gören Tüm Aile Bireylerinin Sorunsuzca Derse Katılım Sağlama Durumu

Öğrencilerin çoğunluğu tüm kardeşleri ve kendisinin sorunsuzca derslere katılım sağlayabildiğini belirtmiştir (bkz. Şekil 3).

Tablo 4. İnternet'i Kullanma Sıklığı ile İlgili Bilgilerin Dağılımları

İnternet'i Kullanma Sıklığı	n	%	İnternet'i Kullanma Sıklığı	n	%
Çevrim içi derslere katılma			Oyun Oynamak		
Günde 3 saatten fazla	1395	45,5	Günde 3 saatten fazla	272	8,9
Günde 2-3 saat	1143	37,2	Günde 2-3 saat	371	12,1
Günde 1 saatten az	246	8,0	Günde 1 saatten az	552	18,0
Haftada 2 saatten az	108	3,5	Haftada 2 saatten az	270	8,8
Ayda en fazla 1 saat	59	1,9	Ayda en fazla 1 saat	277	9,0
Hiç kullanmam	118	3,8	Hiç kullanmam	1327	43,2
Ödev Yapma			Foto bakma ve video izleme		
Günde 3 saatten fazla	635	20,7	Günde 3 saatten fazla	402	13,1
Günde 2-3 saat	1056	34,4	Günde 2-3 saat	624	20,3
Günde 1 saatten az	803	26,2	Günde 1 saatten az	923	30,1
Haftada 2 saatten az	309	10,1	Haftada 2 saatten az	325	10,6
Ayda en fazla 1 saat	112	3,6	Ayda en fazla 1 saat	212	6,9
Hiç kullanmam	154	5,0	Hiç kullanmam	583	19,0
Haber Bakma			Alışveriş Yapmak		
Günde 3 saatten fazla	154	5,0	Günde 3 saatten fazla	86	2,8
Günde 2-3 saat	338	11,0	Günde 2-3 saat	205	6,7
Günde 1 saatten az	1535	50,0	Günde 1 saatten az	751	24,5
Haftada 2 saatten az	418	13,6	Haftada 2 saatten az	632	20,6

Ayda en fazla 1 saat	227	7,4	Ayda en fazla 1 saat	877	28,6
Hiç kullanmam	397	12,9	Hiç kullanmam	518	16,9
Film ve Dizi İzleme			E posta Alıp Gönderme		
Günde 3 saatten fazla	475	15,5	Günde 3 saatten fazla	136	4,4
Günde 2-3 saat	1020	33,2	Günde 2-3 saat	220	7,2
Günde 1 saatten az	714	23,3	Günde 1 saatten az	974	31,7
Haftada 2 saatten az	382	12,4	Haftada 2 saatten az	671	21,9
Ayda en fazla 1 saat	169	5,5	Ayda en fazla 1 saat	718	23,4
Hiç kullanmam	309	10,1	Hiç kullanmam	350	11,4
Müzik Dinlemek			Sohbet Etmek		
Günde 3 saatten fazla	557	18,1	Günde 3 saatten fazla	787	25,6
Günde 2-3 saat	673	21,9	Günde 2-3 saat	771	25,1
Günde 1 saatten az	1119	36,5	Günde 1 saatten az	799	26,0
Haftada 2 saatten az	265	8,6	Haftada 2 saatten az	209	6,8
Ayda en fazla 1 saat	125	4,1	Ayda en fazla 1 saat	138	4,5
Hiç kullanmam	330	10,8	Hiç kullanmam	365	11,9

Tablo 4'e göre; çevrim içi derslere katılma amacıyla İnternet'i kullanmakta olan öğrencilerin çoğunluğu günde 3 saatten fazla; ödev yapma amacıyla İnternet'i kullanmakta olan öğrencilerin çoğunluğu günde 2-3 saat; haber bakma amacıyla İnternet'i kullanmakta olan öğrencilerin çoğunluğu günde 1 saatten az İnternet'i kullanmaktadır.

Tablo 5. İnternet Kullanımındaki Beceri Düzeyi ile İlgili Bilgilerin Dağılımları

İfadeler Konusundaki Beceri Düzeyi	n	%	İfadeler Konusundaki Beceri Düzeyi	n	%
Bir web sitesinin güvenilir olup olmadığını değerlendirebilme			Dosya yükleme/gönderme		
Başarılı bir şekilde yapabilirim	1209	39,4	Başarılı bir şekilde yapabilirim	2091	68,1
Yapabilirim	1069	34,8	Yapabilirim	803	26,2
Biraz yapabilirim	616	20,1	Biraz yapabilirim	144	4,7
Hiç yapamam	70	2,3	Hiç yapamam	14	0,5
Bilmiyorum	105	3,4	Bilmiyorum	17	0,6
Çevrim içi derslere katılma			Bilgileri çeşitli arama motorlarını kullanarak öğrenme		
Başarılı bir şekilde yapabilirim	2187	71,3	Başarılı bir şekilde yapabilirim	2064	67,3
Yapabilirim	766	25,0	Yapabilirim	807	26,3
Biraz yapabilirim	88	2,9	Biraz yapabilirim	151	4,9
Hiç yapamam	15	0,5	Hiç yapamam	21	0,7
Bilmiyorum	13	0,4	Bilmiyorum	26	0,8
Dosya indirme					
Başarılı bir şekilde yapabilirim	2061	67,2			
Yapabilirim	785	25,6			

Biraz yapabilirim	183	6,0
Hiç yapamam	19	0,6
Bilmiyorum	21	0,7

Tablo 5 incelendiğinde; araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu bir web sitesinin güvenilir olup olmadığını başarılı bir şekilde değerlendirebildiğini; çevrim içi derslere başarılı bir şekilde katılabildiğini; dosya indirme/yükleme/göndermeyi başarılı bir şekilde gerçekleştirebildiğini ve bilgileri çeşitli arama motorlarını kullanarak öğrenebilmeyi başarılı bir şekilde yapabildiğini ifade etmiştir.

Karşılaştırma Sonuçları

Bu bölümde İç Anadolu Bölgesi'nde eğitim gören öğrencilerin ikamet ettikleri yerler ile İnternet kullanımı ve erişim durumu arasında ilişki olup olmadığı incelenmiştir.

Öğrencilerin ikametgâh ettikleri yerler arasında İnternet'i kullanma süresi (s10), İnternet kullanma sıklığı (s11), hafta içi günde kullanılan İnternet saati (s12), hafta sonu günde kullanılan İnternet saati (s13), İnternet'in önemi (s19), İnternet'i kullanma sıklığı (s21) ve ifadeler konusundaki beceri düzeylerine (s22) göre farklılık olup olmadığı Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile incelenmiş olup hangi gruplar arasında farklılık olduğuna ise Tukey Testi ile bakılmıştır. Öğrencilerin ikamet ettikleri yerler ile İnternet'e erişilen yer (S8), İnternet'e erişmek için kullanılan cihazlar (S9), İnternet kullanmayı öğreten kişi (S14), pandemi sürecinde uzaktan eğitim gören kardeşin olma durumu (S15), sorunsuzca derse katılım sağlama durumu (S16), çevrim içi derslerde yaşanan sorunun başarıyı etkileme durumu (S17), evden İnternet'e bağlanırken bağlantı sorunu yaşama durumu (S18) ve İnternet'i kullanma amacı (s20) arasındaki ilişkilere ise Ki-Kare Testi ile bakılmıştır.

Sonuçlar aşağıdaki tablolarda ayrıntılı olarak sunulmuştur.

Tablo 6. Öğrencilerin İkamet Ettikleri Yerler ile Demografik Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		İkametgâh				χ^2 ; p
		İl	İlçe	Köy		
Sınıf	1. Sınıf/ Hazırlık Sınıfı	n	446 _a	209 _a	98 _a	29,956; 0,000***
		%	23,0	26,6	28,6	
	2. Sınıf	n	601 _a	265 _{a, b}	133 _b	
		%	31,0	33,7	38,8	
	3. Sınıf	n	362 _a	138 _a	47 _a	
		%	18,7	17,5	13,7	
	4. Sınıf ve üstü	n	530 _a	175 _b	65 _b	
		%	27,3	22,2	19,0	
Cinsiyet	Kadın	n	1257	515	237	2,349; 0,309
		%	64,8	65,4	69,1	
	Erkek	n	682	272	106	
		%	35,2	34,6	30,9	
Aylık Gelir Durumu	2300 TL ve altı	n	307 _a	187 _b	172 _c	282,273; 0,000***
		%	15,8	23,8	50,1	
	2301-3500 TL	n	394 _a	223 _b	87 _{a, b}	
		%	20,3	28,3	25,4	
	3501-4500 TL	n	350 _a	130 _a	29 _b	
		%	18,1	16,5	8,5	
	4501-8000 TL	n	542 _a	166 _b	46 _c	
		%	28,0	21,1	13,4	

	8001 TL ve üstü	n	346 _a	81 _b	9 _c	
		%	17,8	10,3	2,6	
	İlkokul/Ortaokul	n	933 _a	509 _b	296 _c	
		%	48,1	64,7	86,3	
Anne Eğitim Durumu	Lise/Ön Lisans	n	624 _a	203 _b	33 _c	211,593;
		%	32,2	25,8	9,6	0,000***
	Lisans ve lisans üstü	n	382 _a	75 _b	14 _c	
		%	19,7	9,5	4,1	
	İlkokul/Ortaokul	n	658 _a	385 _b	242 _c	
		%	33,9	48,9	70,6	
Baba Eğitim Durumu	Lise/Ön Lisans	n	682 _a	256 _a	79 _b	206,424;
		%	35,2	32,5	23,0	0,000***
	Lisans ve lisans üstü	n	599 _a	146 _b	22 _c	
		%	30,9	18,6	6,4	

*** $p < 0,001$

$a-a$, $b-b$, $c-c$ =İki grup arasında farklılık yok, $a-b$, $a-c$, $b-c$ =İki grup arasında farklılık var

χ^2 =Ki-Kare Testi, p =Anlamlılık Düzeyi

Tablo 6'da öğrencilerin ikamet ettikleri yerler ile demografik özellikleri arasındaki ilişki sonuçları yer almaktadır.

Tablo incelendiğinde; öğrencilerin ikamet ettikleri yerler ile sınıfı, aylık gelir durumu, ebeveyn eğitim düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olduğu gözlemlenmiştir ($p < 0,05$). Tabloya göre; köyde ikamet eden öğrencilerin 2. sınıfta olma oranı, ilde ikamet eden öğrencilerin oranından anlamlı derecede daha yüksek iken ilde ikamet eden öğrencilerin 4. sınıf ve üstünde olma oranı ise ilçe ve köyde ikamet eden öğrencilerin oranlarından anlamlı derecede daha yüksektir. Öğrencilerin ikamet ettikleri

yerlere göre aylık gelir durumları incelendiğinde; köyde ikamet eden öğrencilerin aylık gelirinin 2300 TL ve altında olma oranı anlamlı derecede daha yüksek iken ilde ikamet eden öğrencilerin ise aylık gelirinin 3500 TL ve üzerinde olma oranları daha yüksektir. Genel olarak, ilden köye doğru gittikçe aylık gelir durumunun düştüğünü söyleyebiliriz. Anne ve babanın eğitim durumlarına bakıldığında ise, ilde ikamet eden öğrencilerin anne-baba eğitim düzeylerinin anlamlı derecede daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 7. Öğrencilerin İkamet Ettikleri Yerler ile İnternet'e Erişilen Yerler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

İnternet'e Erişilen Yer		İkametgâh				
		İl	İlçe	Köy	χ^2 ; p	
Ev	Çoğu Zaman	n	1791 _a	685 _b	255 _c	110,356; 0,000 ^{***}
		%	92,4	87,0	74,3	
	Bazen	n	77 _a	58 _b	36 _b	
		%	4,0	7,4	10,5	
	Hiçbir Zaman	n	71 _a	44 _a	52 _b	
		%	3,7	5,6	15,2	
Okul	Çoğu Zaman	n	51 _a	17 _a	6 _a	31,969; 0,000 ^{***}
		%	2,6	2,2	1,7	
	Bazen	n	291 _a	70 _b	24 _b	
		%	15,0	8,9	7,0	
	Hiçbir Zaman	n	1597 _a	700 _b	313 _b	
		%	82,4	88,9	91,3	
Komşu	Çoğu Zaman	n	28 _a	22 _{a, b}	12 _b	21,986; 0,000 ^{***}
		%	1,4	2,8	3,5	
	Bazen	n	175 _a	86 _{a, b}	51 _b	
		%				

		%	9,0	10,9	14,9	
	Hiçbir Zaman	n	1736 _a	679 _b	280 _b	
		%	89,5	86,3	81,6	
	Çoğu Zaman	n	113 _a	32 _{a, b}	9 _b	
		%	5,8	4,1	2,6	
İş Yeri	Bazen	n	174 _a	71 _a	18 _a	14,497;
		%	9,0	9,0	5,2	0,006**
	Hiçbir Zaman	n	1652 _a	684 _a	316 _b	
		%	85,2	86,9	92,1	

** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

a-a, b-b, c-c=İki grup arasında farklılık yok, a-b, a-c-, b-c=İki grup arasında farklılık var

$\chi^2=Ki-Kare Testi, p=Anlamlılık Düzeyi$

Tablo 7'de öğrencilerin ikamet ettikleri yerler ile İnternet'e erişilen yerler arasındaki ilişki sonuçları yer almaktadır.

Tablo incelendiğinde; ilden köye doğru evden İnternet'e bağlanma oranının düşmekte olduğunu söylenebilir ($p < 0,001$).

Bu tabloya göre; ilçe ve köyde ikamet eden öğrencilerin okuldan İnternet'e bazen bağlanma ve hiçbir zaman bağlanmama oranları, ilde ikamet eden öğrencilerin oranlarından anlamlı derecede daha yüksektir ($p < 0,001$).

Aynı zamanda köyde ikamet eden öğrencilerin komşudan İnternet'e bağlanma oranı, ilde ikamet eden öğrencilerin bağlanma oranından anlamlı derecede daha yüksektir ($p < 0,05$).

Tablo ayrıca ilde ikamet eden öğrencilerin iş yerinden İnternet'e bağlanma oranının, ilçe ve köyde ikamet eden öğrencilerin iş yerinden İnternet'e bağlanma oranlarından anlamlı derecede daha yüksek olduğunu göstermektedir ($p < 0,05$).

Tablo 8. Öğrencilerin İkamet Ettikleri Yerler ile İnternet'e Erişmek İçin Kullanılan Cihazlar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

İnternet'e Erişmek İçin Kullanılan Cihazlar			İkametgâh			χ^2 ; p
			İl	İlçe	Köy	
Kendi Bilgisayarı	Evet	n	1459 _a	511 _b	167 _c	108,269; 0,000***
		%	75,2	64,9	48,7	
	Hayır	n	480 _a	276 _b	176 _c	
		%	24,8	35,1	51,3	
Ailenin Kullandığı Bilgisayar	Evet	n	358	154	50	4,058; 0,131
		%	18,5	19,6	14,6	
	Hayır	n	1581	633	293	
		%	81,5	80,4	85,4	
Akıllı Telefon	Evet	n	1652	671	308	5,224; 0,073
		%	85,2	85,3	89,8	
	Hayır	n	287	116	35	
		%	14,8	14,7	10,2	
Tablet Bilgisayarı	Evet	n	239 _a	73 _{a, b}	20 _b	15,353; 0,000***
		%	12,3	9,3	5,8	
	Hayır	n	1700 _a	714 _{a, b}	323 _b	
		%	87,7	90,7	94,2	

*** $p < 0,00$

a-a, b-b, c-c=İki grup arasında farklılık yok, a-b, a-c-, b-c=İki grup arasında farklılık var

χ^2 =Ki-Kare Testi, p =Anlamlılık Düzeyi

Tablo 8'de öğrencilerin ikamet ettikleri yerler ile İnternet'e erişmek için kullandıkları cihazlar arasındaki ilişki sonuçları yer almaktadır.

Tablo incelendiğinde; ilden köye doğru kendi bilgisayarından ve tablet bilgisayarından İnternet'e bağlanma oranının düşmekte olduğu söylenebilir ($p<0,001$).

Tablo 9. Öğrencilerin İkamet Ettikleri Yerler Arasında İnternet'i Kullanma Süresi, Sıklığı ve Saatine Göre Farklılık Olup Olmadığının İncelenmesi

	İkametgâh			
	İl	İlçe	Köy	F; p
	Ort±SS	Ort±SS	Ort±SS	
İnternet'i Kullanma Süresi (Yıl)	3,73±0,631	3,51±0,795	3,17±0,972	98,564; 0,000*** Fark=1-2-3
İnternet Kullanma Sıklığı (Saat)	6,58±0,761	6,51±0,795	6,31±0,979	16,038; 0,000*** Fark=1-2-3
Hafta İçi Günde Kullanılan İnternet Saati	4,55±1,106	4,39±1,113	4,09±1,237	25,257; 0,000*** Fark=1-2-3
Hafta Sonu Günde Kullanılan İnternet Saati	4,58±1,148	4,38±1,164	4,13±1,234	25,376; 0,000*** Fark=1-2-3

*** $p<0,001$, Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma,

1=İl, 2=İlçe; 3=Köy

F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi, p=Anlamlılık Düzeyi

Tablo 9'da öğrencilerin ikamet ettikleri yerler arasında İnternet'i kullanma süresi, sıklığı ve saatine göre farklılık olup olmadığının incelendiği sonuçlar yer almaktadır.

Tablo incelendiğinde; ilde ikamet eden öğrencilerin İnternet'i kullanma süresinin (yıl) ortalaması 3,73 ($\pm 0,631$) iken ilçede ikamet eden öğrencilerin ortalaması 3,51 ($\pm 0,795$), köyde ikamet eden öğrencilerin ortalaması ise 3,17 ($\pm 0,972$)'dir. İlde ikamet eden öğrencilerin İnternet'i kullanma sıklığının (saat) ortalaması 6,58 ($\pm 0,761$) iken ilçede ikamet eden öğrencilerin ortalaması 6,51 ($\pm 0,795$), köyde ikamet eden öğrencilerin ortalaması ise 6,31 ($\pm 0,979$)'dur. İlde ikamet eden öğrencilerin hafta içi İnternet'i kullanma saatinin ortalaması 4,55 ($\pm 1,106$) iken ilçede ikamet eden öğrencilerin ortalaması 4,39 ($\pm 1,113$), köyde ikamet eden öğrencilerin ortalaması ise 4,09 ($\pm 1,237$)'dir. Öğrencilerin ikamet ettikleri yerler arasında İnternet'i kullanma süresi (yıl), sıklığı (saat), hafta içi ve hafta sonu İnternet'i kullanma saati ortalamalarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($p < 0,001$). Buna göre; ilden köye doğru gittikçe öğrencilerin İnternet'i kullanma süresi (yıl), sıklığı (saat), hafta içi ve hafta sonu İnternet'i kullanma saati ortalamalarının azaldığını söyleyebiliriz.

Tablo 10. Öğrencilerin İkamet Ettikleri Yerler ile İnternet ile İlgili Bilgiler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

			İkametgâh				χ^2 ; p
			İl	İlçe	Köy		
İnternet Kullanmayı Öğreten Kişi							
Öğretmen	Evet	n	132	61	32	3,002; 0,223	
		%	6,8	7,8	9,3		
	Hayır	n	1807	726	311		
		%	93,2	92,2	90,7		
Arkadaş	Evet	n	389	151	84	4,385; 0,112	
		%	20,1	19,2	24,5		
	Hayır	n	1550	636	259		
		%	79,9	80,8	75,5		
Aile	Evet	n	592 _a	211 _a	69 _b		

		%	30,5	26,8	20,1	
	Hayır	n	1347 _a	576 _a	274 _b	16,878;
		%	69,5	73,2	79,9	0,000***
Kendi Kendine	Evet	n	1697	691	297	0,326; 0,850
		%	87,5	87,8	86,6	
	Hayır	n	242	96	46	
		%	12,5	12,2	13,4	
Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitim Gören Kardeşin Olma Durumu	Evet	n	1198 _a	529 _b	240 _b	0,002**
		%	61,8	67,2	70,0	
	Hayır	n	741 _a	258 _b	103 _b	
		%	38,2	32,8	30,0	

** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

$a-a$, $b-b$, $c-c$ =İki grup arasında farklılık yok, $a-b$, $a-c$ -, $b-c$ =İki grup arasında farklılık var

χ^2 =Ki-Kare Testi, p =Anlamlılık Düzeyi

Tablo 10'da öğrencilerin ikamet ettikleri yerler ile İnternet kullanmayı öğreten kişiler ve pandemi sürecinde uzaktan eğitim gören kardeşin olma durumu arasındaki ilişki sonuçları yer almaktadır.

Tablo incelendiğinde; öğrencilerin ikamet ettikleri yerler ile sadece İnternet'i aileden öğrenme durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($p < 0,001$). İlde ikamet eden öğrencilerin aileden İnternet'i öğrenme oranı %30,5 iken ilçede ikamet eden öğrencilerin oranı %26,8, köyde ikamet eden öğrencilerin oranı ise %20,1'dir. Buna göre; il ve ilçede ikamet eden öğrencilerin aileden İnternet'i öğrenme oranlarının, köyde ikamet eden öğrencilerin oranından anlamlı derecede daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

İlde ikamet eden öğrencilerin pandemi sürecinde uzaktan eğitim gören kardeşinin olma oranı %61,8 iken ilçede ikamet eden öğrencilerin oranı %67,2, köyde ikamet eden öğrencilerin oranı %70,0'dır. Buna göre; ilde ikamet eden öğrencilerin pandemi sürecinde uzaktan eğitim gören kardeşinin olma oranının, ilçe ve köyde ikamet eden öğrencilerin oranlarından anlamlı derecede daha düşük olduğunu söyleyebiliriz ($p < 0,05$).

Tablo 11. Öğrencilerin İkamet Ettikleri Yerler ile İnternet ile İlgili Bilgiler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		İkamet				
			İl	İlçe	Köy	χ^2 ; p
Sorunsuzca Derse Katılım Sağlama						
Durumu						
Evde yeteri kadar bilgisayar/akıllı telefon vb. araç yok	Evet	n	336 _a	193 _b	113 _c	
		%	17,3	24,5	32,9	51,276;
	Hayır	n	1603 _a	594 _b	230 _c	0,000 ^{***}
		%	82,7	75,5	67,1	
İnternet bağlantı hızı ile İnternet kullanım kotası yeterli olmuyor	Evet	n	522 _a	248 _b	133 _b	
		%	26,9	31,5	38,8	21,946;
	Hayır	n	1417 _a	539 _b	210 _b	0,000 ^{***}
		%	73,1	68,5	61,2	
Yeni iletişim teknolojilerini yeterli düzeyde kullanma becerisine sahip değilim	Evet	n	29 _a	13 _a	14 _b	
		%	1,5	1,7	4,1	11,056;
	Hayır	n	1910 _a	774 _a	329 _b	0,004 ^{**}
		%	98,5	98,3	95,9	
	Evet	n	1231 _a	437 _b	154 _c	48,218;
		%	63,5	55,5	44,9	0,000 ^{***}

Tüm kardeşlerim ve ben sorunsuzca derslere katılım sağlayabiliyoruz	Hayır	n	708 _a	350 _b	189 _c	
		%	36,5	44,5	55,1	
Çevrim içi Derslerde Yaşanılan Sorunun Başarıyı Etkileme Durumu						
	Çoğu	n	627 _a	313 _b	153 _b	
	Zaman	%	32,3	39,8	44,6	
	Bazen	n	734 _a	286 _a	121 _a	32,527;
		%	37,9	36,3	35,3	0,000***
	Hiçbir	n	578 _a	188 _b	69 _b	
	Zaman	%	29,8	23,9	20,1	
Evden İnternet'e Bağlanırken Bağlantı Sorunu Yaşama Durumu						
	Çoğu	n	442 _a	241 _b	142 _c	
	Zaman	%	22,8	30,6	41,4	
	Bazen	n	1310 _a	489 _b	178 _c	60,471;
		%	67,6	62,1	51,9	0,000***
	Hiçbir	n	187 _a	57 _a	23 _a	
	Zaman	%	9,6	7,2	6,7	

** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

$a-a$, $b-b$, $c-c$ =İki grup arasında farklılık yok, $a-b$, $a-c$, $b-c$ =İki grup arasında farklılık var

χ^2 =Ki-Kare Testi, p =Anlamlılık Düzeyi

Tablo 11'de öğrencilerin ikamet ettikleri yerler ile sorunsuzca derse katılım sağlama durumu, çevrim içi derslerde yaşanan sorunun başarıyı etkileme durumu ve evden İnternet'e bağlanırken bağlantı sorunu yaşama durumu arasındaki ilişki sonuçları yer almaktadır.

Tablo incelendiğinde; ilde ikamet eden öğrencilerden evde yeteri kadar bilgisayar/akıllı telefon vb. aracı olmadığını belirtenlerin oranı %17,3 iken ilde ikamet eden öğrencilerin oranı %24,5, ilde ikamet eden öğrencilerin oranı ise %32,9'dur. İlde

ikamet eden öğrencilerden bağlantı hızı ile İnternet kullanım kotasının yeterli olmadığını belirtenlerin oranı %26,9 iken ilde ikamet eden öğrencilerin oranı %31,5, ilde ikamet eden öğrencilerin oranı ise %38,8'dir. İlde ikamet eden öğrencilerden yeni iletişim teknolojilerini yeterli düzeyde kullanma becerisine sahip olmadığını belirtenlerin oranı %1,5 iken ilde ikamet eden öğrencilerin oranı %1,7, ilde ikamet eden öğrencilerin oranı ise %4,1'dir. İlde ikamet eden öğrencilerden tüm kardeşleri ve kendisinin sorunsuzca derslere katılım sağladığını belirtenlerin oranı %63,5 iken ilde ikamet eden öğrencilerin oranı %55,5, ilde ikamet eden öğrencilerin oranı ise %44,9'dur. Buna göre; ilde ikamet eden öğrencilerden İnternet bağlantı hızı ile İnternet kullanım kotasının yeterli olmadığını belirtenlerin oranının, ilçe ve köyde ikamet eden öğrencilerin oranlarından anlamlı derecede daha düşük olduğunu; köyde ikamet eden öğrencilerden yeni iletişim teknolojilerini yeterli düzeyde kullanma becerisine sahip olmadığını belirtenlerin oranının ise ilçe ve köyde ikamet eden öğrencilerin oranlarından anlamlı derecede daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca ilden köye doğru gittikçe evde yeteri kadar bilgisayar/akıllı telefon vb. aracın olmama oranı artmakta iken tüm kardeşleri ve kendisinin sorunsuzca derslere katılım oranı ise azalmaktadır ($p<0,05$).

İlde ikamet eden öğrencilerin çevrim içi derslerde yaşanan sorunun çoğu zaman başarımı etkileme oranı %32,3 iken ilçede ikamet eden öğrencilerin oranı %39,8, köyde ikamet eden öğrencilerin oranı ise %44,6'dır. Buna göre; ilde ikamet eden öğrencilerin çevrim içi derslerde yaşanan sorunun çoğu zaman başarımı etkileme oranının, ilçe ve köyde ikamet eden öğrencilerin oranlarından anlamlı derecede daha düşük olduğunu söyleyebiliriz ($p<0,001$).

İlde ikamet eden öğrencilerin evden İnternet'e bağlanırken çoğu zaman bağlantı sorunu yaşama oranı %22,8 iken ilçede ikamet eden öğrencilerin oranı %30,6, köyde ikamet eden öğrencilerin oranı ise %41,4'tür. Buna göre; ilden köye doğru gittikçe İnternet'e bağlanırken çoğu zaman bağlantı sorunu yaşama oranı artmaktadır ($p<0,001$).

Tablo 12. Öğrencilerin İkamet Ettikleri Yerler ile İnternet'i Kullanma Amaçları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

İnternet'i Kullanma Amacı		İkametgâh				χ^2 ; p
		İl	İlçe	Köy		
Çevrim içi derslere katılma	Evet	n	1868 _a	750 _a	314 _b	15,840; 0,004**
		%	96,3	95,3	91,5	
	Hayır	n	71 _a	37 _a	29 _b	
		%	3,7	4,7	8,5	
Ödev yapma/hazırlama	Evet	n	1820 _a	729 _{a, b}	306 _b	9,972; 0,007**
		%	93,9	92,6	89,2	
	Hayır	n	119 _a	58 _{a, b}	37 _b	
		%	6,1	7,4	10,8	
Haberlere bakma	Evet	n	1534 _a	589 _b	256 _{a, b}	7,701; 0,021*
		%	79,1	74,8	74,6	
	Hayır	n	405 _a	198 _b	87 _{a, b}	
		%	20,9	25,2	25,4	
Film/dizi izleme	Evet	n	1628 _a	606 _b	233 _c	55,183; 0,000***
		%	84,0	77,0	67,9	
	Hayır	n	311 _a	181 _b	110 _c	
		%	16,0	23,0	32,1	
Müzik Dinleme	Evet	n	1669 _a	632 _b	257 _b	33,170; 0,000***
		%	86,1	80,3	74,9	
	Hayır	n	270 _a	155 _b	86 _b	
		%	13,9	19,7	25,1	

Oyun Oynama	Evet	n	974 _a	314 _b	118 _b	44,334; 0,000***
		%	50,2	39,9	34,4	
	Hayır	n	965 _a	473 _b	225 _b	
		%	49,8	60,1	65,6	
Fotoğraf bakma/video izleme	Evet	n	1387 _a	525 _b	199 _c	26,914; 0,000***
		%	71,5	66,7	58,0	
	Hayır	n	552 _a	262 _b	144 _c	
		%	28,5	33,3	42,0	
Alışveriş Yapma	Evet	n	1562 _a	601 _b	228 _c	35,054; 0,000***
		%	80,6	76,4	66,5	
	Hayır	n	377 _a	186 _b	115 _c	
		%	19,4	23,6	33,5	
E-posta Alma Gönderme	Evet	n	1685 _a	642 _b	246 _c	53,566; 0,000***
		%	86,9	81,6	71,7	
	Hayır	n	254 _a	145 _b	97 _c	
		%	13,1	18,4	28,3	
Sohbet Etme	Evet	n	1569	615	265	4,214; 0,122
		%	80,9	78,1	77,3	
	Hayır	n	370	172	78	
		%	19,1	21,9	22,7	

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

$a-a$, $b-b$, $c-c$ =İki grup arasında farklılık yok, $a-b$, $a-c$, $b-c$ =İki grup arasında farklılık var

χ^2 =Ki-Kare Testi, p =Anlamlılık Düzeyi

Tablo 12'de öğrencilerin ikamet ettikleri yerler ile İnternet kullanma amaçları arasındaki ilişki sonuçları yer almaktadır. Tablo incelendiğinde; öğrencilerin ikamet ettikleri yerler ile İnternet'i kullanma amaçları arasında (sohbet etme hariç) istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Buna göre; ilden köye doğru gittikçe öğrencilerin İnternet'i çevrim içi derslere katılma, ödev yapma/hazırlama, haberlere bakma, haberlere bakma, film/dizi izleme, müzik dinleme, oyun oynama, fotoğraf bakma/video izleme, alışveriş yapma ve e-posta alma gönderme amaçları ile kullanma oranlarının azaldığını söyleyebiliriz.

Tablo 13. Öğrencilerin İkamet Ettikleri Yerler Arasında İnternet'in Önemi, Kullanma Sıklığı ve İfadelere Göre Farklılık Olup Olmadığının İncelenmesi

	İkametgâh			F; p
	İl	İlçe	Köy	
	Ort±SS	Ort±SS	Ort±SS	
İnternet'in Önemi	4,41±0,722	4,27±0,745	4,21±0,771	16,557; 0,000*** Fark=1-2,3
İnternet'i Kullanma Sıklığı				
Çevrim içi derslere katılma	5,11±1,195	5,08±1,195	5,05±1,297	0,424; 0,654
Ödev yapma/hazırlama	4,46±1,268	4,42±1,320	4,30±1,396	2,290; 0,101
Haberlere bakma	3,57±1,274	3,49±1,353	3,50±1,337	1,221; 0,295
Film/dizi izleme	4,23±1,407	3,99±1,549	3,68±1,624	23,053; 0,000*** Fark=1-2-3
Müzik dinleme	4,23±1,411	3,90±1,518	3,76±1,561	24,608; 0,000*** Fark=1-2,3

Oyun oynama	2,86±1,808	2,58±1,761	2,36±1,692	15,434; 0,000 ^{***} Fark=1-2,3
Fotoğraf bakma/video izleme	3,73±1,627	3,57±1,65	3,37±1,679	8,327; 0,000 ^{***} Fark=1-2,3
Alışveriş yapma	2,88±1,296	2,83±1,301	2,62±1,336	5,768; 0,003 ^{**} Fark=3-1,2
E-posta alma/gönderme	3,20±1,288	3,05±1,280	2,92±1,338	8,594; 0,000 ^{***} Fark=1-2,3
Sohbet etme	4,29±1,581	4,22±1,582	4,11±1,668	2,038; 0,130

İfadeler Konusundaki Beceri Düzeyi

Bir web sitesinin güvenilir olup olmadığını değerlendirilebilme	4,10±0,971	3,99±1,030	3,86±1,03	9,465; 0,000 ^{***} Fark=1-2,3
Çevrim içi derslere katılma	4,69±0,583	4,67±0,589	4,50±0,700	13,539; 0,000 ^{***} Fark=3-1,2
Dosya indirme	4,63±0,646	4,55±0,769	4,36±0,736	22,709; 0,000 ^{***} Fark=1-2-3
Dosya yükleme/gönderme	4,65±0,620	4,59±0,704	4,42±0,679	18,217; 0,000 ^{***}

				Fark=3-1,2
				10,422;
Bilgileri çeşitli arama motorlarını kullanarak öğrenme	4,62±0,671	4,57±0,723	4,43±0,750	0,000 ***
				Fark=3-1,2

** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$, Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma,

1=İl, 2=İlçe; 3=Köy

F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi, p =Anlamlılık Düzeyi

Tablo 13'te öğrencilerin ikamet ettikleri yerler arasında İnternet'in önemi, kullanma sıklığı ve ifadelerle göre farklılık olup olmadığının incelendiği sonuçlar yer almaktadır.

Tablo incelendiğinde; ilde ikamet eden öğrencilerin İnternet'e verdikleri önemin ortalaması 4,41 ($\pm 0,722$) iken ilçede ikamet eden öğrencilerin ortalaması 4,27 ($\pm 0,745$), köyde ikamet eden öğrencilerin ortalaması ise 4,21 ($\pm 0,771$)'dir. Buna göre; ilde ikamet eden öğrencilerin İnternet'e verdikleri önem ortalamasının, ilçe ve köyde ikamet eden öğrencilerin ortalamalarından anlamlı derecede daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz ($p < 0,001$).

Öğrencilerin ikamet ettikleri yerler arasında İnternet'i kullanma amaçlarından çevrim içi derslere katılma, ödev yapma/hazırlama, haberlere bakma ve sohbet etme amaçları hariç diğer tüm amaçlar için İnternet kullanma sıklığı ortalamalarına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunduğu gözlemlenmiştir ($p < 0,001$). Buna göre; ilden köye doğru gittikçe film/dizi izleme amacıyla İnternet'i kullanma sıklığı ortalamalarının azaldığını söyleyebiliriz. İlde ikamet eden öğrencilerin müzik dinleme, oyun oynama, fotoğraf bakma/video izleme, e-posta alma/gönderme amacıyla İnternet'i kullanma sıklığı ortalamalarının, ilçe ve köyde ikamet eden öğrencilerin ortalamalarından anlamlı derecede daha yüksek; il ve ilçede ikamet eden öğrencilerin alışveriş yapma amacıyla İnternet'i kullanma sıklığı ortalamalarının ise köyde ikamet eden öğrencilerin ortalamasından anlamlı derecede daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Öğrencilerin ikamet ettikleri yerler arasında ifadeler konusundaki beceri düzeylerinin ortalamalarına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunduğu gözlemlenmiştir ($p < 0,001$). Buna göre; ilde ikamet eden öğrencilerin “Bir web sitesinin güvenilir olup olmadığını değerlendirebilme” beceri düzeyi ortalaması, ilçe ve köyde ikamet eden öğrencilerin ortalamalarından anlamlı derecede daha yüksek iken köyde ikamet eden öğrencilerin “Çevrim içi derslere katılma”, “Dosya yükleme/gönderme” ve “Bilgileri çeşitli arama motorlarını kullanarak öğrenme” beceri düzeyi ortalamaları, il ve ilçede ikamet eden öğrencilerin ortalamalarından anlamlı derecede daha düşük iken ilden köye doğru gittikçe öğrencilerin “Dosya indirme” beceri düzeyi ortalamalarının ise azaldığını söyleyebiliriz.

Sonuç ve Öneriler

İç Anadolu Bölgesi'nde yükseköğretim düzeyinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin pandemi sürecinde uygulanan uzaktan eğitim döneminde, öğrencilerin ikamet ettikleri yerler ile diğer demografik özellikleri bağlamında, dijital medyaya erişim ve onları kullanım beceri düzeylerinde yaşadıkları güçlükleri ortaya koyabilmeyi amaçlayan bu çalışma kapsamında 3069 öğrenciden çevrim içi anket yoluyla bilgi alınmıştır. Alınan bu bilgiler doğrultusunda, öğrencilerin aylık gelir düzeylerinin kentsel alandan kırsal alana doğru gittikçe düştüğü söylenebilir. Ebeveynlerin eğitim düzeylerine bakıldığında ise, ilde ikamet eden öğrencilerin ebeveyn eğitim düzeylerinin anlamlı derecede daha yüksek olduğu görülmektedir. Öğrencilerin yaşadıkları bölgelerde İnternet'e bağlanma oranları, İnternet'e erişmek için kullandığı cihazlar ve İnternet kullanım süreleri incelendiğinde, kentsel alandan kırsal alana doğru gittikçe her üçünün de azalmakta olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, kırsal alanda ikamet eden öğrencilerin İnternet'e komşu ya da işyerlerinden de bağlanmaya çalıştıkları gözlemlenmektedir. Bu durumda, evlerinde erişim sorunu olan, uzaktan eğitim süresince kırsal alanda yaşayan öğrencilerin tüm derslere katılmadığı sonucuna ulaşılabilir. Ayrıca kırsal alanda ikamet eden öğrencilerin kendilerinden başka uzaktan eğitim gören kardeşlerinin bulunma oranı daha yüksek olmasına karşın evde yeteri kadar bilgisayar/akıllı telefon vb. aracın olmama oranı da yüksek olduğu için tüm kardeşleri ve kendilerinin sorunsuzca derslere katılım oranı düşmektedir. Dolayısıyla ulaşılan diğer bir sonuç ise, kırsal alanda yaşayan

öğrencilerin çevrim içi derslerde yaşadıkları sorunlar çoğu zaman başarılarını etkilemektedir. Bununla birlikte, kentsel alanda yaşayan öğrencilerin başarısının etkilenme oranı daha düşüktür. Kırsal alanda yaşayan öğrencilerin kentsel alanda yaşayan öğrencilere oranla İnternet kullanım beceri düzeylerinin de düşük olduğu görülmektedir. “Uzaktan eğitim sürecinde demografik özellikler, öğrencilerin İnternet kullanımı ile erişim durumunu etkilemekte ve aradaki eşitsizliği artırmaktadır” ana varsayımından yola çıkılarak tamamlanan bu çalışmada, coğrafik kısıtlamalar ile diğer demografik özelliklerin öğrenciler arasında var olan eşitsizlikleri daha da artırdığı sonucuna ulaşılabılır.

COVID-19 pandemisi sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi açıdan tüm alanları etkilemiştir. Hükümetler tarafından uygulanan sokağa çıkma yasağı, işletmeleri ve eğitim kurumlarını, özellikle de yüksek öğretim kurumlarını, kendilerini yeniden keşfetmeye ve yeni dijital hayata uyum sağlamaya zorlamıştır. Aslında, pandeminin eğitim alanı üzerinde büyük etkisi olmuştur. Öğretmenler ve öğrenciler arasındaki etkileşimi, öğretme ve öğrenme yollarını önemli ölçüde değiştirerek, yeni zorluklar ve fırsatlar getirmiştir. Türkiye’de de üniversiteler pandemi döneminde, imkanları ölçüsünde uzaktan eğitime uyum sağlayarak, çeşitli dijital iletişim araçları sayesinde öğrencilerle iletişim kurmaya çalışmıştır. YÖK bu süreçte, öğrencilerin öğrenme süreçlerinin aksamaması için; mevzuat, altyapı, insan kaynakları, içerik ve uygulama alanlarında çalışma yapmıştır. Bununla birlikte, bu araştırma ile sosyoekonomik düzeyi düşük olan ve şehirde ikamet etmeyen öğrencilerin uzaktan eğitim boyunca sorun yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Çevrim içi öğretimi etkili bir şekilde gerçekleştirmek, yalnızca bir teknoloji ve platform meselesi değildir. Eğitimi yeniden tasarlamayı, farklı pedagojileri ve dijital öğretim araçlarının en iyi şekilde nasıl kullanılacağını bilmeyi gerektirir (Gladkova vd., 2022). Bu öğrenme sürecinin ise kısa sürede gerçekleşebilmesi mümkün değildir. Örneğin, öğrencilerin tamamının derslere sorunsuz bir şekilde devam edebilmesi ve hatta istenilen ödevleri gününde teslim edebilmesi mümkün olmayabilir. Uzaktan eğitim süreci, öğrenciler arasında dijital medyaya sahip olamama ve dijital becerilerin eksikliği yönünden zaten var olan eşitsizliklerin daha da artmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda, pandemi gibi kriz durumlarında bazı ihtiyaçlar ve uygulamaların olağan seyrinde devam etmemesi söz konusu olabilir. Dolayısıyla, kriz dönemlerinde uzaktan eğitimle birlikte

hükümetler ve üniversiteler normal süreçte uyguladıkları politikalarda esneklik gösterebilmelidir.

Gerek pandemi sonrasında da yüz yüze eğitimin çevrim içi öğrenme ile desteklenmesi yönünde gerçekleşen çalışmalar gerekse daha sonra ortaya çıkabilecek herhangi bir kriz durumunda, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri örneğinde olduğu gibi, yeniden başvurulabilecek bir yöntem olduğundan uzaktan eğitimi en etkili ve verimli hale getirebilmek için geçerli yaklaşımların yeniden gözden geçirilmeye ihtiyacı bulunmaktadır.

Başta her fakülte, öğrencilerden dijital medyaya sahip olmayanlara yönelik bir çalışma yaparak, öğrencilerle ve aileleriyle düzenli iletişim kurabilir. Dünyanın en büyük uzaktan eğitim sağlayıcılarından biri olan The United Kingdom's Open University, çeşitli yöntemlerin kombinasyonunu kullanarak, öğrencilerle sürekli iletişim kurarak, tutarlı ve adaletli bir eğitim sağlamayı amaçlamaktadır. Evlerinde İnternet bağlantısı olmayan öğrencilerin uzaktan eğitim süresince hem derse girebilmeleri hem de çevrim içi materyalleri görüntüleyebilmeleri mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla, her öğrencinin evinde İnternet bağlantısına erişiminin sağlanması önemlidir. Tüm evlere erişim hizmetinin sunulması ilk aşamada kolay olmasa da kademeli olarak böyle bir uygulamaya gidilebilir. Bu noktada, üniversiteler ve YÖK işbirliği yaparak, uçuruma maruz kalan öğrencilerin bulunduğu bölgelerde dijital altyapının geliştirilebilmesi ve öğrencilere uygun fiyat sağlanabilmesi için kanun koyuculara düzenlemelerle ilgili çeşitli politikalar sunabilir. Erişim hizmeti, tüm evlere ulaşana kadar, her mahallede belediyeler tarafından kurulan, ücretsiz İnternet erişimi ve bilgisayarların olduğu, belirli hizmet alanları oluşturulabilir. Ancak tabii ki geçerli yaklaşımlar yeniden gözden geçirilirken, bu gözden geçirme aşaması dijital medyaya sahiplik ile sınırlı kalmamalıdır. Bu araçların kullanımının etkin bir şekilde sağlanması, öğrencilerin beceri düzeylerinin yükseltilmesi esastır. Bu aşamada medya okuryazarlığı eğitiminin en kısa sürede etkin ve verimli bir şekilde uygulamada yerini alması gerekmektedir. Tüm bu uygulamalar gerçekleştirilirken, aileler, üniversiteler, YÖK ve kanun koyucuların yanı sıra sivil toplum kuruluşlarının da öğrencilere sunduğu eğitim olanakları ile destek olması oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

Castells, M. (2020). *İnternet galaksisi: İnternet, iş dünyası ve toplum üzerine düşünceler*. (T. Asrak Hasdemir, Çev.) Phoenix.

Gladkova, A. R. (2022). Tensions between digital inequalities and digital learning opportunities in Russian universities during the pandemic . *First Monday*, 27(4).

Harari, Y. N. (2022). *21. yüzyıl için 21 ders* . (S. Sıral, Çev.) Kolektif.

Hodges, C. M. (2020). The Difference Between Emergency Remote Teaching and Online Learning. *EDUCAUSE Review*. <https://er.educause.edu/articles/2020/3/the-difference-between-emergency-remote-teaching-and-online-learning> adresinden alındı

Ipsos. (2021, Haziran 21). *Pandemi uzaktan çalışma uygulamasına geçişi artırdı*. <https://www.ipsos.com/tr-tr/pandemi-uzaktan-calisma-uygulamasina-gecisi-artirdi> adresinden alındı

Komisyonu, U. T. (2020). *UNESCO Türkiye Milli Komisyonu İletişim İhtisas Komitesi COVID-19 ve İletişim Raporu*. <https://www.unesco.org.tr/Pages/1741/110/UNESCO%20T%C3%BCrkiye%20Mill%C3%AE%20Komisyonu%20%C4%B0leti%C5%9Fim%20%C4%B0htisas%20Komitesi%20COVID-19%20ve%20%C4%B0leti%C5%9Fim%20Raporu> adresinden alındı

Maigret, E. (2013). *Medya ve iletişim sosyolojisi* . (H. Yücel, Çev.) İletişim.

Radina, N. K. (2021). Challenges for education during the pandemic: An overview of literature. *Voprosy obrazovaniya / Educational Studies Moscow*, 1, s. 178-194.

Statista. (2020, March). *In-home media consumption due to the coronavirus outbreak among internet users worldwide as of March 2020, by country*. <https://www.statista.com/statistics/1106498/home-media-consumption-coronavirus-worldwide-by-country/> adresinden alındı

Steele, C. (2019, February 22). *What is the Digital Divide?* . <http://www.digitaldividecouncil.com/what-is-the-digital-divide/> adresinden alındı

Toquero, C. M. (2020). Emergency remote teaching amid COVID-19: The turning point. *Asian Journal of Distance Education*, 15(1), s. 185–188. <http://www.asianjde.org/ojs/index.php/AsianJDE/article/view/450> adresinden alındı

University, M. (2023, Mart 10). *Examples of the digital divide in the modern day*. <https://online.maryville.edu/blog/examples-of-the-digital-divide/#:~:text=Factors%20such%20as%20low%20literacy,contribute%20to%20the%20digital%20divide> adresinden alındı

Uyar, M. (2020). Sayısal uçurum ve medya okuryazarlığı bağlamında çocukların İnternet kullanımları: Ankara örneği [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.

Van Dijk, J. (2000, June). The digital divide as a complex and dynamic phenomenon.

https://www.utwente.nl/en/bms/vandijk/research/digital_divide/Digital_Divide_overigen/pdf_digitaldivide_website.pdf adresinden alındı

Van Dijk, J. (2012). The evolution of the divide: The digital divide turns to inequality of skills and usage. *Digital Enlightenment Yearbook 2012*.

<https://www.utwente.nl/en/bms/vandijk/news/The%20Evolution%20of%20the%20Digital%20Divide/Evolution%20of%20th> adresinden alındı

Vartanova, E. G. (2021). Theorizing Russian model of the digital divide. *World of Media. Journal of Russian Media and Journalism Studies*, 1, s. 5–40.

WHO. (2021, December). *Social media & COVID-19: A global study of digital crisis interaction among Gen Z and Millennials*. <https://www.who.int/news-room/feature-stories/detail/social-media-covid-19-a-global-study-of-digital-crisis-interaction-among-gen-z-an> adresinden alındı

WHO. (2021, December). *Social media & COVID-19: A global study of digital crisis interaction among Gen Z and Millennials*. <https://www.who.int/news-room/feature-stories/detail/social-media-covid-19-a-global-study-of-digital-crisis-interaction-among-gen-z-an> adresinden alındı

WHO. (2023). *Infodemic*. <https://www.who.int/health-topics/infodemic#> adresinden alındı

Extended Abstract

The development of information and communication technologies (ICT) has led to the growth of certain resources. These resources, such as the Internet, affect individuals in general, not only in terms of access to a wide range of information but also in terms of communication, social relations, learning, cultural system, economic system, etc. The development of ICT can affect individuals positively as well as negatively. The coronavirus pandemic (COVID-19 pandemic) in particular has proven how the increased spread of misinformation on social media and other digital platforms poses as much of a threat to global public health as the virus itself. Advances in technology and social media are creating opportunities to keep people safe, informed, and connected. However, the same tools also enable and amplify the current infodemic, which continues to undermine the global response and jeopardizes pandemic containment measures (World Health Organization [WHO], 2021). Infodemic refers to the excessive amount of false or misleading information circulating in digital and physical environments during a disease outbreak. During an epidemic, when information spreads faster due to increased digitalization, infodemic can also increase harmful messages that can harm health and cause confusion (WHO, 2023).

During the COVID-19 pandemic, in addition to the infodemic, people's lives started to change and be affected in many aspects related to ICT. During this period when schools and workplaces were closed, people had to continue their lives by staying at home. While children and young people in the school period continued their education with distance education, a certain part of adults continued their working lives with remote working practices. For this reason, it is seen that there has been an increase in the rate of use of new media with the pandemic process. In March 2020, a global survey revealed that the coronavirus has had a direct impact on domestic media consumption worldwide. Accordingly, 35 percent of respondents claimed to have read more books or listened to more audiobooks at home, while more than 40 percent said they spent more time using messaging services and social media than before the pandemic (Statista, 2020). In this context, in the pandemic, when digital media plays a very active role in business and

education life, it is vital that individuals have equal access to these tools and have equal skills in using them.

Universities in Turkey also took steps to prevent the risk of COVID-19 transmission to both students and academic staff during the pandemic and suspended face-to-face education. The purpose of this study is to examine and investigate the similarities and differences between the ways in which higher education students in the Central Anatolia Region access and use digital media during online learning periods during the COVID-19 pandemic. For this purpose, the study first evaluated the pros and cons of the pandemic and the distance education process. Then, the study provides information about the factors that may cause the digital divide. The methodology developed within the scope of the theoretical framework of the study is analyzed under two headings. Firstly, the distribution of demographic characteristics and information on Internet use and access of higher education students studying in the Central Anatolia Region is presented. Then, it is examined whether there is a relationship between the demographic characteristics (including residence) of the students and their Internet use and access. In this context, an online survey was conducted with 3069 students studying in the Central Anatolia region at higher education level (associate, bachelor's, master's, and doctoral levels). In this study, the population of which is students studying in all universities in Central Anatolia, the information obtained within the accessible sample will provide an insight into the difficulties experienced by higher education students in accessing and using digital media in the distance education process.

In line with this information obtained from the students, it can be said that the monthly income levels of the students decrease as they move from urban to rural areas. When the education levels of the parents are analyzed, it is seen that the education levels of the parents of the students residing in the province are significantly higher. When the Internet connection rates, the devices used to access the Internet, and the duration of Internet use in the regions where students live are analyzed, it can be said that all three decrease as students move from urban to rural areas. However, it is observed that students residing in rural areas also try to connect to the Internet from their neighbors or workplaces. In this case, it can be concluded that students who have access problems at

home and live in rural areas during distance education cannot attend all the courses. In addition, although students residing in rural areas have a higher rate of having siblings who study distance education other than themselves, the rate of participation of all siblings and themselves in the courses without any problems decreases due to the high rate of not having enough computers/smartphones, etc. at home. Therefore, another conclusion reached is that the problems that students living in rural areas experience in online courses often affect their success. However, the success of students living in urban areas is less affected. It is also seen that students living in rural areas have lower Internet usage skill levels than students living in urban areas. Based on the main assumption that "demographic characteristics affect students' Internet usage and access status in the distance education process and increase the inequality between them", it can be concluded that geographical constraints and other demographic characteristics further increase the existing inequalities among students.

Since it is a method that can be used again in the aftermath of the pandemic to support face-to-face education with online learning and in any crisis that may arise later, as in the case of the February 6, 2023 Kahramanmaraş earthquakes, the current approaches need to be reviewed in order to make distance education the most effective and efficient. In the first place, a study should be conducted for those students who do not have digital media and their needs should be met. But of course, while revisiting the current approaches, this revision phase should not be limited to the ownership of digital media. It is essential to ensure the effective use of these tools and to raise the skill levels of students. At this stage, media literacy education should be put into practice effectively and efficiently as soon as possible.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

GÖÇMEN BELLEĞİNİN DİJİTAL MEKÂNI: "DİASPORATÜRK"

Rabiya Saltik*

Fatma Esra Öztürk**

ÖZ

Fotoğraf, geçmişe dair anıları ayakta tutan, hatırlanması deneyimleri ölümsüzleştirerek zamana bırakan duygusal bir araçtır. An ve deneyim ile olan ilişkisi fotoğrafı belleğin konusu haline getirir. Fotoğraf ve bellek ilişkisinde nostalji duygusu merkezde yer alır. Nostaljik bir fotoğraf karesi, anın büyüsunü ve samimiyetini sunarak bireyler için somut bir materyal olmanın ötesinde anlam taşır. Bu çalışma, fotoğraf ve belleğin birlikte ele alınabildiği bir zemine, nostaljik fotoğraf deneyiminin anlamına yoğunlaşmıştır. Buradan hareketle araştırmada, fotoğraf ve bellek ilişkisi nostaljik fotoğraflar özelinde Twitter’da yer alan DiasporaTürk isimli hesabın paylaşımlarıyla sınırlandırılmıştır. Çalışmada “Geçmişe ait fotoğrafların paylaşıldığı DiasporaTürk hesabı toplumsal hafızanın inşasında etkili midir?” araştırma sorusundan yola çıkılarak yeni medyada nostalji ve hafıza ilişkisini ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışmada DiasporaTürk adlı Twitter hesabı incelenerek bu platformda paylaşılan fotoğraflar göstergebilimsel yöntemle analiz edilmiştir. Türkiye’den Avrupa’ya göç eden insanların paylaşımlarının ve hikâyelerinin yer aldığı platformda belirlenen fotoğraflar nostalji ve hafıza perspektifinde değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda, DiasporaTürk isimli hesabın paylaşılan fotoğraflarla bellek aktarımını sağlayan dijital bir hafıza mekânı işlevi gördüğü ve göçe ilişkin bir dijital arşiv oluşturduğu bulgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: DiasporaTürk, nostalji, fotoğraf, bellek, göstergebilim

*Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Radyo Sinema ve Televizyon Bölümü, ORCID: 0000-0003-4378-3490, rsaltik@gelisim.edu.tr

** Dr., ORCID: 0000-0001-7709-1842, esraozturk20@gmail.com

RESEARCH ARTICLE

DIGITAL SPACE OF MIGRANT MEMORY: "DIASPORATÜRK"

Rabiya Saltik*

Fatma Esra Öztürk**

ABSTRACT

Photography is an emotional tool that sustains memories of the past, immortalizes memorable experiences and leaves them to time. Its relationship with the moment and experience makes the photograph the subject of memory. In the relationship between photography and memory, the feeling of nostalgia is at the center. A nostalgic photo frame goes beyond being a tangible material for individuals by presenting the magic and sincerity of the moment. This study focuses on the meaning of nostalgic photographic experience, on a ground where photography and memory can be considered together. In the study, the relationship between photography and memory was limited to the posts of the DiasporaTürk account on Twitter, specifically nostalgic photos. In the study, "Is the DiasporaTürk account, in which photos of the past are shared, effective in the construction of social memory?" Based on the research question, it is aimed to reveal the relationship between nostalgia and memory. In the study, the Twitter account named DiasporaTürk was examined and the photos shared on this platform were analyzed with the semiotic method. The photos determined on the platform, where the stories and shares of people who migrated from Turkey to Europe, were evaluated in the perspective of nostalgia and memory. As a result of the study, it has been found that the account named DiasporaTürk functions as a digital memory space that provides memory transfer with shared photos and creates a digital archive related to migration.

Keywords: DiasporaTürk, nostalgia, photograph, memory, semiotics

*Assistant Prof. İstanbul Gelisim University, Fine Arts Faculty Radio Cinema and Television Department, ORCID: 0000-0003-4378-3490, rsaltik@gelisim.edu.tr

** Dr., ORCID: 0000-0001-7709-1842, esraozturk20@gmail.com

Giriş

İnsan geçmişi, bugünü ve yarına dair ümitleri olan bir varlıktır. İnsan için geçmiş hem deneyimlerinden yola çıkarak yarınlarına kılavuzluk eden bir aracıdır hem de anımsattığı yaşamışlıklar ve artık var olmayanlar bakımından özlemle hatırlanan bir yolculuktur. Bugünün gözünden geçmişe uzanma yolculuğu nostalji kavramına atıf yapar. Geçmiş ile doğrudan ilişkili bir kavram olan nostalji, hatırlama pratikleri aracılığıyla ortaya çıktığından hiç kuşkusuz belleğe aittir. Belleğin harekete geçirilişi hatırlama edimiyle mümkündür. Dolayısıyla geçmiş günümüze taşıyan nostalji kavramı ile bellek arasında bir ilişki söz konusudur. Nostalji, anıları ayakta tutmanın anahtarı, bugünde var olmayan geçmiş deneyimleri canlı tutmanın yoludur. Eve duyulan özlemle ilişkili olan nostalji kavramını en yakından deneyimleyenler ise göçmenlerdir.

Göçmenlik en temelde kendi evinden ayrılıp başka bir ülkede yeni bir ev kurma çabasıdır. Yeni bir hayata alışma deneyimi, kültürleşme gibi süreçlerin yanı sıra pek çok zorlu deneyimi de beraberinde getirir. Bu durum göçmenler açısından bir yandan yeni bir topluma ve kültüre alışmanın yanı sıra orada tutunma zorunluluğunu oluştururken diğer yandan tüm bu süreçler göçmenleri, kendi aidiyetlerini ve köklerini unutmayacakları belirli pratikler geliştirmeye iter. Bu noktada nostaljik eğilim kendiliğinden oluşmaya başlar. Hasret duygusunun yoğunluğunun yanı sıra geçmiş ve bugün arasında sıkışan göçmen için anılar, aidiyet hissini oluşturan önemli duraklardır. Göçmenlerin evden uzakta olma haliyle baş etme çabaları ise onların geriye dönme özlemini her daim vurgulamalarıyla, yani bu özlemi gündemde tutmalarıyla gerçekleşmektedir (Birekul, 2017, s. 50). Bu bağlamda göçmenlerin vatanlarına duydukları özlemi ifade etmek üzere başvurdukları nostaljik unsurlardan biri olan fotoğraflar ve hikayeleri belleği tetikleyen unsurlar olarak dikkat çekmektedir. Geçmiş bugüne taşıyan ve aidiyet hissi oluşturan fotoğraflar önemli bir hatırlama figürüdür. Geçmişe ait anıları görsel bir materyal olarak sunan fotoğraflar, temsil ettiği dönemi hatırlatmakta, bununla birlikte belleğimizi harekete geçirmektedir.

Gerek bireysel gerekse toplumsal belleğin inşasında hatırlama pratikleri önem kazanmaktadır. Nora'nın (2006, s. 17) ifade ettiği gibi hafızanın yokluğu sebebiyle oluşturduğumuz "hafıza mekânları", gelişen teknik ilerlemelerle birlikte dönüşmüştür. Fiziksel olarak inşa edilen hafıza mekânları dışında artık sanal olarak erişim sağlayabildiğimiz çok sayıda dijital hafıza mekânı varlık göstermektedir. Dolayısıyla dijitalleşen bu mekânlar üzerine düşünme gerekliliği doğmaktadır.

Bu çalışma, göç ve göçmenlik kavramlarıyla ilişkili olarak geçmişe ait paylaşımlara yer veren DiasporaTürk platformunun Twitter hesabında yer alan fotoğraflar üzerinden nostalji ve hafıza ilişkisini ele almayı amaçlamaktadır. Araştırmada yurt özleminin vurgulandığı hikâye paylaşımlı fotoğraflar ile göçmenlerin hayatından kesitler sunan fotoğraflar göstergebilimsel analiz yöntemi ile incelenecektir.

Kavramsal Çerçeve: Nostalji ve Toplumsal Bellek

Nostos (eve dönüş) ve algia (özlem) sözcüklerinin birleşiminden doğan nostalji kavramı; artık var olmayan ya da hiçbir zaman var olmamış bir eve duyulan özlem duygusu olarak tanımlanır. Kavram ilk kez 1688 yılında Doktor Johannes Holfer'in tıp alanında yazdığı tez çalışmasında kullanılmıştır. Bugün nostaljiyi sebep göstererek bir tedavi talebinde bulunmak kulağa tuhaf gelse de nostalji kavramı 17. yüzyılda tedavisi mümkün olan bir hastalık olarak görülüyordu (Boym, 2009, s. 14). Hastalığın teşhis edildiği ilk gruplar ise başta askerler, öğrenciler, işçiler olmak üzere çeşitli sebeplerle yurtlarından ayrılmak durumunda kalan insanlardan oluşuyordu. Geçmiş ile bugünü, gerçek ile hayali karıştırır hale gelen bu grupların ortak serzenişi ise yurt özlemiydi. Bu özlemin bir sonucu olarak ortaya çıkan nostaljinin insanlar üzerinde hayal görmek ya da birtakım sesleri işitmek gibi ruhsal etkilerinin yanı sıra ateş, beyin iltihabı, akciğerde gelişen patolojik durumlar gibi fizyolojik zararları da bulgular arasında yerini almıştı (Boym, 2009, s. 25-26).

Nostaljinin popüler hale gelmesinde modernitenin etkili olduğunu ifade eden Cross (2015, s. 6) modern zamanlardan önce insanların savaş veya afet gibi önemli bir durum yaşamadıkları sürece farklı bir coğrafyaya gitmediklerini, genel olarak doğdukları yerde yaşamlarını sürdürdüklerini belirtir. Yazar, modern dönemle birlikte insanların yer değiştirme ve türlü sebeplerle yurtlarını terk etme durumlarına paralel olarak nostaljinin görünür olmaya başladığını ileri sürer.

Nostalji, geri dönüşü olmadığı bilinen ama yine de aranan ve bir şeye duyulan özlem hali olarak nitelendirilmektedir (Cook, 2005, s. 2). Kavram ilk zamanlarda bir yurt, yani ev özlemine işaret ederken zamanla daha kapsayıcı bir anlam kazanarak geçmişe duyulan özlemi niteler hale gelmiştir. Bu durumda nostalji her daim bir ev ile ilişkilendirilmek zorunda değildir. Bazen de özlenen geriye dönmek istenen bir zaman olabilmektedir. Bu noktada geçmiş dönemlerde yaşanan olumsuz deneyimler ve olaylar karşısında nostaljik eğilim, geçmişle hesaplaşma çizgisinin çok dışında bir noktadan geçmişe yüzünü döner. Burada öne çıkan özlem duygusu muazzam bir kayıp zamana ilişkindir. Benzer şekilde Cassin de nostaljinin yalnızca sıla hasreti ya da eve dönüş özlemi olmadığını belirtir. Ona göre; "bu istilacı ve tatlı duygu,

köken gibi, bize sürekli sevimli ve insani bir kültür olgusu olduğunu hatırlatıcı emareler veren seçilmiş bir kurgudur” (Cassin, 2018, s. 13). Öte yandan geçmiş zamana ilişkin bir özlem duygusuyla ortaya çıkan nostalji kavramı, aslında bugünden memnun olmama halini de kapsamaktadır. Geçmiş özlemini tetikleyen duygu, geçmişin bugünden daha iyi olduğuna ilişkin algıdır. Çünkü nostalji, geçmişte özlemini çektiğimiz o şeye sahip olduğumuzu hatırlatır (Cutcher, 2008, s. 374). Geçmişte deneyimlenen mutlu anlara yönelik bir özlem olan nostalji, geçmişe özlem duyulan o anların bugün mevcudiyetini yitirmiş olması sebebiyle ortaya çıkar ve o zamanlarla ilişkili olan aidiyet ve mutluluk gibi hisleri tetikler.

Svetlana Boym (2009, s. 14-15) ise nostalgiklerin neye özlem duyduklarının net bir cevabı olmadığını vurgular. Bu arzu ister bir zaman dilimine isterse iyi bir hayata yönelik olsun cevabı netliğe kavuşmayan bir soru olarak kalır. Geçmişe uzanan bir köprü görevinde olan teknik ilerlemeler, tüm nostalgik uğraklara sızarak geçmişi bugüne taşıyan ve yeniden inşa eden muhtelif görüntülerle somut hale gelir. Ancak tüm bu ilerlemeler nostalji duygusunu bastırıp merhem olamamış, aksine bu yarayı daha çok alevlendirmiştir. Küreselleşme, bilgi akışını hızlandırıp sınırları yok ederken, diğer taraftan yereldeki bağlılıkları güçlendirmiştir. Bu noktada nostalji salgını, kolektif belleği olan bir topluluğa yönelik duyulan özlemle belirgin hale gelmiştir. İlerleyen teknolojik gelişmeler ve muazzam derecede hızlanan yaşam karşısında nostalji ise insanlar için bir savunma mekanizmasına dönüşmüştür.

Nostalji kavramı, kimi zaman geçmişe duyduğumuz özlem duygusu olarak ortaya çıkarken, kimi zaman ideolojilerin merkezinde yer alarak geçmişi yeniden inşa etme arzusuyla temellenir. Bu açıdan nostalji kavramına ilişkin iki önemli yaklaşımı ileri süren Boym, “yeniden kurucu” ve “düşünsel” olarak belirlediği iki farklı nostalji türünden söz eder. Nostos'a ait olan yeniden kurucu nostaljinin içeriği daha çok hakikat ve gelenekle bütünleşmekte ve kaybedilen evin yeniden inşa edilme talebi olarak kendini göstermektedir. Çünkü bu nostalji türünde geçmiş, bugün için bir değer niteliğinde olduğundan geleceğe de seslenir. Algia, yani özlemle ilişkili olan düşünsel nostalji; eve dönüşün ertelendiği, bireysel anlatıların ön plana çıktığı, mutlak hakikatin sorgulandığı bir nostalji türü olarak bireysel ve kültürel belleğe odaklanır. Ayrıca geçmiş zamanın geri döndürülemez oluşuyla ilgilidir. İdeal evin yeniden inşa edildiği iddiasında olamayan düşünsel nostaljinin, esasında evi değil, mesafeyi arzulayan bir yönü vardır. Ev kötü bir halde olduğu gibi yenilenmiş bir biçimde de olabilir. Evi tanımayacak bir görünüme kavuşturan bu hal mesafe duygusunu yaratır. Bu hisle hemhal olan nostalgikler, böylece kendi hikâyelerini aktarmaya teşvik edilir (2009:20, 87-88).

Bu bağlamda nostaljinin geçmişe yönelik bir istençle temellendiğini söyleyebiliriz. Buradaki nostalji duygusu bireyin geçmiş zamana yönelik hatırladığı herhangi bir zamana ve mekâna ilişkin bir özlem, bir arayıştır. Bu duyguların dışavurumu olarak beliren nostalji, hatırlama ediminin devreye girmesiyle mümkün hale geldiğinden hiç kuşkusuz bellekle yakından ilişkilidir. Başka bir deyişle geçmişe hatırlama ve oraya dönme isteğiyle belirgin hale gelen nostalji, belleğe aittir. Çünkü anılarımızın ve tüm deneyimlerimizin ait olduğu yer olan belleğin, işleyiş biçimlerinden biri de hatırlamadır. Boym ise (2009, s. 94) nostaljiyi, toplumsal ve bireysel bellek arasında bir aracı olarak görmektedir.

Önceleri nörolojik bir çerçevede ele alınan bellek, 1920'lerde toplumsal olarak ele alınmaya başlanmıştır. Halbwachs (2017, s. 46) anılarımızı bireysel bellekle ilişkilendirirken, hatırlama ediminin toplumdan bağımsız bir şekilde gerçekleşmediğini vurgulayarak belleğin toplumsal yönüne dikkat çekmiştir. Bu bağlamda bireysel bellek izole bir noktada ayrıştırılmış bir bellek değildir. Çünkü kişisel anılarımızı, geçmişimizi hatırlamak için uğrak noktamız toplumsal referanslardır. Halbwachs'ın öne sürdüğü bu argüman doğrultusunda hatırlama toplumsal çerçevelerden bağımsız gerçekleşmemekte, böylece belleğin toplumsal olduğu ortaya çıkmaktadır. Benzer şekilde Assmann (2015, s. 44) da belleğin bir sosyalizasyon sürecinde oluştuğunu, her ne kadar bireye ait olsa da toplumsal çerçeveler bağlamında belirlendiğini ifade etmiştir. Bireysel anılar bile toplumsal iletişim ve etkileşim ile meydana gelmektedir. Bu nedenle bellek toplum içinde belirlenir.

Assmann, toplumsal belleği iki ayrı bellek türü üzerinden ele almıştır. İlk olarak iletişimsel bellek, bireyin kendisiyle sınırlı olmakla birlikte yakın geçmişe uzanan anılarla ilişkilidir. Bireyin anılarını kendi çağdaşlarıyla paylaştığı dönemi ifade ettiğinden bu bellek türü zamanla yok olmaktadır. Bir diğeri olan kültürel bellek ise tümüyle geçmişe odaklanan ve geçmişe aktaran, sembolik unsurların ön planda olduğu kökensele bir hatırlama biçimini ifade eder. Kültürel belleğin iletişimsel bellekten ayrıldığı önemli nokta ise daima bir taşıyıcısının olması, bununla birlikte kalıcı olana ve uzak geçmişe odaklanmasıdır (2015, s. 58-67).

Hatırlama edimini kolaylaştıran önemli bir etmen de mekânlardır. Nora tarafından kavramsallaştırılan hafıza mekânları, katedraller, anıtlar gibi fiziki mekânlardan oluştuğu gibi aynı zamanda ritüeller, anmalar gibi soyut mekânlardan da oluşmaktadır (Hoelscher & Alderman, 2004, s. 349). Nora'ya (2006, s. 32) göre belleği harekete geçiren hafıza mekânlarının mevcudiyet sebebi, unutkanlığın önüne geçerek zamanı sonsuzlaştırmak ve ölümü ölümsüzleştirmektir. Nora'nın (2006, s. 17-18) hafıza mekânlarına ilişkin dikkat çektiği bir

başka nokta da aslında bu mekânlara ihtiyaç duyuyor olmamızdır. Ona göre bir hafızanın olmayışı ve hafıza ortamlarının yokluğu bizi hafıza mekânlarını oluşturmaya itmektedir.

Bireysel ve toplumsal belleğimizi inşa eden hatırlama pratikleri aynı zamanda nostalji duygusunu da açığa çıkartır. Hatırlama edimini harekete geçiren ve söz konusu inşa sürecini oluşturan belirli mekânlardan söz etmek mümkündür. Bu mekânlardan biri hiç kuşkusuz medyadır. Özellikle medyanın önemli bir depolama, arşiv alanı sunuyor olması ve geçmişi çeşitli yollarla aktarması veya hatırlatması medya ve bellek ilişkisi üzerine düşünmeyi gerekli kılmaktadır.

Nostalji ve Bellek Ekseninde Hafızalaşan Medya

Belleği canlı tutmak ve unutmayı engellemek adına oluşturulan hafıza mekânları soyut ve somut mekânlar olarak farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan bir hafıza mekânı olarak düşünebileceğimiz medya, belleğin aktarıldığı ve depolandığı bir alan olmanın dışında aynı zamanda belleğin yeniden inşa edildiği bir alandır. Böylece geçmişin medya alanlarında temsil edilmesi ve yeniden üretilmesi, mekânla sınırlı olan hatırlamayı dönüştürmüştür. Bu açıdan medya hatırlama pratiklerimizde önemli bir dönüşüme yol açmıştır. Belleği harekete geçiren hatırlama ediminin tetiklenmesi günümüzün teknolojik araçlarıyla daha kolay olmaktadır. Televizyon, sinema, dijital arşivler, sosyal mecralar gibi ortamların tümü hatırlamayı sağlayan ve kolaylaştıran araçlardır. Bu açıdan medya, geçmişe ait bilginin, içeriklerin depolandığı bir araç olarak toplumsal belleğin inşasında rol oynamaktadır.

Toplumsal bellek ve medyanın gelişimsel süreçlerinin birbiriyle ilişkili olduğunu ifade eden Donk'a (2009, s. 6) göre bir depolama alanı olan medya, toplum için bir arşiv niteliği taşımaktadır. Donk, belleğin medyayı takip ettikçe toplumun da değişebileceğini ve toplumsal belleğin tarihinin, medyanın tarihi olarak görülebileceğini ileri sürmüştür. Yoram Peri (1999, s. 107) ise medyanın anlık hafıza üretme ve hatırlamayı çerçeveleme noktasında önemli bir güç olduğunu belirtmiştir. Yoram Peri belleği teknolojik bir avantaj olarak görmekte ve medyayı mekânsal bir sınırlama olmadan insanlara ulaşabilme gücü sebebiyle hatırlamayı sağlayan diğer araçlara göre daha avantajlı bulmaktadır. Medya ve bellek ilişkisine dikkat çeken yazar, özellikle televizyonun toplumsal belleğin oluşmasında merkezi bir konumda olduğunu belirtmektedir.

Medya hatırlama biçimlerimizi de kaçınılmaz olarak etkilemiştir. Geçmişe ilişkin bilgiler medya anlatılarında yeniden tasarlanmaktadır. Böylece geçmiş ve bugünü buluşturan bu anlatılar, bellek ve hatırlama arasındaki ilişkiyi inşa etmektedir. Bu anlamda televizyon

anlatıları kasıtlı bir hatırlatma aracıdır. Öte yandan söz konusu içerikler hatırlama hususunda önemli bir araç olarak işlevselleşirken, aslında nasıl hatırlamamız gerektiğini de belirler. Söz konusu içerikler bir taraftan geçmişin anlatısını sunarken diğer taraftan toplumsal ve kültürel belleği inşa etmektedir. Geçmişin yaşanan deneyimi hakikat olarak var olmuşken hafıza, o deneyimleri bugünün ve geleceğin nesillerine kurgulayarak sunabilen bir yeniden yapılandırma alanı haline gelir. Bu yeniden yapılandırma, şüphesiz o toplumu var eden bireylerin kültürel aidiyetine ve ortak paydalarda birleşebilmesine hizmet eder.

Medya, hatırlama arzusuyla ilişkili olan nostaljinin ortaya çıktığı en etkili araçlardan biridir. Medya araçlarının sunduğu nostalji anlatıları izleyiciye şimdiki andan bir kaçış ve geçmişin idealleştirilmesini sunabildiği gibi bugünün ilerleyişine olan inancı yeniden teyit etmek için de kullanılabilir (Holdsworth, 2011, s. 103). Diğer taraftan medya anlatılarını izleyicide yalnızca geçmişe yönelik özlem uyandırma potansiyeli üzerinden değerlendirmek meseleye çok kısıtlayıcı bir noktadan baktığımızı işaret eder. Geçmişe bakmak aynı zamanda bugüne ilişkin bir eleştiriye yol açmaktadır. Hem bireysel hem de toplumsal açılardan dün ve bugün arasındaki kıyaslama bugün gelinen noktayı anlamak açısından önemlidir. Çünkü söz konusu bu bakış, nelerin yitirildiğini veya değişime uğradığını göstermektedir. Eskiden var olan ve deneyimlenen ile bugünde var olmayan ve özlem duyulan karşıtlığı nostaljiyi anlamlandırmada temel ölçüttür. Geçmiş özlem duyulandır; çünkü bugünde var olmayan pek çok deneyim geçmişin hazinesinde saklıdır. Geçmiş, yaşanmış somut gerçeklikler bütünüdür ancak; gerçekliği geçmişle sınırlı olan, bugünde mümkün olmayandır. Dolayısıyla nostaljiye dalmak, geçmişe özlem duymakla birlikte bugünden memnun olmamanın dile getirilebildiği bir savunma mekanizması gibi işlev görmektedir. Niemeyer'a (2014, s. 7) göre medya, sadece nostaljik tarzda değil, aynı zamanda nostaljinin tetikleyicileri olarak da içerik ve anlatılar üretir. Özellikle yeni iletişim teknolojileri çeşitli platformlar üzerinden nostaljinin aktarılmasında etkili araçlardır.

Günümüzde nostalji hissini yaratmak, modern çağın muazzam derecede ilerleyen hızını biraz olsun yavaşlatmak ve evde olma hissini oluşturmak, yeni iletişim teknolojilerinin kullanım ve tüketim hususundaki olanaklarıyla daha kolay hale gelmiştir. Bu noktada iletişim kurma biçimlerimizi dönüştürerek daha etkin olmamızı sağlayan yakınsama kavramının önemli bir etkisi olmuştur. Çoklu bir teknolojik hizmet sunan yakınsama, kullanıcıya içerik üretme ve paylaşma imkânı sağlarken çoklu medya kullanımına olanak tanımış, böylece yeni bir ürün ve hizmet dönemi başlamıştır. Jenkins'e (2016, s. 33) göre bu yeni dönem iletişim araçlarının fonksiyonlarını çeşitlendirirken geleneksel medyayı yok etmemiş aksine dönüştürmüştür.

Önemli olan bir başka nokta ise geleneksel medyadan farklı olarak yeni medyanın kullanıcı odaklı bir iletişim ortamı sunmasıdır. Alvin Toffler (1996, s. 31) tarafından alana kazandırılan prosumer yani "üre-tüketici" kavramı, tüketicinin artık etkin olduğu aynı zamanda üretici olabildiğini ifade etmektedir. Bu açıdan yeni iletişim teknolojileri toplumsal belleğin oluşmasında ve aktarılmasında kullanıcının da etkin olduğu yeni olanaklar sağlamaktadır. Artık geçmiş, günümüze taşınabilmekte, zaman ve mekân sınırlamasına meydan okunarak yeni bir bellek mekânı oluşabilmektedir.

Geleneksel medya, geçmişin depolaması ve aktarılması hususunda maliyetlidir. Bununla birlikte erişim de oldukça sınırlıdır. Ancak yeni medya mecralarında veriyi depolama, arama ve erişme daha hızlı ve kolay olmakta, aynı zamanda küresel düzeyde bir erişim sağlanabilmektedir. Ağ tabanlı teknolojiyle elde edilen bu imkânlar ise belleğin oluşmasına yönelik katılım sürecini çok daha kolay bir hale getirmektedir (Garde-Hansen vd., 2009, s. 1). Hoskins (2001, s.344) teknolojik ilerlemelerle birlikte dönüşen belleği "yeni bellek" kavramıyla açıklar. Teknolojik gelişmelerle birlikte bireysel belleğin dışında televizyon, sinema, dijital mecralar gibi hatırlamayı kolaylaştıran yeni bellek depolama alanları orataya çıkmıştır. Bellek ve hatırlama ilişkisini ele alan Levy ve Sznajder, küreselleşmenin etkisiyle kozmopolit bir hafızanın oluştuğunu öne sürmüşlerdir. Küreselleşmenin yaşımın tüm alanlarına etki etmesiyle birlikte toplumsal bellek de ulus-devlet sınırlarını aşmıştır (Sancar, 2021, s. 68). Dijitalleşmenin etkisiyle birlikte yeni medya mecraları küresel bir iletişimi olanaklı kılmakta, farklı yerlerdeki insanları bir araya getirerek sınırların ötesinde kozmopolit belleğin oluşmasını sağlamaktadır (Özhan Koçak, 2017, s. 78).

Geçmişin aktarılması hususunda etkin olan medya, geçmişini deneyimlememiş bile olsak sunduğu içeriklerle geçmişe ilişkin protez bir bellek oluşturur. Landsberg'in (2004) kavramsallaştırdığı protez bellek, geçmişte yaşanan olaylara ilişkin deneyimlenmemiş bir dönem hakkında medya aracılığıyla gerçekleşen bir bellek aktarımını ifade eder. Bu yaklaşıma göre ağ tabanlı iletişim mecraları veya televizyon gibi çeşitli alanlar protez belleği oluşturan yapay araçlardır. Dijitalleşme hayatımızın pek çok alanına etki ettiği gibi iletişim pratiklerini de bireysel ve toplumsal düzeyde etkilemiş ve dönüştürmüştür. Geçmiş, gerek dijital ağlarda oluşturduğumuz kişisel arşivlerde, gerekse internet siteleri, sosyal ağlar, sanal müzeler gibi muhtelif alanlarda küresel düzeyde bir hatırlama imkân tanımakta, deneyimlemediğimiz bir geçmişini bile günümüze taşıyabilmektedir.

Fotoğraf ve Bellek

Fotoğraf, belleği görsel olarak inşa etmenin yoludur. Deneyimlenmiş herhangi bir anı, somut görsel bir forma dönüştürerek gerçeği muhafaza eder. Fotoğraf çekmek, şüphesiz geçmişten bugüne belleği inşa etmenin en popüler pratiklerinden biri olmuştur. Analog fotoğrafçılık döneminde her eve giren otuz altı pozluk fotoğraf makineleriyle başlayan anı belgeleyerek geleceğe bırakma dürtüsü, günümüzün dijital teknolojileriyle bezeli dünyasında olağan bir süreç haline gelmiştir. Öyle ki yöndeşik cihazlarla bir cep telefonu da fotoğraf makinesi gibi işlev görmeye başlamış ve deneyimin somut belgesi konumundaki fotoğrafın bellek işlevi daha fazla tartışılmaya başlamıştır.

Teknolojik atılımların yükselişe geçtiği, her gün yeni bir dijital mecranın doğduğu bir dönemde kültür giderek görsel olana evrilmektedir. İmgelerin metinlerden önemli olduğu bu yeni dönemde, bireyler daha az okumakta ve metin içerikli iletilere imgelerden daha az ilgi göstermektedir. Belleğin inşası da 21. yüzyılda geçmişe oranla daha fazla imge odaklı hale gelmekte ve metin yollu inşadan ziyade fotoğraf ve görüntü merkezli yapılandırmalar gittikçe artmaktadır. Depeli (2010) bu durumu; “şimdi içinde yinelenen bellek olarak biyografik karşılaşma ve hatırlama, metinsel olanın değil, görsel olanın mekanizmasıyla işler” cümlesiyle ifade etmektedir (s. 20). Görüntü merkezli kültürün egemenliğini ilan ettiği dijital çağda belleğin önemli inşa mekânlarından biri şüphesiz fotoğraftır.

Walter Benjamin'in (2003) “Fotoğrafın gerçek görüntüsü geçmişte uçuyor. Geçmiş, ancak tanınabilir olduğu anda yanıp sönen ve bir daha asla görülmeyen bir imge olarak yakalanabilir” sözü fotoğrafın bellekle ilişkisini anlamada özet niteliğindedir (s. 390). Sontag (2008, s. 84), geçmişini muhafaza eden ve onu tüketilebilir hale dönüştüren fotoğrafın, geçmişe uzanan kestirme bir yol olduğunu söyler. Geçmişin önemli bir hatırlatıcısı olan fotoğraf, deneyimlenmiş bir zamanın belgesi niteliğindedir. Başka bir ifadeyle fotoğraf bir bellek aracı olsa da her şeyden önce gerçekliği kanıtlayan bir belge statüsündedir. Roland Barthes (1996, s. 74-75) da Sontag gibi fotoğrafı nesnenin “orada” bulunduğuunun resmi kanıtı şeklinde tanımlayarak fotoğrafa belge statüsü yüklemektedir. Fotoğraf, hem geçmişin somut kanıtıdır hem de artık “orada” olmamanın göstergesidir. Sontag'ın (2011, s. 19) ifadesiyle fotoğraf yitirilenin imgesini göstergeleştiren önemli bir araçtır. Assmann (2015, s. 85) da hatırlama ediminin bir göstergeleştirmeye gerçekleştiğini ileri sürmüştür. Assmann'ın hatırlama sürecinde bahsettiği bu göstergeleştirme süreci şüphesiz en çok fotoğraf ile gün yüzüne çıkmaktadır. Geçmişin belgesi konumundaki fotoğraf bir yanıyla hakikatin somut bir kanıtı olurken diğer yandan da sahip olduğu gösterge gücüyle bir bellek formu olarak anlam kazanmaktadır.

Dolayısıyla herhangi bir gösterge, hatırlamayı sağlayarak belleğimizi harekete geçirebilir genellemesini yapmak mümkündür.

Fotoğraf üzerine düşünen sosyal bilimciler, fotoğrafın bir kültürel eser mi yoksa bir anın tezahürü biçimindeki bir iz mi olduğu konusunu tartışmaktadır. Fotoğrafta poz verme dürtüsüyle "sıfır noktasını" bulmanın güç olduğunu ifade eden Barthes, her şeye rağmen fotoğrafı anda bulunmanın ispatı, bir sertifika şeklinde tanımlar. Fotoğraf onun ifadesiyle el ile tutulabilir gerçektir (Barthes, 1996, s. 83). Ona göre fotoğraf dokunulamayan gerçekliktir. Susan Sontag (2011, s. 85) ise fotoğrafı bir yapıntı olarak tanımlamakta ve bu yapıntıyı cazip kılan unsurun dünyanın ön dolayımına maruz kalmayan kesitlerini sunmaktan geldiğini ifade etmektedir. Ona göre fotoğraf hem ön dolayımına maruz kalmayan kesitleri sunmasıyla gerçeğin sihri taşıyan bir bilgi yumağıdır hem de sanatın prestijiyile anlam kazanan bir fantezi yumağıdır.

Fotoğrafın bellekle ilişkisini anlamada Barthes'ın (1996, s. 40-43) ortaya koyduğu studium ve punctum kavramlarına değinilebilir. Binlerce fotoğrafın studium alanından geldiğini ifade eden Barthes, kavramı bir fotoğrafın kültürün ve bilginin uzantılarıyla okunması şeklinde tanımlar. Bir anı deneyimlememiş kişilerin o deneyimleri belgeleyen fotoğraflarla karşılaştıklarında studium alanında okuma yaptıklarını ve o fotoğraflara ilgilerinin ortalama düzeyde kalacaklarını ifade eder. Hatırlamayı sağlayan bir imge olan fotoğrafın gerçeklikten bir kesit sunduğunu düşündüğümüzde, hafızamızın dışında bir bellek oluşturma hususunda önemli bir araç olduğunu söyleyebiliriz. Öte yandan geçmişte yaşanan bir anın kesitini sunan fotoğraf, o zamanı deneyimlememiş olan kişiler için söz konusu zamana ilişkin bir belleğin de oluşmasını sağlayarak protez bellek işlevi görecektir. Başka bir ifadeyle Barthes'ın studium alanı olarak tanımladığı okuma türü protez bellek işleviyle eşleştirilebilir. Barthes, bir fotoğrafın derin ilgiyle okunmasını ise punctum alanıyla ilişkilendirmektedir. Punctum, kişiyi yaralayan, kesik atan alandır ve fotoğrafa bakan kişiyi cezbeden ayrıntılar bütünüdür. Punctum alanında deneyimler devreye girer. Barthes (1996, s. 78), fotoğrafın ortalama bir ilginin üstünde okunması sürecini, başka bir ifadeyle punctum kavramını, annesinin fotoğrafı üzerinden açıklar ve o fotoğrafı annesinin saçından, kıyafetinden, bakışından fişkiran hazine şeklinde yorumlar. Punctum alanı ortalama ilginin alt edilerek yoğunlaştığı bir alandır ve bu defa zamanla mesafe merkeze yerleşmektedir. Zamanın kayıp gidişi, ölüm, artık var olmayanlar fotoğrafa değer katan, onu anlamlı kılan unsurlardır. Bir başka açıdan Kracauer (2011, s. 45) ise belleğin daha çok "hakikat" içerdiğini söyler. Çünkü fotoğraf anı kaydederken bellek sadece anlamlı olanı anımsatır.

Fotoğraf, bir anın yalıtılmış görüntüsünü muhafaza eder. Bu muhafaza girişimi, ondan sonra gelecek olanların onu silmesine engel teşkil eder. İnsan zihninde hatırlanan bölük pörçük imgeler, fotoğraf aracılığıyla bir anı yalıtarak deneyimin kalıntısı olur (Berger, 2015, s. 84). An ve deneyim bir kere yaşanır ancak; anın ve deneyimin tezahürü konumundaki fotoğraf karesi sonsuza dek yaşar. Teknik anlamda, görüntünün ışık yardımıyla duyarlı bir yüzeye kaydedilmesi anlamına gelen fotoğraf, zihinlere taşıdığı mesaj bağlamında çok daha fazla anlam barındırmaktadır (Demirel, 2023, s. 3). Fotoğraf yalıtılan o anlık görüntü içerisine sayısız ileti sığdırabilir. Berger'in (2015, s. 36) ifadesiyle fotoğraf kaydedilmek istenenlerin, başka bir ifadeyle insani bir seçimin somut belgesidir ve fotoğrafı çeken kişinin kaydetmeye değer bulduklarının nihai sonucudur. Bu anlamda fotoğraf yaşanan andan bir kesit sunarken, aynı zamanda o dönemin yapısı ve şartları gibi bazı verileri de aktarır. Bu açıdan, geçmişteki dönemlere ilişkin bir bellek oluştururken diğer yandan toplumsal dönüşümleri anlamayı sağlar. Bir fotoğrafa bakmak aynı zamanda ölüme bakmaktır. Zamanda yolculuğa çıkmanın ötesinde bir toplumsal yapıyı, bir deneyimi bugünde var etmenin yoludur.

Bu sebeptendir ki icadından bugüne ehemmiyetini kaybetmeyen fotoğraf insanın en önemli hatırlama ve muhafaza etme pratiklerinden biri olmuş ve bu pratiğe olan bağlılık hiç kaybedilmemiştir. Bilakis, imgelerin öneminin arttığı 21.yüzyıl dünyasında görüntü merkezli tüm kültürel pratikler gibi fotoğraf da giderek daha etkin biçimde kullanılabilir hale gelmiştir.

Dijital Belleğin Görsel Mekânı: "DiasporaTürk"

Fotoğraf ve bellek ilişkisini göçmenlik meselesi üzerinden ele alan bu çalışma DiasporaTürk dijital platformu üzerinden ilerliyor olsa da konuya ilişkin geçmişten günümüze göç deneyimlerini ele alan pek çok fotoğraf sergisi yapıldığı bilgisi verilmelidir. Bu sergilerden önemli bir tanesi şüphesiz Ergun Çağatay'a aittir. Fotoğraf ve bellek ilişkisinin en özgün ve önemli örneklerini veren ünlü fotoğrafçı Ergun Çağatay, bilhassa Almanya'da göç ve göçmenlik deneyimlerini, Almanya'nın çokkültürlü yapısını kimlik, mekan ve entegrasyon perspektifinde ele alan önemli isimlerden biridir (Ruhr Museum, 2023). Ergun Çağatay'ın fotoğraf ve bellek ilişkisinde üstlendiği rolün benzer yansımalarını bugün dijital ortamda görmek mümkündür. Bu anlamda DiasporaTürk, fotoğraf ve bellek meselesi üzerinden ele alınabilecek dijital bir platformdur.

DiasporaTürk adlı oluşum, göç ve göçmenliğe ilişkin çeşitli çalışmaların yanı sıra sosyal medya mecraları üzerinde göç deneyimlerine yönelik paylaşımlar yapan gönüllülük esasına dayalı bir topluluktur. İlk olarak sosyal medyada paylaşım yapmaya başlayan DiasporaTürk,

Avrupa'ya göç etmiş insanların fotoğraflarına ve hikâyelerine yer vermektedir. Birçok göç hikâyesini dijital ağlara taşıyan platformun içeriği şu şekilde ifade edilmiştir (diasporaturk.org):

Almanya, Hollanda, Belçika, Fransa, Avusturya ve diğer Avrupa ülkelerinden gelen fotoğraf ve hikayeler bize göç tarihinin kapılarını araladı. İstanbul'dan Münih'e giden Sirkeci Treni'nin kalabalık kompartımanlarından birine bir bilet bulduk ve yarım asrı geride bırakan göç hikayesinin yolcularından biri olduk. Kimi zaman fabrikada çalışan işçilerin zorlu hayat mücadelesi, kimi zaman aylarca yolu gözlenen bir mektup, kartpostal ya da kasetin öyküsü, bazen de kavuşamayanların özlem hikayeleri çıktı karşımıza.

Topluluğun 2016 yılında "Göçüp Kalanlar" isimli kitabı, Türkiye'den Avrupa'ya giden insanların göç hikâyelerini içeren 61 fotoğraf karesinden oluşmaktadır. 2018 yılında "11. Peron" adlı ikinci kitap ise göç edenlerin hikâyesini anlatmaktadır. Kitap çalışmaları dışında arşiv belgeleri, fotoğraf, mektup, video gibi materyaller üzerinden göç deneyimlerinin ve hikâyelerinin anlatıldığı atölyeler düzenlenmekte, bununla birlikte söyleşi ve imza günleri etkinlikleri gerçekleştirilmektedir. Diğer taraftan topluluğun *Memoirs in My Suitcase* isimli sergisi *Pitt Rivers* Müzesi'nde bulunmaktadır. Bir diğeri ise Göç Filmleri Festivalinde yer alan ve dijital olarak tasarlanan *Sense of Migration* adlı sergidir (diasporaturk.org).

Birçok göç hikâyesine ve göçmen fotoğraflarına yer veren DiasporaTürk platformu, aidiyet duygusu oluşturmakla birlikte eve dönme özlemini paylaşımlar aracılığıyla gündemde tutmaktadır. Araştırmada DiasporaTürk Twitter hesabında yer alan paylaşımların tümü incelenmiştir. Paylaşımlar genel olarak; gündelik hayat, özel günler, protestolar, mektuplar ya da topluluğun söyleşi, duyuru gibi çeşitli türde içeriklerden ve fotoğraflardan oluşmaktadır. Bu noktada çalışmanın örneklem grubu iki kategori üzerinden belirlenmiş, böylece bir sınırlamaya gidilmiştir. İncelenen veriler yurt özleminin vurgulandığı hikâye paylaşımlı fotoğraflar ile göçmenlerin hayatından kesitler sunan fotoğraflardan oluşmaktadır. Elde edilen verilerin tümüne yer verilemeyecek olduğundan her kategoriye ait beş inceleme yapılarak toplam on fotoğraf analiz edilmiştir. Analize tabii tutulan paylaşımlar, kategorilere ait örnekler arasından seçkisiz örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Bu kapsamda geçmişe ilişkin yapılan paylaşımlarla nostaljik bir unsura dönüşen fotoğraflar, toplumsal hafıza perspektifinde değerlendirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Geçmişe ait fotoğrafların paylaşılmasıyla dijital bir arşive dönüşen DiasporaTürk, toplumsal hafızanın inşasında etkili midir? Söz konusu platform dijital bir hafıza mekânı olarak düşünülebilir mi?
2. Bir hatırlama figürü olarak fotoğraflar, nostalji ve hafıza ilişkisini nasıl yansıtmaktadır?

Bu araştırmada yukarıda belirtilen sorulardan hareketle elde edilen veriler göstergebilim çözümlemesi ile değerlendirilmiştir. Göstergebilim yaklaşımı, göstergelere odaklanarak anlamı açığa çıkarmayı sağlamaktadır. Temel amaç görünenden ziyade asıl anlamı çözümlemek ve anlamın nasıl oluştuğunu ortaya çıkarmaktır.

Bu kapsamda değerlendirilecek olan fotoğraflar Barthes'ın düz anlam ve yan anlam kavramları çerçevesinde analiz edilmiştir. Bu anlamlandırma sürecinin düz anlam boyutu, göstergenin zihnimizde oluşturduğu anlamdır. Burada göstergenin anlamı herkes tarafından aynı şekilde anlaşılakta, yani evrensel anlama işaret etmektedir. Yan anlam boyutu ise göstergenin nasıl temsil edildiği veya anlamlandırıldığıyla ilişkilidir. Düz anlamın dışında kültürel kodlar ve değerler, duygular, düşünceler, deneyimler gibi süreçlerin tümü anlamlandırma süreçlerini etkiler. Dolayısıyla bu süreçler toplumlara veya farklı kültürlere göre değişebilir (Sezer & Sert, 2014, s. 24-25). Barthes anlamlandırma sürecine ilişkin bu iki yaklaşımın farkını fotoğrafçılık üzerinden somutlar. Fotoğrafta yer alan nesnenin mekanik olarak yeniden üretilmesini düz anlam perspektifinde değerlendirirken, fotoğrafın ışık, açı, çerçeveleme gibi adımlar gözetilerek oluşturulmasını, başka bir ifadeyle nasıl fotoğraflandığını yan anlam çerçevesinde değerlendirir (Fiske, 2003, s. 117). Diğer taraftan yan anlam, okuyucunun düşüncelerini, değerlerini, duygularını içerecek bir yorumlamaya imkân tanıdığından daha öznelidir. Barthes'in anlamlandırma sürecine ilişkin ele aldığı bir diğer kavram ise mitlerdir. Kültürel anlamın yanı sıra ideolojilerin önemli taşıyıcıları olduğunu ve örtük anlama işaret ettiğini vurgular.

Bulgular

Değerlendirmeye alınan fotoğraflarda göstergenin nesnel boyutu düz anlam çerçevesinde incelenmiş, içeriklerin yan anlamı ise sosyal, kültürel ve tarihsel bağlamların yanı sıra çalışmanın kuramsal çerçevesi dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

Göçmenin Anılarından Kesitler Sunan Nostaljik Fotoğraflar

Şekil 1. Göğsünde ailesinin fotoğrafıyla vesikalık çektiren işçi

Analiz edeceğimiz göstergenin düz anlam ve yan anlam boyutu incelendiğinde aile fotoğrafını göğsüne yerleştiren kişinin siyah beyaz vesikalık bir portresini görmekteyiz. Geçmişin görsel bir sunumu olan fotoğraf, çekildiği an itibariyle her zaman geçmişe işaret eder. Dolayısıyla geçmişe dönmenin, o anı hatırlamanın en kısa yoludur. Öte yandan bilinçli bir bellek oluşturma durumu olan fotoğraf, o anı dondurmak için çekildiğinden adeta geçmişin bir kanıtı niteliğindedir. Bu nedenle geçmişin hatırlatıcısı olan fotoğraf evden uzakta olan göçmen için değerlidir. Fotoğraf, kimi zaman duvara asılan kimi zaman da yanında taşınan bir obje olarak unutturmaya direnen, hatırlamayı her daim canlı tutan önemli bir araçtır.

Belleği görsel olarak inşa eden fotoğraf, hatırlama edimini harekete geçiren önemli bir bellek taşıyıcısıdır. Bu açıdan geçmişi bugüne taşıyan ve hatırlamayı diri tutan en hızlı araçlardan biri olan fotoğraf, göçmenler için önemli bir hafıza durağıdır. Hatırlama ediminin göstergeleştirmeye gerçekleştiğini (Assmann, 2015, s. 85) yeniden hatırlarsak, fotoğrafın bellek ile kurduğu bu yakın ilişkiyi anlamak daha kolay olacaktır. Zira geçmişin belgesi niteliğinde olan fotoğraf hatırlamayı harekete geçirerek geçmişi bugüne yeniden taşımaktadır. Göçmenler için fotoğraflar anılarını, özlem duyduklarını, geri getiremediklerini ifade eder. Ele aldığımız görselde göçmenin göğsünde taşıdığı fotoğraf geride bıraktıklarını her daim hatırlamak adına getirdiği bir hatırlama figürüne dönüştürken, fotoğraftakiler yanında getiremediklerini temsil eder.

Diğer taraftan fotoğraflar hatırlamak ve hep bir aradaymış hissiyle göç sürecini daha katlanabilir kılan ve geçmişle köprü kuran nesnelere olarak da düşünülebilir. Göçün bir diğer yüzü de göçmenin yakınlarından ayrı düşmesi durumudur. Burada devreye giren fotoğraflar göçmenin yeniden kurduğu evin duvarlarında yerini alır, böylece geride bırakılanlar ile bir kavuşma yaşanır (Depeli, 2010, s. 14). Diğer taraftan birinci ve ikinci kuşak göçmenlerin fotoğraflarını genellikle Türkiye'den getirdiklerini ifade eden Depeli'ye (2010, s. 25) göre bu fotoğraflar geride kalmış çocukların, anne ve babanın kısacası aile üyelerinin fotoğraflarıdır. Göç ederek zedelenen aile bütünlüğü hatırlamayı yapılandıran fotoğraflarla yeniden kurularak görünürlük sağlanır. Tıpkı yukarıda yer alan görselde vurgulandığı üzere göçmen, vesikalık fotoğrafına ailesini de ekleyerek bütünlüğü yeniden sağlamaktadır.

Şekil 2. Bir madenci ailesi evinde

İnceleyeceğimiz bir diğer görselin düz anlam ve yan anlamlarına baktığımızda, ev içinde çekilen bir aile fotoğrafı yer almaktadır. Bu görselde duvara asılan halı, takvim, el işi örtüler gibi geleneksel ve kültürel sembollerin, fotoğrafların yoğun bir şekilde duvarları süslediği bir ev ve burada çekilen aile fotoğrafı göze çarpmaktadır.

Fotoğraftaki eve yakından baktığımızda, kültürel unsurların ağırlıkta olduğu eşyalar dikkat çekmektedir. Göçmenin yeniden ev kurma sürecinde yanında getirdiği eşyalar, belleğini canlı tutan bir hatırlatıcı işlevi görmektedir. Evin göç edilen yerde geçmiştekine benzer şekilde düzenlenmesi hem geride bırakılan evi hatırlatmakta hem de yeni kurulan ev ve vatan arasında bağ kurmak anlamına gelmektedir. Bir mekân olarak yeniden kurulan bu evler getirilen eşyalarla bir hafıza mekânına dönüşürken aidiyet hissini de güçlendirir. Bu noktada yurt önemli bir hafıza mekânı olarak konumlanmaktadır. Çünkü geçmişe ait bir anı hatırlamaya

çalıştığımızda o zamana ait mekânı hatırlamaya başlarız. Mekân ve hafıza arasındaki ilişki belleği harekete geçirerek hatırlamayı sağlamaktadır. Bu açıdan yeniden kurulan eve bazı eşyaların Türkiye'den getirilmiş olması geçmişle bağ kurma girişimidir. Duvara asılan halı, takvim, çerçevelenmiş fotoğraflar birer hatırlama figürü olarak geçmişi bugünde muhafaza etmektedir. Zira geçmişi hatırlatan ve geçmişi bugüne taşıyan eşyalar, göçmenlerin yurt özleminin somut göstergeleri olmakta ve Boym'un (2009, s. 88) literatüre kazandırdığı yeniden kurucu nostalji kavramıyla örtüşmektedir. Çünkü kurucu nostalji, eve/yurda ait nesnelere, ritüelleri, sembolleri yeniden kurarak zamanı mekânsallaştırır.

Şekil 3. Ev bir yer değil, duygudur

Ele alacağımız bir diğer görselde ise ev ortamında çekilen bir aile fotoğrafı yer almaktadır. Siyah beyaz olan bu fotoğrafta gülümsemelerinden de anlaşılacağı üzere mutlu bir aile karesi göze çarpmaktadır. Evin duvarlarına asılmış olan fotoğraflar ve cami görseli evin geleneksel ve kültürel nesnelere kurulduğunu göstermektedir.

Nostalji geçmişi hatırlatması sebebiyle bellekle yakından ilişkilidir. Geçmişe duyulan özlem genellikle geçmişi hatırlatan maddi unsurlara tutunur. Göç etme sürecinde göçmenlerin yanlarında taşıyabildikleri her eşya onlara memleketlerini hatırlatan sembolik bir göstergeye dönüşür. Göçmenlerin özel alanlarında kendi vatanlarından getirdikleri çeşitli eşyalar Boym (2009, s. 476) tarafından ifade edildiği gibi evi bir müzeye dönüştürür. Göçmenin özenle getirdiği bu eşyalar ev kurmanın çok daha ötesinde bir anlam kazanır. Çünkü eşyalar aynı zamanda göçmenin hikâyesidir. Bu anlamda "her dairedeki koleksiyon hem daire sakinin parçalı bir biyografisi hem de bir kolektif hafıza sergisidir" (Boym, 2009, s. 475).

Sonuç olarak göç etme sürecinin bir sonucu olan yersiz yurtsuzluk hissi ve yalnızlık duygusu aidiyet hissini kuvvetlendiren eşyalarla giderilmeye çalışılır. Bu noktada ev, hatırlama figürleriyle aidiyetin kurulduğu bir hafıza mekânı haline gelir.

Şekil 4. Bir göçmen aile evinde poz veriyor

Araştırma kapsamında ele alınan bir başka siyah-beyaz görselde Kopenhag'da yaşayan bir göçmen işçi ailenin evini görmekteyiz. Fotoğrafta iki insan objektife poz vermektedir ancak; fotoğrafın çerçevenme biçimi önem arz eder. Fotoğrafa konu olan iki insanı fotoğrafın detayları olarak görürüz. Başka bir ifadeyle fotoğraf, kişileri merkeze almaz; bunun yerine bir bütün olarak atmosferi çerçeveleyerek gösterir. Fotoğrafta yer alan göstergeler Türk bayrağı, Mustafa Kemal Atatürk posterini, bir tüplü televizyon ve Grease (1978) filminden bir görseldir. Grease filmi, dönemin romantik ve müzikal türdeki popüler yapımlarından biridir ve bu fotoğrafa bakmak Grease üzerinden geçmişe uzanan yolculuğu tasvir eder. Öte yandan fotoğraftaki tüplü televizyon göstergesi de nostaljik mutluluğun işareti şeklinde yorumlanabilir. Fotoğrafa konu olmuştur çünkü dönemin teknolojik göstergesidir ve bugünden bakıldığında nostaljik bir duyguyla okuma yapılabilmektedir.

Fotoğrafta yer alan Mustafa Kemal Atatürk posterini, Türk bayrağı ve harita ise ulusal bir aidiyetin canlı tutulmaya çalışılan göstergeleri olmaktadır. Evinden kilometrelerce uzakta, bambaşka bir toplum ve kültürde yaşanılrsa da yuva denen dört duvarın içi kültürel aidiyeti ayakta tutacak göstergelerle bezenmiştir. Poster, bayrak ve harita unutulmamak istenen, özlem duyulan ve kucak açılan geçmişe ayakta tutmanın yoludur. Ev, sılanın göstergeleriyle bir hafıza

mekânı olarak anlamlandırılmıştır. Buna karşılık fotoğrafa bugünden bakmak ise özlemlili yolculuktaki kültürel var oluş biçimi olarak görünüm kazanmıştır.

Şekil 5. Almanya'da göçmen bir aile televizyon izliyor

Ele alınan son paylaşımın 1988 yılına ait bir Hannover anısı olduğu bilgisi metinsel gösterge ile açıklanmıştır. Fotoğraf karesinde genç-yaşlı, kadın, erkek ve çocuk olmak üzere geniş bir kalabalığın pür dikkatle aynı televizyon ekranına baktığı görülmektedir. Televizyonda Türk sanatçısı Emel Sayın yer almakta ve bu bilgi metinsel göstergeyle de desteklenmektedir. Fotoğrafa düz anlam açısından bakılırsa bir oda içinde kalabalık bir insan grubunun televizyona baktığı söylenecektir. Fakat fotoğraf karesi için yan anlam okuması yapıldığında fotoğraf bir kültürel özlem ve bütünleşme aracı biçiminde okunmaktadır.

Nostalji, mutluluğu geçmişte aramanın yoludur. Geçmişe duyulan özlem, bugünde giderilmek üzere maddi unsurlara ihtiyaç duyar. Bu fotoğraf karesinde geçmişi hatırlatan maddi unsur bir sanatçıdır. Göçmenler, vatanlarından uzakta biriken özlem ve nostalji arzusunu televizyon ekranındaki sanatçıyla gidermeye çalışır. Sanatçının geçmişi anımsatan maddi bir unsur olarak konumlandırıldığı fotoğraf karesi, memleketi hatırlatan sembolik bir gösterge niteliğindedir. Öte yandan fotoğraf karesi, o yıllarda Türkiye'de her evde televizyonun olmadığı ve bu sebeple bir evde toplanarak izlenen televizyon deneyimiyle bütünleşmektedir. Göçmenler için mekânda mesafe deneyimi farklılaştırmamaktadır. Deneyimin aynılığı, mekânsal mesafeyi törpülemektedir. Fotoğrafa bakanda oluşan kesik hissiyatı, yani punctum kültürel özlem ve memleket hasretiyle yakalanabilmektedir.

Göçmenin Anılarından Kesitler Sunan Nostaljik Fotoğraflar

Şekil 6. İstasyon ve özlem temalı görsel

Ele aldığımız bu görselde siyah beyaz bir fotoğraf göze çarpmaktadır. Göstergenin düz anlam boyutuna baktığımızda bir istasyonda insanların tren den bavullarını almaya çalıştıkları görülmektedir. Fotoğrafın yan anlam boyutunu ele aldığımızda ise görsel anlamın yanı sıra söylemsel vurgu da öne çıkmaktadır. İstasyon, göçmen için evinden ayrılma yolculuğunun başladığı ve son bulduğu yerdir. Bu açıdan ayrılığın sembolü olan istasyon aynı zamanda geri dönüş umudunun sembolüdür. Her gün yolun uzatılarak tren istasyonuna gidildiği vurgusu eve duyulan özlemin her daim sıcak tutulduğunu göstermekte, “istasyon işte; eve en yakın olduğum yer” ifadesi bu düşüncüyü desteklemektedir. Hem ayrılışın hem de dönüşün sembolü olan istasyon bu göstergede bir hafıza durağı olarak belirgin hale gelmektedir.

Şekil 7. TRT'yi radyoda bulan göçmenlere ait bir fotoğraf

Ele alacağımız siyah beyaz bu görselde takım elbiseli bir grup erkeğin dikkatle radyo dinledikleri görülmektedir. Fotoğrafın anlamı, açıklamasında bulunan söylemle daha güçlü hale gelmekte ve fotoğrafın asıl manası ortaya çıkmaktadır. Açıklamada belirtildiği üzere, “Bir gün nasıl olduysa TRT’yi denk getirdik. Bir daha bulamayız diye radyonun düğmesini tutkalla yapıştırdık. Sonra da o çaldı biz ağladık” söylemi evden uzakta olduğunun ve vatana özlem duyulduğunun görsel bir ifadesidir. Radyoda bulunan TRT kanalının bir daha kaybetmemek adına tutkalla yapıştırılması ülkeyle bağ kurmanın göstergesidir. Radyonun çalmasıyla birlikte ağladıklarının ifade edildiği söylem, ülkeye duyulan özlemin dışavurumu olmakla birlikte toplu bir şekilde radyonun dinlenmesi çoğul bir aidiyete işaret etmektedir.

Şekil 8. Aile fotoğrafına sonradan eklenen göçmen bir işçi

Ele alacağımız bir diğer görsel önceliklerden biraz daha farklı bir anlam inşa eder. Düz anlamına bakıldığında fotoğrafta mutlu bir geniş aile tablosu görülmektedir. Fotoğrafa eklenen metinsel gösterge ile Almanya’da işçi bir babanın ailesinden gelen fotoğrafa müdahale ettiği bilgisi verilmektedir. Büyükanne ve büyükbaba ile anne ve çocukların yer aldığı fotoğrafa bir müdahale gerçekleştirilmiş ve “göçmen baba” kendisine gönderilen fotoğraf karesine sonradan yerleştirilmiştir. Fotoğraf anda bulunmanın garantisidir ve anın yalıtılmış görüntüsünü korur. Bir nevi muhafaza etme girişimi olan fotoğraf, önceki başlıklarda da ifade edildiği gibi anıların silinmesine engel teşkil edecektir (Berger, 2015, s. 84). Zamanda ve anda var olan mesafe bu örnekte fotoğraf yoluyla aşılmaya çalışılmıştır. Fotoğraf insan zihninde hatırlanan imgelerin ve deneyimin kalıntısı iken fotoğrafa yapılan müdahale mekânda mesafeyi törpülemenin yolu olarak işlev görmüştür. Mutlu aile tablosunda “eksik” olan tek şey evinden ve ailesinden uzakta olan “babadır”.

Fotoğrafa yapılan müdahale dışı vurulan özlemin yansımasıdır. Göçmen için Almanya’da olmak, sevdiklerinden mekânsal olarak ayrı olmanın ve mesafenin aşılabilirliğinin anlamını taşır. Ne var ki mekânda mesafenin vermiş olduğu aşılabilirlik hissi, fotoğraf karesine yapılan müdahaleyle alt edilmeye çalışılmıştır. Geride bırakılanları yanı başında hissetmenin, birlikte olmanın özlemini diri tutmanın bir yolu olarak fotoğraf göstergesi yeniden yapılandırılmıştır. Bu yapılandırma, göçmenliğin getirdiği özlem ve ayrılık duygusuna direniş biçimi şeklinde yorumlanabilmektedir.

Şekil 9. Anne ve kız göçmenin zamanda yolculuk kareleri

Ele alınan bir başka paylaşımda farklı tarihlere ait iki fotoğraf karesi yan yana sunulmaktadır. Fotoğrafa "Bu iki resmin arasında tam 27 yıl var. Soldaki annem, sağdaki ben" metinsel göstergesi eşlik etmektedir. Düz anlam açısından bir anne ve evladının aradaki 27 yıllık farka rağmen benzer deneyim ve görüntüye sahip olmasına vurgu yapan fotoğraf karesi esasında çok şey iletmektedir: Fotoğrafa yan anlam açısından bakıldığında zamanda çok şey değişmiştir ancak geçmişten bugüne her şey aynı kalmıştır. Annenin kıyafeti, önlüğü, gülüşü, yaptığı iş bugüne evladı üzerinden taşınmıştır. Evlat ise anneye bağımlı hiçbir anlamda koparmamış ve geçmişi bugünde yeniden inşa eden olarak konumlandırılmıştır.

Bir fotoğrafın derin ilgiyle okunmasını punctum kavramıyla açıklayan Barthes (1996, s. 78) hatırlanırsa fotoğrafa bakanda kesik duygusu oluşturan şey şüphesiz zamanla mesafedir. Deneyimlerin esas olduğu punctum alanında geçmiş, başka bir ifadeyle artık var olmayan zaman, bugünün deneyimini geçmişten alıntılanmaktadır. Barthes'ın da annesinin fotoğrafı üzerinden açıkladığı gibi fotoğrafın 2020 versiyonlu yeniden inşası annenin kıyafetinden, bakışından ve deneyiminden yansıyanların ışığını taşımaktadır. Fotoğraf, hem artık var olmayanların hem de hep aynı kalanların temsili niteliğindedir. Aradan geçen zamana ve mesafeye rağmen bazı şeyler aynı kalmaktadır ve aidiyet duygusunda bütünlük kurgulanmaktadır. Bu noktada anlamı destekleyen en önemli göstergelerden biri şüphesiz "döner" detayı olmuştur. Kültürel bir unsuru, kilometrelerce ötede ve uzun yıllar sürdürmenin göstergesi olarak anlam kazanmış; fotoğrafa anlamını veren birincil unsur olarak konumlandırılmıştır.

Şekil 10. Göçmen maden işçilerinin fotoğrafı

Ele alınan başka bir fotoğraf karesi "göçmen bir işçi olma" temasını merkeze alır. Fotoğraf karesine düz anlam açısından bakıldığında kafalarında kirli baretler olan kameraya bakan ya da ondan habersiz aralarında konuşan birkaç adam görülür. Fotoğrafa; *"18 yıl Essen'de çalıştık ama adres sormadan bir yeri bulamıyorduk. Biz hep şehrin altını gördük, üstünü görmedik ki bilelim"* ifadesi eşlik etmektedir. Fotoğrafın çekildiğinden habersiz olan işçilere fotoğrafa mağrur bakışları yansıyan iki işçi eşlik etmektedir. Kirlenmiş baretleri ve tek örnek kıyafetlerinden bu insanların beden işçisi oldukları anlaşılmaktadır. Fotoğrafa anlam katan unsur metinle ortaya çıkmaktadır. Fotoğrafın yan anlamına bakıldığında göçmen bir maden işçisi olmanın zorluklarına atıf yapıldığı anlaşılmaktadır.

Memleketinden ekonomik umutlarla ayrılan göçmen için gurbette geçen 18 yılın ardından "oraya ait olmama" deneyimi aynı kalmıştır. Uzun yıllar geçmesine rağmen göçmen için "yabancı" olma statüsü aynıdır çünkü deneyimlenen hayat orada sadece işçi olarak yer edinebilmesine imkân tanımıştır. Fotoğraf karesi, büyük umutlarla feda edilenler ile yaşanan zorlukları aidiyet teması etrafında hatırlatır. Göçmen için gurbet, ekonomik koşullar için katlanılan bir mekândır ve memleket hasretiyle yanıp tutuşmaktır. Memleket, "ait olunan" fakat "ulaşılamayan" bir nostalji nesnesi iken Almanya "gurbet" anlamı taşımaktadır.

Sonuç

Geçmişle yakından ilişkili olan nostalji kavramı, hatırlama edimiyle ortaya çıktığından belleğe aittir. Dolayısıyla geçmiş ve bugün arasında köprü kuran nostalji kavramı ile bellek arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu çalışmada DiasporaTürk adlı Twitter hesabı incelenerek bu platformda paylaşılan fotoğraflar göstergebilimsel yöntemle analiz edilmiştir. Türkiye'den Avrupa'ya göç eden insanların paylaşımlarının ve hikâyelerinin yer aldığı platformda belirlenen fotoğraflar nostalji ve hafıza perspektifinde değerlendirilmiştir.

Belleği harekete geçirmesi hususunda önemli bir hatırlama figürü olan fotoğraf, dijitalleşme ile birlikte daha etkili hale gelmiştir. Önceleri yalnızca albümlerde ve çerçevelerde sınırlı bir alana sahip olan fotoğraf, dijitalleşmenin olanaklarıyla birlikte sınırsız bir alana kavuşmuştur. Fotoğrafın dijital ağlarda daha kolay ve hızlı bir şekilde paylaşılması ve birçok kişi tarafından ulaşılabilir olması fotoğrafın hatırlatıcı rolünü daha etkili bir noktaya taşımıştır. Dolayısıyla dijital ağlarda paylaşılan fotoğraflar toplumsal belleğin oluşmasında rol oynamaktadır.

Bir hatırlama figürü olan fotoğraflar çekildiği andan itibaren geçmişe atıf yapar. Dolayısıyla fotoğraf geçmiş ile kurduğu bağ sebebiyle nostaljik bir unsura dönüşür.

DiasporaTürk platformunda geçmişe ait olan göç fotoğraflarının günümüzde paylaşılması ise söz konusu fotoğrafları nostaljik bir unsura dönüştürürken geçmişi yeniden hatırlatarak belleği inşa etmektedir. Bu anlamda DiasporaTürk geçmişten paylaşılan fotoğraflarla bellek aktarımını sağlayan dijital bir hafıza mekânına dönüşürken, paylaşılan fotoğraf ve hikâyeler göçe ilişkin bir dijital arşivin oluşmasını sağlamaktadır.

DiasporaTürk platformunun geçmişi hatırlatması noktasında oldukça işlevsel olduğu görülmektedir. Genel olarak bireysel anlatılardan ve görsellerden oluşan içerikler her ne kadar bireysel bellekle ilişkili olsa da yapılan paylaşımların geçmiş dönemlerdeki yaşam biçimlerini, toplumsal yapıyı ve insan ilişkilerini anlatması bakımından toplumsal belleğin inşasında etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu açıdan geçmişi şimdiye taşıyarak hatırlama pratiklerimizi şekillendiren ve geçmişe yönelik paylaşımlara yer vererek nostaljik bir unsura dönüşen platform, geçmiş ve bugün arasında bir köprü kurmaktadır. Gelecek çalışmalarda, DiasporaTürk platformunda yer alan fotoğraf temsillerinin toplumsal cinsiyet perspektifinden değerlendirilmesi, bunun yanı sıra nostalji ve bellek ilişkisinin farklı platformlar üzerinden incelenmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Assmann, J. (2015). *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. (A. Tekin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Barthes, R. (1996). *Camera Lucida Fotoğraf Üzerine Düşünceler*. (R. Akçakaya, Çev.). Altıkırkbeş Yayın.

Benjamin, W. (2003). *Selected Writings: 4 (1938–1940)*. İçinde Eiland, H., Jennings M. W. (Ed.) *On the Concept of History* (s.123-130). London: The Belknap Press of Harvard University Press.

Berger, J. (2015). *Bir Fotoğrafi Anlamak*. (B. Eyüboğlu, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Boym, S. (2009). *Nostaljinin Geleceği*. (F. B. Aydar, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Birekul, M. (2017). Nostalji ve Hafıza: Geçmişin Hafıza Durakları, Suriyeli Sığınmacıların Göç Hikayeleri ve Hatıra Eşyaları. *Sosyoloji Divanı*. 5(10), 47-61.

Cassin, B. (2020). *Nostalji: İnsan Ne Zaman Evindedir?* (S. Kıvrak, Çev.). İstanbul: Kolektif.

Cross, G. (2015). *Consumed Nostalgia, Memory in The Age of Fast Capitalism*. New York: Columbia University Press.

Cook, P. (2005). *Screening the past: Memory and nostalgia in cinema*. New York: Routledge Press.

Cutcher, L. (2008). Creating Something: Using nostalgia to build a branch network. *Journal of Consumer Culture*. (8), 369-388.

Demirel, G. (2023). Semiotic reading of the year 2020– 2021 based on the press photos of the year. *Art and Interpretation*. 41(1), 2-13.

Depeli, G. (2010). Görsellik ve Kültürel Bellek İlişkisi: Göçmenin Evi, Kültür ve İletişim –Culture & Communication. 13(2), 9-39.

DiasporaTürk. (t.y.) Keşfet: Bize Dair. <https://diasporaturk.org/ke%C5%9Ffet>, (Erişim Tarihi: 16.06.2023).

Donk, A. (2009). The Digitization of Memory: Blessing or Curse?. İçinde *Media in Transition Conference "MIT6: Stone and Papyrus, Storage and Transmission* (s. 1-17). Boston.

Fiske, J. (2003). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. (S. İrvan, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Garde-Hansen, J., Hoskins, A., & Reading, A. (2009). Introduction, İçinde J. Garde-Hansen, A. Hoskins, & A. Reading (Ed.). *Save As... Digital Memories* (s. 1-21). New York: Palgrave MacMillan.

Halbwachs, M. (2017). *Kolektif Hafıza*. (B. Barış, Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.

Hoelscher, S. & Alderman D. H. (2004). Memory and place: geographies of a critical relationship. *Social&Cultural Geography*. 5(3), 347-355.

Hoskins, A. (2001). New Memory: Mediating History. *Historical Journal of Film, Radio and Television*. 21 (4), 333-346.

Holdsworth, A. (2011). *Television, Memory and Nostalgia*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Jenkins, H. (2016). *Cesur Yeni Medya: Teknolojiler ve Hayran Kültürü*. (N. Yeğencil, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kracauer, S. (2011). *Kitle Süsü*. (O. Kılıç, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Landsberg, A. (2004). *Prosthetic Memory: The Transformation of American Remembrance in the Age of Mass Culture*. New York: Columbia University Press.

Niemeyer, K. (2014). *Media and Nostalgia: Yearning for the Past, Present and Future*. Palgrave Macmillan.

Nora, P. (2006). *Hafıza Mekânları*. (M. E. Özcan, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.

Özhan Koçak, D. (2017). Global Memory in the Digital World: Is Another History Possible?. *Kültür ve İletişim*. 20(40), 73-92.

Peri, Y. (1999). The media and collective memory of Yitzhak Rabin's remembrance. *Journal of Communication*. (49), 106-124.

Ruhr Museum. (2023). Biz Buralıyız. Türk-Alman Yaşamı 1990 Ergun Çağatay Fotoğrafları. <https://ruhrmuseum.de/ausstellungen/archiv/2021/biz-buraliyiz-tuerk-alman-yasami-1990-ergun-cagatay-fotograf-lari> (Erişim Tarihi: 09.09.23).

Sancar, M. (2021). *Geçmişle Hesaplaşma Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Sezer, N. & Sert, Y. N. (2014). TV Spotu Reklamlarının Medya Okuryazarlığı Çevresinde Kullanılması: Çocuk ve Medya Hareketi TV Kamu Spotu Reklamının Göstergebilimsel Çözümlemesi. İçinde A. Güneş (Ed.), *İletişim Araştırmalarında Göstergebilim* (s.11-47). İstanbul: Literatürk Academia Yayınevi.

Sontag, S. (2008). *Fotoğraf Üzerine*. (O. Akınhay, Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı.

Sontag, S. (2011). *Fotoğraf Üzerine*. (O. Akınhay, Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı.

Toffler, A. (1996). *Üçüncü Dalga*. (A. Seden, Çev.). İstanbul: Altın Kitaplar.

Extended Abstract

Photography is an emotional tool that sustains memories of the past, immortalizes memorable experiences and leaves them to time. This relationship with the moment and experience makes the photograph the subject of memory. Even if the moment in the experience is lived once, the photo frames have the ability to preserve it forever by allowing that moment to be relived. The issue of nostalgia, which has a central importance in the relationship between photography and memory, is important. Nostalgia is the key to keeping memories alive, the way to keep alive past experiences that don't exist in the present. Looking at a nostalgic photograph is emotionally equivalent to traveling through time. A nostalgic photo frame goes beyond being a tangible material for individuals by presenting the magic and sincerity of the moment. A photograph is a spiritual value that contains deep meanings and memories and tells a lot to the person, beyond being just images. This study focuses on a ground where photography and memory can be considered together, the meaning of nostalgic photography experience through the issue of immigration. Immigrants are the ones who most closely experience the concept of nostalgia, which is related to the longing for home. In the study, the relationship between photography and memory was limited to the posts of the DiasporaTürk account, which featured nostalgic photographs of European immigrant Turks on Twitter. The DiasporaTürk platform, which includes many immigration stories and immigrant photographs, is a platform that creates a sense of belonging and keeps the longing to return home on the agenda through sharing. In the study, "Is the DiasporaTürk account, in which photos of the past are shared, effective in the construction of social memory?" Based on the research question, it is aimed to reveal the relationship between nostalgia and memory.

In the study, first of all, a literature review was carried out. The nostalgia literature was reviewed and the relationship between the concept of nostalgia and social memory was explained. In the second step, the role of the media in the relationship between nostalgia and social memory has been explained and it has been revealed that the media is an important place of memory and one step forward. In the last step of the literature, since the method part of the study will be shaped by photographic analysis, the relationship between photography and memory is explained with reference to the leading names of the literature. Then, a general definition, purpose and functions of the Twitter account named DiasporaTürk were explained and the method part of the study was passed.

In the method part of the study, all the shares circulated through the DiasporaTürk Twitter account were stored as research data one by one. It is aimed to conduct analysis with semiotic method over the large data pool collected. At this point, two categories emerged spontaneously in the sample group of the study and thus a limitation was made. The analyzed data consists of story-sharing photographs emphasizing the homesickness and photographs presenting sections from the lives of immigrants. Since it would not be possible to include all of the data obtained, a total of ten photographs were analyzed by making five examinations for each category. The shares that were analyzed were selected from among the samples belonging to the categories by random sampling method. In this context, the photographs determined on the platform, where the stories and shares of people who migrated from Turkey to Europe, were evaluated in the perspective of nostalgia and memory.

As a result of the study, it has been found that the account named DiasporaTürk functions as a digital memory space that provides memory transfer with shared photos and creates a digital archive related to migration. It is seen that the DiasporaTürk platform is quite functional in terms of reminding the past. Although the content consisting of individual narratives and visuals in general is related to individual memory, it is possible to say that the sharings are effective in the construction of social memory in terms of telling the life styles, social structure and human relations in the past. In this respect, the platform, which shapes our remembering practices by bringing the past to the present, and transforms into a nostalgic element by giving place to the sharings about the past, builds a bridge between the past and the present. In future studies, it is recommended to evaluate the photographic representations on the DiasporaTürk platform from a gender perspective, as well as to examine the relationship between nostalgia and memory through different platforms.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

**DİJİTALLEŞME SÜRECİ BAĞLAMINDA YEREL MEDYANIN
DURUMU VE SORUNLARI: AYDIN İLİ ÖRNEĞİ***

Samet Akveran**

Murad Karaduman***

ÖZ

Kitle iletişiminin temelini oluşturan habercilik her yeni teknolojiyle birlikte değişim ve dönüşümlere uğramıştır. Ulusal düzeyde faaliyet yürüten kuruluşların yanı sıra yerelde faaliyet yürüten medya kuruluşları da yeni teknolojileri erişebildikleri oranda kullanmaktadır. Ulusal kuruluşlarla kıyaslandığında yerel medyanın başta ekonomik olmak üzere dezavantajları olduğu bilinmektedir. Özellikle mobil teknolojilerin ve internetin sağladığı; maliyetlerin düşmesi, yeni iletişim mecraları, hız, mobilite gibi avantajların yerel medya kuruluşlarında ne oranda kullanıldığı; bu yeni iletişim teknolojilerinin nasıl avantajlar ve dezavantajlar sağladığı çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Çalışmada öncelikle yerel basının işlevi, önemi, temel sorunları, bu sorunlara başlıca çözüm yolları; yeni iletişim teknolojileri ve dijital gazetecilik kavramları açıklanmıştır. Sonraki bölümde ise araştırma yer almaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi, yarı yapılandırılmış, açık uçlu sorular ile derinlemesine mülakat yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada nitel araştırmalarda kullanılan amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Aydın’da yayımlanan, Basın İlan Kurumu Süreli Yayınlar Listesi’nde yer alan, hem süreli-basılı hem de internet gazetesi olan 10 basın-medya kuruluşunun yöneticileriyle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yanıtlar ilgi düzeyi ve önem açısından değerlendirilerek, bulgular kısmında kategorilere ayrılarak betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda yeni iletişim teknolojileri olan akıllı mobil cihazlar, internet ve sosyal medya mecraları sayesinde yerel kuruluşlar erişebildikleri kişi sayılarında ve erişilen bölge noktasında ciddi oranda artış sağlamışlardır. Yerelde haber hazırlama ve sunma pratiklerinin kolaylaşması, etkileşimde öncesine kıyasla yaşanan artış; yeni teknolojilerin yerel medya üzerindeki temel artıları olarak öne çıkmıştır. Haber içeriklerinde yaşanan nitelik kaybı, mesleğin kötüye kullanımının kolaylaşması ve herkesin kolayca haber yapabileceği algısının artmasından dolayı nitelikli personel yetişmesinin zorlaşması ise yeni iletişim teknolojilerinin neden olduğu olumsuz özellikler olarak ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yerel medya, dijitalleşme, sosyal medya, yerel gazetecilik, dijital gazetecilik

*Bu çalışma Samet Akveran’ın Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Yüksek Lisans Programı’nda danışmanlığı Doç. Dr. Murad Karaduman tarafından yürütülen “Yerel Medyanın Dijital Haberleşme Süreçleri Bağlamında Durumu ve Sorunları” başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

** Araştırma Görevlisi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, ORCID: 0000-0003-2335-4429, sametakveran@gmail.com

*** Doçent Dr., Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, ORCID: 0000-0002-6700-8547, mkaraduman@gmail.com

RESEARCH ARTICLE

**SITUATION AND PROBLEMS OF LOCAL MEDIA IN THE CONTEXT
OF DIGITALIZATION PROCESS: THE CASE OF AYDIN PROVINCE***

Samet Akveran**

Murad Karaduman***

ABSTRACT

The main objective of the study is to investigate the extent to which local press and media organizations utilize the advantages provided by mobile technologies and the internet environment, such as reduced costs, new communication channels, speed, and mobility. Additionally, the study aims to explore the advantages and disadvantages brought about by these new communication technologies. Semi-structured and open-ended questions, and an in-depth interview method, which is a qualitative research method, were used in the study. In the study, criterion sampling, one of the purposive sampling methods used in qualitative research, was used. In this context, the publishers or editors-in-chief of 10 press-media organizations which are both periodicals and internet newspapers, published in Aydın were interviewed. The responses were evaluated based on their relevance and significance. In the findings section, they were categorized and analyzed using the Descriptive Analysis method. As a result of the study, local institutions have witnessed a significant increase in the number of individuals they can reach and the geographic areas they can cover, owing to new communication technologies. The facilitation of news preparation and presentation practices, and the increase in interaction compared to the previous norms have come to the fore as the main advantages of new technologies on local media. The lack of qualified personnel, the loss of quality in news content, and the facilitation of the abuse of the profession have emerged as the negative features of new communication technologies.

Keywords: Local media, digitization, social media, local journalism, digital journalism

* This study was derived from the master's thesis titled "The Situation and Problems of Local Media in the Context of Digital Communication Processes"

** Research Assistant, Aydın Adnan Menderes University, Communication Faculty Department of Journalism, ORCID: 0000-0003-2335-4429, sametakveran@gmail.com

*** Associate Prof., Akdeniz University, Communication Faculty, Department of Journalism, ORCID: 0000-0002-6700-8547, mkaraduman@gmail.com

Giriş

Geliştirilen her yeni iletişim teknolojisi siyasi, toplumsal ve ekonomik pek çok değişim ve dönüşümü beraberinde getirmiştir. Kitle iletişiminin temelini oluşturan habercilik faaliyetleri her yeni teknolojiyle birlikte hız kazanmış, erişilebilen kişi sayılarında artış yaşanmıştır. Tarihsel süreçte bakıldığında kitle iletişimini etkileyen her yeni teknoloji belli ölçüde kolaylık, hız ve erişilebilen kişi sayısında artışı da beraberinde getirmiştir. Günümüzde yeni iletişim teknolojileri olarak tanımlanan internet, sosyal medya, akıllı ve mobil teknolojilerin de kitle iletişimine hız, kolaylık ve daha fazla kişiye erişme imkânı sağladığı söylenebilir. Buna ek olarak bu yeni teknolojiler sayesinde etkileşim de daha önce erişilemeyen bir seviyeye ulaşmıştır. Ulusal düzeyde yayıncılık yapan medya kuruluşlarına kıyasla yerel medyanın bazı dezavantajları olduğu bilinmektedir. Yerel medyanın dijitalleşme sürecini Basın İlan Kurumu (BİK) perspektifinden (Arvas, 2019; Engin & Tunca, 2023), farklı iller açısından (Baysal & Karakulak, 2020; Çelikbaş & Özsoy, 2022; Köseoğlu, 2022; Bülbül, 2023) ve haber içeriği bakımından (Türkoğlu & Türkoğlu, 2018) inceleyen çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ancak Aydın ili özelinde bu tarz bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yukarıda belirtilen yeni iletişim teknolojilerinin yerel medya düzeyinde ne oranda ve ne şekilde kullanıldığı belirlenebilmesi bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Ayrıca bu yeni teknolojilerin yerel medya özelinde beraberinde getirdiği avantaj ve dezavantajlar da çalışma kapsamında belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada öncelikle yerel basının işlevi, önemi, temel sorunları, bu sorunlara başlıca çözüm yolları; yeni iletişim teknolojileri ve dijital gazetecilik kavramları kısaca açıklanmış, son bölümde ise yarı yapılandırılmış, açık uçlu sorular ile derinlemesine mülakat yöntemi kullanılarak yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bilgiler ise kategorilere ayrılarak betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir.

Yerel Basın

Genel olarak yerel gazeteler işlevleri bakımından taşıdıkları nitelikler nedeniyle ulusal basından ayrılmaktadır. Tanım bakımından yerel gazeteler sınırlı bir alanda yaşayan kişilere yöneliktir. Okurların bu gazetelerden beklentileri öncelikle kendi bölgelerinde ve çevrelerinde olan bitenler hakkında haber almaktadır. Bu nedenle yerel basının içeriklerinin çoğunluğu buna uygun olarak tasarlanmalıdır (Gaillard, 1991, s. 27). Ulusal basın olarak ifade edilen basın organları geniş bir okuyucu kitlesini hedef alan, daha genel sorun ve konuları işleyen bir yapıda iken; yerel basın ise daha dar bir okuyucu grubuna sahiptir. Yerel basın kuruluşlarının hedef kitlesi ulusal basına oranla daha türdeş bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda yerel basında yer alan

içerikler daha çok tanıdık ve yakın çevreyle alakalı olması nedeniyle okuyucusuna yakın ve sıcak gelmektedir (Bodur, 1996, s. 39). Yakın çevreyle alakalı daha fazla ve daha ayrıntılı içerikler üretilmesi yerel basın açısından ulusal basın karşısında bir avantaj sağlamasına yol açmaktadır.

Yerel Basının İşlevi ve Önemi

Basının temel işlevi kamuoyunu bilgilendirmek, haber vermektir. Bunun ötesinde ise basının toplumu siyasi, ekonomik, sosyolojik pek çok alanda bilgilendirme işlevi de bulunmaktadır. Halkı bilgilendirme, kamuoyu oluşturma, çeşitli alanlarda halkı eğitime ve bilinçlendirme, eğlendirme ve reklam da basının diğer önemli işlevleri olarak öne çıkan özellikleridir (Kurşun, 2007, s. 377). Bu temel işlevlerin yanı sıra yerel basının içeriklerinin bölgeden olması, bulunulan bölgenin yeniliklerini, sorunlarını, yaşam tarzını, toplumsal hayatını sunması nedeniyle okuyucusuna bulunduğu bölgeye dair bir aidiyet hissi de sağlamaktadır (Vural, 1999, s. 133). Bu temel niteliklerin ötesinde yerel basının işlevlerini üç başlık altında toplayacak olursak bunlar:

- “Yöneten-yönetilen ilişkisi çerçevesinde kamu hizmetlerinin sağlıklı ve doğru biçimde halka duyurulması yerel basının işlevlerinden biridir. Ayrıca, denetim, yönetenin halk adına denetlenmesi, kamuoyu yaratılması yerel basının üzerindeki sorumluluklardan biridir.
- Beldelerde yerel yönetimlerin hizmetlerinin duyurulmasıyla birlikte yerel yönetim-yurttaş ilişkisinin sağlanması yerel basının önemli işlevlerinden birisidir.
- Yaygın basının işlevlerinden birisi olan eğitim işlevi; yerel basında toplumsal kimliği ile önem kazanır. Ulusal iradenin doğru ve amaca uygun yansımada gerekli demokrasi kültürünün yerleştirilmesi, yerel basının en önemli işlevlerindedir” (Gezgin, 2007, s. 177-178).

Yerel basının yukarıda yer alan özellikleri dışında bir diğer önemli niteliği ise kişilerin yaşadıkları bölgeye olan aidiyet duygularını pekiştirmesidir. Kitle iletişim sistemlerinde özellikle bilgisayar ve internet teknolojilerindeki gelişmeler ve buna bağlı olarak yaşanan toplumsal dönüşümler gereği Schudson’un (2022) belirttiği gibi “dünya, günümüzün pek çok gazetecilik türü olmaksızın varlığını sürdürecektir, ancak bazı gazetecilik türlerinin yokluğu, iyi bir toplum, özellikle de iyi bir demokratik sistem inşa etme umutları bakımından yıkıcı olacaktır.” (s. 4). Burada belirtilen, kaybedilmesi olumsuz sonuçlara yol açabilecek bazı gazetecilik türlerinden birisi de yapısı ve yukarıda belirtilen nitelikleri nedeniyle yerel gazeteciliktir.

Yerel Basının Başlıca Sorunları

Profesyonel bir iş olarak yürütülen habercilik, kurumsal bir örgütlenmeyi de beraberinde getirmiştir. Yüksek tiraj ve reyting sağlama, verimli olma, hız, güvenilirlik gibi nitelikler kurumsal habercilik alanının temel yapı taşlarını oluşturmaktadır. Profesyonel olarak yürütülen habercilik, haberin bir metaya dönüşerek bu işi yapan kişi ve kuruluşlara para kazandıran bir niteliğe bürünmesi anlamına gelmekte, bu durum ise Hackett ve Carrol'un yapısal ve siyasi olmak üzere iki başlıkta topladığı sorunları/sınırlılıkları beraberinde getirmektedir. Haberin bir meta olması nedeniyle ortaya çıkan yapısal sınırlılıklar, haberi üreten kişi kamusal sorumlulukla hareket etse dahi kurumsal süreçler nedeniyle haberin sunulmasında çeşitli sorunlara ve sınırlılıklara işaret etmektedir. Kâr etme, kârı artırma güdüsü ön plana çıktığında temel gazetecilik ilkelerinden ziyade okuyucu/izleyici sayılarını artırma amacı daha önemli hale gelmektedir. İkinci başlıkta yer alan siyasal sorun/sınırlılıklar ise dolaylı yoldan olsa da yine ticari kaygılarla iç içedir. Ticari kaygılar nedeniyle var olan veya var olabilecek siyasi baskılardan çekinerek yürütülen gazetecilik faaliyetleri habercilik süreçlerini sekteye uğratan bir durum yaratmaktadır (akt. Durna vd., 2020, s. 10-11). Haberciliğe dair genel sorun ve sınırlılıkları belirleyen bu iki başlık yerel medya için de geçerlidir. Yerelde yürütülen habercilik faaliyetlerinde haberi üreten gazeteciyle, habere konu olan özne coğrafi ve toplumsal bakımdan daha yakın bir ilişki içerisinde. Bu nedenle belirtilen bu sorun ve sınırlılıklardan yerel medya kuruluşlarının daha fazla etkilendiği belirtilebilir.

Yerel medyanın yüzleştiği bir diğer önemli sorun ise yerel medyanın üretilen içerikler bakımından yerellikten uzaklaşmasıdır. Ulusal medyaya kıyasla yerel basının çıkarıldığı bölgede yaşayan insanların yakın çevrelerine dair daha fazla içerik üretmesi yerel basının hem temel görevlerinden hem de avantajlarından biridir. Okuyucu/izleyicinin bir mecrayı takip etmesindeki önemli unsurlardan birisi kendisini ilgili mecraya yakın hissedebilmesidir ki ulusal medyaya oranla yerel medya bu olanağa daha fazla sahiptir. Bir anlamda okuyucusuyla özdeşleşebilme imkânına sahiptir (Erdem, 2007, s. 116-117). Yerel medyanın sahip olduğu bu avantajlara rağmen yerellikten uzaklaşarak ulusal içeriklere ağırlık vermesi nedeniyle temel nitelikleri olan yerel olma, bölgeye ait olma özellikleri sorgulanır hale gelmektedir. Yerel

medyanın ulusal gündeme dair içerikler sunması son derece normal bir durum olmakla birlikte yerel içeriklere ağırlık verilmesi ideal ve olması gerektir.

Yerel medyanın yaşadığı bir diğer önemli sorun ise personel yetersizliği ve kalifiye çalışan eksikliğidir. Maddi yetersizlikler nedeniyle yerelde kadrolu olarak çalışan sayısı oldukça azdır (Gezgin, 2007, s. 192). Temel habercilik eğitiminden yoksun, yarı-zamanlı veya haber başı ücret karşılığında çalışan; temel haber niteliklerinden yoksun, kimi zaman abartılı içerikler üreten çalışanların varlığı yerel medyayı olumsuz etkilemektedir. Bu sorunların aşılabilmesi için tam zamanlı, eğitilmiş, profesyonellerle çalışılması gerekmektedir (Demirkent, 2007, s. 167-168). Eğitim ve tecrübe eksikliği yerelde üretilen içeriklerin kalitesi üzerinde olumsuz bir etkiye neden olmakta, bu durum ise genel olarak yerel medya mecralarının kalitesinin düşmesine sebebiyet vermektedir.

Başlıca Çözüm Yolları

Yerel medyanın daha güçlü ve iyi hale gelmesi noktasında ulusal basına, medya ve basınla ilgili kuruluş ve derneklere, başta yüksek öğretim kurumları olmak üzere eğitim-öğretim kurumlarına ve bilhassa yerel medya yönetici ve çalışanlarına görevler düşmektedir (Gezgin, 2007, s. 194). Sektörde çalışanların, yöneticilerin, tüm medya mensuplarının mesleki sorumluluk bilinci ile hareket etmesi, tarafsızlık ilkesine bağlı olarak faaliyetlerin yürütülmesi okuyucu-izleyici sayılarında artışı beraberinde getirecektir (Ulusoy, 2012, s. 109). Bu sayede BİK üzerinden veya çeşitli devlet birimlerinden gelecek yardımlar dışında, okuyucu-izleyicisinin sahip çıktığı ve daha güçlü bir yerel medya oluşmasının yolu açılmış olacaktır. Yerel medyanın bir diğer sorunu olan yeterli ve kalifiye personel eksikliği noktasında ise mevcut çalışanlar için yükseköğretim kurumlarıyla yapılacak iş birlikleri çerçevesinde eğitimler verilmesi; iletişim fakültesi mezunlarının yerel medyada çalışmasının teşvik edilmesi bir çözüm yolu olarak değerlendirilebilir.

Gazetecilik sektörü yaşanan teknolojik gelişmeler sayesinde özellikle haber toplama pratikleri alanında pek çok yeni avantaja sahip olmuştur. Küçük boyutlu ve mobil bağlantılara sahip dijital kameralar, dijital ses kayıt cihazları, pek çok işlevi bir arada bulunduran akıllı telefon ve tabletler gibi teknolojik gelişmeler gazetecilerin hayatını kolaylaştırmış ve aynı zamanda yakınsamaya olanak tanımıştır (Narin, 2017, s. 25). Bu gibi teknolojik gelişmeler yakından takip edilerek haber hazırlama süreçlerine dahil edilmelidir. Ayrıca son dönemde dünya genelinde ve ülkemizde yaşanan kâğıt ve enerji giderlerindeki artış nedeniyle baskı

maliyetleri sürdürülemez boyutlara ulaşmıştır. Bu nedenle hem haber hazırlama süreçlerinde hem de haberi kullanıcılara ulaştırma noktasında geleneksel habercilikten dijital haberciliğe bir dönüşüm mantıklı bir çözüm yolu gibi durmaktadır.¹

Yeni iletişim teknolojileri ve internet ortamının beraberinde getirdiği pek çok avantaj ve imkanlarla birlikte bir dijital dönüşüm gerçekleşmekte ve bu dönüşüm neticesinde bazı yeni iş modelleri ve gelir kaynaklarının yerel medyanın da içerisinde bulunduğu ekonomik sorunlara çözüm getirebileceği düşünülmektedir. Bunlar reklam, abonelikler, paralı içerikler, konferans ve etkinlik organizasyonları, çapraz medya (cross-media), kitlesel fonlama, bitcoin vb. micro-ödemeler ve filantropidir (akt. Saka, 2017, s. 12). Bu gibi yeni iş ve gelir modellerinden kuruluşun yapısına en uygun olanın seçilerek uygulanması ekonomik anlamda yerel medyaya destek sağlayabilir.

Yeni İletişim Teknolojileri ve Sosyal Medya

Teknoloji “insanlara sahip oldukları bilgiyi paylaşma, bir görevi yerine getirme, bir fonksiyonu tamamlama gibi işleri gerçekleştirme olanağı sağlayan süreç ya da tekniktir.” (Chayko, 2018, s. 5). İletişim teknolojisi ise “iletişim üretmek için üretilen teknolojik araçlardır” (Erdoğan, 1995, s. 41). Başka bir ifadeyle iletişim teknolojisi, verilerin üretilmesi, dağıtılması, çoğaltılması, saklanması, gösterilmesi veya alınması süreçlerinde kullanılan her türlü araçtır (Usluata, 1991, s. 98). Enformasyonun iletilmesinde elektriğin kullanılmasının yüz elli yıldan fazla bir geçmişi bulunmaktadır. Bu tarihsel sürece bakıldığında neredeyse her yirmi yıllık periyotta iletişim alanında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. 1850'lere doğru telgraf, 1850-1880 arası telefon, 1900'e doğru elektromanyetik dalgalar aracılığıyla iletim, 1920-1930 arası radyo, 1950-1960 arası televizyon ve 1970 yılı itibarıyla de dijital iletişim teknolojileri iletişim alanında etkili olmuştur (Balle & Eymery, 1991, s. 8). Gelişen teknolojiler ekseninde, iletişim mecraları insanlık iletişim tarihinin çeşitli şekillerde evrilmesine yol açmıştır. İletişim mecraları matbaa ile kitlesel hale, geleneksel medya (gazete, radyo, televizyon vb.) ile sosyal hale, son yıllarda gelişen bilgisayar ve internet teknolojileri ile de etkileşimli hale gelmiştir (Eren, 2015, s. 21).

Yeni iletişim teknolojileri özellikle mobil cihazlar ve internette yaşanan gelişmeler neticesinde sosyal medya günümüzde iletişimde oldukça önemli bir konumdadır. Fuchs'un

¹ <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/journalism-media-and-technology-trends-and-predictions-2022#menu> (erişim tarihi: 15.08.2023).

(2020) belirttiği gibi sosyal medya “çok katmanlı anlamları olan karmaşık bir terimdir.” (s.20). Sahip olduğu teknolojik özelliklere, kullanıcılarına sunduğu imkân ve deneyimlere, kullanıcılarının bu mecrayı kullanım şekline göre işlev, özellik ve karşıladığı ihtiyaçlar değişebilmektedir. Bu nedenle sosyal medyanın anlaşılabilmesi açısından çeşitli tanımlarına bakılacak olursa, sosyal medya, “dünya genelindeki bilgisayar ağlarını ve kurumsal bilgisayar sistemlerini birbirine bağlayan elektronik iletişim ağı olarak tanımlanan internetin gelişmesiyle bireyleri farklı bireylerle sanal uzamda buluşturan web tabanlı hizmetlerdir” (Toprak vd. 2014, s. 28-29). Kuşay’a (2010) göre sosyal medya “kullanıcılara enformasyon, düşünce ilgi ve bilgi paylaşım imkânı tanıyarak karşılıklı etkileşim yaratan çevrimiçi araçlar ve web siteleri için ortak kullanılan bir terimdir.” (s. 67).

Sosyal medya, kullanıcılar tarafından oluşturulan içeriklerin paylaşılmasını, bireyler arasında etkileşimin sağlanmasını ve çevrimiçi topluluklar oluşturulmasını sağlayan mecralardır. Bu mecraları sınıflandırmak için niteliklerine ve asıl hedeflerine odaklanmak gerekmektedir (Kara, 2013, s. 73). Bu doğrultuda yapılacak bir sınıflandırma sonucunda sosyal medya mecralarını sosyal ağ siteleri, profesyonel sosyal ağ siteleri, micro blog siteleri, lokasyon paylaşım siteleri, ses-podcast paylaşım siteleri, video ve görsel paylaşım siteleri şeklinde altı ana başlık altında toplayabiliriz. Yaygın kullanılan mecralar üzerinden bu altı ana başlıkta yer alan siteleri kısaca örneklendirecek olursak: sosyal ağ siteleri: Facebook, VK.com, Telegram; profesyonel sosyal ağ siteleri: LinkedIn, Xing; micro blog siteleri: Twitter, Tumblr, Weibo; lokasyon paylaşım siteleri: Foursquare; ses-podcast paylaşım siteleri: Spotify, Apple Podcast, Storytel, Anchor; video ve görsel paylaşım siteleri: Youtube, Instagram, Flickr, Tiktok, Twitch.

Dijital Gazetecilik Kavramı ve Yeni Gazetecilik Türleri

Toplumsal mirasın nesiller arası aktarımında, kamuoyu oluşumunda ve kamu adına iktidarı denetleme noktasında işlev gösteren geleneksel gazetecilik faaliyetleri, günlük hayatın vazgeçilmez bir parçası haline geldiği günümüz internet ortamında da yer almakta, internet veya dijital gazetecilik olarak karşımıza çıkmaktadır (Gezgin, 2002, s. 30). Teknolojik gelişmeler, yeni medya mecraları ve bu mecraların beraberinde getirdiği yeni pratiklerle işleyişi farklılaşan yeni gazetecilik için “dijital gazetecilik”, “gazetecilik 2.0”, “elektronik gazetecilik”, “internet gazeteciliği/haberciliği”, “sanal gazetecilik”, “online gazetecilik/habercilik”, “çevrimiçi gazetecilik”, “multimedya gazeteciliği”, “siber gazetecilik”,

“network gazetecilik” gibi isimler bulunmaktadır. Tüm bu tanımlar, öncelikle haberin sunulduğu mecradaki ve haberin hazırlanış pratiklerindeki değişimi ve dönüşümü vurgulamaktadır (Narin, 2017: 25). İnternet ortamında gerçekleştirilen gazeteciliğin bir diğer tanımı ise “gazetecilik mesleğinin haber toplama pratiklerinin kullanılarak, insanların internet aracılığıyla bilgilendirilmesi” şeklindedir (Karaduman, 2002, s. 1). Türkiye’de ana akım medya araçlarının giderek yok olması, dijital gazeteciliğin öneminin artmasına neden olmuştur. Ana akımın bağımsız şekilde gündem oluşturma gücünün giderek yitirilmesi, iktidar veya muhalefet yanlısı bir söyleme meyletmesi neticesinde dijital gazetecilik pratikleri gelişmiş ve önem kazanmıştır. Bu noktada ana akım medya araçlarından ayrılan veya işten çıkarılan gazeteciler ve alternatif, muhalif, farklı bir ses arayan kullanıcılar dijital gazeteciliğin yükselmesinde başat iki unsur haline gelmiştir (Durna vd., 2020, s. 14).

Dijitalleşen haber hazırlama süreçleri neticesinde bazı yeni gazetecilik tür ve biçimleri hayatımıza girmiştir. Bu yeni türlerden biri Sarmal Gazeteciliktir. İngilizce’de Immersive Journalism olarak adlandırılan bu gazetecilik türünde “immersive” kelimesinin Türkçe karşılığı: sarmal, kapsayan, çevreleyen, saran, üç boyutlu gibi kavramlara tekabül etmektedir. Sarmal Gazetecilik kavramı sanal gerçeklik unsurlarının gazetecilik pratiklerine entegre edilerek kullanılması sonucu ortaya çıkmıştır (İyigüngör, 2022, s. 184). Sanal gerçeklik araçlarının gazetecilik pratiklerinde kullanılmasıyla birlikte izleyici/okuyucunun içerikle daha yakından bir ilişki kurmasının yolu açılmıştır.

Öne çıkan bir diğer yeni gazetecilik türü ise robot gazeteciliktir. Hayatın pek çok alanında, özellikle üretim süreçlerinde çeşitli robot teknolojileri sıklıkla kullanılır hale gelmiştir. Gelişen teknoloji, yazılım ve donanımlar sayesinde robot teknolojisi habercilik pratiklerine de dahil olmuş, sisteme yüklenen veriler ve bilgiler kullanılan yazılımlar sayesinde haber metnine dönüştürülebilir hale gelmiştir (Karaduman, 2018, s. 139). Gelişen, günlük kullanıma uygun hale getirilen yapay zekâ teknolojileri sayesinde robot gazeteciliğin kullanım alanı giderek daha da genişlemektedir.

Yeni gazetecilik türleri arasında ele alınabilecek bir diğer tür ise katılımcı gazetecilik kavramıdır. Yeni medya platformlarının kullanıcılara sunduğu etkileşim imkânı başta olmak üzere yeni imkânlardan birisi de haber yapım süreçlerine ve sonrasına katılma imkânı sunmasıdır. Haber içeriklerinin yeni medya ortamlarında sunulmasıyla birlikte kullanıcılar, takip ettikleri içeriklere beğeni ve yorum şeklinde sağlayabilmenin yanı sıra, haber üretim süreçlerinde de yer alabilmektedir. Profesyonel haber medyası dışında sosyal medya

kullanıcıları anketler, sözlükler, bloglar gibi mecralarda ürettiği içeriklerle haber öznesi olabilmektedir. Burada karışıklık olmaması adına vurgulanması ve ayırma gidilmesi gereken bir nokta ise katılımcı gazetecilik ile yurttaş gazetecilik kavramlarının bazı noktalarda yakınlıkları olsa da farklı iki yeni gazetecilik türü olarak değerlendirilmesi gerekliliğidir. Ayırım noktası, yurttaş gazeteciliğinde medya kuruluşlarının herhangi bir katkısı veya etkisi olmadan kişilerin tamamen kendi ürettikleri içerikleri sunması; katılımcı gazetecilikte ise kullanıcıların katılım süreci medya profesyonelleri tarafından tasarlanan bir çerçevede gerçekleşmesidir (Çevikel, 2013, s. 2). Vatandaşlar tarafından sağlanan, kullanıcı türevli fotoğraf, video metin gibi çok çeşitli materyallerin ve içeriğin bir haber kuruluşuna iletilmesi kitle kaynak olarak adlandırılmaktadır. Kullanıcılar tarafından elde edilen bu materyaller haber değeri taşımaktadır ancak profesyonel gazetecilik süreçleri olan doğrulama, filtreleme, anlam yaratmak ve artırmak adına yorum ve analiz yapılmasını yani elde edilen verilerin habere dönüştürülmesi sürecini gerektirir (Van Der Haak vd. 2017, s. 74). Bu dönüşümün sağlanabilmesi noktasında profesyonel gazeteciliğin bilgi ve tecrübesine ihtiyaç vardır. Katılımcı gazetecilik faaliyetleri bu nedenle önemlidir.

Bir diğer yeni gazetecilik türü veri gazeteciliğidir. İnternet ortamının sağladığı, “büyük veri” olarak adlandırılan, çok fazla miktarda veri setleri içeren bu dataların bazı yazılım ve algoritmalar kullanılarak anlamlı, anlaşılabilir hale getirilmesi ve habercilikte kullanılmasıyla yapılan habercilik veri gazeteciliğidir. Veri gazeteciliği kısaca bilgisayar ve internet ortamında gerçekleştirilen araştırmacı gazetecilik olarak tanımlanabilir (Dağ & Budak, 2022, s. 374). Veri gazeteciliği yapabilmek için veri erişimi ve analizi konusunda kişinin kendisini geliştirmesi son derece önemlidir.

Vurgulanması gereken bir diğer yeni gazetecilik türü ise sosyal medya gazeteciliğidir. Sosyal medya üzerinden yürütülen gazetecilik faaliyetlerinin gazete veya televizyon üzerinden yürütülen geleneksel haberciliğe göre avantajları bulunmaktadır. İrvan’ın (2014) belirttiği üzere internet üzerinden yürütülen habercilik faaliyetleri çok daha dinamik, anlık ve güncel şekilde içerik sunulmasına imkân tanımaktadır. Zaman ve alan sınırlaması olmaksızın güncel içerikleri anında internet üzerinden sunma imkânı bulunan sosyal medya gazeteciliğinde ayrıca sunulan içeriklerde hipermetin kullanım imkânı sayesinde haber içeriğini zenginleştirme olanağı da büyük bir avantaj sağlamaktadır. Geleneksel medya araçları, aracın ve sunulan içeriğin türüne göre belirli sınırlılıklara sahiptir. Örneğin gazetede alan, televizyonda ise süre sınırları bulunmaktadır. Ayrıca ulaşılmak istenen hedef kitle ve tecimsel bazı kaygılar da

geleneksel yayıncılığı sınırlayan diğer bazı unsurlardır. Sosyal medya mecralarında yürütülen habercilik bu tarz sınırlılıklardan ve ticari kaygı taşıyan yayın politikalarından bir anlamda sıyrılmış konumdadır. Bu nedenle haber ve içerik oluşturma çeşitliliği noktasında daha rahat ve özgür bir ortama sahiptir.

Gazetecilik faaliyetlerinde kullanılan yeni teknolojilerden bir diğeri ise drone teknolojisidir. Drone (İnsansız Hava Aracı-İHA) yerden bir operatör kontrolünde veya otomasyon şeklinde uçabilen, üzerinde kamera ve GPS bulunan bir hava aracıdır. Günümüzde dronelar askeri amaçlar, kargo ve yiyecek taşınması veya sadece hobi amaçlı pek çok alanda kullanılmaktadır. İstenilen bölgenin kuşbakışı olarak görüntülenebilmesi avantajı nedeniyle drone teknolojisi gazetecilik alanında da kullanılmaktadır. Haber için ihtiyaç duyulan öncelikle fotoğraf, video içeriklerinin veya herhangi bir verinin toplanmasında kullanılabilen dronelar, gazetecilik alanında haber içeriğinin zenginleşmesine, habere farklı bir bakış açısı getirilebilmesine olanak tanımaktadır (Akçay & Tosyalı, 2022, s. 52). Dronelar sayesinde daha farklı açılardan toplanabilen bu materyaller haber içeriklerinin daha zengin hale gelmesine de katkı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra drone kullanımı sayesinde volkan patlaması veya sel gibi doğal afetlerde gazetecilerin güvenle görüntü alabilmesi mümkün olmaktadır.

Araştırma

Amaç ve Önem

Yeni teknolojik gelişmeler, özellikle de mobil teknolojilerin ve internet ortamının sağladığı maliyetlerin düşmesi, yeni sosyal iletişim mecraları, hız, mobilite gibi avantajların yerel basın ve medya kuruluşlarında ve çalışanlarında ne oranda kullanıldığı; bu yeni iletişim teknolojilerinin nasıl avantajlar ve dezavantajlar sağladığı bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Yerel basın ve medya alanında yaşanan başlıca sorunlar yapılan bazı çalışmalarda ortaya konulmuştur: Gezgin, 2007; Nalcıoğlu, 2007; Ulusoy, 2012; Temel vd., 2012; Kurtbaş vd., 2011; Arvas, 2019 vb. ancak teknolojik gelişmeler ve dijitalleşme bağlamında yerel medya kuruluşlarının adaptasyonu, bu sürecin beraberinde getirdiği avantaj ve dezavantajlar kapsamında bu tarz nitel araştırmalar nispeten azdır. Aydın ili ölçeğinde ise bu tarz bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu kapsamda, bu çalışmada Aydın ilinde bulunan yerel basın ve medya sahiplerinin ve çalışanlarının yeni dijital iletişim teknolojilerine ve internet ortamına geçiş sürecinde

yaşadıkları deneyimlerin saptanması, karşılaştıkları sorunların ve engellerin ortaya konması, bu sürecin sağladığı avantajların tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Araştırma kapsamında cevabı araştırılacak sorular şunlardır:

- Yerel medya organlarının ve yerel medya çalışanlarının yeni teknolojilere, dijitalleşme süreçlerine ve internet ortamına adapte olması, sosyal medya mecralarını yerel medya yayıncılığında kullanması süreci nasıl gerçekleştirmiştir?
- Yerel medya organlarının ve yerel medya çalışanlarının yeni teknolojilere ve internet ortamına adapte olması beraberinde ne gibi avantajlar ve dezavantajlar getirmiştir?
- Yeni iletişim teknolojileri ve internet ortamının yerel medya kuruluşları için ekonomik yönden bir artışı veya eksisi var mıdır?
- Yeni iletişim teknolojileri ve internet ortamının yerel medya kuruluşları için izleyici/okuyucu sayıları açısından bir getirisi var mıdır?
- Yeni iletişim teknolojileri ve internet ortamının habercilik pratikleri açısından artıları ve eksileri nelerdir?

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi, yarı yapılandırılmış, açık uçlu sorular ile derinlemesine mülakat yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalar için görüşme, temel veri toplama araçlarından birisidir. Yarı-yapılandırılmış görüşmeler altında yer alan derinlemesine mülakat yönteminde önceden belirlenmiş ancak sınırlayıcı olmayan nitelikteki sorular vasıtasıyla bilgi ve görüşler alınmaya çalışılmaktadır (Punch, 2016, s. 166-167). Derinlemesine mülakat, “araştırılan konunun bütün boyutlarını kapsayan, daha çok açık uçlu soruların sorulduğu ve detaylı cevapların alınmasına imkân veren, yüz yüze, birebir görüşülerek bilgi toplanmasına imkân sağlayan bir veri toplama tekniğidir.” (Tekin, 2012, s. 101). Bu nedenlerle çalışmada açık uçlu sorular ile derinlemesine mülakat yöntemi kullanılmıştır.

Yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen bilgiler betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Yürütülen nitel çalışmalar sonucunda toplanan verilerin bulgularının yazılması aşamasında araştırmacının bazı sonuçlar çıkarması ve çeşitli yorumlar yapması; incelenen durum veya olguya dair ilk elden deneyimlere sahip olması ve olgu ya da duruma yakından tanıklık etmesi bakımından önemlidir (Yıldırım & Şimşek, 2021, s. 256). Creswell’in (2018) belirttiği gibi: “Nitel araştırmalarda temalar (kategoriler olarak da adlandırılmaktadır) ortak bir fikir oluşturmak için bir araya getirilmiş birkaç koddan oluşan geniş bilgi birimleridir.” (s.

186). Bu doğrultuda çalışma kapsamında yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler geniş bilgi birimleri oluşturacak şekilde temalar altında toplanmış, bulgular kısmında alt başlıklar şeklinde bu temalar belirtilmiştir. Araştırma kapsamında alınan etik kurul onayı doğrultusunda ve katılımcıların görüşlerini net ve çekinmeden ifade edebilmeleri için görüşme yapılan kişilerin kimlik ve kuruluş bilgileri belirtilmemiş, katılımcılara Katılımcı 1 (K-1), Katılımcı 2 (K-2), vb. şeklinde isimlendirme yapılmıştır. Gerçekleştirilen görüşmeler ortalama 30 ila 50 dakika sürmüştür.

Evren ve Örneklem

Görüşme tekniğinin kullanıldığı araştırmalarda amaçlanan unsur, ele alınan örneklemin sunduğu bilgilerin, örneklemin temsil ettiği evrene genellenmesinden ziyade örneklemin temsil ettiği, benzer özellikler taşıyan kişi veya durumlara genellenmesi yani sınırlı sayıda ancak daha derinlikli ve kapsayıcı şekilde araştırma yürütülerek ulaşılan sonuçların benzer ya da aynı durum ve kişilerin anlaşılmasında kullanılmasıdır (Türnüklü, 2000, s. 548). Araştırma kapsamında yerel basın ve medya kuruluşlarının ve çalışanlarının yeni iletişim teknolojilerine ve internet ortamına uyumları, bu yeniliklerin ekonomi, hız, okuyucu/izleyici sayıları, gazetecilik pratikleri bağlamında sağladığı avantaj ve dezavantajların belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu nedenle araştırmanın evrenini yerel basın-medya kuruluşları imtiyaz sahipleri ve yöneticileri oluşturmaktadır. Bu çalışma için nitel araştırmalarda kullanılan amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, görüşme gerçekleştirilen kişiler, ilgili konu hakkında zengin bir bilgi kaynağı oluşturduğu, aydınlatıcı oldukları için seçilmektedir (Patton, 2018, s. 40). Bu çalışma Aydın ili baz alınarak yürütülmüştür. Bu nedenle araştırmanın örneklemini Aydın ilinde yer alan yerel basın-medya kuruluş yöneticileri ve çalışanlarından oluşmaktadır. Bu kapsamda Aydın ilinde yayımlanan, BİK Aydın Süreli Yayınlar Listesi'nde¹ yer alan, hem süreli-basılı hem de internet gazetesi olan 10 basın-medya kuruluşu bu araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Görüşme gerçekleştirilen kuruluşlardan altı tanesi günlük, dört tanesi ise on beş günde bir basılı gazete çıkarmaktadır. Bu kuruluşların aynı zamanda internet haber siteleri de bulunmakta ve aktif olarak kullanılmaktadır.

¹ <https://ilanbis.bik.gov.tr/Uygulamalar/AylikListe> (erişim tarihi: 15.08.2023)

Sınırlılıklar

Yerel medya kuruluşlarının genel olarak yaşadığı ekonomik ve toplumsal sorunlar, gazetecilik pratikleri açısından yaşanan olumsuzluklar, düşen izleyici/okuyucu sayıları yapılan literatür taramasıyla ortaya konabilmektedir. Dijital yayıncılık ve internet ortamının yerel basına ne denli adapte edilebildiği, bu bağlamda yaşanan sorunların belirlenmesi ve derinleştirilebilmesi adına bu çalışmada yöntem olarak yarı yapılandırılmış, açık uçlu sorular ile derinlemesine mülakat yöntemi belirlenmiştir. Çalışma genel olarak yerel medyanın süreçlerini konu almasına rağmen örneklem olarak Aydın ili seçilmiştir. Çalışma Aydın ilinde yürütüldüğü için sınırlılığı Aydın ili içerisinde yer alan yerel basın ve medya kuruluşları ve çalışanlarıdır.

Bulgular

Görüşülen Kişi ve Kuruluşlar Hakkında Genel Bilgiler

Görüşülen kişilere öncelikle yürüttükleri görev, mesleki tecrübeleri, eğitim durumları gibi kişisel bilgiler sorulmuştur. Sonrasında basılı gazetelerinin ne sıklıkla ve kaç adet basıldığı, internet haber sitelerinin günlük ortalama görüntülenme sayısı, çalıştırdıkları personel sayısı, ulusal haber ajanslarından herhangi birine üyeliklerinin olup olmadığı şeklinde basın organlarına dair sorular yöneltilmiştir.

Görüşülenlerden alınan cevaplar neticesinde imtiyaz sahibi ve genel yayın yönetmeni olan bu kişilerin dördünün lisans, birinin ön lisans, üçünün lise ve ikisinin ortaokul mezunu olduğu tespit edilmiştir. Çalıştırdıkları personellerin sayılarının ortalamasına bakıldığında ise kuruluş başına altı personel düşmektedir. En azı 10 yıl olmak üzere basın ve medya alanında oldukça tecrübeli oldukları söylenebilir. Beş katılımcının tüm çalışma hayatları boyunca sadece buldukları kuruluşta çalıştıkları (K-2, K-5, K-7, K-8, K-9), üç katılımcının birden fazla farklı yerel basın-medya kuruluşunda çalıştıkları (K1, K-3, K-4), iki katılımcının (K-6, K-10) ise yerelde farklı kuruluş tecrübelerinin yanı sıra ulusal medya kuruluşlarında da çalıştığı belirlenmiştir. Üç katılımcının (K-4, K-6, K-9) Anadolu Ajansı üyesi bulunurken, beş katılımcının (K-3, K-5, K-7, K-9, K-10) İhlas Haber Ajansı üyesi bulunmaktadır. K-1 ise Demirören Haber Ajansı üyesi olduğunu belirtmiştir.

Tablo1. Kuruluşların baskı sayıları ve internet haber sitelerinin günlük ortalama görüntülenme sayıları

	K-1	K-2	K-3	K-4	K-5	K-6	K-7	K-8	K-9	K-10
Baskı sayıları	15 günde 1000 adet	günlük 1000 adet	günlük 600 adet	15 günde 400	günlük 1500	15 günde 500	günlük 150	günlük 500	günlük 600	günlük 750
Haber sitesi günlük ortalama görüntülenme sayısı	7 bin	15-20 bin	30-35 bin	15-20 bin	40-60 bin	15-20 bin	2 bin	4 bin	2 bin 500	30-40 bin

Geleneksel Yayıncılıktan Dijital Yayıncılığa Geçiş Süreci

Yöneltilen 2. soruda ise hem bünyesinde buldukları kuruluş özelinde hem de şahsi tecrübeleri, görüşleri çerçevesinde geleneksel yayıncılıktan dijital yayıncılığa geçiş süreçlerini anlatmaları istenmiştir. Sorunun ilk kısmında kişilerden, haber toplama ve hazırlama, basılı gazetelerin hazırlanış süreçleri, haberlerin nicelik ve niteliklerinde yaşanan değişimler, erişilen kişi sayılarındaki değişimler gibi pek çok farklı faktör ekseninde bu süreçte yaşadıkları ve sürecin olumlu etkilerinin değerlendirilmesi istenmiştir.

Bu geçiş süreci habercilikte haber toplama, hazırlama ve sunma süreçlerinde pek çok kolaylık sağlamanın yanında yerel medya kuruluşlarında bir uyum sürecini de beraberinde getirmiştir. Özellikle K-3, K-4, K-8 ve K-10'un belirttiği üzere yeni teknolojilere uyum sağlama süreci zor olmuş, yetişmiş ve kalifiye personel bulmanın zorluklarına değinilmiştir. Bu sürece uyum sağlayamayan, yeni teknolojilere ayak uyduramayan ve bu nedenle sektörden ayrılmak durumunda kalan gazeteler ve gazeteciler olmuştur. Ayrıca önemli bir çıktı olarak basılı gazetenin, izleyici ve okuyucuların talep, beklenti ve kullanım alışkanlıkları neticesinde ilerleyen süreçte tamamen ortadan kalkacağı görüşü de ortaya çıkmıştır. Teknolojik gelişmelerin ve yayıncılık anlayışının dijitalleşmesinin olumlu taraflarında ise erişilebilen kişi sayılarındaki artış öne çıkmıştır. Üç katılımcı (K-1, K-4, K-10) bu konuda görüş belirtmiş, basılı gazetenin ulaşabileceği kişi sayısının, basılan gazete sayısının en fazla birkaç katı olabileceğini; internet haberciliği aracılığıyla bu sayının kat kat fazla olarak gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Ayrıca kitlelere anlık ulaşım imkânı ve öncesine göre bilgiye ulaşım kolaylığı da bu sürecin olumlu etkileri arasındadır.

Dijital Yayıncılığın Olumsuz Yönleri

Katılımcılara yöneltilen 2. sorunun devamında ise geleneksel yayıncılıktan dijital yayıncılığa geçiş süreçlerinin olumsuz yönleri, eksileri sorulmuştur. Bu noktada K-6'nın vurguladığı, temel haber yazma kurallarının göz ardı edilmesi ve bunun neticesinde haber dilinde yaşanan bozulma öne çıkan bir husustur. Okuyucunun beklentilerini de işin içine katan K-10'un belirttiği üzere okuyucular günümüzde uzun haber metinleri yerine kısa ve öz cümlelerle bilgiye ulaşmak istemektedir. Ayrıca haberin bir an önce verilme kaygısıyla ve sonradan düzeltme imkânı bulunması nedeniyle haber yazımına gösterilen özenin azaldığı düşüncesi öne çıkmaktadır. Bunun dışında haberlerin toplanma ve hazırlanma aşamasında ortaya çıkan bir diğer sorun ise K-3 ve K-10'un belirttiği üzere haberlerin eskiye göre saha yerine masabaşında hazırlanmasıdır. Bu durumu "masabaşı haberciliği" olarak tanımlayan K-3'e göre bu durum muhabirlerin "tembelleşmesine" de yol açan bir sorundur. K-6'nın belirttiği "nitelikli muhabir yetişmemesi" durumu da önem taşımaktadır. Başka bir olumsuzluk ise K-3 ve K-9'un belirttiği, basılı gazetelerin internet haberciliği karşısında güncelliğini koruyamaması, basılı gazete okuyanların azalması gibi nedenlerle önemini yitirmesidir. Teknolojik gelişmelerin sektöre katılmayı kolaylaştırdığını belirten K-6'nın ifade ettiği "*sadece bir internet sitesi açarak gazete sahibi olabileceğini düşünen kişilerin bu işe girmesi*", K-8'in üzerinde durduğu haber çalınması sorunları da olumsuz yönlerden diğerleridir.

Haber Toplama ve Hazırlama Süreçlerinde Kullanılan Araçlar

Yöneltilen 3. soru, haber toplama ve yazma süreçlerinde kullandıkları cihazların tespit edilebilmesi amacıyla sorulmuştur. Ayrıca bu soruda en sık kullandıkları cihazı belirtmeleri istenmiştir.

Haber toplama, hazırlama ve düzenleme aşamalarında kullandıkları cihazları sorduğumuz katılımcıların tümü bu süreçler için akıllı telefon kullanıldığını belirtmiştir. Haber oluşturma süreçlerinde kullanılan diğer cihaz için: 9 katılımcı (K-1 hariç) dijital fotoğraf makinesi, 6 katılımcı (K-1, K-5, K-7, K-8, K-9, K-10) bilgisayar ve laptop, 4 katılımcı (K-2, K-4, K-6, K-10) video kamera, 3 katılımcı (K-1, K-3, K-5) tablet yanıtı vermiştir. Fotoğraf ve özellikle video çekimi sırasında titreşimi engelleyen, stabilizasyon sağlayan Osmo ve Gimbal ekipmanlarını ise 2 farklı katılımcı (K-2, K-4) kullandıklarını belirtmiştir. K-6 ise kuruluşunda canlı yayın imkânı sağlayan, canlı video aktarım cihazı olan Liveu Solo kullanıldığını ifade etmiştir. Haber hazırlama aşamalarında en sık kullanılan cihaz sorusuna ise katılımcıların

dokuzu tarafından (K-7 hariç) akıllı telefon yanıtı verilmiştir. Akıllı telefonlar, sesli ve görüntülü şekilde görüşme yapabilme; çeşitli yazışma programları sayesinde yazılı, sesli ve görüntülü mesaj alıp gönderme; kablosuz olarak internete bağlanabilme; kaliteli fotoğraf ve video çekebilme; video ve fotoğraf düzenleme, ses kaydı alma, gazetecilik için elzem uygulamaları barındırma gibi pek çok imkân ve avantaja sahiptir. K-10'un "...*bu süreçler artık yüzde seksen oranında akıllı telefonlar üzerinden yürütülüyor...*" şeklinde belirttiği üzere günümüzde habercilik süreçlerinin büyük kısmının akıllı telefonlar üzerinden yürütüldüğü sonucuna varmak, bu görüşmelerin neticesinde mümkün olarak görünmektedir.

Haber Toplama ve Hazırlama Süreçlerinde Kullanılan Yazılımlar

Yöneltilen 4. soruda, haber hazırlama süreçlerinde kullandıkları yazılımları öğrenmek amaçlanmıştır. Katılımcılara yöneltilen bu soruda en çok kullanılan yazılım, 9 katılımcının (K-7 hariç) kullandığını belirttiği, fotoğraf düzenleme yazılımı olan Adobe Photoshop olmuştur. Sonraki en sık kullanılan program ise masaüstü yayıncılık yazılımı olan, 4 katılımcının (K-5, K-8, K-9, K-10) kullandıklarını söylediği Adobe Indesign'dır. Bunlar dışında 2 katılımcı (K-3, K-7) Adobe Photoshop gibi görsel düzenleme yazılımı olan Corel Draw kullandıklarını belirtirken; sadece birer katılımcı tarafından dile getirilen diğer yazılımlar ise Microsoft Word (K-1), Quarkxpress (K-2), Canva Pro (K-6), Vmix (K-6) ve Adobe Illustrator (K-10) şeklinde olmuştur. İnternet haber siteleri üzerinden haber giriş ve düzenlemeleri için kullandıkları yazılıma ise 3 katılımcı (K-8, K-9, K-10) Daktilo Haber Yazılımı kullandıkları cevabını vermişlerdir. K-6 ve K-7 internet sitelerine haber girişi için TE Bilişim yazılımını kullandıklarını belirtirken; K-3 ve K-4'ün cevabı CM News Haber yazılımı şeklinde olmuştur. K-5 bu işlem için Akıllı Medya Yazılım'ını kullandığını, K-2 ise kendi internet haber siteleri için kendi ihtiyaçları doğrultusunda tamamen özel olarak bir yazılım tasarlattıklarını belirtmiştir.

Yayın Organlarının Sosyal Medya Kullanımı

Tablo2. Kuruluşların sosyal medya takipçi sayıları

	K-1	K-2	K-3	K-4	K-5	K-6	K-7	K-8	K-9	K-10
Facebook	1700	189.600	84.000	23.168	148.101	70.825	1500	5400	116	56.000
Instagram	542	29.400	9004	22.900	14.300	31.300	295	1151	x	18.200
Twitter	x	7093	36	3073	1361	141	30	446	13	229

Sorulan 5. soruda öncelikle yayın organlarına ait sosyal medya hesaplarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Sahip oldukları sosyal medya hesapları sorulmuş, sonrasında bu hesaplar kontrol edilerek verilen bilgiler teyit edilmiş, hesapların güncel takipçi sayıları görüşme notları arasına eklenmiştir. Bu sosyal medya hesaplarından en sık kullanılan mecra da belirlenmeye çalışılmıştır. Görüşme gerçekleştirilen yayın organlarının hepsinin Facebook hesaplarının olduğu tespit edilmiştir. K-9'un temsil ettiği yayın organı haricinde diğer tüm mecraların Instagram hesabı olduğu; K-1 dışında tüm kuruluşların Twitter hesabı olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların hepsi en aktif kullandıkları sosyal medya mecrasını Facebook olarak belirtmiştir. Katılımcıların görüşleri, paylaşılan haber ve takipçi sayıları göz önünde bulundurulduğunda Aydın yerel medyası için haber paylaşımı noktasında Facebook önemli bir konumdadır. K-3'ün de bu durumu belirten *"...en çok etkileşim sağlayan, ortalama olarak %80 etkileşim sağlayan Facebook diyebilirim."* görüşleri bu durumu destekler niteliktedir. Bu mecralar dışında K-1, K-2, K-3 ve K-4 Whatsapp uygulamasını da haber yayma, duyurma noktasında kullandığını belirtmişlerdir. K-3 ve K-4 Whatsapp kullanımını kullanıcıların belirli özelliklerine göre oluşturulmuş 5-6 grup vasıtasıyla toplamda birkaç yüz kişiye ulaşacak şekilde yapıldığını belirtirken; K-2 ise yine kullanıcıların belirli özelliklerine göre oluşturulmuş gruplar vasıtasıyla 2-3 bin kişiye ulaşacak şekilde yapıldığını belirtmiştir. K-1 ise Whatsapp kullanarak haber ulaştırdıkları kişi sayısını 10 bin kişi olarak belirtmiştir. Whatsapp'ı bir haber paylaşma mecrası olarak kullandığını belirten bu dört katılımcı da bu paylaşımlarında haber içeriğine, sayısına ve sıklığına dikkat ettiklerini vurgulamışlardır. Takipçi sayılarından ve haber paylaşım sayılarından yapabileceğimiz bir çıkarım olarak, çeşitli sosyal medya hesaplarını aktif olarak kullanan yerel medya kuruluşları olduğu gibi, sosyal medya hesabı bulunan ancak bunu fazla önemsemeyen yerel medya kuruluşları da vardır.

Yöneltilen 6. soruda sosyal medya hesaplarından yaptıkları paylaşımlarda nelere dikkat ettikleri, ne şekilde, ne sıklıkta paylaşım yaptıkları, sosyal medya mecraları için özgün içerikler üretip üretmedikleri soruları yöneltilmiştir. Takipçilerin talep ve dikkat ettikleri hususlara uygun paylaşım yapıp yapmadıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Burada alınan yanıtlar ilgili sosyal medya hesapları incelenerek verilen bilgiler teyit edilmiştir.

K-7'nin yayın organı dışında tüm yayın organları en az iki sosyal medya mecrası üzerinden düzenli haber paylaşımı yapmaktadır. Bu noktada görüşmelerde vurgulanan ve takipçi sayıları, paylaşım sıklığı ve sayılarıyla da teyit edilebilen, ön plana çıkan sosyal medya mecrası olarak Facebook tespit edilmiştir. Hem belirlenen takipçi sayıları (bkz. Tablo.2) hem

de görüşülen katılımcıların aktardığı: “*Ulusal haberler için Twitter daha öne çıkan bir mecra ancak yerel medya ve Aydın özelinde Twitter’ın haber takip açısından bir geçerliliği yok*” ve “*Aydın’da haber takibi noktasında Twitter takipçisi çok fazla değil, bu mecradan çok fazla bize dönüş olmuyor.*” (K-6) şeklindeki bilgiler sayesinde Twitter’ın geri planda kaldığı söylenebilir. Bu iki mecra dışında Instagram, görüşülen katılımcıların kullandıkları bir diğer sosyal medya olarak öne çıkmaktadır. Instagram paylaşımlarına özen gösteren K-6 Instagram’ın diğer mecralardan ayrılan bir yapısı olduğunu, “*...Instagram’da haberlerimiz dışında sahadan takipçilerimiz veya farklı kişilerden gelen kaza veya ilginç görüntüleri de paylaşarak Instagram’a özel bir içerik oluşturmaya çalışıyoruz. Çünkü Instagram’da olaylar biraz daha sıcaklığı sıcaklığına takip ediliyor ayrıca Instagram fotoğraf ve haber içeriklerine göre video görüntüleri daha ön plana çıkaran bir yapıya sahip özellikle “reels” ve “hikayeler” kısımlarında...*” şeklinde açıklamaktadır. Haber paylaşımı, etkileşimin ve takipçi sayılarının artırılması noktasında vurgulanması gereken farklı bir sosyal medya kullanımını ise K-3, “*Kendi sayfamızı takip edenler dışında Aydın özelinde kurulmuş çeşitli haber grupları da var başkaları tarafından oluşturulan ki bu grupların bazılarının takipçi sayıları 35 bini bulmaktadır. Bu gruplarda da haberlerimizi paylaşıyoruz.*” şeklinde açıklamaktadır.

Tablo3. Kuruluşların sosyal medya paylaşım sıklığı

	K-1	K-2	K-3	K-4	K-5	K-6	K-7	K-8	K-9	K-10
Facebook	10-12	40-50	40-50	40-50	ort. 50	20-30	x	6-8	ort. 15	30-40
Twitter	x	20-25	15-20	12-13	ort.50	x	x	6-8	ort. 15	x
Instagram	x	20-25	10-20	12-13	ort. 5	20-30	x	x	x	10-15

Teknolojik Gelişmelerin Yayıncılık Sektörüne Etkileri

7. soruda teknolojik gelişmelerin yayıncılık sektöründe nasıl değişimlere yol açtığı sorulmuştur. Bu bağlamda öncelikle olumlu olarak değerlendirdikleri değişimleri belirtmeleri istenmiştir. Yedi katılımcı (K-2, K-3, K-5, K-6, K-8, K-9, K-10) erişilen kişi sayısındaki artışa vurgu yapmıştır. K-2’nin üzerinde durduğu teknolojik gelişmeler daha ucuz ve erişimi arttıran yeni mecralar sağlaması açısından olumlu bir etkiye sahip olmuştur. Bu etkinin açıklanması açısından K-6’nın belirttiği “*Biz 15 günde bir 500 tane gazete basıyoruz bu gazetenin hepsini dağıtsak, her gazeteyi de 2 kişi okusa bile, 1 milyondan fazla nüfuslu Aydın’da ulaşabildiğimiz kişi sayısı toplamda 1000 oluyor, yani Aydın’ın binde birine ancak ulaşıyor. Teknolojik gelişmeler sayesinde ben şu an tek bir haberimin 20-30 bin kişi tarafından okunmasını*

sağlayabiliyorum yani Aydın'ın yüzde ikisine, üçüne erişebiliyorum.” görüşü önemlidir. Ayrıca beş farklı katılımcının (K-2, K-3, K-5, K-9, K-10) üzerinde durduğu, teknolojik gelişmeler sayesinde mecralarının yerellikten çıkarak ulusal bazda takip edilebilir hale gelmesi de vurgulanması gereken bir diğer noktadır. Katılımcı 10'un belirttiği: “Erişebildiğimiz okuyucu kapasitesi arttı, bizim okuyucularımızın %50'si Aydın'dan, %50'si başta İzmir, Ankara, Konya, İstanbul olmak üzere farklı illerden oluşmaktadır.” bu durumu belirten önemli bir ifadedir. Hatta K-2 ve K-9'un ifade ettiği şekilde, teknolojik gelişmeler yerel basının farklı ülkelerden bile erişilebilir olmasını sağlamıştır. Bunlar dışında öne çıkan bir diğer nokta ise haber hazırlama süreçlerinin kolaylaşması ve hız kazanmasıdır. Dört farklı katılımcının (K-4, K-7, K-9, K-10) vurguladığı bu hususta K-4'ün bu durumu açıklayan ve örneklendiren ifadeleri önemlidir: “...önceden bir haberin canlı yayını yapabilmek için son derece pahalı canlı yayın araçlarına ve ekiplerine ihtiyaç vardı. Günümüzde ise akıllı telefon boyutlarında bir cihazı video kameramıza bağlayarak kablosuz internet teknolojisi sayesinde çok kolay ve ucuz bir şekilde canlı yayın yapıyoruz. Bu gibi teknolojik gelişmeler sektöre çok büyük faydalar, kolaylıklar sağladı.”. Son olarak K-3'ün, erişim ve etki alanının genişlemesi hususunda belirttiği: “...bu gelişmelerle birlikte bazı sorunların çözümü noktasında ilgili mercilere ulaşmada kolaylıklar sağladı. Örneğin yaptığımız, Twitter'da ilgili kişi ya da kurumları etiketleyerek paylaştığımız haberlerle ilgili çok hızlı, umulmadık tepki ve dönüşler aldığımız oldu. Altyapı sorununu gündeme getirdiğimiz bir haberimize etiketlediğimiz bir resmi kurum o sorunun tüm çözüm aşamaları ve yapılanlar hakkında bize geri dönüşler sağladı mesela. Bunlar bu teknolojik gelişmelerin getirdikleri.” görüş de teknolojik gelişmelerin olumlu etkileri noktasında önem taşımaktadır.

Yöneltilen 7. sorunun ikinci kısmında ise teknolojik gelişmelerin beraberinde getirdiği veya yol açtığı olumsuz durumlar belirlenmeye çalışılmıştır. Bu konuda öne çıkan ilk başlık, K-1, K-3 ve K-8'in belirttiği haber içeriklerinde yaşanan nitelik kaybı olmuştur. Bu duruma bağlı olarak K-2'nin belirttiği üzere haber içerik ve konularında da bir değişim yaşanmış, okuyucular daha kitlesel ve genel haberlere rağbet göstermeye başlamıştır. Ayrıca K-9'un ifadesine göre haber içerikleri yerellikten uzaklaşmıştır. İçeriklerle ilgili K-8'in ifade ettiği hazırlanan haber metinlerindeki detayların azalması bir anlamda okuyucuların beklentileri ve haber okuma alışkanlıklarıyla da doğru orantılı olarak şekillenmektedir. Bunun dışında bir diğer olumsuz yön ise dört katılımcının (K-1, K2, K-3, K-4) belirttiği muhabirlik süreçlerinin sahadan uzaklaşarak, haberlerin daha çok masabaşından hazırlanması şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu durumu açıklayan K-4'ün “...Aydın'da ilçeler dahil olmak üzere vasıflı, vasıfsız

70'ten fazla basın kuruluşu vardır ancak sahada aktif çalışan muhabir sayısı 20-25'ten fazla değildir." görüşü önemlidir. Ayrıca K-2'nin "Artık haberi bulan, ulaştıran değil de haberi gelen bilgiler doğrultusunda masa başında oluşturan bir anlayış oluştu meslekte." ifadeleri de bu durumu açıklar niteliktedir. Teknolojik gelişmelerin olumsuz taraflarından bir diğeri ise üç katılımcı (K-4, K-5, K-7) tarafından belirtilen, gelişen teknolojik imkânlar sayesinde sadece bir internet sitesi oluşturarak, herhangi bir muhabir veya başka çalışanı bulunmayan, mesleki yeterlilik noktasında da şüphe uyandıracak kişilerin mesleğe kolayca dâhil olabilmesi olarak ortaya çıkmıştır.

Sosyal Medyanın Yayıncılık Sektörüne Etkileri

Yönetilen 8. soruyla sosyal medyanın yayıncılık sektörüne etkileri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda öncelikle sosyal medyanın yayıncılık sektörüne olan faydalı, olumlu etkileri üzerinde durulmuştur. Öne çıkan ilk nokta sosyal medya sayesinde haber sitelerine olan erişim sayılarındaki artıştır. Yedi katılımcının (K-3, K-5, K-6, K-7, K-8, K-9, K-10) belirttiği, haber sitelerine erişim noktasında sosyal medyanın önemi ve etkisi oldukça fazladır. K-3 haber sitelerinin günlük ortalama ziyaretçi sayısı olan 35 bin kişinin %80 gibi çok büyük bir oranının sosyal medya üzerinden sitelerine erişim sağladığını belirtmiştir. Bu hususa destek veren diğer bir bilgi ise K-6'nın belirttiği: "...%70'lik okuyucu kitlemiz ise Facebook üzerinden sitemize ulaşım sağlıyor, Facebook bizim sitemizin okunma sayısını çok fazla destekliyor." ifadesidir. Sosyal medya üzerinden haber takibi noktasında belirtilen bu yüksek oranlara ek olarak yine K-6'nın vurguladığı: "...bazıları için haber takibi sadece sosyal medya üzerinden gerçekleşiyor, bu nedenle internet siteleri üzerinden yapılan habercilik de belki bundan 10 yıl sonra 'geleneksel yayıncılık' kapsamına alınıp bir kenara itilebilir. Artık habercilik neredeyse tamamen sosyal medyaya dönüyor." görüşü de önemlidir. Bu noktaya destek veren bir diğer görüş ise K-2'nin yaptığı öngörüdür: "Dijitalleşme sürecinde şöyle bir seyir gerçekleşti: öncelikle internet sitemiz üzerinden yaşanan erişim, günümüzde sosyal medya mecralarına kayma eğiliminde. Hatta benim öngörüm belki bir süre sonra internet sitelerine de ihtiyaç kalmayacak. Siteler bir referans noktası olarak kalacak belki ama ağırlık sosyal medya üzerinde olacak.". Sosyal medya üzerinden haber takibi konusunda K-8'in "Özellikle yeni nesil arama motoru üzerinden veya internet adresi girerek haber sitemize giriş yapmıyor, sosyal medya üzerinden haber takip ediyor ve ilgisini çeken haber olursa sosyal medya aracılığıyla sitemize erişim sağlıyor." görüşü önem taşımaktadır.

Sosyal medyanın olumlu yönlerinden bir diğeri dört katılımcının (K-3, K-4, K-6, K10) dile getirdiği okuyucu ile etkileşimin artmasıdır. K-3'ün: *“Yaptığımız bir haber altına yapılan yorumlar çok farklı şekilde gelişebiliyor ki bazen bu yorumlar bile bir haber konusu olabiliyor. Ayrıca bu yorumlar içeriğin zenginleşmesine de katkı sağlıyor.”* görüşü bu açıdan önemlidir.

Bir diğeri avantaj ise haber ve içerik hazırlama süreçlerinin kolaylaştırıcı etkisi olarak öne çıkmıştır. K-1'in ifade ettiği: *“Önceden bir parti il başkanı veya bir yerel yönetici ile yüz yüze iletişim kurup veya telefonla ulaşıp çeşitli konularda bilgi alır ya da fikir sorardık. Bu tarz yerel yöneticilerin de Facebook, Twitter gibi sosyal medya hesapları var ve pek çok şeyi oradan paylaşıyorlar. Biz de bu bilgileri alarak haberleştirebiliyoruz.”* ve K-10'un belirttiği: *“Sosyal medyada yapılan paylaşımlar, yaşanan gelişmeleri takip ederek anında oradan bir haber çıkarabiliyorsunuz”* ifadeleri bu durumu açıklayan görüşlerdir. Ayrıca haber hazırlama sürecinde ihtiyaç duyulan materyallere erişim imkânının artması ve ulaşım kolaylığı noktasında sosyal medyanın sunduğu avantajları K-4, *“Önceden hem haber alma süresi çok uzundu hem de haberlerle ilgili elde edebildiğimiz görüntü çok azdı. Günümüzde özellikle akıllı telefonlar ve sosyal medya sayesinde bir trafik kazasının bile oluş anı ve hemen sonrası anında kaydedilebiliyor hatta canlı yayınlanabiliyor ki bu etkileşimi de arttıran bir durum.”* şeklinde dile getirmiştir.

Yöneltilen 8. sorunun ikinci kısmında ise sosyal medyanın yayıncılık sektörüne olan olumsuz etkileri üzerinde durulmuştur. Beş katılımcı tarafından (K-3, K-5, K-6, K-9, K-10) sosyal medyanın yol açtığı bilgi kirliliği ve dezenformasyon üzerinde durulmuştur. Bu olumsuzluğun çeşitli şekillerde yapıldığı belirtilmiştir. K-3'ün ifade ettiğine göre sosyal medya vasıtasıyla, haber dili kullanılarak, özel hayata müdahale hatta iftiraya varan boyutlarda yapılan paylaşımlar meslekte itibar kaybına yol açmaktadır. Bunun dışında yasal denetimin olmadığını, bilgi ve haber paylaşımının kolaylıkla yapılabildiğini belirten K-5 bu durumun bilgi kirliliğine yol açtığını vurgulamaktadır. Bu konuyu destekleyen bir diğeri görüş ise K-9'un *“...herhangi biri Facebook veya Twitter üzerinden hesap açarak, hiçbir künye bilgisi olmadan, yasal yükümlülük ve maddi külfet altına girmeden, kendisini haberci ilan ederek basın toplantılarına dahi katılabiliyor ve bu hesaplar üzerinden paylaşımlar yapabiliyor...Bu durum yerelde vasıflı olarak gazetecilik yapanları çok olumsuz etkiliyor.”* şeklindeki ifadelerinde ve K-10'un *“Aydın'da gazeteci olmayan ancak gazeteci gibi davranan çok fazla sosyal medya hesabı var. Gazetecilikle ilgileri yok ama bir gazeteciymiş gibi davranan, insanların gönderdikleri bilgileri paylaşan sosyal medya hesapları var.”* ifadelerinde görülebilmektedir.

Bunlar dışında K-6'nın üzerinde durduğu bilinçli şekilde yanlış bilgi yaymak, dezenformasyon yapmak için açılan veya var olan medya kuruluşlarını taklit eden sosyal medya hesapları da başka bir olumsuz yön olarak öne çıkmıştır. Yine K-6 tarafından dile getirilen, belli bir kişiye veya anonim olan bir sosyal medya hesabına ait paylaşımların, takipçi ve okuyucular tarafından haber olmadığı halde haber şeklinde algılanması, haber olarak kabul edilmesi de habercilik açısından sorunlu bir duruma işaret etmektedir. Ayrıca K-6'nın, *“Ben kendi mecralarımızda yaptığımız paylaşımların beğeni sayılarını, yorumlarını dikkatle takip etmeye oralardan çıkarımlar yapmaya çalışırım, buralardan da vardığım bir sonuç bu, okur haber kaynaklarını ayırt etmekle genellikle uğraşmıyor.”* şeklinde belirttiği, okuyucunun “haber kaynaklarını ayırt etmekle uğraşmama” durumunun da yukarıda belirtilen hususla ilgili olduğu düşünülebilir.

Yerel Medyayı İyileştirmek İçin Yapılması Gerekenler

Yerel medyanın iyileştirilmesi adına yapılacak çalışmaların ve atılacak adımların belirlenebilmesi için yöneltilen 9. soru ile yerel medya kuruluşlarına meslekleriyle ilgili donanım, ekipman ve malzemelerde herhangi bir indirim veya vergi muafiyeti şeklinde bir destek olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Sorunun devamında ise bu şekilde bir maddi destek veya muafiyet olmaması durumunda böyle bir düzenlemeye ihtiyaç olup olmadığı; ihtiyaç ise hangi ekipman, donanım ve malzemelerin bu kapsama alınmasını istedikleri sorulmuştur. Yerel basın ve medya kuruluşları için çeşitli yazılım, donanım, ekipman ve sarf malzeme kalemlerinin herhangi birinde devlet tarafından herhangi bir destek veya indirim bulunmadığını dile getiren sekiz katılımcı (K-1, K-3, K-4, K-5, K-7, K-8, K-9, K-10) bu tarz bir düzenlemenin yapılması gerektiğini dile getirmişlerdir. Yapılacak bu tarz bir düzenleme kapsamına alınması gereken kalemlerden, altı katılımcı (K-1, K-3, K-4, K-8, K-9, K-10) tarafından en çok dile getirilen, bilgisayar ve laptop olmuştur. Bunu dört katılımcının (K-1, K-8, K-9, K-10) belirttiği dijital fotoğraf makinesi ve yine dört katılımcının (K-5, K-7, K-9, K-10) belirttiği kâğıt desteği izlemiştir. Bunlar dışında üç katılımcı (K-5, K-9, K-10) tarafından belirtilen bir husus ise yerel basın ve medya kuruluşlarına vergi indirim ve muafiyetlerinin sağlanabileceğidir. İki katılımcı (K-4 ve K-10) video kamera ve K-8 de kullanılan çeşitli yazılımlar için de bir indirim veya muafiyet düzenlemesi gerektiğini belirtmiştir.

İki katılımcı (K-2 ve K-6) bu şekilde bir indirim ve muafiyet içeren bir düzenlemeye ihtiyaç olmadığını belirtmişlerdir. K-2'ye göre cihaz ve ekipmandan ziyade mesleki yeterliliğin artırılması gerekmektedir. Bu hususu vurgulayan, *“Günümüz teknolojik şartlarında bence*

cihaz ve ekipman ihtiyacını bir şekilde karşılayabilirler...Sadece akıllı telefonla bile güzel işler yapılabiliyor. Ancak mesleki anlamda niteliği arttıracak yatırımlara çok ihtiyaç var.” ifadeleri önemlidir. Aynı şekilde bu tarz bir desteğe ihtiyaç olmadığını dile getiren K-6’nın “Bence gazeteci nitelikli veya gazeteyi kuran kişi ya da kişiler nitelikli bir ekip oluşturup, nitelikli bir gazete çıkarabiliyorsa, zaten elinde yeterli ekonomik bir güç vardır... İşverenin de indirim ya da muafiyetten medet umacak durumda olmaması gerekir, eğer indirimden medet umacak durumdaysa da bu işi yapmaması, işveren olmaması gerekir.” şeklindeki fikirleri bu hususun açıklanması açısından vurgulanmalıdır. Bunun dışında nitelikli personel açığının giderilmesi ve iletişim fakültesi mezunlarının yerel medyada çalışmasının özendirilmesi noktasında K-4’ün belirttiği: “...mesleğe yeni insanların kazandırılması için çeşitli teşvik sistemleri getirilebilir, örneğin yerel medyada çalışacak stajyerler için. Yerel medyada staj yapan bir gazetecilik bölümü öğrencisine -öğrencinin çalıştığı kuruma değil direkt öğrenciye- burs şeklinde bir ödeme yapılabilir. Çok yüksek rakamlara da gerek yok, burada amaç mesleği sevdirmek olmalıdır. Bu tarz bir düzenleme hem yerel basını maddi külfet altına sokmaz hem de mesleğe başlama noktasında öğrenciler için bir motivasyon yaratır” hususu bir çözüm önerisi olarak önemlidir.

Yerel Medyanın Başlıca Sorunları

Yöneltilen 10. ve son soruda ise yerel basın ve medya kuruluşlarının başlıca sorunları belirlenmeye çalışılmıştır. Öncelikle altı katılımcının (K-1, K-3, K-4, K-6, K-8, K-10) üzerinde durduğu kalifiye muhabir ve personel eksikliği sorunu öne çıkmıştır. Bu sorunun temelini K-4, maddi sıkıntılar nedeniyle yeterli sayıda muhabir istihdam edilememesine bağlamaktadır. Bunun sonucu olarak da K-3’ün dile getirdiği “şablon şeklinde, masabaşında haber üreten, özel haber üretemeyen bir muhabir profili” yerel medyada şekillenmiştir. Aynı konu hakkında K-6’nın verdiği “Gazetecilikte usta-çırak ilişkisi çok önemlidir. Ustalar yanlarına çırak almıyorsa veya yanına çırak alacak usta yoksa nitelikli muhabir yetişmesi de mümkün değildir” bilgisi önemlidir. Bu konuyu özellikle vurgulayan ve temel sorun olarak bu konuyu dile getiren K-10’un “Savaşlar ordu ile kazanılır, nitelikli eleman olmadıktan sonra dünyanın en büyük silahlarına sahip olsanız da bir şey yapamazsınız. Kaliteli, nitelikli, haberin ne olduğunu bilen personel bizim en büyük ihtiyacımızdır” sözleri konunun önemini vurgulanması hususunda öne çıkmaktadır.

Gazeteciliğin bir meslek yasaının ve odasının olmaması üç katılımcı (K-1, K-2, K-4) tarafından dile getirilen diğer bir sorundur. Bu noktada K-1’in dile getirdiği meslek odasının

olmaması, dernek statüsünde bulunan cemiyetlerin tek yaptırımının, cemiyetten ihraç olması durumunun vurgulanması gerekmektedir. Bu soruna paralel olarak, yedi katılımcı (K-1 K-2, K-4, K-5, K-7, K-9, K-10) tarafından dile getirilen, teknolojik gelişmeler ve sosyal medya ile ortaya çıkan bir sorun ise internet sitesi kurmanın, sosyal medya hesabı açmanın son derece kolay olması, bu mecraların bir haber kanalı olarak kullanılmasıdır. Bu durumu K-2, *“meslekle alakası olmayan kişilerce çok fazla istismar edilmesi”* şeklinde tanımlamaktadır. K-7'nin *“Künyesi, adresi olmayan; kurucusu, çalışanı belli olmayan haber siteleri de bu sorunun başka bir boyutunu oluşturmaktadır”* sözleri bu durumu açıklayan bir başka ifadedir. Bu konu üzerinde duran K-4'ün *“...sosyal medyanın getirdiği bir diğer sorun ise herhangi bir internet haber sitesi bile kurmadan, sadece sosyal medya üzerinden, örneğin adında 'haber' ibaresi geçen Facebook sayfası açarak paylaşım yapan, gazetecilik yaptığını zanneden kişi veya hesapların olmasıdır. Maalesef bu tarz hesapları destekleyen siyasiler de var. Bu durumun kontrolü hiçbir şekilde yapılmıyor”* ifadeleri de bu sorunun denetlenmemesi hususunu öne çıkarması açısından önemlidir.

K-4'ün belirttiği, yerel medya organlarının rekabetin ötesinde, çatışmaya varacak ölçüde karşı karşıya gelmesi; gazeteciliği ikinci plana atarak, siyasi parti ya da görüşlerin güdümünde hareket etmesi, gazeteciliği bir anlamda geriye götüren, başka bir sorun olarak gündeme gelmiştir.

Üç katılımcının (K-1, K-3, K-5) dile getirdiği bir diğer sorun ise vergi oranlarının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Basılı gazetenin maliyetinin çok yüksek olduğu ve maddi açıdan büyük bir külfet getirdiği de üç katılımcı (K-3, K-8, K-9) tarafından dile getirilen bir başka sorundur.

Aydın özelinde olduğuna değinilen ve okuyucu açısından, K-8 tarafından dile getirilen, *“...okuyucu da yerel medyasına sahip çıkmalıdır...farklı bir il ile Aydın'ı kıyasladığımda oradaki okuyucunun veya ülkemizdeki farklı bölgelerdeki yerel medya okuyucusunun sahiplenici tutum sergilediğini görebiliyorum. Aydın özelinde böyle bir sahiplenme pek yok ve gazetelerin özgür olabilmesinin en büyük etkeni okuyucusunun sahip çıkmasıdır”* görüşü de önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çeşitli yardımlar, destekler veya BİK üzerinden elde edilecek resmi gelirler olmadan yerel medyanın yaşayabilmesinin önemli bir etkeni olarak okuyucu/izleyicisinin sahiplenmesinden geçtiği düşünülebilir. Bu noktada K-6'nın *“...Basılı gazeteler eğer kendi kendini döndüremiyorsa ortadan kalkması lazım. Bizim sektörde şöyle bir*

anlayış var, 'yerel basın yaşasın'. Yerel basın kendini idame ettiremiyorsa, sürekli desteklenerek ayakta kalıyorsa bence yaşamasin..." görüşünü de vurgulamak gerekir.

Bunlar dışında dile getirilen diğer sorunlar ise şunlardır:

Vasıflı gazeteler özelinde yasal denetim eksikliği ki bu sorunun paydaş vasıflı gazeteler arasında haksız rekabete yol açtığı dile getirilmiştir. (K-5)

Yerel yönetimlerin, belediyelerin kurdukları basın birimleri de başka bir sorun oluşturmaktadır. Bu birimlerin tanıtım ve reklam şeklinde hazırladıkları içeriklerin değiştirilmeden, kontrol edilmeden kullanılması yerel basın için bir sorundur. (K-5)

Dijitalleşme ile aboneliğin birlikte, doğru orantılı olarak gelişmemesi, yerel medya organlarının ürettikleri haberlerden para kazanamaması. (K-1)

Resmî kurumlardan haber toplama sürecinde bilgi almada yaşanan zorluklar, bu konuda yerel medyaya kolaylık sağlanmalıdır. (K-7)

Yerel medya için temel haber kaynağı olan, resmî kurumların yapacakları duyuruları veya haber olacak konuları gazetecilere vermek yerine kendi sosyal medya hesaplarından paylaşımları da bir sorundur. (K-8)

Sonuç

Yeni iletişim teknolojileri ulusal ölçekli medya kuruluşlarını etkilediği gibi yerel medya üzerinde de değiştirici ve dönüştürücü etkiler göstermiştir. Ulusal ölçekli medya kuruluşlarıyla kıyaslandığında yerel medyanın başta maddi olmak üzere pek çok konuda dezavantajlı konumda olduğu bilinmektedir. Günümüzün yeni iletişim teknolojileri olan akıllı mobil cihazlar, internet ve sosyal medya araçları öncelikle bu maddi yetersizliğin bir ölçüde kapatılmasına yardımcı olmaktadır. Geleneksel yayıncılık süreçleriyle maliyet açısından kıyaslandığında yeni teknolojiler, yerel medya açısından daha erişilebilir konumdadır. Bu teknolojiler aynı zamanda sektörde çalışanlar için pek çok kolaylığı da beraberinde getirmiş, önceye kıyasla iş yükünü oldukça azaltıcı bir etki göstermiştir.

Yeni teknolojilerin yerel medya kuruluşlarına sağladığı avantajlardan biri erişilebilen kişi sayılarında yaşanan artış şeklinde olmuştur. Bahsi geçen yeni teknolojiler sayesinde daha ucuz ve erişimin artmasına katkı sağlayan yeni mecralar ortaya çıkmıştır. Günümüzde

konvansiyonel olarak kabul edilebilecek basılı gazeteyi ele alarak bir değerlendirme yapıldığında, günlük bin adet baskı yapan bir gazeteyi dört kişinin okuduğu varsayıldığında ulaşılabilen en fazla kişi sayısı dört bin olurken; internet haber sitesi veya sosyal medya üzerinden yayın yapan bir kuruluşun erişebildiği kişi sayısı kat kat fazla olarak gerçekleşmektedir. Erişilen kişi sayısında yaşanan artışın ötesinde yeni teknolojiler sayesinde yerel medya sadece yerelden takip edilebilme durumundan sıyrılmış, ülke hatta dünya genelinde takip edilebilir bir konuma erişmiştir.

Her yeni teknolojinin beraberinde gelen uyum sürecinden yerel medya kuruluşları da etkilenmiş, bir adaptasyon süreci yaşanmıştır. Bu sürece uyum sağlayamadığı için meslekten ayrılan kişi ve kuruluşlar olduğu gibi yeterli sayıda ve kalifiye personel bulma noktasında problemler yaşanmıştır. Bu hususlar yeni teknolojilerin yerel medya özelinde yaşadığı olumsuz durumlara işaret etmektedir. Görüşmeler sırasında bilhassa vurgulanan akıllı telefon ve internet teknolojisinin beraberinde getirdiği, haber toplama ve hazırlama süreçlerine olan kolaylaştırıcı ve hızlandırıcı etkisi ise yeni teknolojilerin olumlu taraflarını ortaya koymaktadır. Yeni teknolojinin olumsuz bir etkisi olarak hazırlanan haber içeriklerinde nitelik kaybı yaşandığı dile getirilmiştir. Bu noktada hem haber hazırlayan profesyonellerde yaşanan nitelik kaybı hem de okuyucunun talep ve beklentilerinde yaşanan değişim rol oynamış gibi durmaktadır. Habercilik pratiklerinin dijitalleşmeyle birlikte sahadan uzaklaşarak haberlerin masabaşında hazırladığı bir sürece evrilmesi sonucunda hazırlanan haberlerde nitelik kaybı yaşandığına vurgu yapılmaktadır. Okuyucu/izleyicinin de beklentilerinin değişime uğradığı, uzun metinler ve çok ayrıntılı içeriklerin eskiye oranla fazla talep edilmediği de belirtilmelidir.

Teknolojik gelişmelerin sağladığı kolaylıklardan bazılarının yerel medya özelinde suistimal edildiği, gazetecilik mesleğiyle ilgili yeterli eğitim ve donanıma sahip olmayan kişi ya da kişilerin kurdukları internet siteleri veya açtıkları sosyal medya hesapları vasıtasıyla “gazetecilik” yapmaları çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak dezenformasyon ve bilgi kirliliği oluşmaktadır. Ayrıca maddi ve manevi çıkar amacı güdülerek bu faaliyetlerin yürütülmesi etik sorunlara yol açmakta ve meslekte itibar kaybına neden olmaktadır.

Sosyal medya yerel basın kuruluşlarının erişebildiği kişi sayılarının artması açısından oldukça önemlidir. Çalışmaya katılan kuruluşların hepsinin en az iki farklı sosyal medya aracında hesabı bulunmaktadır ve bu hesapların erişilen kişi sayılarına olan olumlu etkisi tüm katılımcılar tarafından vurgulanmıştır. Bazı katılımcıların sosyal medyayı internet haber

sitelerinin de önüne koyması, asıl mecraları olarak sosyal medyayı dile getirmeleri, sosyal medyanın günümüzde yerel yayıncılık açısından geldiği noktayı fark etmek adına önemlidir. Ayrıca yayıncılığın geldiği nokta açısından bazı katılımcıların belirttiği, basılı gazetelerin yakın zamanda ortadan kalkacağı düşüncesi önemlidir. Bu katılımcıların öngörüsü olarak çok da uzak olmayan bir gelecekte internet haber sitelerinin de konvansiyonel medya kapsamına girme ihtimali üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur. Yapılan görüşmeler neticesinde Aydın'da yerel basın kuruluşlarının paylaşım sıklığı ve takipçi sayıları göz önüne alındığında öncelikli sosyal medya mecrası Facebook olarak öne çıkmaktadır. İkinci mecra olarak ise Instagram ön plandadır. Hem yapılan görüşmeler hem de görüşme yapılan kuruluşların sosyal medya hesapları ve paylaşımları ile desteklenebilecek bir sonuç olarak haber ve siyaset takibinde ulusalda ön planda yer alan Twitter ise yerelde haber takibi noktasında oldukça geri planda kalmaktadır. Bunlar dışında sosyal medyanın sağladığı bir diğer avantaj ise paylaşım, beğeni, yorum gibi çeşitli özellikleri sayesinde etkileşimi artırıcı niteliğidir.

Sosyal medyanın genel olarak sorumlu tutulduğu bilgi kirliliği ve dezenformasyonun yayılması sorunu, yapılan görüşmeler neticesinde yerelde de bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Haber dili kullanılarak, haber şeklinde yapılan dezenformasyon ve yayılan yanlış bilgiler özellikle vurgulanması gereken hususlardır zira bu şekilde yapılan paylaşımların yerel medya ve basın tarafından yapılan paylaşımlardan ayırt edilememesi mesleki itibarını zedelenmesine yol açabilmektedir. Bunun dışında haber paylaşımı yapan ancak herhangi bir gerçek ya da tüzel kişi bilgisi bulunmayan yani anonim sosyal medya hesabı şeklinde oluşturulan veya var olan yerel bir medya organını birebir taklit edecek şekilde oluşturulan hesaplar vasıtasıyla yanlış ve yalan bilginin bilerek yayılmasına sağladığı kolaylık açısından da sosyal medya bir sorun teşkil etmektedir. Aynı şekilde teknolojik gelişmeler neticesinde oldukça kolay şekilde ve haber sitesi formatında anonim olarak oluşturulan mecralardan, doğruluğu kesin olmayan veya yanlış şekilde yapılan "sözde" habercilik faaliyetleri de başka bir soruna işaret etmektedir.

Yerel medya kuruluşlarının başlıca sorunları arasında geçmişte olduğu gibi günümüzde de maddi sıkıntılar gelmektedir. Artan baskı, boya ve kalıp maliyetleri nedeniyle basılı gazeteler, kuruluşları zarara uğratmakta, farklı yerlerden elde edilen gelirlerle basılı gazetelerin varlığı sürdürülmektedir. Ayrıca basılı gazeteyle olan talep her geçen dönemde daha da azalmaktadır. Görüşmelerde belirtildiği üzere basılı gazetenin yakın gelecekte artık çıkarılmayacağı öngörüsünde bulunmak olasıdır. Basılı gazete maliyeti son bulsa dahi yerel basın özelinde maddi sorunlar devam edecek gibi durmaktadır zira okuyucu/izleyiciler habere

herhangi bir bedel ödemedi ulaşıma imkânına sahiptir. Bu noktada yapılan görüşmelerde katılımcıların büyük çoğunluğu yerel gazetelerin çeşitli devlet destekleriyle (vergi indirimleri veya muafiyetleri, çeşitli ekipman ve donanımlarda indirimler vb.) yaşatılması gerektiğini vurgularken iki katılımcı bu şekilde bir destek olmaksızın yerelde medyanın varlığını sürdürmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Nitelikli çalışanlar, yeni teknolojilere adapte olmuş bir organizasyonla yerel medya kuruluşlarının kendi kendilerine yetecek bir yapıya sahip olabilecekleri söylenebilir. Bu noktada devlet tarafından öncelik ve destek verilecek bir husus olarak özellikle iletişim fakültesi mezunu genç bireylerin yerel medya kuruluşlarında çalışmasını teşvik edici ve özendirici programların oluşturulması düşünülebilir. Ayrıca yine devlet tarafından atılması beklenen bir diğer adım ise bir meslek yasası düzenlemesidir. Temel işlevi haber vermek olsa da basının halkı bilgilendirmek, kamuoyu oluşturmak, halk adına yöneticileri denetlemek gibi demokrasiye doğrudan etki ve katkısı olan görevleri de bulunmaktadır. Bu görevlerin eksiksiz ve etkin şekilde yerine getirilmesi ulusal düzeyde olduğu kadar yerel düzeyde de son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

Akçay, E. ve Tosyalı, H. (2022). “Drone gazeteciliği”. S. Özay (Ed.) ve S. Bayrakçı (Ed.), *Dijital çağda uzman gazetecilik*. Çizgi Kitabevi, 51-68.

Arvas, İ. S. (2019). “Dijital haberleşme çağında yerel basının karşılaştığı sorunlar”. *Erciyes İletişim Dergisi* , 6 (1): 97-110. <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.459851>

Atabek, Ü. (2003). “İletişim teknolojileri ve yerel medya için olanaklar” *Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya*. S. Alankuş (drl.). IPS İletişim Vakfı Yayınları.

Balle, F. ve Eymery, G. (1991). *Yeni medyalar*. (Çev. M. S. Şakiroğlu), İletişim Yayınları.

Basın İlan Kurumu. (2023, Ağustos 15).

<https://ilanbis.bik.gov.tr/Uygulamalar/AylikListe>

Baysal, H. & Karakulak, A. C. (2020). Yerel basında dijital haberciliğe dönüşüm süreci: Isparta yerel basın örneği. *The Association of Turkish and American Scholars* 454-471.

Bodur, F. (1996). *Yerel basında yönetim ve örgüt yapısı*. [Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi] Yök Ulusal Tez Merkezi.

Bülbül, Y. Ö. (2023). Dijitalleşmenin yerel gazetelere etkisi: İzmir ve Muş ili örnekleri [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi]. Yök Ulusal Tez Merkezi.

Chayko, M. (2018). *Süper bağlantılı internet, dijital medya & tekno - sosyal hayat*. (Çev. B. Bayındır, D. Yengin ve T. Bayrak), Der Yayınları.

Creswell, J. W. (2018). *Nitel araştırma yöntemleri*. Siyasal Kitabevi.

Çelikbaş, S. & Özsoy, S. (2022). Dijitalleşme sürecinde yerel medyanın sorunları: Bolu örneği. *SDÜ İfade* , 4 (1) , 1-33. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduifade/issue/711057/1032559>

Çevikel, T. (2013). “Türkiye’deki internet gazetelerinde kullanıcı katılımının işleyişi ve sınırlılıkları”. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 32: 1-21.

Dağ, H. ve Budak, E. (2022). “Teknolojik gelişmelerin habercilik pratikleri üzerine etkisi”. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 10(1): 359-402. <https://doi.org/10.19145/e-gifder.1010182>

Demirkent, N. (2007). “Türkiye’de yerel basına dair” Gezgin, S. (Ed.), *Türkiye’de yerel basın*. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 167-170.

Durna, T., Özarslan, Z., Emre, P. Ö. (2020). “Dijital çağda gazeteciliğin geleceği ve eğitimi”, *sayısal eşitsizlikler ve gazeteciliğin geleceği*. Z. Özarslan, T.Durna ve P.Ö. Emre (drl.). Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı Yayınları.

Engin, N. & Tunca, M. Z. (2023). Basında dijital dönüşüm süreci açısından Basın İlan Kurumu’nun önemine ilişkin nitel bir araştırma. *Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 54-74. <https://doi.org/10.55580/oguzhan.1302759>

Erdem, B.K. (2007). “Birbirinin çözümü olan iki sorun: yerel basında profesyonel kadro eksikliği ve iletişim fakültesi mezunlarının istihdam sorunu”. Gezgin, S. (Ed.), *Türkiye’de yerel basın*. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, (s. 211-241).

Erdoğan, İ. (1995). *Dünyanın çarpık düzeni uluslararası iletişim*. Kaynak Yayınlar.

Eren, B. (2015). “Twitter ve siyasal iletişim”. S. E. Karakulakoğlu ve Ö. Uğurlu (Ed.). *İletişim çalışmalarında dijital yaklaşımlar*. Heretik Basın Yayın.

Fuchs, C. (2020). *Sosyal medya eleştirel bir giriş*. (Çev. D. Saraçoğlu ve İ. Kalaycı), Nota Bene Yayınları.

Gaillard, P. (1991). *Gazetecilik*. (Çev. M. S. Şakiroğlu), İletişim Yayınları.

Gezgin, S. (2002). “Geleneksel basın ve internet gazeteciliği”. *İnternet çağında gazetecilik*. S. Yedig ve H. Akman (hzl.). Metis Yayın Yayınları.

Gezgin, S. (2007). *Türkiye’de yerel basın*. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

Güngör, N. (2022). *İletişim kuramlar yaklaşımlar*. Siyasal Kitabevi.

İrvan, S. (2014) (2023, Ağustos 15). “İnternet Gazeteciliğinde Fırsatlar Ve Tehditler. <https://www.yeniduzen.com/internet-gazeteciliginde-firsatlar-ve-tehditler-2981yy.htm>

İyigüngör, T. (2022). “Sanal gerçeklik ve haberi hissetmek: immersive gazetecilik”. S. Özey (Ed.) ve S. Bayrakçı (Ed.), *Dijital çağda uzman gazetecilik*. Çizgi Kitabevi, (s. 211-229).

Kara, T. (2013). *Sosyal medya endüstrisi*. Beta Basım Yayım.

Karaduman, M. (2002). “Haber almada interneti kullanma alışkanlıkları”. VIII. Türkiye’de İnternet Konferansı. 19-21 Aralık, İstanbul. https://www.academia.edu/23553603/HABER_ALMADA_İNTERNETİ_KULLANMA_ALIŞKANLIKLARI

Karaduman, M. (2018). “Değişen habercilik ve yeni gazetecilik türleri” *Current debates in public relations cultural and media studies*, E. Doğan, E. Geçgin (ed.). IJOPEC Publication.

Köseoğlu, A. (2022). *Yerel medyada dijitalleşme*. İksad Yayınevi.

Kurşun, A. K. (2007). “Yerel Basının Yerel Siyasi Katılıma Etkisi”. Gezgin, S. (Ed.), *Türkiye’de Yerel Basın*. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 375-383.

Kurtbaş, İ., Doğan, A., Göker, G. (2011). “Yerel medya sorunsalları ve sektör çalışanlarının sorunlara bakışları ‘Elâzığ ili örneği’”. *Erciyes İletişim Dergisi*, 1 (2): 20-41. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erciyesiletisim/issue/5861/77576>

Kuşay, Y. (2010). “Sosyal medyanın gücü ve uygulama örnekleri” *İkinci medya çağında internet*. F. Aydoğan ve A. Akyüz (drl.). Alfa Basım Yayım.

Nalcioğlu, U. B. (2007). “Türkiye’de yerel medya çalışanları, yerel medyanın sorunları ve çözüm önerileri”. Gezgin, S. (Ed.), *Türkiye’de yerel basın*. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, (s. 197-209).

Narin, B. (2017). *Gazetecilik 2.0 internet gazeteciliğinde hipermetinsellik*. Gece Kitaplığı.

Patton, M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. Pegem Akademi.

Punch, K. F. (2016). *Sosyal araştırmalara giriş nitel ve nicel yaklaşımlar* (Çev. D. Bayrak, H. B. Arslan ve Z. Akyüz). Siyasal Kitabevi.

Reuters Institute. (2023, Ağustos 15)

<https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/journalism-media-and-technology-trends-and-predictions-2022#menu>

Saka, E. (2017). “Dijital dönüşüm ve gazetecilik için yeni iş modelleri” E. Saka, V. Görgülü ve A. Sayan (Ed.). *Yeni medya çalışmaları iv dijitalleşen gazetecilik için yeni iş modelleri*. Taş Mektep Yayınları.

Schudson, M. (2022). *Gazetecilik neden önemli*. (Çev. G. Adaklı), Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı Yayınları.

Tekin, H. H. (2012). “Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme”. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3 (13): 101-116. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusosyoloji/issue/521/4777>

Temel, M., Korkmaz, A., Somuncu, B., Şilen, K. (2012). “Yerel medya çalışanlarının sosyo-demografik özellikleri ve sektör sorunlarına bakışı: Kayseri ve Nevşehir yerel medyasına yönelik alan araştırması”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (19): 125-157.

Toprak, A., Yıldırım, A., Aygül, E., Binark, M., Börekçi, S., Çomu, T. (2014). *Toplumsal paylaşım ağı Facebook: görülüyorum öyleyse varım*. Kalkedon Yayınları.

Türkoğlu, S. & Türkoğlu, H. S. (2018). Dijital yayıncılığa geçiş sürecinde gazetecilikte haber içeriğinin değişimi. 6. *Uluslararası Matbaa Teknolojileri Sempozyumu*. 577-592. <https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=577-592.pdf>

Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilir nitel bir araştırma tekniği: görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 24(24): 543-559. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kuey/issue/10372/126941>

Ulusoy, B. (2012). “Türkiye’de yerel basının sorunları ve çözüm önerileri”. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 0(18): 103-116. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuifd/issue/22890/244918>

Usluata, A. (1991). *İletişim*. İletişim Yayınları.

Van Der Haak, B., Parks, M. ve Castells, M. (2017). “Gazeteciliğin geleceği: ağ tabanlı gazetecilik”. H. Hülür ve C. Yaşın (Ed.) *Yeni medya geleceğın gazeteciliğı*. Ütopya Yayınevi.

Vural, A. M. (1999). *Yerel basın ve kamuoyu*. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınları.

Extended Abstract

Communication technologies have always been in a state of flux since the early ages of human history. In this manner, each technological development provides speed, convenience and an increase in the number of people reached in mass communication. In addition, thanks to these new technologies, interaction has reached a level that was not accessible before. At this point, the effect of social media should be especially emphasized. Social media channels have started to be used effectively in the field of press and media thanks to the opportunities they provide. In addition to mass media such as newspapers, magazines and television, it stands out as new media that are used daily and actively. These new channels are used in the execution of traditional journalism processes as well as personal sharing. On the other hand, it is a fact that it causes some negativities such as disinformation, information pollution and ethical violations. Both national and local press and media organizations use communication technologies. However, compared to the national press, local press and media organizations are far behind in many areas, above all financially. It is thought that some of the disadvantageous situations that local media have challenged can be eliminated by digitalization, the internet, social media and especially computer technologies.

Observing the positive and negative effects of technological developments in mobile technologies and the internet on costs is one of the prime purposes of this research. The study has also examined how the local press, and their employees can use the advantages such as speed and mobility provided by social media. Also, the benefits and harms of these technological improvements are identified in the survey. In the study, firstly, the function, significance, primary challenges, and main solutions to these challenges of local press are elucidated. Furthermore, the concepts of new communication technologies and digital journalism are expounded upon. The final section encompasses the research itself. Semi-structured and open-ended questions, and an in-depth interview method, which is a qualitative research method, were used in the study, which aims to determine the advantages and disadvantages of new communication technologies in addition to determining the positive and negative experiences that local press may encounter in the processes of digitalization and transition to the internet environment. In criterion sampling, people, who have the problem that is the object of the survey, are interviewed. Since there was no similar study before, the study was carried out based on Aydın province. Thus, in the research sample, there are the local press and media members in Aydın. In this context, the publishers or editors-in-chief of 10 press-media organizations which are both periodicals and internet newspapers, published in Aydın

and included in the Aydın Periodicals List of the Press Advertisement Agency, were interviewed. The responses were evaluated based on their relevance and significance. In the findings section, they were categorized and analyzed using the Descriptive Analysis method, considering their thematic relevance. Within the scope of the study, it has been found that communication technologies led to increases in the number of people who can access local media. All of the organizations participating in the study have accounts on at least two different social media tools, and the positive effect of these accounts on the number of people reached was emphasized by all participants. It is important for some participants to put social media in front of internet news sites and to express social media as their main channel, in order to realize the point that social media has reached in terms of local broadcasting today. In addition, in terms of the point that publishing has reached, the thought that printed newspapers will disappear in the near future is important. As these participants predict, the possibility of internet news sites to be covered by conventional media in the not too distant future should be considered. As a result of the interviews, Facebook stands out as the primary social media channel, considering the frequency of sharing and the number of followers of local press organizations in Aydın. As the second medium, Instagram is at the forefront. Furthermore, it has detained that news gathering and dissemination processes have become easier, and the accessible area has expanded. It has shown that interaction has increased thanks to internet journalism and particularly social media. Another negative situation that arises within the scope of the study is that some of the conveniences provided by technological developments are abused in the local media, and the so-called journalism of the person or people who do not have sufficient education and equipment related to the profession of journalism through the websites they set up or the social media accounts they open causes various problems. The effect of new technologies on the increase and spread of information pollution and disinformation has also emerged as negative results obtained within the scope of the study.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

FOTOĞRAFTAN SONRA: POST-FOTOĞRAF ÇAĞINDA POST-PORTRE FOTOĞRAFÇILIĞI

Eren Görgülü*

ÖZ

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde insanlığın yaşamını şekillendirmeye başlayan elektronik, bilişim, bilgisayar ve enformasyon teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin ardından gelen dijital evrim, günümüz insanının bugün normal karşıladığı teknolojinin temelinde önemli bir yere sahiptir. Dijitalleşme sürecinin başladığı 90'lı yıllar aynı zamanda birçok farklı alanda görülmeye başlanan 'post' ekinin ortaya çıktığı bir dönemi işaret etmektedir. Nitekim dijitalleşmenin etkileri ile yapısal olarak köklü bir değişikliğe maruz kalan fotoğrafçılık alanı bu süreç içerisinde post-fotoğrafçılık adı altında anılmaya başlanmıştır. Dijital olarak fotoğraf üretme, oluşturma ve yapma biçimlerinin merkezinde yer alan internet, bilgisayar, sanat ve teknoloji alanları post-fotoğrafçılık pratiği ile iç içe geçmiştir. Sanatsal yaratıcılığın dijital fotoğraflarla, buluntu görüntülerle ve yapay zekâ uygulamalarıyla birlikte tamamen değişmeye başladığı bu görsel kültürde sanatçıların üretmiş olduğu portreler, onları post fotoğraf çalışmalarına yerleştirmek açısından önem kazanmaktadır. Nancy Burson, Hiroshi Sugimoto, Leandro Berra, Valerie Belin, Anthony Aziz/Sammy Cucher, Sabato Visconti, Philip Wang, Mathieu Stern, Bas Uterwijk, Maurizio Anzeri, Julie Cockburn ve Julia Borissova gibi sanatçıların üretmiş oldukları portre fotoğraflarına odaklanan bu çalışma fotoğraf, yapay zekâ, kamerasız fotoğrafçılık, buluntu fotoğraf, dijital fotoğraf, manipülasyon ve portre alanlarının kesiştiği noktaları post-fotoğrafçılık yaklaşımı üzerinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışma içeriği bakımından betimsel modele dayalı nitel bir araştırmadır.

Anahtar Kelimeler: Fotoğraf, Portre, Yapay Zekâ, Buluntu Fotoğraf, Dijital Fotoğraf.

* Doç., Kırklareli Üniversitesi, Lüleburgaz Meslek Yüksek Okulu, ORCID: 0000-0002-6475-7948, erengorgulu@gmail.com

RESEARCH ARTICLE

AFTER PHOTOGRAPHY: POST-PORTRAIT PHOTOGRAPHY IN THE POST-PHOTOGRAPIC AGE

Eren Görgülü*

ABSTRACT

The digital evolution, which came after the developments in electronics, informatics, computer and information technologies, which started to shape the life of humanity in the last quarter of the twentieth century, has an important place in the basis of technology that today's people regard as normal. The 90s, when the digitalization process began, also marks a period when the 'post' suffix, which began to be seen in many different fields, appeared. As a matter of fact, the field of photography, which has undergone a radical change structurally with the effects of digitalization, has begun to be called post-photography in this process. The fields of internet, computer, art and technology, which are at the center of digitally producing, creating and making photographs, are intertwined with the practice of post-photography. located in a different place. In this visual culture, where artistic creativity has begun to change completely with digital photographs, found images and artificial intelligence applications, the portraits produced by the artists gain importance in terms of placing them in post photography studies. Focusing on the portrait photographs produced by artists such as Nancy Burson, Hiroshi Sugimoto, Leandro Berra, Valerie Belin, Anthony Aziz/Sammy Cucher, Sabato Visconti, Philip Wang, Mathieu Stern, Bas Uterwijk, Maurizio Anzeri, Julie Cockburn and Julia Borissova, this study aims to evaluate the intersections of photography, artificial intelligence, camera-less photography, found photography, digital photography, manipulation and portraiture through a post-photographic approach. In terms of content, this study is a qualitative research based on the descriptive model.

Keywords: Photography, Portrait, Artificial Intelligence, Found Photograph, Digital Photography.

*Associate Prof., Kırklareli University, Luleburgaz Vocational School, ORCID: 0000-0002-6475-7948, erengorgulu@gmail.com

Giriş

1980’li yıllar, bilgisayar ortamlı görüntü işleme biçimlerinin fotoğraflar üzerinde her türlü değişikliğin yapılabileceği bir manipülasyon çağının geldiğini müjdeleyen dönemi işaret ederken, analog fotoğrafçılıktan dijital fotoğrafçılığa geçişin yaşandığı bir süreci de içinde barındırmaktadır. Fotoğrafın oldukça yeni ve heyecan verici bir teknolojik ortama geçiş yaptığı bu dönemde özellikle dijital fotoğrafçılık görüntü üretimi için yeni bir test alanı haline gelmiştir. Dijital fotoğraf, fotoğrafik üretim biçiminin yeni sınırını belirleyen ve merkezi bir konumda bulunan teknoloji tarafından derinden dönüştürülmeye başlanmıştır. Fotoğrafın yapısal olarak değişmeye başladığı dijital çağ, Walter Benjamin’in fotoğraf yazılarında bahsettiği ve fotoğraf araştırmalarında sıklıkla bahsedilen ‘mekanik yeniden üretim çağı’ açıklamasının William J. Mitchell’in ‘dijital kopyalama çağı’ tanımına doğru bir geçişin yaşandığı zamanı işaret etmektedir. Teknolojik gelişmeler sonucunda yapısal olarak değişime uğrayan fotoğraf artık tek bir zaman içinde tek bir anın durağan görüntüsü değil geçmiş ve şimdinin, geleneksel ile dijital olanın üst üste geldiği bir zemin üzerinde biçimlenmektedir. Manovich’e (1994) göre; “William Mitchell’in son kitabı ‘Yeniden Yapılandırılmış Göz: Fotoğraf Sonrası Çağda Görsel Gerçek’te Mitchell’in dijital görüntüleme devrimine ilişkin tüm analizi, dijital bir görüntü ile fotoğraf arasındaki farkın ‘mantıksal olan temel fiziksel özelliklere ve kültürel sonuçlara dayandığı’ iddiası etrafında döner” (s. 5-6). Post-fotoğraf, geleneksel fotoğraf anlayışının ötesine geçen sanatsal fotoğraf uygulamalarını tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Bu anlayış çerçevesinde yaşanan paradigma kayması bir yandan fotoğrafın dijital olarak değiştirilmesi ve manipüle edilmesi üzerinde durmakta diğer yandan yeni ve farklı görüntü üretim biçimlerine olanak tanımaktadır. Yapay zekâ (Artificial Intelligence) ile görüntü üretimi, çevrim içi veri tabanları ve buluntu fotoğraflar post-fotoğraf anlayışına uygun düşen görüntüler üretmede kullanılan kaynaklar haline gelmiştir. Camila Moreiras’a göre (2017) post fotoğraf çağı; “Sentetik görüntünün çağı olarak anlaşılabilir: Toplanan, düzenlenen, katmanlanan, gizlenen, depolanan ve atılan dağınık bilgilerin bir bileşimi” (s. 1). Athina Lugez ise post fotoğraf anlayışını İspanyol kavramsal sanatçı ve fotoğrafçı Joan Fontcuberta’ya atıfta bulunarak şöyle söylemektedir; “Post-fotoğrafın bir stil ya da tarihsel bir hareket değil, görsel kültürün yeniden yönlendirilmesi olduğuna inanıyorum. İmgelerimizle benimsediğimiz yeni bir ilişkiyi tanımladığı için ciddi anlamda ilgi göstermemiz gereken bir kavram” (Lugez, 2015). Simber Atay’a göre (2022) ise post fotoğraf; “1990’lardan başlayarak, Dijital Fotoğrafın ana akım fotoğraf haline gelmesi, ardından Yeni Medya yapılanması ve Hakikat Sonrası Çağ’ın kültürel koşulları nedeniyle konvansiyonel fotoğraf paradigmalarında kaymalar meydana gelmiştir; Bu yeni fotoğraf

ortamının adıdır” (s. 7). Atay, ayrıca post fotoğrafa biçim veren etmenlerden de bahseder; Vilhem Flüsser’in dijital ve analog fotoğrafçılık aygıt sistemlerindeki ontolojik paradigma kaymaları üzerindeki düşünceleri, dijital fotoğrafçılık ile analog fotoğraf arasındaki yeni estetik araştırmalar, hibrit aygıtlar (mobil fotoğrafçılık, tablet, dron veya yapay zekâ) aracılığıyla üretilen görüntü üretimi, Lev Manovich’in yeni medya kavramı bağlamında avangard sanat stratejilerinin dijital bağlamı, hakikat sonrası koşullarda fotoğrafın gerçekliği temsil etme biçimlerindeki değişiklikler ve son olarak post fotoğraf anlayışının yarattığı deneysel laboratuvar ortamında çağdaş fotoğrafçıların yarattığı farklı deneysel çalışmalar. Charlie Gere (2019) ise, 20. yüzyıl içerisinde yaşanan teknolojik gelişmelerin yarattığı etkilerin post tanımlamalarıyla ilişkili olduğuna değinmektedir. “Bu koşullar bir dizi estetik ve kültürel tepki ile direnç alanı üretti. Bunlar genellikle ‘post’ ön ekinin bolca kullanılmasından belli olduğu üzere dünyanın sonu gibi kavramlara derinden bağlıydı” (s. 162)

Post-Fotoğraf

Fotoğraf sonrası durumun yaşanmaya başladığı 1990’lı yıllar aynı zamanda bilgisayar ortamı ile iletişim kuran dijital görüntüleme, müdahale ve manipülasyon çağını müjdeleyen tarihin başlangıç noktası haline gelmiştir. Sanat, bilgisayar, teknoloji ve internet ile doğrudan ilişkilendirebileceğimiz bu dijital kültür, post-fotoğrafçılık olarak tanımlanmış ve yirminci yüzyılın son çeyreğinde fotoğraf alanında etkisini göstermiştir. Tarihsel perspektiften bakıldığında geleneksel fotoğraf/dijital fotoğraf ve fotoğraf/post fotoğraf konuları birçok düşünür tarafından tartışma ve eleştiri konusu olmuştur. Böylesi bir tartışma ve eleştiri ortamında düşünürlerin post fotoğraf hakkında düşüncelerine baktığımızda: Tietjen Friedrich’e (2018) göre “gerçeklik ile hiçbir referansı olmayan görüntü üretimi” (s. 375), Geoffrey Batchen’e (1994) göre “resmin ölümü eleştirisinin fotoğrafa yansması” (s. 47), Ron Burnett’a (2018) göre “gerçeklik sınırlarının muğlaklaşması” (s. 48), Wolfgang Brückle ve Marco De Mutiis’e (2021) göre “söylemsel temellüklere açık” (s. 12), Allison Meier’e göre (2014) “araç olarak fotoğrafın ölmediği ancak çağdaş bir değişim halinde olduğu”, David Bate’e (2013) göre “fotoğrafik görüntüleme geometrisinin sınırlarını aşan”, Kevin Robins’e (2020) göre “yeni bir çağın, fotoğraf sonrası çağın doğumu” (s. 247) ve Robert Shore’a göre (2014) ise de “sosyal ve teknolojik bir bağlamı paylaşan bir hareket değil bir an” (s. 7) olarak farklı tanımlamalar ile karşılaşırız. Böylesi geniş bir eleştiri ortamında birçok açıdan açıklanmaya çalışan post fotoğraf kavramı gerçeklik, temsil, dijital teknolojiler, internet ve iletişim gibi alanlar ile iç içe geçmekte ve kavramsal bir bakış önermektedir. Yaklaşık olarak

1990'lı yıllarda ortaya çıkan ve dijital fotoğraf tartışmalarını ve fotoğraf sonrası bir çağdan söz edilebileceğinin fitilini ateşleyen tartışmalar günümüzde halen devam eden bir tartışma ortamı oluşturmaktadır. Post fotoğrafın evrimi ve fotoğrafın ontolojik özyapısı gelişen teknolojik gelişmelere paralel olarak bulanıklaşmakta ve buna bağlı olarak görüntü üretiminin akışkan doğasının sınırları değişime uğramaktadır. Temsil, gerçeklik ve iletişim arasındaki ilişkilerin kesiştiği tarihsel bağlam çerçevesinde post fotoğraf anlayışının katalizörü olan teknolojik ve dijital ilerlemeler, fotoğraf sonrası sürecin uygulanmasında giderek önemli hale gelmektedir. Çağdaş bir akış içerisinde internet ortamından yapay zekâ uygulamalarına, buluntu görüntülerden dijital/analog dönem ve avangart dönem görüntü oluşturma tekniklerine kadar gelişim gösteren post fotoğrafın deneysel bir laboratuvar ortamı oluşturması sınır tanımaz bir görüntü üretim çağının yansıması haline gelmiştir. Sanat eleştirmeni Jonathan Crary'e (2019) göre "Sayısız imge akışı 7/24 her yerdedir, ama bireyin dikkatini meşgul eden nihayetinde bu akışları kuşatan teknik şartların yönetimidir: temsil, görüntüleme, biçimlendirme, depolama, güncelleme ve eklentilerin bütün o genişleyen belirlenimlerinin" (s. 55).

Dijital fotoğraf manipülasyon, dönüşüm, farklılık ve çeşitlilik bağlamında oldukça açık ve sonsuz değişkenlikte bir üretim biçimini yansıtmaktadır. Dijital teknolojilerin yaratmış olduğu etkiyle değişime uğrayan fotoğrafın niteliği, biçimi, oluşturulması, üretilmesi, aktarımı ve arşivlenmesi bu değişimin meydana getirdiği önemli farklılıklar olarak görülebilir. Teknolojik ilerlemenin meydana getirdiği yeni olanaklar hem bilgisayar hem de dijital teknoloji ile gelişen fotoğrafın ve fotoğraf işleme süreçlerinin gelişmesinde etkili olmaktadır. Gerçekliğin değiştirilmesi, dönüştürülmesi, yeniden inşası, kurgulanması, altının oyulması ve gerçeklik sınırlarının bulanıklaşması gibi konular fotoğraf sonrası süreç içerisinde yeterince tartışılmıştır. Jean Baudrillard (2022), imgenin maruz kaldığı şiddete vurgu yapmakta ve "özgün bir araç olan fotoğrafın ölümüne" (s. 32) yol açtığından bahsetmektedir. Yine Baudrillard'a (2019) göre dijital teknolojiler tarafından üretilen imgeler sentetik imge olarak gerçeklikten yoksundur; "Gerçek gönderenden yoksun, tamamıyla yapay şekilde üretilen dijital, sayısal imgenin analogik imge benzeri bir negatifi olmadığı gibi, imgenin, bir yokluğunun imgesi olarak algılanmasını sağlayan o negatif boyutu da ortadan kaldırılmıştır" (s. 26). Fotoğraf sonrası bir dönemin fotoğrafın yapısı üzerinde yaratacağı etki Quentin Bajac'a (2011) göre ise; "Dijitalin ortaya çıkması ile doğrulama gereksinimi prensibinden ayrılan ve otoritesini kaybeden fotoğrafçılık, günümüzde gerçeklikle olan ilişkisini yeniden gözden geçirmek durumunda kalmıştır" (s. 115). David Bate (2013) göre ise fotoğrafın ölümü

bilgisayar sistemleri içine dâhil edilerek yeniden canlandırılmıştır; “Fotoğrafçılığın bilgisayar sistemleri içindeki konumunun ‘post-fotoğrafçılık’ durumu dediği şeye olanak tanıdığıdır. Fotoğrafın ‘ölümü’ ister analog eskime ister fotoğrafın medya kanallarında yitimi anlamlarına gelsin, perspektif sisteminin temel ilkeleri bilgisayar sistemlerine aktarıldığı anda ilan edilmişti” (s. 232).

Fotoğrafın gerçekliğe dayandığı fikri icat edildiği tarihten itibaren içkin bir inanca sahip olmuş olsa da gerçeklik kavramı teknolojik ilerlemeler fotoğrafa nüfuz etmeye başladıkça değişmeye başlamıştır. Gerçeklik ve simülasyonun iç içe geçtiği bir alana dâhil olan fotoğraf, günümüz görüntü üretme yönelimleri tarafından talep edilen yoğun ilgi ile karşı karşıya kalmakta ve bu sisteme entegre olmaktadır. Dijitalleşme ile birlikte değişime uğramaya başlayan fotoğrafın yapısı sonsuz çeşitlilik olanağı bulunan esnek bir zemine sıkı sıkıya bağlanmıştır. “Fotoğrafta doğruluk ve gerçek tam olarak aynı şey değildir. Aslında, odağın görüntülerden pratiklere ve fotoğrafın dizinselliğinden ikonikliğine doğru post-fotoğrafik kayması, fotoğrafın onları kaydetmek kadar gerçekleri üretmekle de ilgili olduğunun farkına varmamızı sağlıyor” (Tietjen, 2018, s. 378). Post fotoğraf anlayışının ortaya çıkışı ile dijital teknolojiler içsel görüntü üretme dinamiklerine bağlı olarak görüntü üretme biçimlerini değiştirmeye başlamıştır. Dijital teknolojilerin fotoğraf alanına yapmış olduğu müdahaleler, fotoğrafın temsil ve gerçeklik sınırlarının çok ötesinde ayrık anlamların genişlemesini ve çoğalmasını yeni tartışma alanlarına taşımaktadır. Dolayısıyla dijitalleşen dünyada fotoğraflar üzerine inşa edilen yeni yapılar post fotoğrafçılığın tanımlayıcı ve bütünlüyci bir boyuta doğru ilerlediğini göstermektedir. Dijital teknolojilerin yaşamımıza doğru gerçekleştirdikleri sayısız akın içerisinde imgelerin değişime uğraması fotoğraf, kültür, sanat, teknoloji ve internet arasındaki ilişkilerle bağlı/bağlantılı şaşırtıcı ve büyüleyici bir boyutun arasındaki sınırların kalkmasına sebep olmaktadır. Post fotoğrafın 1990’lardan günümüze doğru gerçekleştirdiği dönüşüm, internetle yapılan iletişimin büyümesine paralel olarak büyümüş ve dijital kültür ile iç içe geçerek son otuz yıllık geçmişin katmanları arasından önemli bir yer edinmiştir. Dijitalleşmenin etkisiyle bilgisayarların bir araç olarak ortaya koyduğu yeni imkânlar hem fotoğraf üretim biçimleri arasında ön plana çıkmakta hem de sanatçılar tarafından sıklıkla kullanılmaktadır. Bilgisayar ile birlikte sonsuz varyasyonda üretilebilecek olan görüntüler aynı zamanda iletişim, bilgi paylaşımı ve depolama gibi konuları da gündeme getirmektedir. Dolayısıyla Post-fotoğraf tıpkı Batchen’in (1994) bahsettiği üzere; “Post-fotoğraf ile fotoğrafın çok ötesinde olmasa da sonrasındaki bir döneme girmemiz isteniyor. Bir hayalet gibi, bu fotoğraf görüntüsü, orijinal görünümünün olay

yerinden ayrıldığı varsayıldıktan çok sonra bile, varlığıyla bizi şaşırtmaya devam edecek” (s. 50) ve imge üretiminin yaratıcı doğasını yansıtacaktır.

Post-Fotoğraf ve Portre

Dijital çağda fotoğrafa etki eden bu alanlar arasındaki etkileşim sonucunda meydana çıkabilecek yaratıcı ve yeni keşifler kendisini portre alanında da göstermektedir. Portrelerin günümüz post fotoğraf anlayışına göre aktif bir şekilde gerçekliğinin dönüştürülmesi birbirinden farklı fotoğraf tekniklerinin harmanlanmasıyla, buluntu nesnelere, bilgisayarlarla ve yapay zekâyla mümkün olabilmektedir. Post fotoğraf yaklaşımında görüntü üretim kaynakları Esra Pekdemir Aşkan’a (2022) göre; “Yeni bir form yaratan görüntüler, farklı zaman/mekândan oluşturulan görüntüler, çevrim içi veri tabanı görüntüleri, çevrim içi buluntu görüntüler, analog buluntu fotoğraflar” (s. 71) şeklinde tanımlanmıştır. Elbette bu tanımlamaya yapay zekânın (StyleGAN ve GAN) her geçen gün görüntü üretiminde inanılmaz ve şaşırtıcı bir şekilde ilerleyen üretken doğası eklenebilir. Fotoğraf sonrası sürecin temel yapı taşını oluşturan bu kaynaklar portre fotoğraflarının üretimini de etkilemiş, portre sonrası bir dönemin yaşanmasına katkı sağlamıştır. Yanı sıra yapay zekâ tarafından üretilen görüntülerin çıkış noktasında portreler vardır. Nitekim bu durum da portre sonrası durumun çok ötesine geçmektedir.

Fotoğraf ile portre arasındaki bağlantıların meydana getirdiği yeni olanaklar portre sonrası üretiminin yapıldığı yöntem ve tekniklerle ilişkilidir. Dijitalleşme ve müdahalenin etkisiyle fotoğrafların görünüşleri üzerinde gerçekleştirilen yapısal değişimler portrelerin özdeşleştirildiği tanımlama biçimlerinin yeni yollarını sunmaktadır. Portreler üzerine yapılan biçimsel yeniliğin getirdiği bu ‘sonrası’ durum teknik ortamın portreler ve üretim biçimleri arasındaki geçişliliğe vurgu yapmaktadır. Online Oxford Sözlüğü portre kelimesini şu şekilde tanımlar; “Bir kişinin, özellikle baş ve omuzlarının resmi, çizimi veya fotoğrafı¹” İnsan bedeninin en karmaşık göstergelerinden birisi olan yüz bir kişinin varlığını resmetmedeki en önemli bölge görevi görmektedir. Greenberg ve Jordan’a (1998) göre insanlık bir kişiyi betimlerken insan yüzünden yararlanmıştır; “Yüzyıllar boyunca sanatçılar, bir kişinin benzerliğini kaydetmenin bir yolu olarak portreler çizdiler” (s. 43). Fransız Antropolog ve Sosyolog David Le Breton’a (2018) göre ise insan yüzü; “Varlığın gizli merkezi, bir biçimde insan kimliği duygusunun ‘başı’ (*capita*)’dır” (s. 15). Çağlar boyunca insanı betimlemenin en

¹ Oxfordlearnersdictionaries.com

önemli göstergelerinden birisi olan portreler yaşadığımız dijital çağda görüntü üretimin önemli bir parçası izlenimini vermektedir.

Portre bu alanda yürütülen yaratıcı üretimler ve yöntemler portrelerin post fotoğraf içerisindeki oldukça üretken bir alanını temsil etmektedir. Portrelerin farklı tekniklerle bir araya gelerek katman katman oluşturduğu yeni anlamlar parçalı bir bakış açısını bütün haline getirmektedir. Portre anlayışını yeniden yorumlayarak olduğundan farklı bir bağlama oturtmaya çalışan portre sonrası çalışmaları fotoğraf üretiminin kapsadığı portre alanını genişletmektedir. Portrelere getirilen bu bakış açısı portreleri yeni ve farklı tekniklerle görmenin olanaklarını göstermekte ve portreleri şekillendirme biçimleri üzerine yapılan girişimlerin bir parçasını ifade etmektedir. Portrelerin gerçekleştirdiği kesişme ve birleşmeler gündelik hayatın içinde sıklıkla karşı karşıya geldiğimiz imgelerin görsel kökenlerini sanatsal ve kuramsal olarak yeniden üretmektedir. Nitekim post portre olarak tanımlayacağımız bu bakış açısı potansiyel olarak eski olanın dijital olanaklar, internet, buluntu nesne, yapay zekâ veya farklı tekniklerle yeniden düzeltilmesi, geri dönüştürülmesi ve tekrardan meydana getirilmesini kapsamaktadır. Zamansal, kültürel, teknolojik ve sanatsal bağlamları birbirine bağlayan ve eskinin içinden yeni ve apayrı bir fikir katmanını sunan post portre çalışmaları post fotoğraf çalışmaları içerisinde değerlendirilebilir.

Modern hayatın vazgeçilmez imgelerinden birisi olan portreler ister bilgisayar ister farklı araçlarla üretilmiş olsun sürekli olarak büyüyen ve tırmanan yayılma hızı ile insanlığı şaşırtmaktadır. Kanadalı filozof Paul Montgomery Churchland'a göre (2017) “Yüz uzayımızın temeli karmaşıktır, kendini tekrar eder şekilde belirlenmemiştir ve bireyden bireye oldukça değişkendir” (s. 24-25). Dolayısıyla eşsiz bir değişken olarak yaratıcılığı tetikleyecek form haline gelen portre fotoğrafları, fotoğrafın internet aracılığıyla küreselleştiği bu çağda bireylerin birbirini gördüğü, tanımladığı, fikir edindiği ve görsel betimlemesine yardımcı olduğu görme biçimlerimizin önemli bir aracı olmakla birlikte sanatsal üretiminde malzemelerinden birisi haline gelmiştir.

Post-Portre

Görüntünün ve/veya birden fazla görüntünün dijital olanaklar ile birleştirilmesinde kullanılan yeni ortamlar, sanatçıların sınırsız olarak yararlandığı keşfetme biçimlerini içermektedir. Manuel Castells'e (2020) göre; “Teknoloji ile ilgili en harika şey, insanların bununla başlangıçta amaçlanandan farklı bir şey yapmalarıdır” (s. 266). Günümüz

sanatçıların hayal gücünü tetikleyen bu yeni ortam içerisinde çarpıcı bir üretim şeklini hedefleyen post fotoğraf çalışmaları, geleneksel fotoğrafçılık tekniklerini genişletmekte, sanatçıların görüntü üretme konusundaki sınırlarını zorlamakta ve sanatsal ifade için yeni olanaklar sunmaktadır. Castells'in de (2020) belirttiği üzere internetin iletişimimiz üzerindeki yarattığı etki ve değişim fotoğraf alanında yaşanan değişikliklerle analogik bir benzerlik göstermektedir; “Deneyimlerimiz iletişime dayalı olduğundan ve internet, iletişim biçimimizi değiştirdiğinden yaşamlarımız, bu iletişim teknolojilerinden derinden etkilenmektedir” (s. 34). Dijital düzenleme tekniklerinin yanı sıra görüntü üzerinde her türlü müdahaleyi hedefleyen, görüntü oluşturma sürecinde yaratıcı/şaşırtıcı etkiler bırakan post fotoğraf anlayışı, katmanlı yapısıyla bileşik bir görüntü sentezi yaratmakta ve deneysel tekniklerin keşfedilmesinde yenilikçi bir yaklaşımı ifade ederek fotoğraf anlayışı üzerinde etkiler bırakmaktadır. Bu yenilikçi yaklaşımı anlatsal bir deneyim haline getiren post fotoğraf çalışmaları hem sanatçıların hayal gücüne hem de onların özgünlüğüne dayalı eşsiz bir görsel ifade alanını temsil etmektedir. “Sanatçı, teknolojinin ihtiyaca hizmet etmesi, çeşitliliği artırması ve yaşamın zenginleşmesini sağlamak için yeni ortamlara nasıl tercüme edilebileceğinin algılanmasında olumlu bir güçtür” (Klüver, 1966’dan aktaran Fritz, 2015, s. 35). Christiane Paul, dijital sonrası süreçte sanatçıların üretim biçimlerine olan etkilerinden bahsederken onların dijital teknolojilerden ne derecede etkilendiklerinden bahsetmektedir;

Dijital teknolojilerin sanat üretiminin hemen hemen tüm yönüne ‘sızmış’ olduğu günümüzde, birçok sanatçı, küratör ve teorisyen, sanatsal ifadesini bir yandan dijital teknolojiler ve ağlardan derinlemesine haberdar, diğer taraftan da aldıkları nihai şekil itibariyle farklı medyalar arasındaki sınırları aşan eserlerde bulan bir ‘post-dijital’ (dijital sonrası) ve ‘post-internet’ (internet sonrası) çağından bahsetmeye başlamıştır. Post-dijital ve post-internet terimleri, hem kavramsal hem de uygulama olarak internet ve dijital süreçler tarafından, onların ortaya koyduğu dili kabullenerek şekillenen fakat maddi olarak çoğunlukla resim, heykel ya da fotoğraf gibi nesnelere şeklinde tezahür eden sanat eserleri ve ‘nesnelere’ içinde olduğu bir durumu tanımlama gayretiyle ortaya atılmıştır (Paul, 2015:121).

Paul’un açıklamalarına paralel olarak Mika Elo ise post internet durumunun fotoğraf çalışmaları için öneminden bahseder. Elo’ya (2014) göre; “Günümüzün, eski ve yeni medya teknolojilerinin ve uygulamalarının heterojen karışımı ile nitelendirilmiş post-internet durumu, fotoğraf araştırmaları için verimli bir meydan okuma oluşturuyor” (s. 6). Emma Lewis’a (2018) göre ise internet ortamında bulunan milyarlarca görüntü “Post-İnternet sanatında önemli bir rol oynamaktadır. Sanatçılar, bir görüntünün çevrim içi olarak yayımlandığında kazandığı yeni ‘yaşamı’ ele alır” (s. 140).

Yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren fotoğraf teknolojisi ve dijital fotoğrafın yeni olanakları ile karşılaşan sanatçılar bu yeni teknolojiyi sanat pratiklerine uygulamakta geç kalmamışlardır. Bu gelişmeler ışığında fotoğrafın yaşadığı değişim ile birlikte ortamın kendisi dijital hale gelmiş, 20. yüzyılın son on yılından itibaren internet teknolojilerinin insan yaşamına getirdiği yenilikler ile fotoğrafın paylaşımı ve iletişim ağı içinde gerçekleştirdiği dolaşım gitgide artmaya başlamıştır. Bilgisayarlar yardımıyla dijital olarak oluşturulan görüntülerin üzerinde yaratılan dijital gerçeklik, çağın gerektirdiği ve teknolojik yeniliklerin yarattığı görsel algılamayı oldukça etkilemiştir. Bir fotoğrafın kimyasal olarak kaydedilme sürecinin dijitalleşme ve elektronikleşme ile hem deneysel hem de yaratıcı bir döneme girdiği günümüzde dijital olarak üretilen görüntüler sonsuz olasılıkta yeniden inşa edilebilmektedir. Sanatçıların sanatın dijital olanaklarını sınırsızca ele aldığı dijital çağda onların dönüştürme, yeniden biçimlendirme ve kurgulama biçimleri ait oldukları çağa uygun düşecek işlerin şekillenmesinde oldukça etkili olmakta ve yaratma eylemi üzerinde dikkate değer bir şekilde durduklarını göstermektedir. François Soulages'ın (2022) da belirttiği üzere görüntü üretiminin sınırsızlığı fotoğrafçıların yaratıcı olanaklarını genişletmedir. “Fotoğrafçı, dijital bir matris oluşturduktan sonra söz konusu matrisi sonsuz süre ve sayıda farklı ve yaratıcı şekillerde kullanabilir. Bu durumda meselenin odağı fotoğrafik görüntünün doğasından kullanım, üretim, çekim, iletim, alımlanma ve dolaşım koşullarına, yani görüntü-üstü bileşenlere kayar” (s. 16). Kevin Robins (2020) ise Soulages'ın ifade ettiği gibi imgelerin üretim biçimlerindeki özgürlüğe dikkat çekmektedir. “Gelecekte imajları üretme ve işleme olanaklarının artırılmasıyla, fotoğraf-sonrası fotoğrafçı da ‘denetim’ alanını genişletecek, bilgisayarlarda (sanal) imajları üretme kapasitesi ve dolayısıyla imajların ‘gerçek dünyadaki’ göndergelerinden bağımsız olması, fotoğraf sonrası hayal gücüne daha geniş ‘özgürlükler’ sunacaktır” (s. 249). Bu sınırsız özgürlük alanında sanatçıların görüntüler üretmek için başvurdukları hayal güçleri kavramsal veya deneysel çalışmalar üretirken onlara zengin bir özgünlük verir. “‘*Poiein*’ Yunancada üretmek demektir. Fotoğraf bu anlamda ‘*poietik*’, yani yaratımsal bir eylemdir [...] Dolayısıyla ‘*poiein*’ özgürlüğü sonsuzdur. Fotoğrafçı teknik açıdan mümkün olan her şeyi dener” (Soulages, 2022, s. 93-94).

Nancy Burson, Human Race Machine

Nancy Burson, gerek geleneksel fotoğraf gerekse dijital teknolojileri etkin bir şekilde kullanarak bilim ve sanat arasındaki sınırları keşfe çıkan bir sanatçıdır. O'nun analog fotoğraftan dijital fotoğrafa geçişte bilgisayar ortamında ürettiği çalışmalar, fotoğraf alanında üretilen öncü çalışmalardır. Zuhâl Özel Sağlamtimur'un da (2016) belirttiği gibi “Aktivist

sanatçı Nancy Burson, ilk kez bilgisayar uygulamalarını kullanan sanatçılardan biridir. Dijital manipülasyonun doğumunda fotografik gerçeklik mitine meydan okuyan bir şekilde sanat ve teknolojiyi çalışmalarında bir araya getirmiştir” (s. 656). ‘*Hepimiz aslında %99 aynıyız*’ diyen Nancy Burson’ın ‘The Human Race Machine’ adlı çalışmasında yer alan portreler, ırk ve etnik köken konuları üzerine çarpıcı fikirler veren ve bu kavramlar üzerindeki fikirlerimizi sorgulatan bir çalışmadır. İnsanlığın farklı ırklara ait olduğunu düşündüğü ten renklerinin yarattığı pürüzsüz işleyiş, dijital olarak yeniden üretilerek, farklı biçimlerde yan yana yerleştirilerek ve renk bağlamında farklı kültürlerle atıfta bulunarak gerçekleşmektedir. “Nancy Burson, insan yüzlerini değiştiren (insanın nasıl yaşlanabileceğini ya da farklı bir ırk veya cinsiyete ait olsa nasıl görünebileceğini gösteren) sofistike bilgisayar yazılım programları geliştirmiştir. Tabii ki bu dönüşümlerin gerçek dünyaya yansıyan sonuçları olacaktır” (Heartney, 2011, s. 187).

Görsel 1: Nancy Burson, Human Race Machine, 2000.
(<https://creativetime.org/programs/archive/2000/DNAidBillboard/dnaid/billboard-burson.html>)

Bir kadına ait farklı ten renklerinin yansıtıldığı ve fotografik gerçekliğin sorgulandığı bu çalışmada her bir fotoğrafın altına sırasıyla ‘There’s no gene for race’ (Rak için gen yoktur) kelimeleri getirilerek ırk kavramını ten rengi, DNA ve etnik köken gibi kavramlar bağlamında izleyicileri uyaran bir akış içerisinde sıralanmıştır. Aslıhan Güçlü’ye (2022) göre Burson’ın bu portreleri; ‘Dijital görüntülerin bir yanılsama yarattığı ve fotoğrafın gerçekliğini de sorgulatan bu çalışma, insan bedeninin kimliğini ve doğasını DNA’lar üzerinden sorgularken, insan ırkının, kalıtsal özelliklerinin sosyo-kültürel yapılar üzerindeki etkisini ele almıştır” (s. 242). Irk için gen yoktur (There’s no gene for race) sözü bizi Angélica Dass’ın ‘Humanae’ projesinde insanlığa ait cilt rengini hatırlatmakta ve Burson’un sözünü *ırk için renk yoktur* olarak değiştirmemize olanak sağlamaktadır. Sanatçıların kimlik, ırk ve cinsiyet üzerinde

gerçekleştirdiği araştırmalar onların fotoğrafik üretim şekillerini de etkilemektedir. Aynı kadına ait birbirinden farklı altı yüz görünümü izleyiciyi ırk kavramını sorgulamaya itmekte ve hangi yüzün orijinal olduğu bilinmediği için fotoğrafın anlamı değişime uğramaktadır. Çalışmada yer alan tüm yüzler aynı yüzü paylaştığından farklı ırk ve etnik köken sahip ortak bir ebeveyne benzeyen bir yapı ortaya çıkmış gibidir. Irksal bir tipolojinin görüntüsü sunan bu çalışma temsil ettiği ırk kavramının ötesine uzanmaktadır.

Hiroshi Sugimoto, Portraits

Balmumu heykeller ile çalışan Japon sanatçı Hiroshi Sugimoto, gerçekliğin altını oyan *Portraits* serisindeki çalışmalarıyla dikkat çekmektedir. VIII. Henry, William Shakespeare, Salvador Dali, Voltaire, Rembrandt Van Run, Anne of Cleves, Fidel Castro, Diana Princess of Wales, Winston Churchill, Yasser Arafat ve Oscar Wilde gibi tarihi öneme sahip kişilerin balmumu heykellerini siyah bir fon önünde yeniden fotoğraflayarak üreten sanatçı son olarak II. Elizabeth'in balmumundan portresini üretmiş ve çalışmasının altına şu notu eklemiştir; *“Bu fotoğraf şimdi size gerçekçi geliyorsa, burada ve şimdi hayatta olmanın ne demek olduğunu yeniden düşünmelisiniz²”*. Çalışmalarıyla gerçeklik ve ironi arasında bir bağ kuran sanatçının çalışmaları Okan Özgen'e (2022) göre “Sugimoto'nun portrelerinin ironisi bir başka deyişle gerçekten sahip olduğu anlamı anlatma projesi bize bunun gösterdiği şey olmadığı düşüncesi ile sonuçlanmaktadır” (s. 63). O'nun üretmiş olduğu çalışmalarda kavramsal sanat ve minimalizm etkisi kendisini izleyiciye hissettirmektedir. Sanatçının heykel ve resim sanatına olan ilgisi bu etkiyle harmanlanmış ve fotoğrafik seriler oluşturmasına katkı sağlamıştır. “Sugimoto fotoğrafın icadından beri süre gelen bir tartışma olan, resim sanatı ile fotoğraf sanatı arasındaki ilişkiyi gündeme getirmiştir” (Kolabaş, 2001, s. 12). Suigimoto, mekanik yeniden üretim ve resim arasındaki diyaloga bugünün perspektifinden yeniden değerlendirerek temsil ve gerçeklik arasındaki değişken sınırları yeniden hatırlatmakta ve izleyiciyi hile, temsil, sanat ve gerçeklik arasında yaşanan gerilimin içine çekmeye çalışmaktadır. Eleanor Heartney'e (2011) göre ise Sigumoto'nun fotoğrafları zaman mefhumuna gönderme yapar; “Fotoğraftan, donmuş tabloların sıradan zamanın akışına geri iade etmek amacıyla yararlanır” (s. 150).

² <https://www.sugimotohiroshi.com>

Görsel 2: Hiroshi Sugimoto, Anne of Cleves, Fidel Castro, Diana (Princess of Wales), Yasser Arafat, 1999. (Kaynak: <https://www.sugimotohiroshi.com/new-page-50>)

Leonard Berra, Autoportraits Robots

Brezilyalı sanatçı Leonard Berra, günümüzde birçok polis gücü tarafından kullanılan Faces (Composite Picture Software) programında yüzleri fotoğraflık gerçekliği referans olarak oluşturduğu görsellerle tanınmaktadır. Kompozit yüz geliştirme için gelişmiş bilgisayar teknoloji (advanced computer technology for facial composite development) olarak tanımlanan bu program Alphonse Bertillon'un suçluları bulmak için kullandığı fizyonomi atlasının günümüz teknolojisine uyarlanmasıdır. Berra, bu programı tanıdığı insanlarla test etmeye başlamış ve gönüllü katılımcılarını kendi fotoğraflarını kullanmadan kendi görüntülerini oluşturmalarını istemiştir. Robot portrelerin üretiminde görüntülerini yeniden oluşturmaya çalışan denekler, dışarıdan herhangi bir yardım almadan oto portrelerini üretmeye teşvik edilmiştir. Sanatçı daha sonra ortaya çıkan görüntüleri ve deneklerin kendi portrelerini yan yana getirerek bir diptik haline getirmiştir. İki görselin karşılaştırılması insan yüzünün yeniden yapılandırılmasını bilgisayar programı aracılığıyla temsil ederken, insanın kendi hafızasında yarattığı imgesinin bileşenleri tanımlamada ve konumlandırmada yaşanan aksaklıkları vurgular.

Görsel 3: Leonard Berra, Ariane A. Ve Mathieu A. Autoportraits Robots. 2005. (Kaynak: <https://www.leandroberra.com/autoportraits-robot/>)

İzleyicilerin kendilerini bir anda polis merkezinde suçluları tanımlamak için program aracılığıyla oluşturulan robot görüntülere doğru fırlatan bu oto portreler kimlik fotoğraflarının sanal bir görüntüsünü temsil etmektedir. Bu portrelere hangi açıdan bakarsak bakalım Berra'nın yaratmış olduğu post fotoğrafik görseller gerçekliğin, kurmacanın, kimliğin ve cinsiyet görünüşlerinin birer kaydını tutmaktadır. Gerçekliğe yakınlaşmak için ve uğraş veren her bir denek, kendini yansıtmamanın kendini tanımanın zorluklarını ifade etmeye çalışmaktadır. “Ortaya çıkan diptikler, kimliğin bir dizi felsefi ve psikolojik yönüne post-fotoğrafik bir ışık tutuyor: kayıp ve iade, öz ve görünüş, hakikat ve yanılısama, arzu ve gerçeklik, bireysellik ve tipoloji; bizi sıklıkla hayalet ve canavarlık âlemlerine taşıyan diyalektikler³”. Berre, tıpkı Thomas Ruff'un Alman Kriminal Polis ofislerinde oluşturduğu ‘*Diğer Portreler*’i (Andere Porträts) gibi doğal olarak görünmesi imkânsız kimlikleri ve cinsiyetleri teknolojik olanaklardan faydalanarak çalışmalarını post fotoğraf anlayışıyla sanat alanına doğru kaydırılmaktadır.

Valérie Belin, Mannequins

Fransız sanat fotoğrafçısı Valérie Belin, portre fotoğrafları konusunda oldukça üretken bir geçmişe sahiptir. Sanatçının *Transsexuals* (2001), *Black Woman I* (2001), *II* (2006), *III* (2008), *Models I* (2001), *II* (2006), *Mannequins* (2003), *Lido* (2007), *Magicians* (2007), *Crowned Heads* (2009), *Black-Eyed Susan I* (2010), *II* (2013), *Super Models* (2015), *All Star* (2016), *Painterd Ladies* (2017), *China Girls* (2018), *Reflection* (2019), *Modern Royals* (2020) ve *Heroes* (2023) adını verdiği portre çalışmaları kavramsal ve deneysel bir zemine oturtulmuştur. Belin'in fotoğrafa bakış açısı kendi ifadesiyle şu şekildedir;

“Benim için fotoğraf, kendimle dünya, gerçek hayat arasında bir aracıydı, dünyayla bir dereceye kadar ilişki kurmamı sağlayan kara kutu, yani fotoğraf makinesiydi. Bu ilk adımdı ve sonra elbette daha sofistike hale gelen, bir ressam için boya fırçasına eşdeğer bir araç haline gelen ve tam teşekküllü bir mecra haline gelen bir araç oldu” (Luntz, 2020).

Sanatçı portrelerini post fotoğraf sürecine dahil olan görüntü işleme, düzenleme ve manipülasyon tekniklerini kullanarak oldukça yüksek kontrast değerine sahip gerçekçi/hipergerçekçi bir şekilde üretmektedir. Soyutlama duygusuna sahip gerçek göz ve dudakların olduğu *Transsexuals* serisi cinsel kimliğin sorgulanmasına odaklanırken *Black Woman* serisi mükemmel güzellikteki siyahi kadınların şaşırtıcı kontrast portrelerine

³ <https://moisdelaphoto.com/en/artistes/leandro-berra/>

odaklanmaktadır. *Models* serisi diğer seriler ile ortak benzerlik göstermekle birlikte basmakalıp güzellik kriterlerini yansıttığı düşünülen model seçimlerini sorgulamaktadır. Gerçek dışı bir etkiye sahip bu portreler aynı zamanda kullanıcıların sanal dünyadaki temsilleri için üretmiş oldukları avatarvari bir görüntü sunmaktadır. Tüm bu portrelerde izleyicinin dikkatini çeken zemin şekil ilişkisi aydınlatmanın oldukça sert biçimde fotoğrafa uygulanmasıyla her bir portrenin birbirine benzemesini sağlamaktadır. *Crowded Head* serisi Belin'in, dijital araçları post fotoğraf anlayışı çerçevesinde kullanarak sonsuz bir yaratıcılık üretimi içerisinde ürettiği portreleri içermektedir. “Valérie Belin'in çalışmaları her gün hilelerin ve kopyaların olduğu bir dünyaya doğru ilerler” (Bajac, 2011, s. 117). Güzellik yarışmalarındaki klişeleri bileşik bir şekilde üst üste getirerek kasıtlı bir belirsizlik yaratan sanatçı, bilgisayar yardımıyla oluşturulan ve meydana gelen görüntü estetiğine vurgu yapmaktadır. İnsan yüzünün yapay bir yaratım şeklinde belirsizliğe doğru sürüklendiği bu görüntüler dijital olanakların kullanıldığı sınırsız bir açılıma doğru ilerlemektedir. Bilgisayar ortamında kolaj tekniğini de kullanarak üretim yapan sanatçının güzellik ve cinsiyet kavramlarını çalışmalarında sıklıkla kullandığı dikkat çekmektedir.

Görsel 4: Valérie Belin, *Mannequins*, 2003. (Kaynak: <https://valeriebelin.com/works/mannequins>)

Belin'in bu portre çalışmalarındaki dikkate değer bir proje olan *Mannequins* serisi yine kadın manken portrelerine odaklanmıştır. Cansız güzellik türlerinin bir yansıması gibi görünen bu hipergerçekçi portreler, izleyiciye gerçekliğin ne olduğu sorusunu tekrar tekrar sormaktadır. Fotoğraflardaki temel varlığın eksikliği güzellik, temsil ve yeniden üretim aracılığıyla oluşturulan ortalama bir kadın portresi sunmaktadır. Virginia Torrente'nin (2017) belirttiği üzere “Çağdaş portrenin sıradanlığı, geçerli güzelliğin sadece sıradanlık olduğu fikrinden hareketle, dayatmacı güzeller kanonunu hem kabul ediyor, hem de sorguluyor” (s. 20). Belin'in de portrelerinde sıklıkla sorguladığı bir kavram olarak güzellik moda fotoğraflarında yer alan modeller gibi temsil edildiği şekliyle güzel yüzleri ile oyuncak bebekler gibi durağan bir yapının temsili sunmaktadır. Belin'in portrelerindeki göz bebekleri

yapay zekâ görüntü üretiminin kusurlu bir ortak noktasını vurgulamaktadır. Modellerin gözleri makine öğrenimi sonrası görüntü üreten yapay zekâ araçlarının tam olarak yansıtamadığı bakış açısını yakalayamamış gibi görünmektedir.

Anthony Aziz and Sammy Cucher, Dystopia

Post fotoğraf anlayışının yaygınlaştığı 90’lı yıllardan günümüze beraber çalışan Amerikalı Anthony Aziz ve Perulu Sammy Cucher, fotoğrafik gerçekliğin, kanıt olma/tanıklık etme ile olan ilişkisini gözden geçiren ve meydan okuyan görüntülerle ilgilenmişlerdir. Sanatçıların 1994-1995 yıllarında birlikte gerçekleştirdikleri ‘*Distopya*’ adlı serileri portre fotoğrafına uygulanan dijital müdahaleleri içermektedir. Portre fotoğrafında görünen tüm modellerin ağızları, burunları, gözleri insan bedenini kaplayan deri ile kapatılarak tekinsiz görüntüler sunmaktadır. Nazif Topçuoğlu’na (2010) göre bu portreler; “İngiliz sanatçılar Anthony Aziz ve Sammy Cucher’in ‘Distopya’ serisindeki fotoğraflarında ise kişiliğin aynası olan gözler, ağız, vs. silinmiş. Kimlik sorunu vahim bir biçimde vurgulanıyor [...] Aziz ve Cucher’in işlerinde de insanlar jenerik sınıflamalar dışında bir kimlik sahibi olamıyorlar” (Topçuoğlu, 2010:34) İkilinin çalışmalarını post-produksiyon fotoğrafçılığı başlığı altında değerlendiren Juliet Hacking’e (2015) göre ise; “Aziz ve Cucher’in çalışmaları, genetik mühendisliği, mutasyon gibi konularla ilgili yaygın endişelerin göstergeleridir” (s. 531).

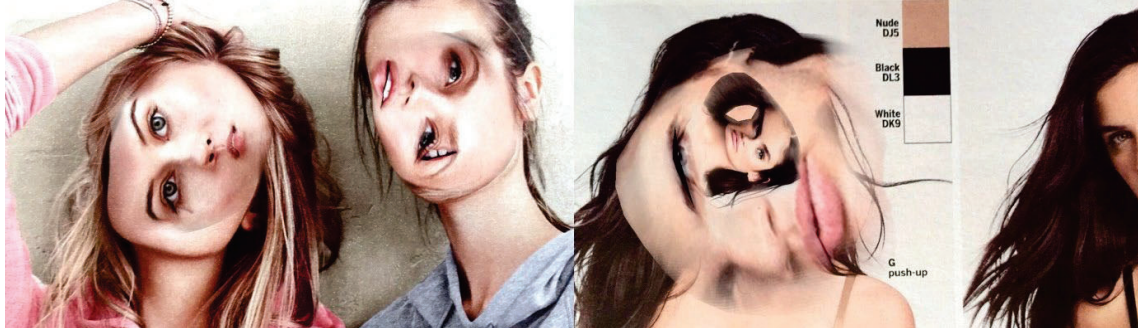
Görsel 5: Anthony Aziz and Sammy Cucher, *Dystopia*, 1994-1995.
(Kaynak: <https://www.azizcucher.net/work#/dystopia-1994-95/>)

Bireyselliğin ön önemli göstergelerinin silindiği bu portreler, fotoğrafik manipülasyon tekniklerinin bir temsilini sunmaktadır. Portreye ait göstergelerin yerinden edilmesi ve bireyselliğin silinmesi tanıdık olanın yabancılaşmasına katkı sağlamaktadır. İmkansız gibi görünen şeyler dijital manipülasyon teknikleri ile artık çok da imkânsız değildir. Bu olanakların sağladığı dönüşümsel, katmanlı ve değiştirilebilir bir buluşma ortamı, izleyicinin

gerçeklik ve kurgu arasındaki sınırlarla yüzleşmesine ve onu keşfetmesine olanak tanır. Fred Ritchin'e (2012) göre bu ortam "Dijital, fotoğrafın görünenin sadık bir kaydı olma durumunu istikrarsızlaştırdıkça, yeni esnekliği eskiden hızlıca reddedilecek ya da imkânsız olarak değerlendirecek yeni olanaklar açılmasını sağladı" (s. 53).

Sabato Visconti, Face Swamp

Fotoğraf sonrası süreçlerle, yeni medya çalışmalarıyla ve özellikle aksaklık (glitch) işleriyle tanınan Brezilyalı fotoğrafçı ve yeni medya sanatçısı Sabato Visconti, hibrit medya, yapay zekâ, çevrim içi ağlar ve internet ortamlarındaki görüntüleri dijital süreçlerden geçirerek arızalanma ve başarısız olma gibi konuları tasvir eden görüntüler oluşturmaktadır. Sanatçının geleneksel fotoğraf ve dijital medya anlayışı üzerine inşa ettiği ve çarpıttığı imgeler fotoğraf sonrası, aksaklık, yapay zekâ ve makine öğrenimi, yeni medya, geleneksel fotoğraf ve illüstrasyon gibi konuları içermektedir. Özellikle aksaklık (glitch) konusunu çalışmalarının merkezine koyan sanatçı, günümüz sanatsal fotoğrafçılık pratiğini manipülasyon, saptırma, bozma biçimlerini kullanarak aksaklığın görsel dışavurumunu oluşturmaktadır. "Günümüzde karşı karşıya olduğumuz aksaklık (glitch), 8bit, makine görüşü (machine vision), yazılım görüşü, oluşumsal sanat (generative art) ve artırılmış gerçeklik (augmented reality) gibi güncel biçimler ve alanların temelleri en azından geçtiğimiz yüzyılın ortalarına kadar uzanan bir tarihe sahiptir" (Paul, 2015, s. 124). Visconti'nin reklam fotoğraflarını Snapchat uygulamasının özelliklerinden birisi olan yüz değiştirme filtresini kullanarak ürettiği 'Face Swamp' adlı serisi mobil cihaz (iPhone) ile çekilmiş ve düzenlenmiştir. Kataloqlama görüntülerinin mobil bir cihaz aracılığıyla yeniden aktarılması, kodlanması ve görüntünün filtreler aracılığıyla değiştirilmesine odaklanan bu seri, fotoğrafların günümüz mobil uygulama programlarıyla yeniden üretilebileceğine, sosyal medyada dolaşıma çıkabileceğine ve fotoğraf sonrası sürecin yaratıcı olanaklarına vurgu yapmaktadır. Görüntülerin karıştırılması, yeni bir bağlama taşınması ve içerik dolaşımına yerleştirilerek harmanlanması fotoğraf sonrası sürecin içerisinde değerlendirilebilir. Birk Weiberg'e (2021) göre "Post-fotoğrafçılığın ne olduğuna dair akla gelebilecek pek çok tanım arasında, benim için en yararlı olanı, post-fotoğrafın, fotoğraf tekniklerini kullanarak tek anlamlı görüntüler üretme amacıyla yapılan kasıtlı uygulamayı sorgulamasıdır" (s. 14).

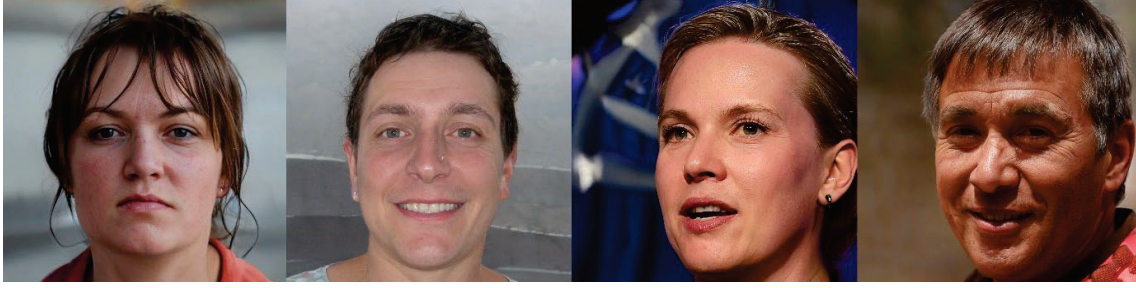

Görsel 6: Sabato Visconti, Face Swamp.

(Kaynak: <https://www.sabatobox.com/face-swamp-snapchat-face-swap-studies>)

Philip Wang, This Person Does Not Exist

Yapay zekâ tarafından üretilen fotoğraf çalışmalarının yarattığı deneysel alandaki teknik görüntülerin vermiş olduğu hipergeçerçeki sonuçlar yapay zekâyı günümüz sanatçı/fotoğrafçıları için cazip bir üretim merkezi haline gelmiştir. Yazılım mühendisi Philip Wang'ın 2019 yılının şubat ayında Nvidia tarafından desteklenen StyleGAN isimli yapay zekâ aracılığıyla ürettiği *This Person Does Not Exist* adlı çalışması gerçekliğin değişme uğratıldığı ve sahte bir gerçekliğin işletilebilir kılındığı yapay zekânın canlı gücünü göstermektedir. Fotoğraf üretim süreçlerine dâhil olmaya başlayan yapay zekâ mekanizmasının yarattığı sahte gerçeklik ırk, yaş ve cinsiyet gibi konuların harmanlandığı yeni portreler üretirken fotoğrafın tarihsel bir fenomen olarak kurduğu gerçeklik ile olan ilişkisini bulanıklaştırmaktadır. Manovich'e (2023) göre yapay zekâ ile üretilen görüntüler; "Yeni yapay zekâ (AI) üretken medya devrimi, bunlardan herhangi biri kadar önemli görünüyor. Hatta on dokuzuncu yüzyılda fotoğrafın icadı ya da on altıncı yüzyılda batı sanatında lineer perspektifin benimsenmesi kadar önemli olabilir" (s. 2). Yapay zekâ uygulamaları (Dall-E2, Stable Diffusion, MidJourney, AI Art, vd.) son on yıldır sürekli gelişmekte olan iyileştirmeler, algoritma düzenlemeleri, görsel doğruluk ve çözünürlük iyileştirmelerinden sonra görüntü üretiminde kullanılan araçlar olarak ana akım haline gelmiştir. İsmail Erim Gülaçtı ve Mehmet Emin Kahraman'a (2021) göre; "GAN'lar olasılıksaldır ve belirleyici değildir; bu, başlangıçta bir dizi özellik veya değişken sağlandıktan sonra her zaman aynı sonucu vermedikleri anlamına gelir. Bu nedenle, GAN'lar her zaman her seferinde yeni, farklı ve sentezlenmiş veriler ortaya çıkaran, özgün hissettiren ve sürpriz faktörünü güçlendiren rastgele bir öğeye sahiptir" (Gülaçtı ve Kahraman, 2021, s. 246).

Görsel 7: Philip Wang, This Person Does Not Exist. (Kaynak: <https://thispersondoesnotexist.com/>).

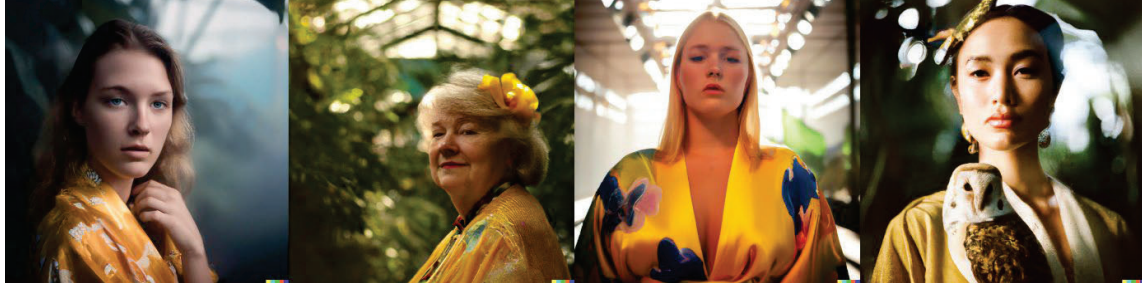
Bedenlerin ve meçhul kimliklerin sürekli büyüyen yeni teknolojiler ve algoritmalar yardımıyla üretilen görüntüleri bugünün sanatçısı için daima erişimin olduğu teknolojik bir nesne haline gelmiştir. Wang'ın oluşturduğu *thispersondoesnotexist.com* adresinden edinilen örnekteki fotoğraflar internet sayfanın her yenilenmesiyle birlikte gerçekte hiç var olmamış insanların portrelerini göstermektedir. “Fotoğraf çekme eyleminin sayısal bir özgürlüğe kavuşturulması [...] teknik bir araç görevi yapması gereken makinenin kendi kendine zincirleme imge üreten bir araca dönüşmesine yol açmaktadır ki [...] Bu yapay zekânın bir tür imge alanındaki eşdeğerlisidir” (Baudrillard, 2022, s. 40)

Mathieu Stern, DALL-E Portrait

Fransız fotoğrafçı Mathieu Stern, var olmayan insanların şaşırtıcı derecede gerçekçi portrelerini kelime istemli görüntü üretme araçlarından birisi olan Dall-E aracılığıyla ürettiği fotoğraflar ile tanınmaktadır. Görüntü üretiminde sıklıkla kullanılan bir yöntem haline gelen yapay zekâ kullanımı hayali insanların hipergerçekçi fotoğraflarını üretmekte ve dolayısıyla günümüzde birçok sanatçının/fotoğrafçının ilgisini çekmektedir. Öyle ki günümüz popüler yapay zekâ uygulaması *Dall-E 2* kendisine verilen komutlar eşliğinde bu kelimelerin temsil ettiği imajı/görüntüyü yaratmaya çalışmaktadır. Stern, yapay zekâ yardımı ile görsel oluşturmadan önce Dall-E'ye şu bilgileri girer; “*Tropikal bir serada sarı kimono giyen genç güzel bir kadın*⁴.” Sonsuz olasılıklar dünyasına açılan bu görüntü oluşturma penceresi sanatçının betimleme yoluyla türettiği sözcükler eşliğinde oluşturduğu görselleştirmeyi temsil eder. Bu olasılıklar dünyasında herhangi bir kelime veya cümle öbeği eklenerek veriler istenildiği gibi değiştirilebilmektedir. Yapay zekâ ile gerçekleştirilen imge üretimi bedenselliğin kayıp gittiği bu yeni ortamın yüzeyinde gerçeklik ile benzeştirilmeye çalışılırken, fotoğrafın etimolojik anlamından oldukça uzaklara konumlanmaktadır. Görsel verilerin insan gözüne ihtiyaç duyulmadan yakalanabilmesi, yorumlanabilmesi ve

⁴ <https://petapixel.com/2022/07/01/ai-used-to-create-shockingly-realistic-portraits-of-people-who-dont-exist/>

işlenebilmesi elbette otonom bir teknolojinin sayesinde gerçekleştirilmekte ve günümüz kamerasız fotoğrafçılığının bir uzantısı haline gelmektedir. Michael Schwab'a (2008) göre "Post-fotoğraf, kaynağın verilerini görselleştirdiği sürece görüntünün kaynağıyla şematik bir ilişkisi olduğu, görünür veya görünmez bir girdiye dayalı teknografik bir uygulamadır. Ortaya çıkan görüntünün bir fotoğraf olması gerekmez; ışık, kamera vb. dâhil olması gerekmez" (s. 37).

Görsel 8: Mathieu Stern, A young beautiful woman wearing a yellow kimono, in a tropical greenhouse, 2022. (Kaynak: <https://petapixel.com/2022/07/01/ai-used-to-create-shockingly-realistic-portraits-of-people-who-dont-exist/>)

James Bridle'a (2020) göre bu görüntüler; "Yapay zekâ vektörlerinden yola çıkarak haritalandırılan fotoğraflar bir kayıttan ziyade, daimi bir yeniden tahayyül etmedir; ne olup bittiği ve ne olacağı hakkında sürekli değişen bir olanaklar kümesidir" (s. 159). Algoritmanın farklı hesaplamalar yaparak kelimelerden çağrıştırdığı anlamları biçimlendirmesi sonucunda ortaya çıkan bir fotoğraf karesi suni bir enstantanenin varlığına işaret etmektedir. "Teknolojinin gelişmesi doğal bir süreçtir; bu nedenle yapay zekânın ve GAN'lar gibi derin öğrenme teknolojilerinin faydalarının hem bir sanat hem de iş biçimi olarak fotoğrafçılık üzerinde derin etkileri vardır" (Gülaçtı ve Kahraman, 2021, s. 248). Gerçek dünyada hiçbir zaman var olmamış insan yüzlerini teknolojik olanakların kesiştiği noktada birleştiren ve ortaya çıkaran algoritmalar hiç yaşanmamış anların bir temsili olarak tarihi yeniden ve sahte bir şekilde yazmaktadır.

Bas Uterwijk, AI Generated Portraits

Sandro Botticelli, Niccolò Machiavelli, Fayyum portreleri, George Washington, I. Elizabeth, Kleopatra, Tutankhamun, Rembrandt, Hz. İsa, Napolyon Bonapart gibi ünlü tarihi şahsiyetlerin hipergerçekçi portrelerini makine öğrenimi tabanlı bir web adresi olan Art Breeder kullanarak yaratan Hollandalı fotoğrafçı Bas Uterwijk, binlerce fotoğrafik görüntü ile eğitilen bu derin öğrenme ağlarını kullanmakta ve sanatsal bir yaklaşım sergileyen yapay portreler üretmektedir. Bilgisayar grafikleri, 3D animasyonlar, özel efektler ve makine

öğrenimi gibi konularda uzman olan Uterwijk, 2019'dan günümüze yarattığı çarpıcı yapay zekâ portreleriyle tarihi figürlerin bugünün teknolojiyle nasıl göründüklerine odaklanırken binlerce yıldır dramatik bir şekilde değişmeyen insan yüzünün izlerini sürmektedir.

Görsel 9: Bas Uterwijk, AI Generated Portraits,
(Kaynak: <https://mymodernmet.com/bas-uterwijk-ai-portrait/>)

Antik Mısır'ın imparatorlarının, Rönesans sanatçılarının fotoğrafın icadından önceki biçimlerini gerçekçi bir şekilde yeniden tasavvur eden sanatçının portreleri, yapay zekâ uygulamalarının inanılmaz değişimini ve post fotoğraf anlayışına ilham veren yönleri üzerinde durmaktadır. Ian North'un (2005) da belirttiği üzere "...dijital evrende ve dolayısıyla otomatik taklitçilikten kurtulmuş fotoğrafın, yorumcuların tahminlerini yerine getirerek yeni yaratıcılık alanlarına yol açtığına inanılıyordu (s. 73). Yapay zekâ aracılığıyla üretilen hipergerçekçi portre çalışmaları kimliklerin sürekli değişen ve akışkan doğasına oldukça hızlı bir şekilde ayak uydurmaya başlamıştır. İnternet üzerinden oluşturulabilen bu yeni imgeler hem yeni ve simüle edilmiş yüzler oluşturmakta hem de sonsuz şekilde üretilebilecek görsel bir yaklaşımı desteklemektedir.

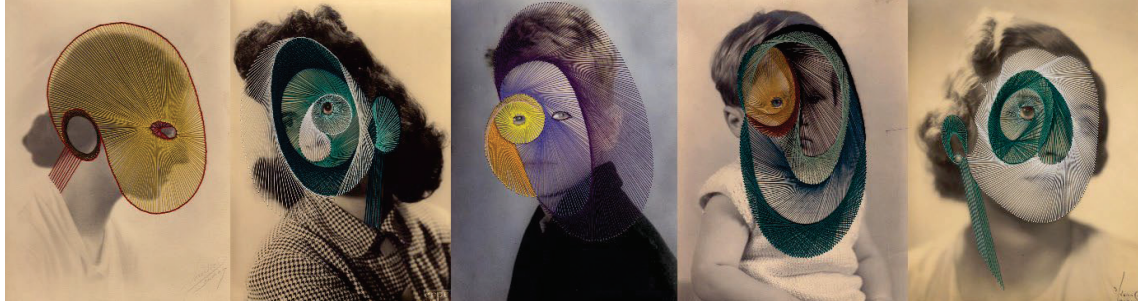
Maurizio Anzeri, Embroidery on Photograph

İtalyan Maurizio Anzeri, buluntu ve anonim fotoğrafların üstüne yapmış olduğu el işi nakışları ile tanınan çağdaş bir sanatçıdır. Anzeri, buluntu ve anonim nesnelere çalışan birçok sanatçı gibi üzerinde çalışacağı fotoğrafları üretmek yerine bitpazarlarından temin etmektedir. Sanatçı ardından bu fotoğraflara iğne tarzı bir gereçle deldikten sonra geometrik formlar yaratarak görselleri keşfetmek için dikiş ve nakış ile onları dokumaktadır. Anzeri'nin kendi ifadesiyle buluntu fotoğraflara yapmış olduğu bu müdahale;

"Fotoğrafların fiziksel dışavurumlarındaki özün işaretlerine ulaşabilmek için, dikiş, nakış ve çizim kullanırım. Kendi kişisel deneyim ve gözlemlerimden aldığım ilhamla, diğer kültürlerdeki insanların kendi vücutlarını, nasıl yaşayan birer grafik sembol olarak kullandıklarını anlamaya çalışırım. Daha sonraki aşamada dikiş ve nakışı, insan eliyle

yapılmış bir iz, bir işaret olarak göstermek yoluyla, yeni bir ifade şekli olarak kullanırım. Nakış işleminin bir eylem olarak ifadesi, bir ritüeli gerçekleştirmek ve bu insanların hikâyesini ve tarihlerini yeniden şekillendirmektir⁵”.

Aynı noktadan referansla oldukça hassas bir şekilde hareket etmeye başlayan bu grafik formlar, portre fotoğrafları üzerinde psikolojik bir duygu ifadesi bırakmaktadır. Çeşitli figürlerin birbirine benzemeyen şekillerde yaratıldığı bu düzenlemeler fraktal bir biçimde hareket eden geometrik formların süslenmesiyle hayat bulmaktadır. Portre fotoğraflarına eklenen yeni materyalin yarattığı gerilim, fotoğraftaki kişilerin psikolojik maskeleri gibi etki yaratmaktadır. “Bir noktada bu fotoğraflar gerçekten önemli,’ ve ‘Renkli iplerle üstlerinde çalışarak onları sadece tekrar görünür kılıyorum’ der Anzeri” (Higgins, 2014, s. 41).

Görsel 10: Maurizio Anzeri, Embroidery on Photograph, 2009.
(Kaynak: https://www.saatchigallery.com/artist/maurizio_anzeri/)

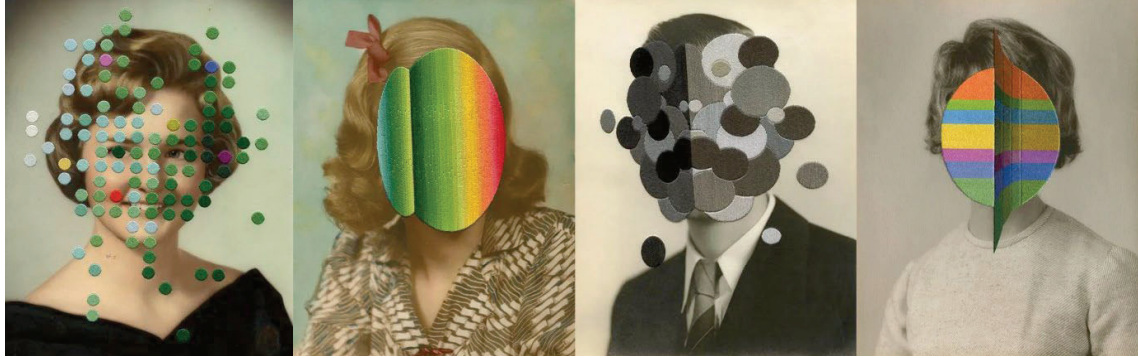
Sanatçının buluntu fotoğraflarla olan çok yönlü ilişkisi O'nun çalışmalarının merkezinde yer almaktadır. Anonim ve buluntu fotoğraflardan yararlanarak oluşturulan bu portre çalışmaları, fotoğrafta yer alan insanların varlıklarını, geçmişlerini, onlara ait anıların temsilini gerçeklik ve kurgu arasındaki sınırları hatırlatmaktadır. M. Çağatay Gökten'a (2014) göre “Kayıp-buluntu/anonim fotoğraflar hem Kavramsal Sanatta, hem de Kavramsal Fotoğrafta kullanımına sıklıkla başvuru olan unsurlar olmuşlardır” (s. 164). Post fotoğraf anlayışı içerisinde de kullanılagelen buluntu görsellerden faydalanma biçimleri sanatçılar için medya, tarih ve gelecek için fotoğrafik bir sentez oluşturmaktadır.

Julie Cockburn, Found Photograph

İngiliz sanatçı Julia Cockburn, buluntu görüntülerden yeni parçalar üreterek onları dönüştüren, hem onlara hayat veren hem kimliksiz bırakan hem de varlıklarını askıya alan portre fotoğrafları üretmektedir. Maurizio Anzeri'nin fotoğraf üzerine yapmış olduğu gibi el

⁵ Kontrast Fotoğraf Dergisi. Buluntu Fotoğraf ve Kendine Mal Etme. Güz. 2016. Sayı: 51. S. 105.

işi nakışın yanı sıra Cockburn, dijital kolaj tekniğinden de faydalanmaktadır. Mark Durden'e (2015) göre fotoğrafçıların portreye olan ilgisi; "Fotoğraf doğası gereği imgeleri bozma ve idealize etme gücüne sahip olsa da, birçok fotoğrafçının portre fotoğraflarına olan ilgisi bu fotoğrafların delillerine dayanan kesinliğinden, yani bir zamanlar var olmuş bir insana bakıyor olmanın ayrıcalıklı ve kalıcı güçten ileri gelmektedir" (s. 59). Sanatçının kendine mal ettiği buluntu fotoğraflar, geçmişte bir değere sahipken, bir kanıtken bir şeylerin yanlış gittiğinin kanıtı haline gelmektedir. Buluntu fotoğraflar insan ilişkilerinde meydana gelen aksaklıkların anonim görüntüsünü sunmaktadırlar. Sanatçının bitpazarı, eBay ve ikinci el pazarlarından temin ettiği buluntu görseller üzerinde yapmış olduğu kasıtlı ve bilinçli müdahaleler fotoğraf sonrası durumun yarattığı etkinin bir göstergesidir. Bulduğu portre fotoğraflarında önceden var olan kişisel bağlantıları kesintiye uğratan sanatçı çalışmalarına yeni bir bağlamsallık katmaktadır. Grafik elemanları ve parlak renkli geometrik desenleri buluntu görüntülere işleyerek farklı bir konsept geliştiren sanatçı, var olan bir görüntüye verdiği psikolojik tepkiyle onları görünür kılmaktadır. Graham Clarke'a (2017) göre portre fotoğrafı; "Estetik, kültürel, ideolojik, sosyolojik ve psikolojik olmak üzere karmaşık bir dizi etkileşimin bulunduğu bir alandır" (s. 117). Sanatçının buluntu portre fotoğrafları üzerinde yaptığı müdahaleler, O'nun görünür kılmak istediği etkileşimin bir parçası haline gelmektedir.

Görsel 11: Julie Cockburn, Found Photograph, (Kaynak: <http://www.juliecockburn.com/#MyWorks/>)

Julia Borissova, Running to the Edge

Estonya doğumlu Julia Borissova, Rus Devrimi sonrası yaşanan göç dalgasını temsil eden fotoğraflara çiçek yaprakları eklemekte ve bu fotoğraflarda yer alan kişilerin kimliklerini askıya alarak onları anonimleştirmektedir. Zamanın acımasızlığına vurgu yapan bu görseller izleyiciyi tarih, bellek, anı, hatırlama ve unutmaya gibi kavramları fotoğraf üzerinden düşünmeye teşvik etmektedir. "Post fotoğraf anlayışında buluntu analog fotoğraflar önceden var olanın kişisel bir görsel dille yeniden aktarımıdır. Post-fotoğrafta, buluntu analog

fotoğrafların taşıdığı belge niteliği artık sanatçının biçimsel ve biçimsel özelliklerini ortaya koyan bir sanat eserine dönüşmektedir” (Aşkan, 2022, s. 94-96).

Görsel 12: Julia Borissiva, *Running to the Edge*,
(Kaynak:<http://www.juliecockburn.com/#MyWorks/>)

Borissova, *Running to the Edge* projesi hakkında şöyle söyler; “Zaman geçtikçe bazı ayrıntıların hafızamızdan nasıl silindiğini ve geçmişten bir şeyi her hatırladığımızda, bazı parçaları yenileriyle değiştirerek başka bir görüntü oluşturduğumuzu düşünüyorum. Ben de aynı şeyi resimlerle yapmaya çalışıyorum. Bu şekilde modern boyut ile hikâye anlatmak arasındaki bağlantıyı da kurmaya çalışıyorum⁶”. Çiçeklerle oluşturulmuş bir görsel tiyatroyu andıran insan anılarının gelip geçici sahneleri, gerçek hikâyeler üzerine kurulmuş belgesel unsurlara sahip bir kurmacanın temsilini sunmaktadır. 1920’lerde Rusya’da yaşanan göç dalgasının isimsiz göçmenlerine ait bu imgeler sanatçının eşsiz estetiğini yansıtırken tarih/hafıza kavramları arasına sıkışan insanların ve zamanla kayıp giden bedenlerin yok olma ve kırılganlık arasındaki salınımına odaklanır. Sanatçının portrelerine eşlik eden çiçek yaprakları bir yandan bu dünyadan ayrılan insanların ölü bedenlerinin süslendiği post mortem fotoğraf (ölüm sonrası) estetiği sunmakta diğer yandan ise oldukça güçlü bir *vanitas* imgesi haline gelmektedir. Hayatın geçiciliği üzerine vurgu yapan bu yapraklar zamanın varlığına işaret eden bir gösterge haline gelmiştir. Sanatçının bitpazarından satın aldığı bu buluntu fotoğraflar belirsiz bir yas atmosferi yaratırken post fotoğraf anlayışı içinde önemli bir yeri olan analog fotoğraflardan faydalanmaktadır.

Sonuç

Fotoğraf üretim biçimlerinde yaşanan ontolojik paradigma kaymaları her geçen gün yerleşik hale gelmektedir. Farklı yeniliklere karşı açık hale gelen bu durum, görüntülere sınırsız bir şekilde ulaşabilmeyi olanaklı kılmaktadır. Görüntü üretme teknolojilerinin

⁶ http://www.juliaborissova.ru/Julia_Borissova_PhotoSite/Projects/Pages/Running_To_The_Edge.html#1

yarattığı deneysel alandaki yeni biçimlerle olan algısal ilişkimiz mekâna, zamana ve fiziksellığe olan bağlantılarından gittikçe koparılmakta ve bu teknolojilerin görüntüleri dönüştürmeye, yeniden üretmeye ve hipergerçekçi bir hale getirmeye yönelik bitmez tükenmez taleplerine karşı her geçen gün daha da değişime uğramaktadır. Post fotoğraf olarak nitelediğimiz fotoğraf sonrası durum, portrelere yapılan dijital müdahaleler sonrasında değişime uğrayan gerçekliğin aşıldığı bir temsili ifade etmekte ve portreler üzerinden farklı anlamların doğduğu görüntülerin yeni çehrelerini portre özelinde göstermektedir. İnsana ait verilerden yararlanılarak oluşturulan portreler dijitalleşmenin belirleyici bir rol üstlendiği yapay zekâ uygulamalarının yeni bir uzantısı olarak görülebilir. Yapay zekâ çalışmalarının simüle edilmiş gerçekliği kurma gücü bu teknolojinin kabiliyetlerinin her geçen gün artmasına sebep olmakta ve erişilebilir kıldığı görüntüleri de daha hipergerçekçi bir hale getirmektedir. Buluntu görüntülerin de sıklıkla kullanılmaya başlandığı bu anlayış çerçevesinde yoğun bir şekilde belgelenen dünya fotoğraflarla anonimleştirilmektedir. İnternetin de sanatçılara sağladığı bu devasa görüntü kaynağı, hem deneysel bir laboratuvar görevi görmekte hem de dönüşümsel bir etki yaratmaktadır.

Fotoğrafik gelişmelerin hızlı bir şekilde değişime uğradığı yaşadığımız bu yüzyılda, insan bedeninin ve dolayısıyla insan yüzünün temsilini aşan çalışmalar artık fiziksel algımızı değişime uğratmaya başlamıştır. Makineler ve/veya yapay zekâlar tarafından modellenen, simüle edilen, üretilen ve tüketilmeye başlanan fotoğraf çalışmaları, fotoğraf teknolojilerinin dijital alt yapısını kullanmakta, deneysel olarak ürettikleri görüntüleri yeni bir perspektif ile hipergerçek, taklit, kurgu ve sanal kavramları arasındaki teknik görüntü oluşturma evresinin yeni bir boyutunu inşa etmektedir. Görüntü üretimi üzerinde gerçekleştirilen yeni dönüştürme biçimleri, insan bedenini fiziksel gerçeklikten oldukça uzak bir konuma yerleştirilerek neredeyse yaşamsızlaştırılan, anonimleştirilen ve dünya üzerinde yaşayan herhangi bir insana referans olamayacak biçimde üretilen bedenlerin fotoğrafik görüntülerini üretebilmektedir. Sonuç olarak tarihsel, kültürel, sosyal, sanatsal veya teknolojik bir bağlamı paylaşan sanatçıların post fotoğraf anlayışı çerçevesinde ürettikleri portre çalışmaları tıpkı ‘post’ ekinin *ötesi ve yeni bir yaklaşım* olarak yarattığı etkiyi paylaşmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aşkan, E. P. (2022). Post-fotoğraf. Doruk.
- Atay, S. (2022). Post fotoğraf. İçinde. Atay S. & Ercan E. E. (Ed.), Post Fotoğraf (s. 7-18). Eğitim.
- Bajac, Q. (2011). Fotoğraftan sonra analog fotoğraftan dijital devrime. (Çev: M. Franco). Yapı Kredi.
- Batchen, G. (1994). Phantasm digital imaging and the death of photography. Aperture. No:136.
- Bate, D. (2013). Fotoğraf Anahtar Kavramlar. (Çev: B. Şimşek). Deki.
- Baudrillard, J. (2019). Şeytana satılan ruh ya da kötülüğün egemenliği. (Çev: O. Adanır). Doğu Batı.
- Baudrillard, J. (2022). Neden her şey hala yok olup gitmedi. (Çev: O. Adanır). Doğu Batı.
- Breton, D. (2018). Yüz üzerine antropolojik bir inceleme. (Çev: O. Türkay). Boğaziçi Üniversitesi.
- Bridle, J. (2020). Yeni karanlık çağ teknoloji ve geleceğin sonu. (Çev: K. Güleç). Metis.
- Brückle, W. & Mutiis, M. D. (2021). Post-photography. Lucerne University of Applied Sciences and Arts.
- Borissiva, J. (t.y.)
http://www.juliaborissova.ru/Julia_Borissova_PhotoSite/Projects/Pages/Running_To_The_Edge.html#1
- Burnett, R. (2018). İmgeler nasıl düşünür? (Çev: G. Pular). Metis.
- Castells, M. (2020). İnternet galaksisi. (Çev: T. A. Hasdemir). Phoenix.
- Churchland, P. M. (2017). Platon'un kamerası. (Çev: M. C. Mutlu). Alfa Bilim.
- Clarke, G. (2017). Güzel sanatların bir dalı olarak fotoğraf. (Çev: M. M. Aydemir). Hayalperest.
- Crary, J. (2019). 7/24 Geç kapitalizm ve uyuların sonu. (Çev: N. Çatlı). Metis.
- Durden, M. (2015). Fotoğraf & bugün. (Çev: Y. Adam ve E. Gözgülü). Akbank Kültür ve Sanat Dizisi: 83.
- Elo, M. (2014). Photographic Powers. Introduction: Photography research exposed to the parergonal phenomenon of 'photographic powers'. Helsinki Photomedia.

Fritz, D. (2015). 1960 ve 1970'ler dijital sanatında sosyal ve politik dönüşümün unsurları. İçinde. Editör: Ekmel Ertan. Dijital Sonrası Tarihçeler. Akbank Sanat ve Kültür Dizisi.

Gere, C. (2019). Dijital kültür. (Çev: A. Akın). Salon.

Göktaş, M. Ç. (2014). Kavramsal fotoğraf. Sanatta Yeterlik. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Plastik Sanatlar Ana Sanat Dalı.

Greenberg, J. & Sandra J. (1998). Chuck close: Up close, DK Ink Book, Dorling Kindersley Publishing.

Growcoat, M. (2022, 1 Temmuz). AI used to create shockingly realistic portraits of people who dont exist. <https://petapixel.com/2022/07/01/ai-used-to-create-shockingly-realistic-portraits-of-people-who-dont-exist/>

Güçlü, A. (2022). Siber kültürde bedenin görsel retoriği. İçinde. Atay S. & Ercan E. E. (Ed.), Post Fotoğraf (s. 225-252). Eğitim.

Gülaçtı, İsmail E. & Kahraman Mehmet E. (2021). The impact of artificial intelligence on photography and painting in the post-truth era and the issues of creativity and authorship. Medeniyet Sanat, Cilt:7 Sayı:2. 243-270. <https://doi.org/10.46641/medeniyetsanat.994950>

Hacking, J. (2015). Fotoğrafın tüm öyküsü. (Çev: A. Bozkurt). Hayalperest.

Heartney, E. (2011). Sanat & bugün. (Çev: O. Akınhay). Akbank Kültür ve Sanat Dizisi: 78.

Higgins, J. (2014). Fotoğraf neden kusursuz olmak zorunda değildir. (Çev: F. C. Çulcu). Hayalperest.

Kolabaş, H. (2001). 911 Sonrası new york. Geniş Açı.

Le Mois De La Photo à Montréal (2022, Temmuz 1). Leandro Berra.

<https://moisdela-photo.com/en/artistes/leandro-berra/>

Lewis, E. (2018). İzmler, fotoğrafı anlamak. (Çev: M.Aydemir). Hayalperest.

Lugez, A. (2015, 11 Ekim). Biennale 2015: The post-photographic condition. <https://www.lensculture.com/articles/mois-de-la-photo-montreal-biennale-2015-the-post-photographic-condition>

Luntz, H. (2020, Haziran 19). Valerie belin, super model series; The virtual body in the 21st century. <https://www.holdenluntz.com/magazine/photo-spotlight/valerie-belin-super-models-series/>

Manovich, L. (1994). The paradoxes of digital photography. http://manovich.net/content/04-projects/004-paradoxes-of-digital-photography/02_article_1994.pdf.

Manovich, L. (2023). Seven arguments about AI images and generative media. artificial aesthetics: A critical guide to AI in art, media and design. <http://manovich.net/index.php/projects/artificial-aesthetics-book>

Meier, A. (2014, 7 Ekim). The camera as an afterthought: defining post-photography. <https://hyperallergic.com/153261/the-camera-as-an-afterthought-defining-post-photography/>

Moreiras, C. (2017). Joan foncuberta: post-photography and the spectral image of saturation. Journal of Spanish Culture Studies, <https://doi.org/10.1080/14636204.2016.1274496>

North, I. (2005). Photogenic essay/photography/CCP 2000-2004. Edited by: Daniel palmer. Spoked! Art Museums, Photography and the Problem of the Real.

Oxford Dictionary (2022, Temmuz 1). Portrait. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/portrait?q=portrait>

Özgen, O. (2022). Post fotoğraf ve ironi. İçinde. Atay S. & Ercan E. E. (Ed.), Post Fotoğraf (s. 49-71). Eğitim.

Paul, C. (2015). Dijitalin soyağaçları bir eleştiri sonrası. İçinde. Editör Ekmel Ertan. Dijital Sonrası Tarihçeler. Akbank Sanat ve Kültür Dizisi.

Ritchin, F. (2012). Fotoğraftan sonra. (Çev: Y. Keser). Espas.

Robins, K. (2020). İmaj. (Çev: N. Türkoğlu). Ayrıntı.

Sağlamtimur, Z. Ö. (2016). Post-fotoğrafçılık: Fotoğrafik gerçekliğin sınırlarının aşılması. A. Göztaş (Ed.), İletişimde Post Yazılar. (s. 649-673). Literatürk.

Schwab, M. (2008). Image automation: Post-conceptual post-photography and the deconstruction of the photographic image. The Royal Collage of Art.

Shore, R. (2014). Post-photography: The artist with a camera. Laurence King.

Soulages, F. (2022). Fotoğrafın estetiği. (Çev: D. E. Şansal). Espas.

Tietjen, F. (2018). Post-post-photography. The Routledge Companion to Photography and Visual Culture. Ed: Moritz Neumüller. Routledge.

Topçuoğlu, N. (2010). Fotoğraf ölmedi ama tuhaf kokuyor. Yapı Kredi.

Torrente, V. (2017). Portre: Genişletilmiş kimlik. İçinde. BANA BAK! “la Caixa” Çağdaş sanat koleksiyonundan portreler ve diğer kuramcılar. Pera Müzesi.

Weiberg, B. (2021). Critical camera practices: An alternative approach to post-photography. Nummer: Post-photography. Lucerne University of Applied Sciences and Arts. Issue: 10.

Extended Abstract

The 1980s mark a period that heralded the advent of computer-based image processing methods, signifying an era in which various alterations could be made to photographs through manipulation. This period also witnessed the transition from analog photography to digital photography. The term "post-photography" is employed to describe artistic photographic practices that extend beyond traditional photographic concepts. Within this framework, a paradigm shift has occurred, emphasizing both the digital alteration and manipulation of photographs on the one hand and the facilitation of new and distinct forms of image production on the other. Artificial Intelligence (AI) in image generation, online databases, and found photographs have become resources used to create images aligned with the post-photographic sensibility. This digital culture, which can be directly associated with art, computers, technology, and the internet, has been defined as post-photography and has made its mark on the field of photography in the last quarter of the 20th century. From a historical perspective, the topics of traditional photography/digital photography and photography/post-photography have been subjects of debate and critique by many thinkers. The evolution of post-photography and the ontological self-nature of photography have become increasingly blurred in parallel with advancing technological developments, thereby altering the boundaries of the fluid nature of image production. Technological and digital advancements, serving as catalysts for the post-photographic approach within the historical context where the relationships between representation, reality, and communication intersect, have become increasingly crucial for the implementation of post-photography. Digital photographic manipulation reflects a production form that is open-ended and infinitely variable in terms of transformation, diversity, and differentiation. The nature, form, creation, production, transmission, and archiving of photographs, influenced by the impact of digital technologies, can be perceived as significant differences brought about by this change. While the concept that photography is based on reality has been inherent since its invention, the notion of reality has begun to change as technological advancements have permeated photography. Photography, now integrated into the demands of contemporary image production trends, finds itself in an area where reality and simulation are intertwined. The new possibilities that can arise as a result of the interaction between these areas influenced by digitization have become evident in the realm of portraiture as well. In line with the post-photographic understanding of today, the active transformation of the reality of portraits can be achieved through the blending of different photographic techniques, found objects, computers, and

artificial intelligence. The new possibilities arising from the connections between photography and portraiture are related to the methods and techniques employed in post-portrait production. The structural changes made to the appearance of photographs through digitization and intervention are offering new ways of describing and identifying portraits. This "post" state brought about by formal innovations in portraiture underscores the fluid transition between portraits and production methods. In this field, creative productions and methods applied to portraits represent a highly productive realm within post-photography. Portraits, created by combining various techniques, assemble new meanings layer by layer, consolidating fragmented perspectives into a whole. Portraits, an indispensable image of modern life, continually astonish humanity with their ever-expanding and skyrocketing dissemination rate, whether produced by computers or different tools. Our perceptual relationship with the experimental forms created by image production technologies is gradually becoming detached from space, time, and physicality, undergoing continuous transformation in response to the inexhaustible demands of these technologies to transform, reproduce, and hyper-realize images. From the last quarter of the twentieth century onwards, artists who encountered the technology of photography and the new possibilities of digital photography did not delay in applying this new technology to their art practices. In light of these developments, with the transformation that photography underwent, the medium itself became digital, and from the last decade of the twentieth century onwards, with the innovations brought to human life by internet technologies, the circulation of photography within the sharing and communication network began to increase progressively. The digital reality created on images generated digitally with the help of computers has significantly influenced the visual perception demanded by the age and the technological novelties it has created. In today's world, where the chemical recording process of a photograph has entered an experimental and creative era with digitization and electronification, digitally produced images can be reconstructed in infinite possibilities. In the digital age, where artists extensively explore the possibilities of art, their ways of transforming, reshaping, and structuring, which correspond to their era, prove to be highly effective in shaping works and notably emphasize their creative act. Focusing on the portrait photographs produced by artists such as Nancy Burson, Hiroshi Sugimoto, Leandro Berra, Valerie Belin, Anthony Aziz/Sammy Cucher, Sabato Visconti, Philip Wang, Mathieu Stern, Bas Uterwijk, Maurizio Anzeri, Julie Cockburn and Julia Borissova, this study aims to evaluate the intersections of photography, artificial intelligence, camera-less photography, found photography, digital

photography, manipulation and portraiture through a post-photographic approach. In terms of content, this study is a qualitative research based on the descriptive model.

100★

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN YÜZÜNCÜ YILI

